

МАКЕДОНСКА РЕВИЈА ЗА КАЗНЕНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА

СОДРЖИНА

I. ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД СИТЕ
ФОРМИ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И
ДОМАШНО НАСИЛСТВО -
ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА9

II. ПРИКАЗИ.....371

**МАКЕДОНСКА РЕВИЈА
ЗА КАЗНЕНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА**

ISSN 1409-5327

(год. 20, бр. 1, 2013)

**I. ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД СИТЕ ФОРМИ НА
НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДОМАШНО
НАСИЛСТВО – ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА**

II. ПРИКАЗИ

Печатењето на публикацијата е поддржано од страна на UN WOMEN во рамки на проектот „Застапување за унапредување на политиките и стратегиите за спречување на сите форми на насилство врз жените“ имплементиран од страна на Националната мрежа против насилството врз жените и семејното насилство.

Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се оние на авторите и истите нужно не ги претставуваат мислењата и ставовите на UN Women, Обединетите нации или на придружните организации.

СОДРЖИНА

I. ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД СИТЕ ФОРМИ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДОМАШНО НАСИЛСТВО - ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА

- Д-р Љупчо Арнаудовски, редовен професор**
„Криминолошки пристап кон деликтите на насилство“ 11
- Д-р Стојанка Мирчева, доцент**
Д-р Виолета Чачева, редовен професор
„Итни мерки за заштита на жртвите на домашно насилство: Истанбулска конвенција“ 31
- Д-р Виолета Чачева, редовен професор**
Д-р Стојанка Мирчева, доцент
„Собирање податоци и истражување – Член 11 од Истанбулската Конвенција, аспекти на семејно насилство“ 51
- Д-р Тања Велкова, вонреден професор**
„Семејното насилство - превенција и сузбивање“ 59
- Д-р Николина Кениг, вонреден професор**
„Известување за семејното насилство во печатените медиуми: состојба и препораки“ 79
- Д-р Гоце Цуклески, вонреден професор**
„Облици и начини за врбување на жени во земјите од кои потекнуваат“ 101
- Д-р Александра Груевска-Дракулевски, доцент**
„Семејното насилство во Република Македонија“ 109

Д-р Александра Деаноска-Трендафилова, доцент М-р Елена Мујоска <i>„Истанбулската (САНВИО) конвенција и казненоправната заштита на децата од сексуално насилство“</i>	163
Д-р Беса Арифџи, доцент <i>„Посебен осврт кон жртвите на семејното насилство“</i>	191
Д-р Бобан Мисоски, доцент <i>„Постапката за спогодување кај кривичните дела на семејно насилство“</i>	209
Д-р Богданчо Гогов, доцент <i>„Човековите права на жртвитенанасилство врз жените и домашно насилство во областа на миграција и азил“</i>	233
Тања Кикерекова, дипломиран правник <i>„Предизвици во ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жената и домашното насилство“</i>	249
М-р Андреј Божиновски <i>„Кривично правни одредби од Истанбулската конвенција на Советот на Европа“</i>	269
Национална мрежа против насилство врз жените и семејното насилство <i>„Патот од потпишување до ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство – Улогата на невладините организации во предратификациониот период“</i>	289

„Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011“.....323

II. ПРИКАЗИ

Приказ на книгата *„Пенологија: наука за извршување на санкциите со извршно казнено право на Република Македонија“ од авторите д-р Љупчо Арнаудовски и д-р Александра Груевска-Дракулевски.....371*

CONTENT

I. PREVENTION AND PROTECTION FROM ALL FORMS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE- ISTANBUL CONVENTION

Professor Ljupcho Arnaudovski, PhD

„Criminological Approach Towards Acts of Violence“11

Assistant Professor Stojanka Mircheva, PhD

Professor Violeta Chacheva, PhD

„Emergency Measures for the Protection of Victims of Domestic Violence: Istanbul Convention“31

Professor Violeta Chacheva, PhD

Assistant Professor Stojanka Mircheva, PhD

“Data collection and research – Article 11 of the Istanbul Convention, aspects of Domestic Violence”51

Associate Professor, Tanja Velkova, PhD

„Domestic Violence – Prevention and Combating”59

Associate Professor Nikolina Kening, PhD

„Reporting on Domestic Violence in the Printed Media: Actual State and Recommendations”79

Associate Professor, Goce Dzukleski, PhD

„Forms and Methods of Recruitment of Women in the Countries of their Origin”101

Assistant Professor Aleksandra Gruevska-Drakulevski, PhD

„Domestic Violence in the Republic of Macedonia”109

Assistant Professor Aleksandra Deanoska – Trendafilova, PhD Elena Mujoska, MSc <i>„The Istanbul (CAHVIO) Convention and the Criminal Law Protection of the Children from Sexual Violence”</i>	163
Assistant Professor Besa Arifi, PhD <i>„A Special Observation on Victims of Domestic Violence”</i>	191
Assistant Professor Boban Misoski, PhD <i>„Plea Bargaining in Domestic Violence Cases”</i>	209
Assistant Professor Bogdancho Gogov, PhD <i>„Human Rights of Victims of Violence against Women and Domestic Violence in the Migration and Asylum”</i>	233
Tanja Kikerekova, Bachelor of Law <i>„Challenges in the Ratification of the Convention of the Council of Europe on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence”</i>	249
Andrej Bozinovski, LL.M <i>„Criminal Provisions in the Istanbul Convention of the Council of Europe”</i>	269
National Network to end violence against women and domestic violence <i>„The path from signing to ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence – the Role of NGO sin the pre-ratification period”</i>	289
<i>„The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011”</i>	323

II. REVIEWS

Review of the book, <i>Penology: Science for Execution of Sanctions with Penal Enforcement Law of the Republic of Macedonia</i> by Ljupcho Arnaudovski, PhD and Aleksandra Gruevska-Drakulevski, PhD.....	371
---	-----

**I. ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА ОД СИТЕ ФОРМИ НА
НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДОМАШНО
НАСИЛСТВО – ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА**

Д-р Љупчо Арнаудовски, редовен професор¹

КРИМИНОЛОШКИ ПРИСТАП КОН ДЕЛИКТИТЕ НА НАСИЛСТВО

*1.01 Изворна научна статија
УДК 343.62-055.2:341.24(4)
343.62-053.2:341.24(4)*

1. Воведување на проблемот

Здружението за кривично право и криминологија, ѝ посветува посебно внимание на Меѓународната конвенција на Советот на Европа за превенција и борба против насилството врз жената и детето, главно од две причини: Прво, пред обликувањето на Конвенцијата со сличен или ист наслов, од страна на Собранието на Република Македонија, да се согледаат и во текстот на Конвенцијата да се внесат - посебностите значајни за заштитата на посебните групи: жени и деца од насилство, унапредувајќи и развивајќи го текстот со нови сознанија кои ќе овозможат постојната Конвенција на Советот на Европа да се развие натака, ослободувајќи ја истата од нормативизмот, кој е битна карактеристика на оваа Конвенција и да ја развива натака, бидејќи насилството сè повеќе се изразува и потврдува како социокултурна категорија, со посебни феноменолошки карактеристики за секое подрачје и време, но и општи карактеристики кои го потврдуваат, неговото присуство во целото современо општество, како, на пример, Концептот за гаранцијата, заштитата и остварувањето на слободите и правата на човекот, како највисоки и најзначајни вредности во современата цивилизација, изразени преку документите на ООН и Советот на Европа, кои се наоѓаат во постојана динамика и развој, кој се изразува преку постојаното прокламирање на нови правила и слободи,

¹ Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ во Скопје

но и со збогатување на содржините и начините за заштита и осврнување на постојните. Помалку чудно, но вистинито: жените и децата, се третираат како посебни категории, по правило лишени или недоволно вклучени во општиот концепт за правата и слободите на човекот, како да не припаѓаат кон човековиот род и современата цивилизација. Тоа е само еден пример за концептот „Права и слободи на човекот“, највисока современа цивилизациска вредност, низ какви сè противречности и цивилизациски достигнувања (пречки) се остваруваат.

Криминолошките истражувања во последните децении, укажуваат на два момента: прво, криминологијата како наука и теорија, толку интензивно се развива и напредува во последните децении од минатиот век и второ, таа во својот развој, дава научно верификувана аргументација за проблеми на кои другите казнено-правни науки не можеа да дадат, да пронајдат аргументација и докази или факти, особено во делот на објаснувањето на етиологијата на криминалитетот и поставувањето на „Концептот четири“. Насилството како нехумано, нечовечко, деликвентно, криминално поведение на човекот ја следи целата историја на човековите односи со манифестации што го чинат поблаго или посурово, побескрупулозно, нечовечко, нехумано. Но во современоста, насилството носи некои феноменолошки карактеристики, што го чинат различно (како криминално поведение) од претходните периоди. Тие разлики се: насилството станува феноменолошка карактеристика, наскоро сите видови и облици на криминалитет, посебно на новите облици на криминалитет, со тој факт се потврдува дека насилството станува многу масовно и секојдневно присутно во сите односи од животот и во делувањето на луѓето. Колку се настојува односите на луѓето во современото општество да се хуманизираат, толку присуството на насилство низ нови форми и облици, применувано со нови средства и нови методи, го чини појава што човековиот живот го чини тежок, несреќен, страдалнички. Сето ова ја наметнува потребата од криминолошко објаснување на насилството и верификација на валидноста на средствата и методите со кои се постапува, тоа да се спречи и елиминира во односите на животот и луѓето.

И уште едно дополнително објаснување на пристапот кон обработката на оваа проблематика: Нужно се поставува прашањето:

зошто посебна конвенција, зошто посебен пристап кон заштита од насилството на жената односно детето. Во составот, во структурата на човековото општество, жените и децата се покажуваат како послаба, понемоќна категорија на луѓе, пред сè од мажите. И по надминувањето на малограѓанските сфаќања, норми и обичаи, се покажува дека не се надминати тие состојби, услови, односи, морални норми, кои на мажот, во сите односи во општеството, му одредуваат доминантна, привилегирана положба со која се наметнува на жените и детето. Факторите што на мажот му одредуваат доминантна и привилегирана улога во однос на жената, а потоа и на детето имаат значење на општествени детерминанти, кои на негативен начин ја одредуваат положбата на жената и детето воопшто, и во односите со мажот и семејството. Тие фактори се од биофизичката и психолошката природа, кои придонесуваат жената да се смета како послабо суштество. Но, многу силно значење и влијание врз ваквата положба имаат и економските, социјалните, правните, социо-културните детерминанти што го одредуваат статусот и положбата на овие категории во секојдневните односи во општеството. Колку е овој проблем сложен и тежок за совладување покажуваат Документот на ООН и Европскиот совет, со кои на еднаков начин ги гарантираат и заштитуваат правата и слободите на жените и децата и со посебни документи, но во реалниот живот тие не само што не се споменуваат, туку наместо нивно почитување, неспроведувањето се изразува како најтешки облици на повреда на нивните загарантирани права и слободи, до криминални облици на повреда и ограничувања на истите. Овие околности ја наметнуваат потребата од документи со кои на посебен и специфициран начин, со посебни инструменти, посебни документи ќе се гарантираат правата на жените и децата и ќе се настојува со посебни средства, методи да се обезбеди нивно остварување, но и заштита од нивно ограничување, неостварување или повреда.

Насилното поведение од човек спрема друг човек, по сите свои одредници во себе носи негативен и општествен морален (етички) предзнак од неодобрување и отфрлање, неприфаќање преку одредницата на девијантно, аморално, асоцијално, антисоцијално до криминално, злосторничко поведение. Тоа значи дека облиците преку

кои се манифестира насилничкото поведение се толку разновидни, по начин на манифестирање и интензитетот на последиците, што ги трпи оној врз кој се применува насилство, што нема човечки однос, нема човечка комуникација, нема облик на човечко живеење и работење врз кое насилството од човек врз човек не се јавува. Тоа е толку масовно присутно, што нема човек кој не бил изложен, присилен во текот на својот живот и работа да не трпел насилство. Тоа е динамична појава, која ги следи сите случувања во развојот на општеството и во согласност со него се јавува во нови форми и облици, во кои свое место наоѓаат и човековите достигнувања. Така што насилството, насилничкото однесување на човекот спрема други луѓе се манифестира како појава што ги следи сите случувања во развојот на општеството, и во согласност со него се јавува во нови форми и облици, во кои свое место наоѓаат и човековите достигнувања, така што насилството, насилничкото однесување на човекот спрема други луѓе, се манифестира како појава што го следи човековиот живот. Така тоа станува составен дел на противречностите и антагонизмот меѓу луѓето низ кои врви човековиот живот, во дадено време и простор да му се даде квалификативот „human - humanost” или тоа да не се прави, општеството е хумано, демократско, или не е. Оттука и потребата за насилство воопшто кај одделните категории, да се проучува и објаснува како криминолошки феномен. И затоа насилството можеме и треба да го почитуваме како феномен на теологијата, филозофијата, социологијата, психологијата, етнологијата, психијатријата, правото, меѓународните односи, историјата, барајќи негови посебности од стојалиштето на секоја наука, но она што е заедничко¹.

¹ Goodman, Nihilism and Philosophy of Violence: Summer (ed) Violence and Culture, London 1997

Г. Игњатовиќ, Криминолошки аспекти деликата насиља, деликти насиља ИКСИ Београд, 2002 година. Стр. 259

2. Дефинирање на насилството

Дефинирањето на феноменот насилство, се јавува како многу сложен проблем од повеќе аспекти: прво широкиот спектар на облици на феноменологија низ кои се манифестира (секој однос кон човекот низ кои тоа се изразува е различен). Второ, секоја наука или научен пристап кон неговото дефинирање е различит. При неговото дефинирање, како и секоја друга појава, тргнува од факторите што ја одредуваат или условуваат појавата. Во оваа смисла се зборува за објективни и субјективни фактори врзани како за личноста на носителот на насилството, така и за жртвата на насилството. Кога е во прашање личноста на носителот, се зборува за психопатски личности, или личности кои припаѓаат на одредена поткултура во која насилството има специфично значење.

Криминолошкиот пристап, кој има задача и цел во прв ред да ги воочи и објасни различните, феноменолошки облици на насилство, кое го добива квалификативот „криминално“ и да постави хипотези за неговото етиолошко објаснување, без сомение се наоѓа пред многу сериозни проблеми. Криминалистичкото проучување и објаснување на насилството има за задача успешно да придонесе да се обликува инкриминализација (поим), кој во кривичното казнено законодавство се утврдува како кривично дело (чл. 386 од КЗ). Некои од новите современи облици на криминалитет, ги чини посебно опасни за општеството. Тоа отвора нови казнено-правни и криминолошки проблеми, надминувајќи ги традиционалните пристапи кон насилството, како казнено дело. Оттука во криминологијата, се внесуваат и нови поими: „уличен криминалитет“ - чија битна страна е уличното насилство, појавата на гангови и банди во чие криминално делување, насилството е основен метод и начин. Фактот што нашето казнено законодавство не е во состојба да создаде еден сеопфатен поим за насилството, воведува и посебни категории на насилство, како што се: семејното насилство, сексуалното насилство, насилството врз жени и деца. Би можело да се каже дека обликувањето на поимот „насилство“ со криминолошко и казнено значење, со неоформеност и цивилизациски развој на општеството, со ориентација кон хуманизација на животот на

човекот и сè поголеми гаранции за правата и слободите на човекот, човекот станува почувствителен на повредите од секаков вид, и постојано ќе се јавуваат нови облици на повреди, кои ќе носат елементи на насилство, или ќе се вреднуваат како такви. Пред таа насока на развој на општествените односи, кога е во прашање насилството, пред криминологијата како наука и емпирија, се поставува обврската за секојдневно, систематско следење и проучување на насилството.

2.1. Во согласност со пристапот одреден во насловот на овој труд, во дефинирање на насилството, ќе ја искористиме дефиницијата на Valsh I Poole во криминалистичкиот речник во 1983 година. Авторите нагласувајќи дека во дефиницијата не претендираат на висока прецизност на поимот, нагледуваат дека се работи за психичко, или ментално загрозување, односно повреда. Италијанскиот автор Marko Canavicci смета дека насилството може да се дефинира како однесување кое произлегува од специфични емоции. Тој прави разлика меѓу агесијата како активност, чија примарна цел е обрежување и агесијата како психичка склоност да се атакува². Според Елизабет Станко со овој израз може да се означи секој облик на однесување на поединец, кој намерно се заканува или нанесува: физичка, сексуална, психичка повреда на друг или на самиот себе си. Самоповредувањето, овој автор го одредува како насилство. Сепак, нужно е да се нагласи дека самоповредувањето ретко, во криминологијата, се смета за насилство во криминолошка смисла. Вообичаеното насилство и агресивноста се сфаќаат во нејелементарен облик и вид и во биолошка смисла, подразбирајќи интеракција на некое живо суштество и неговата околина³. Megargee во 1975 година, насилничкото однесување го карактеризира како акт кој го карактеризира примената на отворена закана, со примена на сила која може да резултира со повреда на поединецот. Катарина Вилијамс ја користи оваа дефиниција за анализа со цел да ги изведе основните елементи на насилството и ги изведува следните карактеристики:

² Canavicci (1999)

³ Poro (1990)

- Се работи за напад кој е насочен кон личност. Спрема тоа насилството ги опфаќа нападите на нечиј имот, но притоа не е насочен напад кон одредена личност;

- Изразита „закана“ - подразбира јасно изразена намера на напаѓачот да примени сила;

- Вклучени се случаите во кои напаѓачот употребил сила и тоа со голема веројатност би довела до повреда и до конкретни околности, или последицата изостанала поради „промашениот удар“;

- Во дефиницијата се подразбираат одредени намери, односно расушеност на намерата на примената на присилата. Оттука ненамерното повредување не може да се одреди како насилничко поведење;

- Се работи за таков вид на закани и напади кои подразбираат и легалните закани и напади, да се сметаат за насилничко поведење (однесување) во намерата да се постигне поголема јасност и прецизност, тоа го воведува поимот „криминално насилство“, кај кој примената на сила или закана се противправни, бидејќи за таквите облици на насилство се предвидени санкции⁴. Според мислењето на Г. Игњатовиќ ваквиот пристап треба да се прифати бидејќи прави дистинкции кои се од големо значење за криминолошките разгледавања на насилството.

Идентификуваните карактеристики на насилството, можат да послужат за поблиско одредување на поимот насилство во криминолошка смисла, тие не даваат одговори на сите нужни прашања, но затоа тие претставуваат солидна основа за нивно истражување, на начин на кој ќе нè доведат до основниот поим сфатен во потполна смисла. Но за криминолошките истражувања на насилството, под идентификуваните карактеристики, посебно значење има одредницата дека се работи за човечки поведенија, кои се насочени кон друг човек - личност и тоа се намерно насочени поведенија. Тие се изразуваат преку примена на сила или закана.

⁴ Williams – 1991 godina

2.2. Криминолошкиот пристап кон насилството има за цел да ги идентификува, пронајде и одреди факторите што влијаат врз настанување на насилничко поведение. Овие фактори во криминологијата се класифицираат во две големи групи: субјективни или лични и надворешни фактори.

Во нашата земја реализирани се неколку истражувања, поврзани со кривичните дела: убиство, тешка и лесна телесна повреда и др. Со тежнение да се објасни криминалитет на насилството. Овие истражувања се реализирани главно врз податоци од државната статистика, настојувајќи да се предадат самите кривични дела и некои карактеристики на сторителите на кривичните дела, без да се навлегува во криминолошките аспекти на овој криминалитет: човекот како носител на насилството спрема другиот човек. Уште помалку сознанија имаме за посебните категории (жени и деца) како жртви на насилничкиот криминалитет. Во рамките на проучувањата на криминалитетот на жената и на децата, во рамки на подучувањето за малолетничкиот криминалитет, пак врз општи податоци од криминалната статистика, се претставуваат сторители, без да се навлегува длабоко во насилството како однос: човек - човек или група - група, како култура на однесување.

Веќе нагласивме дека немаме понови истражувања на криминалитетот на насилство, или насилството како битна феноменолошка карактеристика на некои нови облици на криминалитет: организираниот криминалитет, трговијата со луѓе, проституцијата и сексуалниот криминалитет итн.

Создавајќи го новото казнено законодавство, Кривичниот законик на Република Македонија, содржи посебно кривично дело „Насилство“ чл. 386. Читајќи го текстот на оваа инкриминација, според одредниците, што го одредуваат битието на кривичното дело, може да се стекне впечаток дека оваа инкриминација е обликувана врз претходни криминолошки истражувања. Но таа констатација нема да биде точна. Таа е обликувана врз користење компаративни сознанија и искуства на други современи казнени законодавства. За самата инкриминација во својот „Коментар на кривичниот законик“, проф. Владо Камбовски ќе рече дека оваа инкриминација е типичен деликт на

насилство поради насилство⁵. Тука го изедначува со поимот „силециство“, зад кое застанува со тврдењето дека во современото општество е многу распространето. Тоа е она што ние го одредуваме како феноменолошка карактеристика на голем број современи облици на криминалитет. Овој поим се употребува во социјалната патологија, а има повеќе елементи кои ја содржат социо-патолошката страна од насилничкото однесување на насилникот. Но, едновременно, овој поим ја одредува и онаа димензија на насилството преку која се изразува неговата опасност низ квалифицираните: грубост, суровост, свирепост, бескрупулозност, нечовечност врз човекот на кој му се наесува зло.

Инкриминацијата од член 386 од КЗ, би рекле дека содржи повеќе квалификативни елементи кои ја изразуваат повеќе психосоцијалната страна на насилството, отколку физичката. Така на пример, малтретира - постапување кое има физичка, но и психолошка димензија на вршење (остварување, морална димензија на понижување, обезличување на жртвата). Вториот квалификатив е **„грубо навредување“** кое исто така може да биде и физичко (конклюдентни дејствија) зборови, физичко постапување и однесување. Додаден квалификативот „грубо“ треба да ја изрази тежината на противправното, криминалното однесување и постапување во просторот и времето, околностите под кои тоа е сторено. Квалификативот „загрозување на сигурноста“ едно од најнеоптоварените чувства на човекот, без страв дека може да му се случи нешто што го излага на некаква опасност, а тој не може да живее и да се создава во спокојство во неговото постоење. Нанесувањето на страв е битна цел и карактеристика на секој облик на насилство. „Грубо насилство“ е тоа што предизвикува чувство на несигурност, човекот не се чувствува сигурен и безбеден во средината во која живее и делува, се нарушува неговото спокојство, интегритет и достоинство бидејќи несигурноста предизвикува чувство на **„страв“**, страв кој предизвикува чувство кај народот **„Не знае на кој господ да му се приклони“**.

Кривичниот законик во ст. 2 од истиот член, насилството нанесено од страна на група (две или повеќе лица) или нанесено на

⁵ В. Камбовски, Коментар на кривичниот законик на Република Македонија, Скопје 2011 година

повеќе лица, ако од него настанале телесни повреди го смета за квалификуван облик и пропишува строга казна.

Кривичниот законик на Република Македонија, се карактеризира со динамичност и работа врз него „во развој“, со динамика со која се развива и криминалитетот и се манифестира низ нови облици, па условува потреба од чести измени и во КЗ. Тоа се однесува на кривичното дело „насилство“, па КЗ на повеќе места и во повеќе инкриминации го употребува овој поим. И во членот 122 „значење на изразите во КЗ“ во точката 21, го објаснува поимот „семејно насилство“. Поимот се одредува на следниот начин:

„Под семејно насилство се подразбира: малтретирање, грубо навредување и загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго физичко или психичко насилство, со кое се придизвикува чувство на несигурност, несигурност или загрозување или страв спрема брачен другар, родителите или децата или кои било други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи“.

Не е тешко да се забележи, законскиот текст на кривичното дело и текстот со кој се одредува поимот на семејно насилство не се идентични. Сепак, текстот со кој се одредува поимот на семејното насилство настојува да не се приближи кон потребата на посебна заштита на категориите: жени и деца од насилство од членови на семејството и во семејството, но не и пошироко од насилството во други средини и области во кои овие две категории го остваруваат својот живот и активности, посебно на работно место, во односи со државни органи и институции, училиште, спорт, забавни активности и сл. На овој начин и низ овие односи се согледува потребата од обликување посебна Конвенција, со која ќе се обезбеди поширока и посеопфатна заштита на жените и децата од различни облици на насилство. Ова посебно заради реалноста во животот, која покажува дека жената по различни основи, и во различни услови, се смета за нееднаква, нерамноправна со мажот, и детето, по други основи, се смета за нерамноправно.

3. Конвенција за превенција и борба против насилството врз жената и семејно насилство

Конвенцијата за превенција и борба против насилството и семејно насилство, настанува, како двојна потреба. Прво преку неа треба да се унапреди општествената, правната, политичката, социјалната положба и статус на жената, да се приближи кон положбата на мажот и да се влијае врз мажот да ја прифати жената како еднаква, самостојна и рамноправна, да работи и да се однесува кон жената на начин на кој тој настојува да ја обезбеди сопствената положба. Тоа посебно се однесува на стремежот на жената да ѝ се обезбеди еднаков статус во економските односи и во процесот на трудот. Второ, Конвенцијата за заштита на жената има за цел, не само да обезбеди превенција и заштита, туку јасно и прецизно да одреди што е тоа, што во односите кон жената и во одредувањето на нејзината положба, што е тоа кај насилството што на сеопфатен и посебен начин ја обезвреднува, деградира жената, ја чини човечко суштество од понизок ранг. Трето Конвенцијата има за цел да се вгради во системот на конвенции и други документи, преку кои се гарантираат, заштитуваат и остваруваат правата и слободите на граѓаните и човекот во целина, внесувајќи ја жената во системот на еднаквите, рамноправните, но и комплетирајќи го на тој начин системот на инструменти, средства, методи, во кои на најширок план се обезбедува остварување на загарантираните права и слободи. На општ план Конвенцијата има за цел да создаде обврски спрема државите - потписнички да вградат и оствара политика, со која, во прв ред, правата и слободите на жената ќе бидат еднакви и рамноправни со оние на мажот. Ќе остварува систем на мерки и постапки со кои ќе ја заштитуваат жената од секаков облик на повреда на истите.

И по овој вовед во Конвенцијата, се поставува прашањето: дали и до кој степен Конвенцијата ги изразува посебностите од она што го одредуваме како насилство над жената, да се одредат димензии т.е. феноменологијата на она што е посебно во односите и положбата на жената и претставувањето на насилство, односно нуди инструменти, методи и средства за превенција и успешна борба против насилството

врз жената. Според наше мислење, одговорот треба да се развива во две насоки: прво се наметнува потребата од натамошна разработка на феноменолошките облици на насилство над жената и второ, секоја држава-потписничка на оваа Конвенција да ги внесе специфичностите во положбата на жената која се јавува како објект, жртва на насилство во согласност со традицијата, обичаите и системот на вредности, социјалната култура во секојдневниот живот. Одговорот ќе биде дека оваа Конвенција не ги разрешува сите овие прашања и таа треба да се развива и унапредува. Нашата расправа е насочена кон разрешување на овие проблеми.

Насилството како криминално, деликвентно дело е облик на социопатолошка појава. Заради успешно утврдување и успешно спречување, Конвенцијата бара голема прецизност. Заради карактеристиките на насилството и воопшто она врз жената и во семејството, треба јасно и прецизно да се дефинира. Може да се каже дека Конвенцијата не ја красат најдобри решенија, оттука, пред нашето настојување, да изградиме најсоодветно средство за спречување на овие појави, неопходно е да ги разрешиме однапред овие проблеми.

- Конвенцијата употребува различни термини, кои доволно не ги објаснува, како, на пример, покрај општиот поим на „насилство“ и „домашно насилство“. Конвенцијата го уредува поимот семејно насилство, но не го дефинира исто како и домашно насилство.

- Одредувајќи ја загрозеноста на жената од различни видови поведенија со негативен општествен, социјален и правен основ, говори за насилство, но и за дискриминација на жената. Би можело да се каже дека секој облик на насилство и со најмал интензитет и облик на изразување на некој начин ја дискриминара жената. Дискриминацијата е правен, политички, социјален, социолошки, социокултурен однос, но дискриминацијата која се изразува и како повреда на правата и слободите загарантирани со закон, таа може да се повлече и да се казни. Тогаш кога е во прашање насилството, тогаш дискриминацијата и начинот на нејзиното изразување може да биде квалификативен елемент на насилството, како казнено дело. Затоа можеби е потребно на соодветен начин да се одреди местото на дискриминацијата, посебно во оваа Конвенција. Од игнорирање, до замолчување, забрана за

изразување, застрашување на кој било начин, се облици на дискриминација на жената и на секого, но нужно се наметнува прашањето од кого?

- Во членот 3 од Конвенцијата, во кој се дефинира насилството врз жените, се вели дека под овој поим се подразбира секој вид на дискриминација. Во натамошните ставови на овој член се дефинираат и одредуваат основните поими: насилство врз жената, „семејно насилство, „род“ и „родово насилство“, но по наше мислење борбата против оваа појава за нејзино елиминирање чувствува потреба за нејзина операционализација и верификација низ конкретни истражувања низ кои тие ќе добијат смисла и содржина, како и опфатност и верификација на основните поими на насилство во општа и посебна смисла. Разбирливо е дека еден ваков документ и не може да ги разреши тие прашања во оваа смисла, според наше мислење, особено во членовите 3 и 4 од Конвенцијата бараат проверка низ истражувачка практика и животот. Пред сè во врска, и во однос со одредени услови и односи што статусот и положбата ја одредуваат на негативен начин: таквата положба може да се смета за извор на сите видови и облици на насилство врз жената. Посебен пристап се налага кон насилството кое доаѓа од јавната сфера (државата и нејзините институции) и приватната сфера (од друг човек или приватна организација). Одговорот на прашањето за јавното насилство е одговор на прашањето за односот на државата и нејзините институции кон проблемот на елиминација на насилството и односот на жената како жртва на насилство. Во оваа смисла особено внимание, со настојување на понатамошна разработка, бараат содржините од членовите 4 и 5 од Конвенцијата.

Читајќи ја Конвенцијата, човек не може да се ослободи од впечатокот според кој Конвенцијата, во сите свои елементи, се карактеризира со интензитетно инсистирање одредбите со кои жената се заштитува од насилство доследно да се применуваат и преку нив да се обезбеди висок степен на ефективност во заштита на жената од насилството. Во членот 8 особено доаѓа до израз инсистирањето државите-потписнички на Конвенцијата, со цела свој моќ и одговорност, да се ангажираат да донесат нужна правна регулатива за доследно спроведување на преземените обврски во заштитата на жената

од насилство. Конвенцијата согледува опасност и од ангажманот на државата и нејзините органи, нејзината сила и моќ, таа да се преобрази во својата спротивност и во тие настојувања државата и нејзините органи да произведуваат не само повреда на правата и слободите, туку во тие постапки да вршат репресија која не се разликува од насилството врз жените. Конвенцијата на таа опасност ѝ посветува соодветно внимание, но се покажува потребата од разработување на инструментите преку кои државата и нејзините институции ќе ги спречат нивните активности да спроведуваат репресија која не се разликува од насилството, како што е опишано во оваа Конвенција.

Конвенцијата во членот 8 предвидува формирање на „Координативно тело“, на ниво на држава, кое ќе ја координира работата на органите и институциите, што работат на оваа проблематика. Со оглед на разновидноста на факторите, органите, институциите од кои произлегува насилството, широкиот домен на општествени односи кои се јавуваат како детерминанти на статусот на жената во општеството, се изразуваат и како фактори на насилството. Сепак, неопходно е основањето на ова тело и создавањето услови за негова работа и прагматизам, и функционирање.

Ова создава обврска да се изгради методологија и за статистичко следење на појавите на насилство, во рамките на стратегијата за превенирање и елиминирање на насилство врз жените.

Во оваа смисла (членот 11) бара методолошка разработка. Не потценувајќи го ангажманот на невладините организации кои ја следат и проучуваат оваа појава, сепак е неопходен посериозен професионален анагажман во спроведување на истражувањата, искусни научни работници и институции кои обезбедуваат не само следење на појавата, туку и унапредување на методите и средствата насочени кон превенција и елиминирање на појавата, изградување на систем на вредности и норми кои ќе станат основ на концептот за превенција и изградување на систем на норми на „почитување на жената како рамноправо човечко суштество“.

Концептот на превенција вграден во стратегијата за спречување, превенирање и елиминирање на насилството против жените бара

натамношна разработка до степен на операционализација на програмите, учеството на приватниот сектор и медиумите.

Поглавието IV под наслов „Заштита и поддршка“, која подразбира заштита на лица со посебни потреби, како и ангажирање на друштвата и нејзините органи во заштитата на насилството, по наше мислење има потреба од понатамошна разработка на тој начин што ангажманот на државата преку нејзиното законодавство во заштитата на жената од насилство, како и делувањето на најзините органи посебно на државните органи од областа на правосудството, не само што бараа понатамошна разработка, туку и систематизација со која ангажманот на државата преку нејзиното законодавство ќе добие посебно место.

Секаков облик на насилство врзано со сексуалните односи на жената, заслужува посебно внимание и заштита. Конвенцијата му посветува посебно внимание на присилниот брак и последиците кои произлегуваат од него, како на психолошки план, особено поради фактот што присилниот брак и присилното стапување во него, предизвикува повреда на слободата на одлучувањето на жената. Разработката на психолошкото сфаќање и насилство и на него поврзаното физичко насилство, демнење, заслужуваат и бараат посебна обработка, пред сè, заради облиците низ кои се јавува ова насилство. Психолошкото насилство е многу издиференцирано и врзано за културата на поведение и услови на живеење: повисока цивилизација, поголема чувствителност на психолошкото насилство. Покасно се зборува за „сексуално вознемирување“. Сепак, тие облици на насилство врзани за сексуалниот живот, треба да се систематизираат на едно место.

3.1. Кривично-правната заштита од насилство, сама по себе укажува на присуство на тешки облици на насилство спрема жената со трајни последици. Оттука и потребата да ѝ се обезбеди посебно место, во Конвенцијата, како од материјалниот, така и од процесниот аспект. Што се однесува до материјалната казнено-правна заштита, од методолошка страна, се покажува како неопходно да се изврши споредба помеѓу Конвенцијата во овој дел и домашните одредби, со кои се пропишуваат кривични дела за насилство врз жената, односно децата.

Конвенцијата за кривични дела за насилство врз жената создава обврска да се прифатат и оние кривични дела кои ги предвидува Конвенцијата, но според кои во домашното законодавство не се пропишани како казнени дела. Според наше мислење, во домашната конвенција за насилство врз жената, сепак треба да се примени систематизација на одредбите така што ќе се издвојат оние што се однесуваат на материјалното, односно процесно казнено законодавство. Одредбите на ЗКП на Република Македонија, со кои се регулира казниот прогон, се сеопфатни и усогласени со стандардите на процесната правда на Европската унија и нема потреба да се обработуваат повторно. Системот на санкции, што се предвидени во КЗ, за кривичните дела насилство врз жената е многу побогат и поразновиден и дава можности за примена речиси кај сите облици на насилство. Вклучувајќи ги и оние што имаат посебно место и значење кај семејното насилство, вклучително и алтернативните мерки, кои кај овој криминалитет може да имаат широка примена.

Посебно внимание треба да се обрати како на олеснителните, така и на отежителните околности, особено на органите на откривањето и прогонот на овој вид на криминалитет: полицијата, ЈО.

Разработката на овие околности на начин на кој се навлегува во нивната суштина, е од особено значење бидејќи тие придонесуваат да се разјасни суштината на насилството и причините поради кои дошло до насилство. Објаснувањето на овие околности има значење, не само при запознавањето на личноста на насилникот, туку и при правилниот избор на санкција која треба да се најде во функција на разрешување на спорот и целите заради кои се применуваат санкциите. Навлегувањето во суштината на кривичното дело кое е одредено како насилство има значење и при изборот и примената на мерките за заштита на жртвата од насилникот веднаш и за времетраење на постапката, по повод стореното дело. Пресудувањето во предметите за сторено кривично дело од подрачјето на насилството воопшто на жената, и децата, посебно од судијата што го води и решава предметот, не бара посебен ангажман и пристап (менаџирање на предметот како во неговото проучување, така и во неговото подготвување и водење во процесот). Кај овие кривични дела од судијата се бара посебен ангажман како во

однос на сторителот на делото, така и во однос на жртвата. Без одговор на прашањето: зошто насилство, кои се причините, каде е вината, кај овие кривични дела вината по правило не е на една страна. Нема успешно разрешување на случајот. Затоа неопходна е одредена специјализација на судиите, но и животно искуство.

Конвенцијата многу инсистира на меѓународна соработка во однос на ова прашање, но меѓународната соработка е условена од повеќе елементи и тоа: фактот што овој криминалитет е секаде присутен и во сите земји е масовен. Тој се карактеризира со многу заеднички карактеристики, но и посебни за секоја земја (обичаи, култура, традиција, систем на вредности). Од особено значење се програмите на превенција кои имаат општ и посебен карактер, познавања на феноменолошки карактеристики на овој криминалитет, како знаења и искуства кои треба да се користат од сите земји. Така програмите за превенција на општ план, но и на конкретен ќе бидат предмет на интензивна и сестрана соработка на државите. Концептот на глобализација во современото општество, масовните миграции од неразвиени кон развиени земји, средби на различни култури и системи на вредности, традиции што во себе ги носат мигрантите, влијаат на сите сегменти и карактеристики на насилничкиот криминалитет. Тоа особено се однесува на обичаите на насилство насочени кон жената и децата. Оттука и поголемата потреба за соработка и размена на информации, особено оние кои се продукт на научни истражувања на оваа појава.

Заклучок

Прифаќање на Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилството врз жената и семејно насилство, спрема државите-потписнички, за разлика од други конвенции создава специфични обврски за секоја држава и нејзините органи. Конвенцијата во насловот на преден план ја поставува превенцијата на начин на кој создава обврски за заедницата, за општеството, за државата и за нејзините органи и институции да создаваат свои услови и да ги ништат противречностите кои се јавуваат како причини за насилство, да

создаваат услови и можности семејството успешно да ги остварува своите функции, да му создаде услови за негов правилен развој и воспитување, за успешен и непречен развој, да ги развива и своите способности и да ги остварува своите животни цели и желби. Кон остварување на овие обврски што произлегуваат од Конвенцијата, обврските на државата и нејзините органи се сосема конкретни. Вториот елемент од насловот на Конвенцијата „Борба со насилството“, со оглед на спреченоста на организацијата и функционирањето на секоја држава со прифаќање на Конвенцијата создава обврска за секоја држава-потписничка да го програмира и насочи делувањето на нејзините органи за спречување на насилството, да ја програмираат својата активност во согласност со одредбите од материјалното и процесното казнено законодавство.

Здружението за кривично право и криминологија на Македонија, организирајќи ја оваа расправа, сака да го изрази својот став, но и да укаже на теоретските, нормативните и методолошките проблеми, кои треба да придонесат за создавање документ кај на општ и конкретен план ќе придонесе за успешна примена на оваа Конвенција во нашата држава. Низ содржината на овој текст се укажува на прашањата, кои, по мислење на авторот, бараат натамошна разработка и насоки во кои тие треба да се остваруваат.

Professor Ljupcho Arnaudovski, PhD¹

CRIMINOLOGICAL APPROACH TOWARDS ACTS OF VIOLENCE

Summary

The Association for Criminal Law and Criminology of Macedonia, devotes more attention to the Convention of Council of Europe for Prevention and Combat Violence against Women and Domestic Violence, mainly for two reasons: first, before the promulgation of this Convention in the national legislation in the Republic of Macedonia, must be envisaged the provisions which will offer protection of the special groups (women, children, etc.) from violence, which will enable this Convention to develop further, released from the normative conformation, and second will give precise definition of violence in criminological manner which confirm its presence in the modern society and to find mechanisms for successful prevention. Criminological aspect in the study of this Convention will enable new mechanisms for prevention of violence to emerge in the national legislation, and will help in the process of finding better solutions for total prevention of violence and domestic violence and better protection of the victims through implementation of the criminal acts envisaged in this Convention of Council of Europe.

¹ Full-time Professor, Law faculty „Justinianus Primus”, University of „Ss. Cyril and Methodius” in Skopje

Д-р Стојанка Мирчева, доцент¹
Д-р Виолета Чачева, редовен професор²

ИТНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ДОМАШНО НАСИЛСТВО: ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/55:[347.919.6:343.98

Вовед

Насилството е атрибут на човечкото општество. Но, специфика на насилството врз жените, вклучително и семејното насилство се темели на односите на моќ и врската меѓу индивидуалната и колективната моќ на мажите. Ширум светот, а особено во Европа, насилството врз жените се препознава како феномен кој ги подрива вредностите на демократското општество.

Како што истакнува Комитетот за еднакви можности за мажите и жените, Совет на Европа, Парламентарно собрание (2002), *„Насилството врз жените е прашање на моќ, на потребата за доминација и контрола. Повратно, ова прашање е вкоренето во организацијата на општеството кое и самото се засновува на нееднаквост меѓу половите. Значењето на насилството врз жената е јасно: тоа претставува обид да се одржи односот на нееднаквост меѓу мажите и жените и да се овековечи потчинетоста на жената.“*

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство - Истанбулска конвенција (*CETS No.210*) е најсеопфатниот меѓународен договор засегнат со спречување на насилството врз жените, вклучително и

¹Доцент, Факултет за безбедност - Скопје, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

²Професор, Институт за социолошки и политичко правни истражувања – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

домашното насилство, гонење на сторителите и заштита на жртвите на насилство. Насилството врз жените, вклучително и домашното насилство Конвенцијата го дефинира како родово засновано кршење на човековите права. Оттука и базичниот постулат дека насилството врз жените може да се елиминира само преку воспоставување на вистинска родова рамноправност во општеството.

Конвенцијата ја поставува ефикасната заштита на жените од насилство вклучително и домашно насилство не само во фокусот на казнено-правниот систем, туку на ниво на сеопфатна општествена реакција. Отсуството на координиран системски пристап преку взаемно поврзани и меѓусебно испреплетени мерки на социјална, здравствена, казнено-правна и широка општествена заштита и помош на жените-жртви на насилство и домашно насилство го мултиплицира насилството врз жената.

Трудот е засегнат само со еден сегмент на ефикасната заштита на жените-жртви на семејно насилство, односно итните мерки на заштита на жртвата на семејно насилство. Итните мерки за заштита се фокусирани на заштита на жртвата и имаат цел да се спречи повторување на насилството. Покрај воведните напомени, трудот е структуриран во 3 дела. Во првиот дел се претставени одредбите на Истанбулската конвенција, кои се однесуваат на итни мерки на заштита на жртвите на домашно насилство. Теоретска разработка на нужноста од постоење на итни мерки на заштита на жртвите на семејно насилство е содржана во вториот дел, додека третиот дел е посветен на актуелните законски решенија за заштита на жртвите од семејно насилство во Република Македонија. Во заклучните согледување се нудат предлози за надминување на недоследностите во заштитата на жртвите на семејно насилство.

1. Итни мерки на заштита – Истанбулска конвенција

Насилството врз жените е сериозно кршење на човековите права и неговата распространетост на тлото на Европа ги подрива основните вредности на Советот на Европа. За прв пат во Европа, со Истанбулската конвенцијата се воспоставуваат правно-обврзувачки

стандарди за спречување на насилството врз жената, вклучувајќи и домашно насилство, за заштита на жртвите и за казнување на сторителите. Во суштина, елиминирањето на насилството врз жените се поставува во поширокиот контекст на постигнувањето на суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, со што значително се унапредува препознавањето на насилството врз жените како форма на дискриминација. Инстанбулската конвенција е своевидна кодификација на воспоставените стандарди за спречување и борба против насилството врз жените на меѓународен план, но истовремено нуди проширување и продлабочување на стандардите за спречување и борба против ваквото насилство. Конвенцијата сè уште не е стапена на сила, а беше отворена за потпишување на 11 мај 2011 година во Истанбул. Со ратификувањето на Конвенцијата, државите-страни преземаат обврска за имплементација на особено исцрпни и прецизни одредби кои воспоставуваат обврска за позитивна акција на државата.

И во извештајот на Специјалниот известувач за насилство врз жените *Rashida Manjoo* од 2013 година за одговорноста на државите за елиминација на насилството врз жените, посебно се истакнува дека, „...И покрај бројните напредоци, насилството врз жените останува ендемично, а отсуството на одговорност за насилство кое го искусиле жените е правило наместо исклучок во многу земји. Некои предизвици во однос на одговорноста на државата вклучуваат: неприфаќање на насилството врз жените како прашање на човеково право; несоодветни реакции од страна на државата; минимален напор на државата да се справи со проблемот на систематски, сеопфатен и одржлив начин; ...Исто така, и натаму отсуствува адресирање на индивидуалните и структурните аспекти на нееднаквоста, и бројните и меѓуповрзани форми на дискриминација кои претставуваат причина и последица на насилството врз жените (A/HRC/23/49, т. 69).

Конвенцијата го препознава насилството врз жените како родово засновано кршење на човековите права и форма на дискриминација, и бара нулта толеранција за ваквите форми на насилство, и заштита на жената од сите видови насилство. Истовремено, Конвенцијата е прв меѓународен договор кој содржи дефиниција на род и воспоставува силна врска со родова еднаквост. Посебно се подвлекува обврската на

државите за интегриран пристап и координирана соработка на сите сегменти во општеството во елиминирањето на насилството врз жените. Постои висока правна обврзност за државите за промена на законите, за воспоставување и примена на практични мерки за заштита на жените од насилство, како и распоредување на соодветни ресурси за спречување и борба против насилството врз жените. Особено значајно е дека Конвенцијата бара сите мерки и активности во фокусот да ги имаат потребите и безбедноста на жртвите.

Конвенцијата особено внимание посветува на казнено-правната заштита нажените од насилство и заштита на жртвите базирана на народово разбирање на насилството врз жените. Иако Конвенцијата е засегната со сите видови насилство врз жената, истовремено, кога станува збор за домашно насилство државите-страни можат да ги применуваат одредбите на Конвенцијата на сите жртви на домашно насилство, односно домашно насилство извршено врз мажи и врз деца. Но, ваквото решение со кое државите одлучуваат дали ќе ги применуваат заштитните мерки на сите жртви на домашно насилство, во ниту еден случај не значи дека се минимизира родовата заснованост на домашното насилство. Семејното насилство има карактер на родово засновано насилство, односно насилство насочено кон жените само заради тоа што се жени, бидејќи од една страна, несразмерно повеќе ги погодува жените отколку мажите (иако не ги изема сосема и мажите), а од друга, мажите се тие кои многу почесто се наоѓаат во улога на сторители (WHO, 2010). Родовата заснованост на домашното насилство се потврдува и со наоди од истражувањето *„Процена на судските постапки за случаи на семејно насилство, со посебен фокус на менаџирање на предметите од родова перспектива“*, спроведено во Република Македонија во 2013 година. Според истражувачките наоди, *„од сите жртви на кривични дела при вршење на семејно насилство, само 4% се мажи кои се жртви на жени сторители. Од друга страна 76% од сите жртви, се жени кои се жртви на мажи“* (Мирчева, С. Чачева, В. Кениг, Н. во печат).

При справување со домашното насилство, а особено врз жената, казнено-правниот систем мора да излезе од усвоениот образец на постапување по конкретен настан. Напротив, случаите на семејно

насилство врз жената мора да добијат значење и третман на состојби на заплашување, насилство и контрола кои се повторуваат и траат определено време. Казнено-правната интервенција не се сведува само на крајниот резултат на самата интервенција, туку многу повеќе треба да се смета само како еден аспект на пошироката општествена интервенција која ѝ нуди најдобра заштита на жртвата. Оттука, првата реакција на казнено-правниот систем во случај на семејно насилство има специфично значење за ефективност на целокупниот систем на заштита на жртвата. Во оваа смисла е и важноста на итните мерки на заштита.

Мерките на заштита на жртвите се позиционирани во засебно поглавје од Конвенцијата, *Поглавје VI – Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки*. Покрај одредбите кои воспоставуваат обврска за непосредна реакција, превенција и заштита (чл.50), Проценка на ризикот и управување со ризикот (чл.51), особено значење за заштита на жртвата на домашно насилство имаат итните мерки на заштита содржани во членот 52 од Конвенцијата.

Членот 52 воспоставува неколку обврски за државите-страни на Конвенцијата. Имено, пред сè потребно е со закон да се дефинира овластување на надлежен орган за издавање наредби, со кои се обезбедува физичка дистанца на насилникот од жртвата. Во овој контекст специфично значење има препознавањето дека товарот на напуштање на живеалиштето е врз сторителот, а не врз жртвата. Имено, одредбата од чл. 52 воспоставува обврска за државата да предвиди законско овластување за надлежните органи *да му наредат на сторителот да го напушти живеалиштето*, додека жртвата односно лицето изложено на ризик, останува во домот. Исто така, ваквото овластување вклучува и *забрана за сторителот да влегува во живеалиштето или да контактира со жртвата или со лицето изложено на ризик*. Времетраењето на забраната не е определено, туку државите-страни одлучуваат за времетраењето на забраната, но временскиот период на забраната треба да биде доволен за да обезбеди ефективна заштита на жртвата (*т. 264 од Извештајот со објаснувања*).

Следната обврска за државата-страна е во согласност со националните закони да идентификува орган кој ќе има овластување за

издавање наредби за напуштање на живеалиштето. Не помалку значајна е обврската за проценка на непосредната опасност, што ја прави надлежниот орган кој е задолжен со овластувањето да нареди напуштање на домот и забрана за влегување и контактирање со жртвата. Секако, токму дефинирањето на „непосредна опасност“ и на постапката за проценка на таквата опасност бара законско уредување. Според т. 265 од Извештајот со објаснување, поимот „непосредна опасност“ се однесува на секоја ситуација на домашно насилство во која настапувањето на штета е извесно или таа веќе настапила и веројатно е дека повторно ќе настапи“. Приоритет при преземањето на итна мерка на заштита има безбедноста на жртвата, односно лицето изложено на ризик.

1. Зошто е нужно постоење на итни мерки на заштита?

Ефикасен казнено-правен систем игра значајна улога во општествените стратегии за намалување на семејното насилство врз жената, заштита на жените-жртви и гонење и санкционирање на сторителите. Усвојувањето на ефикасно законодавство е секако битен предуслов, но не помалку важно е и постоење на казнено-правен систем со изградени капацитети за ефикасно справување со проблемот на семејно насилство врз жената.

Вообичаено, полицијата е институција која прва реагира во актуелниот момент на насилство, и нејзината интервенција мора да овозможи простор за ефикасно дејствување на другите институции на системот задолжени за решавање на причините кои доведуваат до насилство. Во најголемиот број случаи полицијата е иницијалниот контакт на жртва на семејно насилство со казнено-правниот систем. Ефикасноста на заштитата се определува според тоа, како полицијата реагира и што сè ја сочинува полициската реакција на пријавено семејно насилство. Понатаму, карактерот на полициската реакција може да го одреди понатамошниот пристап на целиот казнено-правен систем.

Полицијата е јавна служба чија основна задача е да штити. Примарна задача на полицијата е да интервенира во случај на кршење на правата и слободите на граѓаните, со цел да спречи нивно

понатамошно загрозување и да обезбеди заштита. Во ситуација на семејно насилство, кога нечие право е повредено и кога некој има потреба за помош и заштита, најистурениот и најлесно достапниот државен механизам за помош и заштита е полицијата. Во контекстот на семејното насилство врз жената, коешто најчесто се случува во вечерните часови или ноќе кога другите државни и јавни служби не работат, природно е жртвите прво да бараат помош и заштита од полицијата. Во согласност со своите законски овластувања, полицијата е должна во најкус рок да реагира и да обезбеди помош и заштита на жртвите на насилство, и во јавната, и во приватната сфера.

Жртвите кои пријавуваат насилство во полиција, а особено жените-жртви на семејно насилство, бараат да бидат заштитени, да се спречи сторителот понатаму да врши насилство. Системот на 24-часовно функционирање, седум дена во неделата, како и поврзаноста и брзата комуникација со другите општествени субјекти, ја прави улогата на полицијата круцијална во првичното адресирање на потребите на жртвите. Сето ова, имајќи ги предвид овластувањата на полицијата да интервенира при пријава за казненоправен настан со приведување на можниот сторител, и на лице место да ја заштитат жртвата и нападнатиот имот од страна на сторителот.

Од друга страна, начинот на кој се постапува со жртвите во времето кога го пријавуваат кривичното дело, како и понатамошниот третман на жртвите од страна на казнено-правниот систем влијае не само на способноста на жртвата да се справи со последиците од кривичното дело, туку, исто така, ја детерминира и волјата на жртвата да учествува во понатамошната кривична постапка. Доколку полициските службеници при постапувањето со жртвите се задоволат со ригидно вршење на нивните задачи, односно со добивањето потпис од жртвата на записникот за кривичното дело, ќе се потврди впечатокот дека жртвата е „заборавена страна“ во казненоправниот систем. Полициската организација мора како основна работна задача да го воведо правичното постапување со жртвите, со цел да се обезбеди почитување и остварување на нивните права.

Тука, пред сè, имајќи ја предвид спецификата на семејното насилство врз жената изразена во целта за одржување на машката

доминација и контрола врз жената, постоењето на интимна врска и блискост, долготрајноста и повторувањето на насилството, како и беспомошноста на жртвата сама да се справи со насилниот однос.

Суштинско значење за ефикасната полициска интервенција има сфаќањето дека семејното насилство не е поединечен акт на насилство, туку манифестација на долготраен насилнички однос со повеќе или помалку изразена динамика, а има за цел остварување доминација врз жената-жртва и демонстрирање на моќ и контрола врз неа. Оттука, цел на полициската интервенција мора да биде токму насилничкиот однос, а не само поединечниот акт на насилство.

Меѓу стручната и научната јавност се издиференцирани пет општи правила за полициска интервенција во случаи на домашно насилство. Според *Деаринг, А. (2002:17)*:

1. полициската интервенција мора да поаѓа од ставот дека семејното (домашно) насилство е јавен проблем; 2. дека не станува збор за индивидуален акт на насилство, туку е резултат на образецот на моќ и контрола меѓу насилникот и жртвата; 3. полициската интервенција мора да го отслика непостоењето на општествена толеранција за насилство во приватната сфера; 4. одговорноста јасно мора да се лоцира кај насилникот и 5. ефикасна полициска интервенција не може да постои надвор од сеопфатен и мултидисциплинарен пристап на општеството кон појавата на семејно насилство.

Суштинска карактеристика на ваквиот пристап е препознавањето на причината за актуелниот индивидуален акт на насилство и на безусловната заштита на жената-жртва. Тука се поставува прашањето на мандатот на полицијата да ги разрешува причините за определено казниво однесување. Полицијата нема таков мандат, ниту некој очекува полицијата да ги разрешува причините кои доведуваат до определени казниви однесувања. Но, без да се препознае коренот и вистинската причина за индивидуалниот акт на семејно насилство, не може воопшто да се зборува за ефикасна полициска интервенција. Ако отсуствува разбирање дека полициската интервенција е насочена кон овозможување да се допре до причините за однесувањето кое ѝ ја предизвикало интервенцијата, а во нашиот случај семејното насилство,

во тој случај полициската интервенција придонесува кон опстојувањето и мултиплицирањето на насилничкиот однос. Односот на блискост и поврзаност меѓу насилникот и жртвата, долготрајноста на односот кој создава обрасци на однесување и ги дефинира улогите во заедничкото живеење е долг процес. Затоа и актот на насилство меѓу нив не смее да се разгледува како изолиран инцидент кој не е втемелен во воспоставениот однос на доминација, контрола и моќ на мажот врз жената. Станува збор за една манифестација на така воспоставениот образец на однесување, кој ако не се адресира ефикасно, постои реална опасност да се повторува и ескалира. Во оваа смисла е и барањето за безусловна заштита на жртвата.

Елем, полицијата реагира за да спречи опасност која се заканува, или за да спречи повторување на загрозувањето. Преведувањето во пракса на оваа теориска задача на полицијата кога станува збор за интервенција во случаи на семејно насилство не е ограничено само на актуелната состојба на загрозеност на жртвата и се протега на потенцијалната опасност од ново загрозување. Тоа значи дека непосредната заштита на жртвата од насилство опфаќа итни мерки на заштита со кои се оневозможува физичка можност за ново насилство. Секако, крајниот резултат од полициската интервенција во поглед на долготрајна заштита на жената-жртва од семејно насилство не може да се предвиди, бидејќи е условено од постапувањето и соработката со други институции.

Следното прашање кое произлегува од ваквиот концепт е поврзано со правата, потребите и желбите на жртвата. Станува збор за признавање на потребата на жртвата сама да одлучи за својот приватен живот. Токму за да може да донесе одлука која не е под влијание на состојба на стрес или притисок и закани, државата преку своите репресивни механизми мора тоа да ѝ го овозможи на жртвата. Имено, интервентна заштита од насилникот во форма на забрана за приближување и комуницирање, која полицијата е овластена да ја определи, е решението од кое реално се очекува дека ќе ѝ овозможи на жената-жртва да донесе одлука за сопствениот живот без психолошкиот притисок од опасноста од ново насилство. Притоа, полициската интервенција која се стреми да биде ефикасна и да ја зајакне жртвата не

зависи од нејзината волја. Тоа значи дека полицијата изрекува забрани за приближување и комуницирање, односно го отстранува насилникот од домот - за што не е потребна согласност на жртвата.

Истовремено, сфатена во оваа смисла, ефикасната полициска интервенција испраќа јасна порака до насилникот. Имено, насилникот мора да сфати дека државата не го толерира неговото насилство, приватна расправија или семеен проблем кој насилникот и жртвата сами ќе го разрешат, туку на насилничкото однесување во приватната сфера му приоѓа како кон тежок облик на криминал. Истовремено, одговорноста се лоцира исклучително кај насилникот и тој се соочува со последиците. Полициската интервенција не смее да поприми карактер на советодавна и тераписка помош на насилникот и да се дефокусира од неговата одговорност. Интервенцијата со која насилникот се отстранува од домот, испраќа јасна порака дека општеството нема толеранција кон семејното насилство, дека има и механизми и волја да ја заштити жртвата, и истовремено, непријатноста и притисокот од интервенцијата на полицијата преку отстранување на насилникот ја сноси самиот насилник. Непродуктивно, а честопати и нов ризик за насилство е советувањето жртвата да го напушти домот и привремено да се смести на безбедно место. Тоа само ја потврдува доминацијата на насилникот и немоќта и неволноста на државата да се справи со насилничкиот однос во домот. Полициска интервенција која не влијае на суштината на проблемот, а во случај на семејно насилство во домот, да се иницира разрешување на насилничкиот однос, остава место за продолжување на маѓепсаниот круг во кој се наоѓа жртвата. Секоја нерешителна реакција на полицијата дозволува насилникот да изнајде оправдувања, најчесто префрлувајќи ја вината на жртвата која го предизвикала и затоа и го заслужува насилството, обвинување, а честопати и наметнување и прифаќање на вина од страна на жртвата дека го растура домот и семејството со тоа што побарала заштита од полиција, економска неизвесност и страв за опстанување, страв од етикетање од социјалната средина во која се движи и страв од повторување на насилството. Ако се остави на жртвата сама да се справи со наметнатиот однос на моќ и контрола, и да побара социјална помош и поддршка по пријавениот инцидент на семејно насилство, се оневозможува

реакцијата на целокупниот систем за заштита на жртвите. Ако полицијата, која го има на располагање репресивниот механизам, истиот не го употреби за заштита на жртвата, тогаш сигналот што го добива сторителот е дека другите институции кои немаат репресивен механизам воопшто и не треба да се мешаат во приватната семејна работа. А и да се замешаат, кој е механизмот кој социјалната интервенција ќе му ја наложи на насилникот! Дури и жртвата да побара психо-социјална помош и поддршка, насилникот многу лесно може да ја оневозможи жртвата во намерата, исто како и социјалната служба. Сосем друга е сликата кога полицијата го употребува својот репресивен механизам и дава наредба сторителот да се воздржи од определена активност. Едноставно, на жртвата ѝ се дава можност да зајакне, да ја сфати состојбата во која се наоѓа и да ја добие помошта и поддршката од општеството. Притоа, клучно е тоа што полициската наредба со која му се забранува на насилникот да се приближи до домот не зависи од волјата на жртвата. Ваквиот пристап има двојна вредност. Прво, жртвата на семејно насилство токму како резултат на долготрајниот однос на дисбаланс на моќ и контрола, во моментот на полициската интервенција и во најголемиот број не може до крај да ја сфати сопствената состојба, и оттука и не може да се очекува да побара, или даде согласност за некоја мерка. И второ, фактот дека не е потребна волјата на жртвата за отстранување на насилникот претставува намалување на ризикот за ново насилство. Во спротивно, ако отстранувањето од домот и забраната за комуницирање зависи од волјата на жртвата, а со тоа и траењето на мерката, во тој случај жртвата е изложена на ризик за директен пристисок и закана и од насилникот, а честопати и од потесното социјално опкружување да ја повлече согласноста за мерката.

Од друга страна, ваквиот пристап на полициска интервенција не смее да се сфати како приведување и лишување од слобода на насилникот, единствено поради фактот дека постојат основи на сомневање дека сторил дело на семејно насилство. Напротив, целта на мерката е преку помалку репресивна интервенција да се зајакне жртвата да одлучи да го разреши насилничкиот однос.

Повеќето законодавства во регионот го прифаќаат ратиото на ваквиот пристап за ефикасна полициска интервенција и единствено различно го определуваат времетраењето на наредбата со која полицијата на насилникот му забранува да ѝ се приближи на жртвата, а најчесто времетраењето се движи од 3 до 10 дена (*Thomas, 2008*). Прифатен став е дека во таква временска дистанца жртвата ќе може да се дистанцира и да излезе од маѓепсаниот круг на насилство и да одлучи дали ѝ е потребна понатамошна судска заштита преку изрекување на судски забрани. По нужниот период, во кој се смета дека жртвата ќе може да добие помош и поддршка без психолошки притисоци, одлуката и контролата врз понатамошната потреба од заштита ја има жртвата. Во овој временски период се претпоставува дека другите институции на системот имаат можност да ѝ пружат помош и поддршка на жртвата, без тоа да претставува нов ризик за можно насилство од насилникот. Компаративните искуства покажуваат дека воведувањето на ново полициско овластување за определување итни мерки за заштита од семејно насилство претставува нужно решение во правец на пружање ефикасна заштита на жените-жртви на семејно насилство. Во таа смисла е и словенечкото искуство на воведување ново полициско овластување, изрекување наредба на осомничениот сторител на семејно насилство да го напушти домот, забрана да контактира и да ѝ се доближи на жртвата непосредно по дознавањето и полициската интервенција во случај на семејно насилство. Со измената на Законот за полиција од 2006 година (*Ur.l. RS, št. 78/2006*), во случај на семејно насилство, полицијата може со интервенција да го отстрани сторителот од домот за период од 10 дена, без оглед дали станува збор за прекршок, или за кривично дело. Изрекувањето забрана за приближување на лице место од страна на полицијата, без оглед дали станува збор за кривично дело или прекршок, запретената казна, волјата на жртвата и начинот на прогон, во голема мера се насочени кон ефикасна заштита на жртвата. Понатаму се овозможува жртвата сама да одлучи дали ќе побара продолжување на забраната за приближување од истражен судија за уште 60 дена. (*Filipic, 2008:55*). Најнапреден модел на полициско постапување во случаи на семејно насилство се среќава во австрискиот систем. Во врска со полициската интервенција во случаи на семејно насилство, значајно е

дека ако извршителот се заканува или физички ја повредува жртвата со која живее во исто домаќинство, полицијата мора да го отстрани насилникот од домот и непосредната околина и да му забрани повторно влегување дури и ако насилникот е сопственик на имотот. Забрана за влегување во домот полицијата мора да определи доколку има непосредна опасност од опасен напад врз животот, телото или слободата на жртвата. Меѓутоа, жртвата нема влијание врз определувањето на забраната, односно полицијата е обврзана да ја определи забраната без оглед на волјата на жртвата. Дури во следната фаза, при определувањето на судска мерка на привремена заштита, жртвата самостојно одлучува (*Dearing, A., 2002*). Забраната за влегување во домот што ја определува полицијата како непосредна заштита на жртвата е со важност од 10 дена, и полицијата има обврска во првите три дена да го надгледува нејзиното спроведување еднаш дневно. Сторителот мора да ѝ ги предаде на полицијата клучевите од домот и доколку сака да земе лични работи од домот, за тоа мора да ја извести жртвата.

2. Актуелни законски решенија во Република Македонија

Иако на меѓународен план, а особено во регионот на Европа преземени се бројни активности за сузбивање на насилството против жените, сепак за да се постигне ефективна имплементација на меѓународните стандарди на национално ниво, потребно е нивното значење да се трансформира во локалната терминологија, а со тоа и да се постави во локалните општествени контексти на моќ и значење.

Актуелните полициски овластувања имаат општ карактер. Односно воспоставената законска рамка за примена на полициски овластувања ја следи логиката на генерална државна реакција за кршење на правна норма. И тоа е широко прифатена логика за легитимност на полициски овластувања. Полициското постапување е детерминирано од улогата што општеството ѝ ја доделува на полицијата. Кои и какви функции ќе извршува полицијата е определено со закон (*Стојановски, Т., 1997:89*). Во Република Македонија, основната функција на полицијата ја дефинира членот 3 од Законот за

полиција („Службен весник на РМ“, бр. 114/2006), која се состои од *„заштита и почитување на основните слободи и права на човекот и граѓанинот гарантирани со Уставот на Република Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори, заштита на правниот поредок, спречување и откривање на казниви дела, преземање мерки за гонење на сторителите на тие дела, како и одржување на јавниот ред и мир во општеството“*. Понатаму, во членот 5 се утврдуваат полициските работи. Притоа, законот многу дескриптивно и широко ги поставува полициските работи, односно отсуствува дефиниција на поимот полициска работа. Секоја активност што е преземена од полициски службеник, а е насочена кон остварување на функцијата на полицијата, добива службеност и претставува полициска работа. За полициското постапување за спречување на семејното насилство, меѓу другите, значајни се полициските работи, односно дејствијата кои ги преземаат полициските службеници кои се однесуваат на: *заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните; заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот гарантирани со Уставот на Република Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори; спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и преземање на други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела; одржување на јавниот ред и мир; укажување помош и заштита на граѓаните во случај на неопходна потреба*.

Со вршењето на полициските работи се обезбедува луѓето да можат да ги уживаат правата и слободите гарантирани со Уставот и меѓународното право. Основните човекови права: правото на живот, слобода и сигурност на личноста се заштитени кога полицијата го спречува и открива криминалот кој се заканува да ги прекрши овие права. Со вршење на семејно насилство се загрозува личната сигурност, а неретко и животот на жртвите, што истовремено претставува кршење на одредбите од КЗ. Оттука, недвосмислено произлегува дека полицијата е должна да презема со закон пропишани мерки и активности на откривање и спречување на семејно насилство.

Но, полицијата во Република Македонија нема овластување при полициска интервенција во случај на семејно насилство, на наводниот насилник да му нареди напуштање на домот, забрана за контактирање, доближување и малтретирање на жртвата.

Македонската, како и многу други светски казненоправни системи познаваат збогатување на мерките на казнено-правната реакција на новите видови криминалитет. Без новите казнено правни решенија за борба со современите облици, а особено организираниот криминал, не може да стане збор за ефикасна и ефективна борба и сузбивање на новите облици на криминал. Македонската полициска легислатива за првпат ги вовеле како полициските овластувања, заштита на сведоци и примена на посебни истражни мерки и прикриени извори на податоци со Законот за полиција. И во ниту еден момент не се поставува прашањето за оправданоста, неопходноста или легитимноста на овие полициски овластувања.

Кога станува збор за семејно насилство, широко е прифатено становиштето дека семејното насилство е старо-нов облик на криминал. Семејното насилство како вид насилничко однесување човековата историја го познава многу одамна, но како сериозен облик на родово заснован криминал од неодамна. Но, државната реакција за справување и сузбивање на семејното насилство како тешко повредување на правата и слободите на луѓето сè уште пред себе има долг пат пред да може да ѝ се припише атрибутот на ефикасност.

Во оваа смисла, општите полициски овластувања не даваат позитивен ефект во сузбивањето на семејното насилство врз жената. Имено, актуелните полициски овластувања не се насочени кон зајакнување на жртвата за сама да може да одлучи за понатамошното толерирање и трпење на насилниот однос или не. За разлика од актуелниот тренд во регионот и препознавањето на нужноста за специфични овластувања на полицијата во обезбедувањето не само непосредна заштита на жената од чинот на насилство, туку и во овозможување да се спроведе ефикасна општествена заштита.

Имено, Законот за семејство како носители за заштитата на жртвите на семејно насилство ги утврдува социјалните служби, односно центрите за социјални работи кои, по својата функција и се

суштинскиот дел од системот на заштита на жртвите на семејно насилство. Но, колку вака дефинираната заштита е навистина ефективна и возможна е сосема друго прашање. Одредбата од чл. 94-б од Законот за семејство, со која се предвидува одговорност за известување на Центарот од сите институции и организации кои преземале некое службено дејствие во врска со семејно насилство во рок од 72 часа, не смее да се толкува и применува дека единствено центрите имаат нови и исклучиви обврски во врска со семејното насилство. Ваквото толкување и резултира со отсуство на специфични полициски овластувања за ефективно адресирање на насилничкиот однос. Отсуството на овластување на полицијата да го отстрани насилникот од дома и притоа за нужно потребно време да му го ограничи пристапот до домот и комуникацијата со жртвата, честопати ја прави неприменлива широката надлежност на центрите, а потоа и на судот за заштита на жртвата. Дури и кога полициските службеници ќе применат најрепресивни овластувања, приведување и задржување, кои не секогаш е оправдано да се применуваат во случаи на семејно насилство, целта за ефективна заштита на жртвата не е постигната. Бидејќи жртвата освен што треба да се справи со последиците од последното насилство и сопствената траума, ја прифаќа и наметнатата вина за лишување од слобода на насилникот, со кого е во блиска емотивна врска. Честопати, тоа резултира и со менување на исказот на жртвата пред судските органи и одбивање да учествува во понатамошната кривична постапка. А, циклусот на насилство не престанува бидејќи ниту на сторителот, ниту на жртвата не им се праќа јасна порака за немањето толеранција за семејното насилство од страна на општеството. Во други случаи, кога насилникот останува во домот, или кога жртвата се преместува од домот во шелтер центри, повторно резултатот е ист и во најголем број случаи жртвата се враќа во насилниот однос без воопшто општествената реакција да има ефект врз промена на однесувањето на насилникот. Ако се разбере дека по 72 часа од првичната интервенција на која било институција во врска со случај на семејно насилство жртвата ќе добие заштита и поддршка од центрите за социјална работа, проблемот само дополнително се зголемува. Полицијата со својот апарат на овластувања мора да овозможи другите институции на системот навистина да можат

да ги преземат активности за заштита и поддршка на жртвата и советување и третман на сторителот.

Во оваа смисла е и праксата што голем број казнено-правни системи ја воведуваат, а тоа е овластување на полицијата да го отстрани насилникот од домот и привремено да му забрани пристап до домот и комуникација со жртвата без оглед на сопственоста на домот, како и без оглед на волјата за жртвата за отстранување и забрана на пристап на насилникот. Не помалку значајна е и обврската што ќе се воспостави со Истанбулската конвенција за воведување на итни мерки за заштита на жртвите односно лицата во ризик од домашно насилство.

Заклучни согледувања

Полициската интервенција и реакција на пријава за семејно насилство врз жена е круцијална за тоа дали казнено-правниот систем на жените им обезбедува соодветна заштита. Македонската полициска легислатива сè уште не познава полициски овластувања специфични за сузбивање на семејно насилство. Иако, генерално казнено-правната и граѓанско-правната рамка за борба со семејното насилство и ефективна заштита на жената-жртва се во голема мера изградени и меѓусебно се надополнуваат, сепак отсуствува специфична полициска реакција на семејното насилство. Без законска рамка, ефективна полициска реакција и не е можна. Без да се намали значењето и улогата на другите чинители на системот на заштита од семејно насилство, полицијата е најчесто првата алка на системот и орган со легитимна моќ да применува репресивни мерки. Оттука, се наметнува потребата за воведување ново полициско овластување на отстранување на насилникот од домот, вклучително на забрана за влегување во домот и контактирање со жртвата.

Воедно, мора да се има предвид дека казнено-правниот систем, изолирано, не може да ги реши проблемите на семејното насилство. Оттука, решението е во системско постапување и поврзување на формалниот и неформалниот систем на општествена контрола во заштита и помош на жртвите и обезбедување на долготрајна сигурност. Изолираното дејствување на казнено-правниот систем не може да се

справи со патријархалните односи, широко прифатени традиционални и културни вредности, лични карактеристики и наученото однесување според родово доделените улоги, што во најголема мера го генерира семејното насилство врз жената.

Референци

Мирчева, С., Чачева, В., Кениг, Н. (во печат). Истражувачки извештај:Процена на судските постапки за случаи на семејно насилство, со посебен фокус на предметите од родова перспектива. Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје;

Стојановски, Т., (1997). Полицијата во демократско општество, Штип: 2 Август С;

Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/1992; 9/1996; 38/2004; 33/2006; 84/2008; 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012);

Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија, бр.114/2006; 6/2009 и 145/2012“);

Dearing, A. (2002). Austrijski zakon o zastiti od nasilja u porodici, *Temida, br.3, str. 15-26*;

Filipic, K.,(2008). Polozaj zrtava krivicnih dela u zakonodavstvu Republike Slovenije. *Temida, god. 11, br.1, str. 47-59*;

Thomas, C.A., (2008). Legal Reform on Domestic Violence in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union, UN Expert Group Meeting on good practices in legislation on violence against women, EGM/GPLVAW/2008/EP.01;

Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (CHAVIO), Explanatory Report, CETS No.: 210;

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CAHVIO), CETS No.: 210;

Parliamentary Assembly, Domestic violence, Doc. 9563, Opinion, 2002;

UN Human Rights Council. (2013). Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo on State Responsibility for eliminating violence against women (A/HRC/23/49). Geneva: OHCHR. Достапно на:
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A_HRC_23_49_English.pdf [последен влез: 30 јуни 2013];

UN Committee on Elimination of Discrimination against Women. (2012). Concluding comments of the Committee on Elimination of Discrimination against Women: the former Yugoslav Republic of Macedonia (CEDAW/C/MKD/CO/4-5). New York: UN;

World Health Organization. (2010). Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization. Достапна на:
http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/9789241564007_eng.pdf [последен влез 5 мај 2012].

Assistant Professor Stojanka Mircheva, PhD¹
Professor Violeta Chacheva, PhD²

**EMERGENCY MEASURES FOR THE
PROTECTION OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE:
ISTANBUL CONVENTION**

Summary

Violence against women is serious violation of human right and its widespread existence on the European ground undermines the basic values of the Council of Europe. The Istanbul Convention for the first time in Europe sets legally-binding standards for preventing violence against women, including domestic violence, protection of victims and punishment of perpetrators. The Convention recognizes the violence against women as a gender based violation of human rights and a form of discrimination, and demands zero tolerance for such forms of violence and protection of women from all forms of violence.

The paper is concerned only with one segment of efficient protection of women victims of domestic violence, the emergency barring order. These measures are focused on the protection of victims and aimed at preventing further violence to occur. Efficient protection of women victims of domestic violence entails that the most adequate authority to provide immediate protection of victims of domestic violence is the police. Furthermore, the police officers should be equipped with specific police powers for intervention in cases of domestic violence, namely, a legally defined power in situations of immediate danger, to order a perpetrator of domestic violence to vacate the residence of the victim or person at risk for a sufficient period of time and to prohibit the perpetrator from entering the residence of or contacting the victim or person at risk.

¹ Assistant Professor, Faculty of Security – Skopje, University of “St. Kliment Ohridski” – Bitola

² Full-time Professor, Institute for Sociological and Political and Legal Researches – Skopje, University of “Ss. Cyril and Methodius” – Skopje

Д-р Виолета Чачева, редовен професор¹

Д-р Стојанка Мирчева, доцент²

СОБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ И ИСТРАЖУВАЊЕ - ЧЛЕН 11 ОД ИНСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА, АСПЕКТИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

1.03 Кратка научна статија
УДК УДК 343.54/.55:341.24(4)

Вовед

Семејното насилство, поради обемот и територијалната распространетост, се вбројува во глобалните проблеми. Факт што е широко согледан и резултира со неговомеѓународно третирање. Донесени се низа резолуци, конвенции и други меѓународни акти кои се насочени кон спречување на сите видови насилства врз жените, со акцент врз семејното насилство. Хронолошки, последно донесен **меѓународен документ во оваа смисла** е Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство – Истанбулска Конвенција (*CETS No.210*).

Ова е најсеопфатниот меѓународен договор за спречување на насилството врз жените, вклучително и домашното насилство - гонење на сторителите и заштита на жртвите на насилство. **Во неа е направена** кодификација на воспоставените стандарди за спречување и борба против насилството врз жените на меѓународен план. Посебна важност во спречувањето и борбата со насилството врз жените и домашното насилство е дадена на градењето на политики кои се засновани на емпириски податоци. Оттука, Конвенцијата со посебен член ја уредува

¹Професор, Институт за социолошки и политичко правни истражувања – Скопје, Универзитет Св. Кирил и Методиј – Скопје

²Доцент, Факултет за безбедност - Скопје, Универзитет Св. Климент Охридски - Битола

обврската на државите-потписнички за собирање статистички податоци и поддржување на истражувања во оваа смисла. Имено, се воспоставува прецизна обврска:

а. во редовни интервали да собираат расчленети статистички податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство опфатени со Конвенцијата (*член 11 став 1 точка А од Конвенцијата*),

б. да поддржат истражувања на сите видови на насилство опфатени со Конвенцијата со цел да се проучат коренитите причини и последиците, стапката на инциденца и осудуваност, како и ефикасноста на мерките преземени за имплементација на Конвенцијата“ (*член 11 став 1 точка Б од Конвенцијата*).

Овој текст е посветен на обврските што произлегуваат за нашата држава после потпишувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Во фокусот на интерес ќе биде само член 11 став 1 точките А и Б од Конвенцијата само од аспект на семејното насилство.

1. Состојбата на практиката во Република Македонија во врска со **Член 11 од Инстанбулската Конвенција (став 1 т. А) Во овој став од Конвенцијата, за државите – потписнички на Конвенцијата** предвидува да собираат расчленети статистички податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство опфатени со Конвенцијата.

Оваа обврска, за државите потписнички значи собирање расчленети статистички податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство, е отварање на прашањето за водење на статистиките во земјите потписнички. За нашата држава тоа значи отварање на сериозни прашања. Кај нас се водат три вида статистики за криминалитетот кои прикажуваат податоци од трите фази на кривичната постапка, а тоа се: статистика на пријавени сторители на кривични дела, статистика на обвинети и статистика на осудени сторители на кривични дела. Овие статистики се водат од страна на Министерството за внатрешни работи, јавните обвинителства и судовите.

Друга карактеристика на водење на официјалната статистика во нашата држава е критериумот според кој се води статистиката. Во нашата држава статистиката се води само според сторителот на кривичното дело. Тука се јавува и првиот проблем кој влијае врз државата да не може да ја оствари преземената обврска. Еве за што се работи. Државата презема обврска да собира расчленети статистички податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство. Предходно изнесениот факт дека статистиката се води само според сторителот на кривичното дело, воедно значи дека нашата држава не е во објективна можност да обезбеди расчленети статистички податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство. Причината е во усвоениот критериум за собирање статистички податоци – сторителот на кривичното дело. Се знае дека државата не може да обезбеди статистички податоци поврзани со жртвите на насилство врз жените и жртвите на семејното насилство. Такви податоци едноставно не постојат, не се води статистика за нив. Тоа значи дека однапред може да се претпостави дека Република Македонија, се додека на ваков начин се води официјалната судска статистика, не е во можност да ја изврши преземената обврска од **Конвенцијата. Оваа состојба ја наметнува потребата од развивање на нова методологија за водење на официјалната судска статистика**, во која, критериум за водење статистика покрај сторителот да биде и жртвата на кривичното дело. На ваков начин не само што ќе се обезбедат расчленети податоци поврзани со Конвенцијата, туку и статистички податоци за определени облици на криминал, кај кои жртвата претставува конститутивен елемент за определување на одреден облик на криминал, на пример, полов напад врз дете.

Друг проблем што е во врска со статистичките податоци поврзани со обврската преземена со Конвенцијата е во врска инкриминацијата на *семејното насилство*. Во нашиот КЗ не постои посебна инкриминација за семејно насилство, тој факт се зема само како квалификаторен при одмерувањето на казната. Тоа е предвидено во определени ставови од членот на основното кривично дело. Оттука, статистичката евиденција содржи само податоци за сторители на кривични дела според членот на основното кривично дело. Тоа воедно значи дека не може да се издвојат

само сторителите на кривични дела кои одговарале според став од основното дело. Ваквата состојба резултира со неможноста да се следи семејното насилство и неговите промени. Значи, семејното насилство не може да се препознае во официјалната судска статистика. Оттука, произлегува дека, за да се надминат проблемите повзани со Конвенцијата неопходно е официјалната статистика да се води и според ставовите на основното кривично дело

До сега се елаборираа само прашањата поврзани со статистичките податоци за случаите на насилство врз жените и семејно насилство. Оттука, логично е да се постави прашањето за квалитетот на статистичките податоци. Колку овие податоци се реални во однос на изразувањето на вистински извршениот криминалитет на одредено подрачје? При одговорот на така поставеното прашање треба да се имаат предвид критиките што ѝ се упатуваат на статистиката во однос на можноста за вистинско прикажување на криминалитетот, во смисла на тоа дека статистичките податоци прикажуваат само дел од вистински извршениот криминалитет, и тие повеќе ја одразуваат активноста на органите за прогон отколку димензиите на вистински извршениот криминалитет. Меѓутоа, постоење на темната бројка на криминалитетот (таа ја изразува разликата што постои помеѓу вистински извршениот и евидентираниот криминалитет) истоа така, е аргумент за ограничените можности на статистиката. Оттука, статистичките податоци за криминалитетот не ја покажуваат реално претставата за криминалитетот на едно подрачје (тие покажуваат само еден нејзин дел). На ова ниво на развој на статистиката, тие се единствени и незаменливи во креирањето на одговорот на државата на криминалните и на другите општествено неприфатливи однесувања, но и единствена основа за истражување на феноменолошките карактеристики на криминалитетот во целина, и посебно на определени облици на криминалитет. Тука, најверојатно се наоѓаат и дел од мотивите за точката Б од став 1 на членот 11 од Конвенцијата, која ги обврзува потписничките на Конвенцијата да *поддржат истражувања на сите видови на насилство опфатени со Конвенцијата со цел да се проучат коренитите причини и последиците, стапката на инциденца и*

осудуваност, како и ефикасноста на мерките преземени за имплементација на Конвенцијата

2. Состојбата на практиката во Република Македонија во врска со **Член 11 од Инстанбулската Конвенција (став 1 т. Б)**

Во врска со ставот 1. т.Б од членот 11 од Конвенцијата за државите потписнички предвидува поддржување истражувања на сите видови насилства врз жените. Се чини дека оваа обврска е добра за Република Македонија и ќевлијае да се зголеми бројот на истражувањата за насилството врз жените, кои ретко се спроведуваат. Во овој контекст треба да се укаже на потребата од истражување на утврдување на обемот на темната бројка на различните облици на насилство врз жените, и секако утврдувањена темната бројка на семејното насилство.

При спроведување на наведените истражувања како посебен проблем претставува примерокот на истражувањето – неговото конструирање и селектирање на единиците на истражувањето.

3. Заклучни согледувања

Република Македонија, за да може да одговори на обврските преземени со потпишувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, задолжително треба да развие нова методологија за евидентирање на официјалната статистика. Тука првенствено мислиме на критериумите за водење на официјална статистика. Покрај стортелот на кривичното дело, да биде и жртвата. Исто така, индикатор за водење на официјалната статистка да бидат и ставовите на кривичните дела, а не само членот на основното кривично дело, како што сега се води судската статистика.

Литература:

1. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CHAVIO), CETS No.: 210.
2. Љупчо Арнаудовски; Криминологија, Скопје 2007. 2-ри Август,
3. Garcia-Moreno, C. (2001). *Putting Women First: Ethical and safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women*. Geneva: World Health Organization.
4. Davis, R. (1998). *Domestic Violence: Facts and Fallacies*. Westport: Praeger Publishers.
5. Lewis, R., Dobash, R. P., Dobash, E. R., & Canagh, K. (2000). Protection, Prevention, Rehabilitation or Justice? Women's Use of Law to Challenge Domestic Violence. *International Review of Victimology (special issue on Domestic violence)*, 179-205.
6. Saltzman L.E., F. J. (1999). *Intimate Partner Violence Surveillance: Uniform definitions and recommended data elements*. Atlanta: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
7. United Nations Expert Group Meeting. (n.d.). *Report of the Expert Group Meeting on Indicators to Measure Violence against Women*. Geneva: UN (8-10 October 2007).
8. World Health Organization. (2001.). *Putting women first: ethical and safety recommendations for research on domestic violence against women*. Geneva: World Health Organization. Достапно на: www.who.int/gender/violence/en/womenfirstseng.pdf [последен влез 2 Јуни 2013].

Professor Violeta Chacheva, PhD¹

Assistant Professor Stojanka Mircheva, PhD²

**DATA COLLECTION AND RESEARCH-ARTICLE 11 OF
THE ISTANBUL CONVENTION,
ASPECTS OF DOMESTIC VIOLENCE**

Summary

The authors of the paper emphasize the importance of data collection and research regarding the domestic violence. Republic of Macedonia, in order to meet the obligations undertaken by signing the Convention of the Council of Europe to prevent and combat violence against women and domestic violence, is obliged to develop a new methodology for recording the official statistics. The authors primarily address the criteria for keeping official statistics. The statistics should take into account not only the offender but the victim as well. Also, an indicator for the official statistics should be not only the article of the Criminal Code, but the paragraph, as well.

¹ Full-time Professor, Institute for Sociological and Political and Legal Researches – Skopje, University of “Ss. Cyril and Methodius” – Skopje

² Assistant Professor, Faculty of Security – Skopje, University of “St. Kliment Ohridski” – Bitola

Д-р Тања Велкова, вонреден професор¹

СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО - ПРЕВЕНЦИЈА И СУЗБИВАЊЕ

*1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/.55:343.85(497.7)*

Современиот начин на живеење и динамиката на луѓето и настаните укажуваат на постојано вградување на насилството и неговите појавни видови во секојдневието и во сите сфери од животот на поединецот во општеството. Цел на трудот е да укажеме и нагласиме дека јавната свест не треба и не смее да се потчини на убедувањето дека е нормално насилството да се трпи и да се прифати како неминовен сегмент на современото живеење, или нус продукт на современото живеење. Или, целта ни е тргање на превезот на замагленост од очите и умот на дезориентираниот, исцрпен современ човек пред настаните и состојбите исполнети со насилство. Притоа, насилството како деструктивна појава ќе го елаборираме од поширок-екстензивен аспект како интензивна и континуирана општествена појава, а не само како дејство на извршување на кривичните дела-прекршоците, што значи многу поекстензивно од правен феномен. **Впрочем, елементарната анализа на општествените односи упатуваат на заклучокот дека насилството од кој и да било вид, добива масовни, патолошки размери и дека во континуитет тешко го загрозува нормалниот начин на живеење и општествениот развој. Со тоа добива карактер на масовна социопатолошка појава чии последици водат кон деградирање и обезличување на човекот, загрозување на неговото здравје и спокојство и дезорганизација на општествените процеси. Станува ли сè поизвесно дека нашето општество, како и поголемиот број современи општества веќе се насилнички? Како во еден таков**

¹ Вонреден професор, ФОН Универзитет.

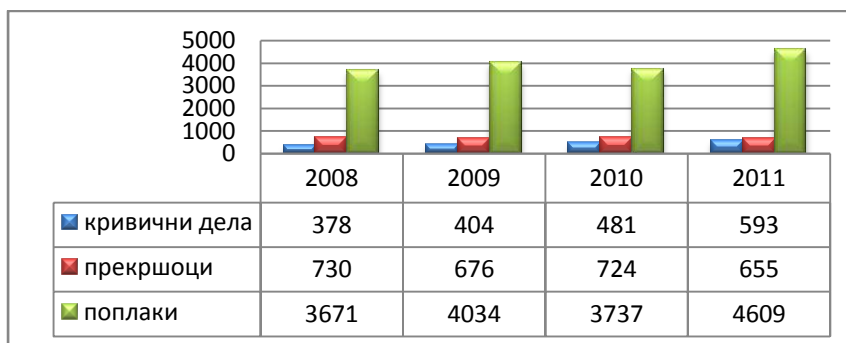
амбиент да се сочува здраво семејство како нуклеус на општеството?

1. Карактеристики на современото семејно насилство

Најверодостојни показатели за обемот и видовите на семејното насилство во Република Македонија се содржани во евиденциите на центрите за социјални работи и органите за внатрешни работи, како органи на државната управа во најблизок контакт со проблематиката. Врз основа на овие показатели, минатата (2012) година во Република Македонија од страна на БРИМА-Скопје, а со поддршка на УНДП е спроведено првото пообемно истражување на семејното насилство во државата, чии што резултати беа основа за креирањето на Националната стратегија за спречување и заштита од семејното насилство 2012-2015 година. Оваа национална стратегија е вториот по ред организационо плански документ на МТСП, како ресорски најповикано министерство да ги координира севкупните активности за спречување на семејното насилство. Првата ваква стратегија беше донесена во 2008 година и го опфаќаше периодот 2008-2011 година.

Според резултатите на ова истражување, вкупниот број на регистрирани случаи (бројот на извршени кривични дела, прекршоци и примени поплаки) на семејно насилство од страна на МВР на РМ во периодот 2008-2011 година, бележи континуиран пораст. Обемот и динамиката на пријавените случаи на семејно насилство низ евиденциите на МВР на РМ ќе ги согледаме од табелата бр.1.

ТАБЕЛА бр.1: Пријавени кривични дела, прекршоци и поплаки за случаи на семејно насилство во РМ во периодот 2008-2011-та година.

*Извор: www.moi.gov.mk

Оттука, во четиригодишниот период 2008-2011 година констатираме континуиран пораст на најтешката форма на семејно насилство-кривичните дела и тоа пораст од 215 кривични дела, или за околу 56%, што е загрижувачка тенденција. Кај прекршоците состојбата е во благо опаѓање, додека поплаките и покрај извесно стагнирање во третата година, сепак се во пораст за околу 30%. Одбележуваме дека официјално регистрираните показатели претставуваат само дел од реално извршените случаи на семејно насилство, од причина што станува збор за специфичен вид на насилство со висок износ на темната бројка. Останатите карактеристики на семејното насилство во Република Македонија, според добиените истражувачки резултати¹ се следниве:

- Машките членови на домаќинствата во поголем процент се сторители на семејно насилство отколку женските членови, а претежно жените се погодени со сите видови на семејно насилство.

¹ Показателите од истражувањето се презентирани во Стратегијата за спречување и заштита од семејното насилство на РМ, 2008-2011, МТСП, Скопје 2008.

- Во домаќинства каде се случува насилство, тоа се случува често.

- Генерално, за целата популација утврдена е преваленца за сите видови на семејно насилство од 37,7%, а само за жените е повисока (39,4%), додека за мажите е пониска (35,5%).

- Преваленцата на насилство кај жените е повисока отколку кај мажите (разлика од 4.1 процентни поени), жените доживуваат релативно многу повеќе насилство отколку мажите (разлика од 17.6 процентни поени) и, исто така, постои повисок сооднос во рамките на групата жени.

- Истовремено, посебен ризик да доживеат семејно насилство постои кај помладите жени, а кај жените на возраст до 49 години постои повисока преваленца отколку просечната преваленца на семејно насилство кај жените (39.4%).

- Меѓутоа, и кај најмладата возрасна група на мажи (15-29 години) постои многу висока преваленца на семејно насилство (над просечната преваленца од 35.5%). Имајќи ја предвид генерално младата структура на популацијата во земјата, ваквиот податок е алармантен.

- Високата преваленца на семејно насилство меѓу младите е под големо влијание на неколку економски варијабли, како што се вработување, продуктивност, инвестирање во човечки капитал, големо влијание врз кратокорчните и долгорочните здравствени резултати, итн.

- Кога станува збор за мажите, само за возраста и за местото на живеење е утврдено дека имаат големо влијание врз веројатноста за психолошко или физичко насилство.

- Според истражувачките резултати, повеќе од една третина од населението (36.8%) во Република Македонија доживеале некој облик на психолошко насилство во семејството. Најголем дел од психолошкото насилство што се случува во домаќинствата во Република Македонија најчесто е придружено со гнев, рестрикции, забрани, сомничавост, контролирачко однесување. Економското насилство и насилството кое вклучува навредување, омаловажување и заканување се случува во многу помал дел од домаќинствата.

- Физичкото и сексуалното насилство имаат ниска преваленца, што може да се објаснува со методолошките ограничувања на студијата.

Но, кај физичкото насилство, преваленцата кај жените е три пати повисока отколку кај мажите. Исто така, процентот во рамките на групата жени е три пати повисок и концентрацијата на жени кои доживеале физичко насилство го надминува овој сооднос (78% од сите испитаници кои изјавиле дека доживеале физичко насилство се жени). Анализата, според возраст, упатува на заклучок дека меѓу испитаници кои доживеале физичко насилство постои голема концентрација во постарите возрасни групи за жените, а во помладите возрасни групи за мажите. Речиси 60% од жените-испитанички кои доживеале физичко насилство се на возраст од 30-64 години.

- Доминантни сторители на сите три вида на насилство се мажи: 53% кај психолошко насилство, 76% кај физичко насилство и 100% кај сексуално насилство. Според односот на сторителот со жртвата кај психолошкото насилство, 34% од сторителите се родителите, додека 56% се или сопругите, или сопрузите. Заслужува внимание податокот дека 10% од психолошкото насилство е извршено од страна на други членови на домаќинството. Малку поразлична е дистрибуцијата на сторители според односот со жртвата кај физичкото насилство. Имено 41% од физичкото насилство го извршувале сопрузите, а 31% од физичкото насилство е извршено од родителите. Другите членови на домаќинството, исто така, имаат големо учество во извршувањето на физичкото насилство (18%).

- Најзначајни фактори кои ја зголемуваат веројатноста за насилство врз жените се нивната возраст, образовен статус, број на деца кои живеат во домаќинството, местото на живеење (урбана или рурална средина). Образовниот статус е тесно поврзан со вработеноста и другите економски фактори.

- Економската зависност на жените од мажите, истовремено претставува последица и фактор за објаснување на поголемиот ризик за насилство. Жените кои не се вработени, односно не се активни имаат многу повисока преваленца на насилство отколку просечната преваленца, додека жените кои се вработени имаат пониска преваленца. Покрај тоа, повеќето жени кои доживуваат насилство се невработени односно неактивни (вкупно 80%), додека вработените жени кои доживуваат насилство учествуваат со околу 20% во вкупниот број на

жени кои доживуваат насилство. Економските варијабли имаат големо значење за разбирањето на преваленцата на семејното насилство во Република Македонија. И според статусот на вработеност и според нивото на задоволување на трошоците за домаќинството, истражувачките резултати конзистентно покажуваат дека жените се во многу поголем ризик од доживување на насилство отколку мажите.

- Многу тесно поврзан со статусот на вработеност и сиромаштијата е и степенот на образование. Според истражувачките резултати постои обратно пропорционална врска меѓу степенот на образование и ризикот за доживување насилство кај жените. Имено, колку е понизок степенот на образование толку е повисок ризикот за доживување насилство кај жените. Многу повисока преваленца на семејно насилство е присутна кај жените со основно или незавршено основно образование, речиси 80% од испитаничките со основно или пониско образование се изјасниле дека доживеале некој вид на насилство во домаќинството во кои моментално живеат, што го сочинува половина од примерокот на жени.

- Според етничка припадност, жените од македонска и од српска етничка припадност имаат пониска преваленца на семејно насилство отколку жените од другите етнички заедници. Состојбата на жените од ромската етничка заедница е особено алармантна со забележана преваленца од 72,2%.

- Според местото на живеење, урбана или рурална средина, преваленцата на семејно насилство во рурална средина е повисока и за мажите и за жените. Но, преваленцата за жените во рурална средина е многу повисока отколку за мажите (разлика од 7 процентни поени), додека во урбана средината разликата со мажите е околу 2 процентни поени.

- Постои јасна директна врска меѓу преваленцата на семејно насилство и бројот на членовите на домаќинството, односно, преваленцата расте со зголемување на бројот на членови на семејството.

- Испитаниците кои искусиле насилство во семејството најчесто се обратиле во полиција, Центрите за социјална работа и во здравствени установи. Меѓутоа, според вид на насилство и според карактеристика на испитаникот, најчесто контактирани институции или најчесто побарана

поддршка потпаѓа под категоријата „друго“ што опфаќа семејство и верски институции. Всушност, повеќе од три четвртини од случаите не се пријавени во ниту една јавно достапна служба.

- Кај испитаниците со македонска етничка припадност постои најголема веројатност и воедно се единствената етничка заедница која би пријавила случај на виктимизација во државните служби. Испитаниците со албанска етничка припадност, доколку го пријават случајот на насилство, тоа најверојатно би го сториле во здравствените установи.

- Во случај на насилство поверојатно е испитаниците дека за случајот ќе известат близок член на семејството отколку да пријават во институциите. Меѓу институциите кои се идентификувани од испитаниците како места каде најчесто би пријавиле случај на насилство се полицијата (33%), а следни на листата се социјалните работници (11%). Меѓутоа, високи 24% од испитаниците се изјасниле дека не би кажале никому за случајот, додека 19% би им кажале на родителите.

- Во врска со задоволството со квалитетот на услугите што се добиваат, испитаниците изразиле висок степен на задоволство со услугите кои ги обезбедуваат невладините организации и здравствената заштита.

- Од аспект на активностите кои се спроведувани во изминатиот период за подигнување на јавната свест за феноменот на семејното насилство, 73% од испитаниците се изјасниле дека се запознати со кампањата и, исто така, позитивно се произнеле за кампањата. Меѓутоа, само неколкумина го памтеле главниот слоган на кампањата².

Едно друго националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, кое го спроведе Институтот за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје во 2011 година, со поддршка на Светската здравствена организација имаше цел да го истражи феноменот на насилство и злоупотреба на стари лица и да овозможи идентификација на преваленцата на семејно насилство и злоупотребата врз стари лица, да ги идентификува доминантните

² Вилагоземз, Е., Рикаловски, В., Поповска, Љ., „Национално истражување за семејно насилство“, УНДП. Скопје, 2012.

облици на насилство и злоупотреба на стари лица и да ги идентификува сторителите. Истражувањето е прво од овој вид во земјата и е инспирирано од идентификацијата на злоупотребата на стари лица како здравствен проблем во Националниот извештај за насилство и здравје³.

Според истражувачките резултати⁴, 34,6% од лицата на возраст над 65 години искусиле некаков облик на насилство, злоупотреба или запуштање;

- Најголем број од испитаниците искусиле еден вид на злоупотреба (59.02%), додека 24,78% од испитаниците искусиле 2 вида на злоупотреба, а 16,2% искусиле повеќе од 3 вида на злоупотреба;

- Психолошката злоупотреба е најзастапен облик на насилство, односно 25,73% од испитаниците изјавиле дека искусиле психолошка злоупотреба, 11,98% од испитаниците искусиле финансиска злоупотреба, додека 8,86% од испитаниците искусиле физичка злоупотреба и повредување. Запуштање е присутно кај 6,53% од испитаниците. Најмалку застапен облик на насилство е сексуалната злоупотреба (1,35%);

- Најчести сторители на насилство врз старите лица се партнерот или сопругот, синот и снаата. Зависно од видот на насилството, доминантна позиција на сторител имаат партнерот, синот или снаата. Најчест сторител на психолошко насилство е синот (29,55%), па потоа следи партнерот (25,51%) и снаата (22,62%). Физичкото насилство најчесто е извршено од партнерот (30,91%), снаата (23,64%) и синот (20.00%). Сторител на финансиско насилство во 47% е синот и партнерот во 10%. Доминантен сторител на сексуално насилство е партнерот или лице кое жртвата го познава.

- Постарите жени се многу почесто жртви на сите видови на насилство. Полот има значење на релевантен фактор на ризик за насилство врз стари лица. Однесувањето на сторителот може да се

³ Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција, Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006.

⁴ Истражувањето е спроведено на територија на Република Македонија на стратификуван репрезентативен примерок и опфатило 960 испитаници (429 мажи и 530 жени) на возраст над 65 години кои живеат во приватни домаќинства. Теренското истражување е спроведено во текот на декември 2011 година со примена на лице в лице истражувачка метода и прашалник како техника за собирањена на податоци.

поврзе со биолошките карактеристики, односно жените се физички послаби и обично не можат да се одбранат. Од истражувачките резултати очигледно е дека жените се најчесто изложени на сите видови на насилство само заради тоа што се жени.

- Покрај полот како доминантен фактор на ризик за насилство врз стари лица, образованието, односно понискиот степен на образование е фактор на ризик за насилството. Депресијата е трето рангиран фактор на ризик, односно старите лица со понизок степен на депресија се поизложени на насилство отколку лицата со повисок степен на депресија⁵.

Доколку го анализираме насилството врз старите лица во Република Македонија, проблемот е уште поизразен. Со овие показатели, на жртвите им се овозможува да го препознаат сопственото право на живот без насилство, а на сторителите да ги препознаат сопствените модели на однесување и последиците.

Во рамките на истражувањето „*Запоставени и жигосани*” - *Анализа на состојбата со сексуална злоупотреба на деца*, кое го спроведе Институтот за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје во 2009 година, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје се анализирани постоечките податоци, како и динамиката и појавата на сексуалната злоупотреба на децата во земјата. Анализирани се и постојните капацитети на државните институции за заштита на децата од сексуална злоупотреба. Студијата е дизајнирана, со цел да се идентификуваат обемот и појавните облици на сексуалната злоупотреба на деца во земјата, да се утврдат карактеристиките на децата-жртви на сексуална злоупотреба и да се профилираат сторителите на ваков вид злоупотреба, како и да се откријат околностите кои придонесуваат за сексуална злоупотреба на деца.

Истражувањето е спроведено меѓу 1 јули и 30 ноември 2009 година, а собраните податоци се однесуваат на периодот јануари 2004 до јуни 2009 година. Опсегот на истражувањето е заснован на евидентираните случаи во институциите на системот (Центри за социјална работа и судовите). Исто така, во истражувањето се

⁵ Преваленца на злоупотреба на стари лица, СЗО, Скопје 2011.

вклучени и професионалците од системот (вработени во полицијата, ЦСР, училиштата, градинките и здравствените установи).

Според истражувачките резултати, официјалната статистика дава само дел од сликата за сексуалната злоупотреба на децата, односно не обезбедува информации за застапеноста на различните форми на сексуалната злоупотреба на деца, што е резултат на методологијата на водењето на статистиката, според сторител, а не според жртвите. Сепак, проучените случаи на сексуалната злоупотреба на деца упатуваат на следниве состојби:

- Поголем дел од децата кои биле сексуално злоупотребени се девојчиња, односно во 78% од случаите. Од друга страна, најголемиот број сторители биле мажи (93%). Иако девојчињата се почесто застапени во вкупната бројка на деца жртви, момчињата на возраст до 6 години се почести жртви во споредба со девојчињата на нивна возраст. Со зголемување на возраста ризикот од сексуална злоупотреба се зголемува кај девојчињата.

- Според етничката припадност, иако најголемиот број на деца-жртви се од македонска етничка припадност, најранлива етничка група се децата Роми, додека најмалку се застапени случаи со деца-жртви од албанска етничка припадност.

- Децата-жртви живеат во поголеми семејства во споредба со општата популација. Неретко, тие потекнуваат од семејства кои се соочуваат со низа други проблеми: лоши услови за домување (31%); невработеност кај родителите (кај 25% двајцата родители се невработени); и зависност од редовното исплаќање на социјална помош (34%). Домашното насилство е пријавено кај четвртина од овие семејства.

- Истовремено, според истражувачките резултати децата се изложени на најголем ризик од сексуална злоупотреба од луѓе во нивното најтесно опкружување. Во само 12,5% од случаите, сторителот му бил непознат на детето.

- Мнозинството од лицата осудени за сексуална злоупотреба на деца (83%) биле примарни престапници.

- Етничкиот состав на осудените сторители на сексуална злоупотреба покажува дека тие припаѓаат на сите етнички заедници кои живеат во земјата⁶.

2. Карактеристики на насилството кај младата популација

Покрај вртоглавата динамика и тешките економски состојби, насилството има уште поспецифична феноменологија и етиологија кога е во прашање малолетната популација. Општо познатите и прифатени карактеристики на лица во фаза на биолошки (медицински), психолошки и социјален, раст, развој и созревање (матурација), денес не се единствените психолошки фактори што влијаат на однесувањето на младата популација. Имено, современиот живот на младите е оптоварен и со една специфичност: дијаметрално спротивставеното ниво на интелектуална (спознајна) компонента на личноста и нивото на нивната социјална зрелост. Имено, младите денес располагаат со бескрајно многу информации за опкружувањето и неспоредливо поголем број вештини во користењето на техничко-технолошките достигнувања. Истовремено, за сметка на ваквиот изразен, висок степен на когнитивна способност, социјалната компонента во нивниот развој е „закржлавена“, чувството за одговорност за сопствените постапки и однесување затапено, а системот на вредности загрозен уште пред неговото формирање. Со други зборови, интелектуалното ниво на адолесцентите и нивото на нивната социјална зрелост и адаптација денес се во тотален расчекор. Оттаму, насилничкото однесување и други форми на притисок како да стануваат мода во секојдневното комуницирање, со несватливо чудни модели на манифестирање. Така, на пример, слушаме за ескомуницирање на оние кои не сакаат да постапат „по налог“ на друштвото како потесна или поширока микро средина на младите, наведување на оддавање на пијанство, употреба на дрога или други форми на насилничко и девијантно однесување, со што сè поголем дел од младите како да сака да го потврди сопствениот идентитет. Понатаму, младите воопшто, во значителен број се

⁶ Чачева, В. и Мирчева, С., (2010) „Заповставени и жигосани“ - Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца. УНИЦЕФ. Скопје, стр.8.

оптоварени и со незаситна жед за поседување на материјални добра и луксуз. Во најголемиот број на случаи незаситната желба и порив стануваат силна пречка да се живее и работи скромно и достоинствено. Поривот за имитирње на богати и славни личности, во услови на значително мали реални можности на семејството, создава мноштво неконтролирани фрустрации, што, пак, од своја страна изродуваат болно агресивни манифестации, пред сè во рамките на самото семејство. Ваквите тескобни чувства кај младите се засилени со сцени и скандали видени при користењето на „социјалните“ мрежи и мас медиумите. „Лукизмот“, особено кај девојчињата, станува сè помасовен и поболан порив да се изгледа престижно и аванградно и што е најлошото, да се изгледа сексипилно и раскошно, по секоја цена, и на кој и да било начин, вклучувајќи го проституирањето и промискуитетот. Со тоа, сите претпоставки за дефинитивно губење на чувството и на претставата за сопствената интима, за сопственото здравје, за социјалната улога и статус се создадени и силно влијаат врз трансферот на младите во имагинарен, виртуелен свет, што уште повеќе го изострува силниот конфликт помеѓу можностите, желбите и реалноста. Уште полошо, трансферот е направен во сопствениот дом, пред очите на родителите, кои сè почесто не можат да се справат со силното влијание на негативните содржини на медиумите и на „социјалните мрежи“. Сè посилено ни се наметнува мислата дека **во екстремно изострените општествени услови, трае и се одвива силна и безмилосна т.н. општествена селекција и стратификација на оние помалубројните млади што се способни да го поднесат товарот на опкружувањето и да го помират со сопствената проблематична личност во овој период, и на оние млади кои во виртуелниот свет на вртоглави лаги и интриги ќе подлежат на порочните и девијантни предизвици што нашироко им се нудат и им се ставени на располагање.** А со тоа, младешката лекомисленост карактеристична за овој период и што се манифестира како недоволна свест, преминува во тешка деструкција на свеста и совеста. Што вреди тогаш интелигенцијата и современите ИТ и останати вештини?! Во најголемиот број случаи, единствено како сигурен и непогрешив пат до небитие и пропаста! Со други зборови, има сè повеќе млади насилници, млади деликвенти и малолетници кои

на сè пониска возраст стануваат сторители на кривични дела, конзуматори на опојни дроги, млади зафатени од проституција и други пороци. Но, исто така во пораст е темната бројка кај овие појави, па појавите кои официјално се регистрирани, сметаме дека ниту приближно не ги изразуваат вистинските состојби. Дека секој од девијантните манифестации предизвикува насилство, на сите им е јасно дека не треба посебно да се докажува!!! Ако на ваквата состојба се додаде „регенерирањето“ на доживеаното насилство во раната детска возраст во рамките на семејната заедница кај децата-жртви, криминогеното влијание врз младите уште повеќе се интензивира. Имено, децата-жртви и самите стануваат насилници, сега во улога на родители. Оттука, при превенирањето на насилството воопшто мора да се тргне од превенцијата на семејното насилство, како и од превенцијата на малолетничката деликвенција како комплементарни и сродни сеопфатни општествени механизми. Погорепрезентираните показатели упатуваат на младите, особено девојчињата како чести жртви на сексуалното насилство од блиски и познати сторители, што значи отсуство на заштитниот механизам од семејната заедница, или, пак, извршување на сексуалната злоупотреба токму во рамките на семејството. Тоа е уште еден показател за сè поголем број на семејства во ризик, кои мора да бидат предмет на посебни социјални и државно-правни зафати.

3. Општествени зафати за спречување и сузбивање на семејното насилство

Превенцијата, особено онаа примарната е неодминлива и нужна општествена потреба. Исто така, разбирливо е да се тргне од превенција на факторите на девијациите, за да се дејствува врз причините. Доколку општеството и семејството тргнат од последиците, тие значително, а можеби и ненадоместливо доцнат! Но, како да се реализира целиот тој контекст на општествени зафати за изнаоѓање на т.н. „регулатори на насилството“?! Дали современите општества се подготвени да жртвуваат дел од напредокот, дали современите општества може да „се откажат“ од дел од профитот во интерес на опстанокот на здрава

цивилизација?! Дали, пак, современите родители се доволно цврсти и позитивно формирани личности да можат со време, од мали нозе да градат идни корисни, општествено дисциплинирани и самодисциплинирани членови на општеството?! Со други зборови, ќе може ли да се запрат процесите на „суровата општествена селекција“ која од младите луѓе создава тешки душевни и морални инвалиди, со еден цел арсенал на (само)убиствени средства пред себе?! Како младите впрочем да го избегнат насилството како модел на одбранбен механизам, а при тоа да го сочуваат телесниот и душевниот интегритет и здравјето воопшто?! Постојаното, континуирано егзистирање во амбиент на насилство, заклучуваме води во секојдневна акумулација на негативните чувства и состојби што значи мултиплицирање на штетните последици од насилството што би можело да има две главни излезни насоки: - ненасилникот да стане насилник за да создаде одбранбен механизам и полесно ги поднесе последиците на насилството кое го опкружува, или, пак, акумулираните негативни чувства и состојби тешко да се одразат врз личниот и телесниот интегритет на обичниот човек и граѓанин и доведат до нарушување на неговото физичо и ментално здравје. Кое излезно решение ќе се прифати, или, пак, поточно како жртвата на насилството ќе реагира најчесто зависи од структурата на личноста. Поточно, дали ќе уследи трансформација од ненасилник во насилник, или, пак, трпејќи го постојаното насилство некој ќе си го загрози здравјето, зависи од сложениот внатрешен контекст на меѓусебно испреплетени психолошки карактеристики и психолошки процеси кај секоја личност одделно, од евентуалната латентна предиспонираност на девијантно однесување, како и од интензитетот на акумулираната агресивност како подготвеност-набој за манифестирање сила од кој било вид.

Во нужната потрага по „третата опција“ за надминување-неутрализирање на насилството како секојдневен начин на живеење, општествената реакција мора да тргне од превенција на семејното насилство и насилството кај младите во актуелните, изострено кризни периоди.

а) Во рамките на семејството

На мислење сме дека превентивните мерки за спречување на семејното насилство не може да се унифицираат. И додека „сите среќни семејства наликуваат едно на друго, а сите несреќни се несреќни на свој начин“, превентивните мерки мора да бидат флексибилни и приспособливи кон: видовите на насилството, типот на насилникот вклучувајќи го и неговиот социокултурен статус, типот на жртвата и нејзините економски и други можности. Така, на секое едно семејство во кое се манифестира семејното насилство му се потребни различни превентивни механизми, тргнувајќи од индивидуално охрабрување на жртвата да се спротивстави на однесувањето на насилникот, па сè до интензивни јавни кампањи за подигање на јавната свест за сузбивање на ова зло. Државната интервенција, покрај тоа што секогаш следи по настанатиот насилнички чин и настанатите последици, многу тешко може да вроди со резултат како секундарна превенција во конкретниот случај. Со други зборови, тешко на тоа семејство кое ќе функционира со полициска или судска интервенција. При некои полесни форми на пријавување на семејното насилство, би било можно органите за социјални работи да ја интензивираат советодавната улога, или пак зголемат социјалната помош. Било да станува збор за индивидуално постапување, било пак кога е во прашање кампања, мора да се посочи на следново:

- утврдување должност на секој од партнерите заеднички да го утврдат постојниот проблем во семејната заедница и да ги лоцираат причините за истиот;
- благовремено преземање мерки за разрешување на проблемите во семејната заедница, во духот на толеранција и разбирање;
- елиминирање-неутрализација на секое штетно влијание на поблиската или подалечната средина, како врз самите партнери, така и врз чувањето и воспитувањето на децата;
- амбиент на топли семејни релации исполнети со љубов и разбирање,
- воедначено постапување од страна на двајцата родители;

- парадигмичен тип на родител (воспитување преку личен пример на однесување);
- формирање на чувството за одговорност, по пат на задавање реално изводливи задачи и барање отчетност за сработеното;
- постојан разговор и поттикнување на прифаќање на позитивните форми на однесување во семејството и пошироката заедница;
- заедничко создавање на универзален систем на вредности и негово почитување во рамките на семејната заедница.

Остварување на позитивни резултати во самото семејство, со постапување на членовите на семејството во согласност со посочените механизми, подразбира завидно ниво на свест и разум, кои доколку постоеле, до насилството, како примарна деструкција на семејството, немало ниту да дојде. Како впрочем да се однесуваат вака членовите на семејството кои како индивидуи се неискрени, себични, лековерни, несамостојни, нетрудољубиви, неподготвени за живот и семејни обврски, или, пак, оние кои брачната заедница ја основале со јасни или скриени ниски мотиви, како, на пример, користољубието, со силно изразена желба за доминација, нетолерантни, со искривен систем на вредности или лица зафатени од некоја или повеќе социопатолошки појави. Токму затоа сите овие елементи кои се најсигурната превенција од семејното насилство, мора да се води сметка уште пред основање на семејната заедница, што подразбира зацврстување на колективна свест за потребата од добро познавање на партнерот, неговите желби и фрустрации, неговото однесување во различни животни ситуации, карактеристиките (како позитивните, така и негативните) на неговата личност и сите битни околности во врска со неговиот статус и личност. При постоење на развиена свест за нужноста од навремено водење сметка за профилот на идниот животен сопатник, сметаме дека семејното насилство во голема мерка би било намалено и би се svelo на инцидентни случаи, за разлика од неговото манифестирање во континуитет.

б) На општествен план

Највоопштено, добрата социјална политика е најефикасната превентивна политика. Но, проблемот е токму во тоа што социјалната политика е солидна само во неколку држави во светот како што се Скандинавските држави, Швајцарија, Јапонија, додека во модерниот високоразвиен свет и покрај трупаето материјални богатства, сепак општествата се инфизицирани од насилството и тешки деструкции на системот, што се одразува и врз функционирање на семејството како негова основна микро клетка. Сепак, на ова место ги набројуваме мерките од економски карактер, мерките на здравствената заштита, воспитно-образовните зафати и правната заштита.

Нашето општество се труди да ги следи современите трендови на развиените системи во создавањето одбранбен механизам од семејното насилство. Како резултат на овие залагања, почнувајќи од 2005 година, Владата на РМ, донесе две стратегии за спречување и заштита од семејното насилство со кои е опфтен периодот 2005-2008 и 2008-2011 година, презеде законски измени во казненото и граѓанското законодавство, а во 2011 година ја потпиша Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Советот на Европа - СИАВИО (Истанбулската конвенција од 11.05.2011 година)⁷. Со секоја измена и дополнување на позитивните прописи, се допрецизираат одредбите што се однесуваат на санкционирање на сторителите, како и оние за помош и заштита на жртвите на семејното насилство. Се чини дека и натамошното унапредување на правната регулатива, со вградување на одредбите од најновата Конвенција, тешко би можело битно да ја променат состојбата на подобро. Имено со оваа Конвенција, државите-потписнички се обврзуваат да ги инкриминираат и санкционираат принудното стапување во брак, сексуалното вознемирување, гениталното сакатење, принудниот абортус, што значи специфичните форми на семејно насилство што досега не беа прецизно нагласени во позитивната казнена регулатива. Освен реалното

⁷ www.coe.int/conventionviolence

проширување на правната рамка кое треба да го направи нашето законодавство, овие забрани не влијаат на причините, ниту, пак, можат да дејствуваат врз нивното отстранување. Имено, тешко би било да се претпостави дека ваквите законски усогласувања, битно би влијалеле вра намалувањето на семејното насилство. Вистинското решение за спречување и заштита од семејното насилство е во еволутивен општествен процес на севкупни економско- материјални и социокултурни промени на патријархалното семејство и вистинска еманципација на жената како најчеста жртва, потоа во раната превенција на малолетничката деликвенција и соодветната државно- правна реакција.

Исто така, и граѓанското законодавство, во делот на регулирање на семејните права и обврски, постојано ги надополнува и допрецизира одредбите вградувајќи ги највисоките современи стандарди. Со Законот за семејството⁸ и неговите измени и дополнувања, се дефинира семејното насилство и жртва на семејното насилство, се регулираат мерките за заштита од семејното насилство, меѓу кои и работа на дневните центри за згрижување на жртвите на семејно насилство и воопшто дејноста на центрите за социјална работа во семејствата во ризик. Реализирањето на Стратегијата, особено координираното постапување на надлежните органи и институции се една од најважните претпоставки за успешна превенција, помош и општествена грижа кон семејствата зафатени со семејно насилство.

⁸ „Сл. весник на РМ“ бр. 38/02.

Користена литература:

Вилагоземз, Е., Рикаловски, В., Поповска, Љ., Национално истражување за семејно насилство, УНДП, Скопје, 2012;

Чачева, В. и Мирчева, С., Запоставени и жигосани - Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, УНИЦЕФ, Скопје, 2010;

Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција,

Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006;

Преваленца на злоупотреба на стари лица, СЗО, Скопје 2011;

Кривичен законик на РМ, „Службен весник на РМ“ бр. 37/96;

Закон за семејство, „Службен весник на РМ“ бр. 38/02.

www.coe.int/conventionviolence

www.moi.gov.mk

Associate Professor, Tanja Velkova, PhD¹

DOMESTIC VIOLENCE – PREVENTION AND COMBATING

Summary

Contemporary way of life and the dynamic life of the people show constant integration of the violence and its sub-forms in all aspects in the life of the individual in the modern society. The aim of this Article is to prove and point out that the public conscience shouldn't and mustn't submit to the persuasion that the violence is normal part of the everyday life or the understanding that it is a new product of the contemporary lifestyle. This Article elaborates the violence and its forms in extensive aspects not just as a tool for committing criminal acts, but also as intensive destructive phenomena. From the basic analysis of the social interactions, we can conclude that the violence and its sub forms receive massive, pathological proportions and continuously endanger the normal way of life and social development. The violence is receiving more of a socio-pathological dimension, which consequences lead toward degradation of the human person, endangering his health and disorganization of the social interactions. This Article will give answers to the two main questions: Is our society like many other societies, is becoming more violent? If it does, how the healthy family as a nucleus of the society deals with it?

¹ Associate Professor, FON University

Д-р Николина Кениг, вонреден професор¹

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО ПЕЧАТЕНИТЕ МЕДИУМИ: СОСТОЈБА И ПРЕПОРАКИ

*1.01 Изворна научна статија
УДК 343.54/.55:[070:303.025(497.7)*

Кратко резиме

Трудот претставува емпириско истражување во кое се користени квантитативен и квалитативен пристап, со цел да се добие увид за тоа како во периодот од последните 5 години се прикажува семејното насилство во дневниот печат. Анализата укажува на тоа дека постои несомнено тежнење да се придонесе информирање на јавноста за тоа што е семејно насилство и кои сервиси се достапни, како и да пратат порака дека насилството е неприфатливо и казниво. Идентификувани се и аспекти во кои е неопходно подобрување однос барањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство за промоција на ненасилното однесување, еднаквоста меѓу жените и мажите и нестереотипни родови улоги во средствата за јавно информирање. Трудот завршува со неколку базични препораки за подигнување на квалитетот на известувањето во врска со семејното насилство од родова перспектива.

¹ Авторот е вонреден професор на Институтот за психологија, Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Клучни зборови: семејно насилство, родово насилство, дневни весници

Вовед

Медиумите имаат суштински важна улога во креирањето на перцепцијата за сите социјални проблеми. Растечкиот број случаи на пријавено семејно насилство и многукратно поголемиот број случаи кои сетемна бројка, алармираат за поголемо внимание во известувањето за оваа појава. Важноста на тоа како се известува е препознаена низ многу емпириски студии за влијанието на медиумите врз создавањето и менувањето на ставовите, но и на однесувањето, и тоа не само врз јавноста воопшто, туку и врз професионалците во сферите за кои се известува (Phillips, 1983; Vivas-Cases et al., 2009). Токму заради тоа, како и заради можноста да ја остварат својата потенцијално трансформативна улога во општеството, од средствата за јавно информирање се бара да се следат највисоките критериуми за квалитет во неколку меѓународни и домашни стратешки документи.

Во Република Македонија, прашањето за родово сензитивност во известувањето не е доволно регулирано, а голем дел од регулативата се однесува исклучително на електронските медиуми без можност за примена и врз печатените (Змејкоски, 2013). Целејќи кон заштита на жените од сите форми на насилство, вклучувајќи го и семејното, *Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство*, потпишана од Република Македонија во 2011 година, со членот 14, став 2, бара страните да ги обезбедат сите мерки за промовирање на: принципите на ненасилно решавање конфликти во меѓучовечките односи, еднаквост меѓу жените и мажите и нестереотипни родови улоги, меѓудругото, и од страна на средствата за јавно информирање.

Оттука, се наметнува потребата за добивање увид во тоа како се известува за семејното насилство во печатените медиуми во земјата, со цел да се утврдат добрите страни и да се идентификуваат слабостите кои може да се подобрат. Ова истражување се стреми да даде одговор токму на прашањето за тоа како се прикажува семејното насилство во

дневните весници и да даде препораки за усогласување со барањата на *Конвенцијата*.

Релевантни истражувања

Студиите во кои е проучуван начинот на кој се покрива семејното насилство во медиумите во САД, откриваат неколку клучни проблеми, меѓу кои се истакнуваат сериозните пропусти во прецизноста на информациите, пропусти во обезбедување соодветни податоци за природата на појавата и недоволното користење на експерти во областа како извори на информации за написите (Starr, 2008). Од една страна, за да обезбедат брза продукција на вести, новинарите избегнуваат употреба на повеќекратни извори на податоци, особено држејќи се настрана од перспективата на социјално маргинализираните групи (Huesca, 1996), а од друга, преку неадекватните интерпретации, ги замаглуваат социјалните фактори, кои го овозможуваат и го поттикнуваат насилството кон жените (Bart&Moran, 1993; Bullock & Cubert, 2002). За среќа, емпириските истражувања покажуваат дека оваа ситуација може да се надмине преку вклучување на што е можно повеќе засегнати групи во заедницата и обезбедување дополнителна стручна помош на новинарите. За разлика од периодот пред спроведената обука за известување за случаи на семејно насилство, новинарите во екстензивен временски период и позачестено и покоректно пишувале откако ја добиле едукацијата. Авторите на студијата заклучуваат и дека подобрувањето на известувањата за семејното насилство значително придонело во креирање на нов јавен дискурс за оваа појава (Ryan et al., 2005).

Метод

При анализата на текстовите за семејно насилство објавени во дневниот печат на македонски јазик беа користени два пристапи: квантитативен и квалитативен. Квантитативната анализа се состоеше од утврдување на бројот на написи во временскиот период од 2008-2012 година, споредба на фреквенциите во два вида дневни весници и

обезбедување квантитативни податоци за придружниот илустративен материјал. За квалитативниот пристап, која е применет врз сите достапни написи во периодот на последните 5 години, беше користен методот на тематска и дискурс анализа (Jones, 2012).

Примерок

Тематската квалитативна анализа е правена на сите написи во врска со семејното насилство достапни на Интернет изданијата на 5 дневни весници: *Нова Македонија*, *Вест*, *Утрински весник*, *Вечер* и *Дневник*, објавени во периодот од 2008 до 2013. За квантитативната анализа беше избран помал примерок од текстови и тоа од периодот меѓу 2008-2012 година. По случаен пат беше назначено да се земат предвид написите од еден месец во годината (август) и од два дневни весника: *Вечер* и *Утрински весник*. Двата весника, исто така беа избрани случајно од корпусот т.н. 'булеварски' наспроти 'политички' весници.

Наоди од анализата

Наоди од квантитативната анализа

Бројот на написи во кои се известува за семејното насилство е поголем во 'булеварскиот' отколку во политички ориентираниот весник. Од 2008-2012 година, во селектираниот месец, идентификувани се вкупно 17 написи во врска со семејното насилство во весникот *Вечер*, наспроти 7 во *Утрински весник* ($\chi^2=4,17$; $p<0,05$). Со оглед на тоа дека примерокот од анализирани весници е релативно мал, проверката дали оваа тенденција може да се генерализира останува задача на понатамошни истражувања. Локацијата на поголемиот дел од написите е во рубриката „Црна хроника“, а ситуирани во овие рамки, тие не се подолги од неколку реченици.

Во двата весника, **доминираат написи во кои известувањето се сведува на кус полициски извештај** без дополнителни коментари или, во подобар случај, тие се надополнети со известување за бројот на физички напади и убиства по региони. Во четири од написите во анализираниот примерок се направени скромни обиди за поопфатно

третирање на проблемот, но ни тие не исполнуваат најголем број од критериумите за тоа што значи квалитетно известување во оваа сфера. Во написот¹, со најнов датуммеѓу другите во примерокот, се опишува насилството вршено врз една жена во соседна земја, се укажува на тоа дека семејствата од повисок социо-економски статус не се имуни на насилство, а и се допираат некои од причините поради кои жените остануваат со насилниците. Во другиот², откако накусо се претставени неколку случаи на семејно насилство, се зборува за тоа дека постои разлика помеѓу бројот на пријавени случаи и наспроти реалната инциденца, како и за тоа дека зголемувањето на бројот на пријавени случаи е резултат на зачестените кампањи во јавноста. Следниот претставува информација за отворање shelтер- центар во Велес³, а третиот испраќа јасна порака дека семејното насилство е кривично дело, дека појавата не е ограничена само на одделни региони во земјата и дека најчести жртви се жените⁴. Единствен напис меѓу останатите во овој примерок, во кој може да се препознаат сериозни напори за продлабочено информирање и едукација во врска со проблемот, се однесува на насилството врз децата во семејството⁵.

Речиси сите написи се придружени со илустрации. Идентификувани се три категории визуелен материјал со кои се илустрираат овие текстови, меѓу кои доминираат првите две: 1) уметнички фотографии од маж кој физички напаѓа жена, 2) жена или дете со видливи физички повреди или знаци на емоционално страдање и 3) фотографии на згради на надлежните институции или места од градот во кој се случил настанот. Само една илустрација отстапува од наведената категоризација.

Нема тенденција за значителен пад или пораст на бројот на написи од година во година. Може да се забележи, особено во споредба

¹ Вечер, 14.08.2012

² Вечер, 16.8.2011

³ Вечер, 6.08.2010

⁴ Вечер, 9.08.2008

⁵ Утрински весник, 11.8.2011

со почетната година, дека со текот на времето, се јавува тенденција за **попродлабочено третирање на проблемот.**

Наоди од квалитативната анализа

Тематската анализа на сите достапни написи, во периодот од 2008-2013 година, покажува дека до читателите се испраќаат неколку **важни пораки** низ написите во кои се известува за случаи на семејно насилство и се информира за различни настани и манифестации во врска со него. Доминантна е **осудата на насилството**, без разлика кон кого е упатено, или кој го врши. Оваа порака се упатува на тој начин што јасно се дава на знаење дека насилството во семејните релации е кривично дело и дека не може да се смета за начин на разрешување на конфликти, но често и преку различни облици на емоционално инволвирање на читателите во приказните на жртвите. Втората стратегија за осуда на насилството не е недозволива, но се покажува како „лизгав терен“ за многумина автори. Прво, таа бара голема претпазливост во заштитата на идентитетот на жртвата (особено ако се работи за деца) што не секогаш е обезбедена, а поради начинот на кој се раскажува приказната, може и да создаде впечаток дека семејното насилство се случува заради посебни приватни околности, или, дека е исход од однесување или направени избори кои селична одговорност на жртвата. Најнакрај, ваквиот начин на прикажување го зголемува ризикот за да се создаде стереотипна слика за жртвите, особено ако неколку надоврзани приказни покажуваат сличен образец и ако толкувањето се остави на самите читатели.

Друга јасна порака од текстовите е дека семејното насилство **подлежи на санкции**. Во многу голем број написи се прави асоцијација помеѓу полицијата и насилството, а во дел од нив експлицитно се наведуваат и изречените мерки. Сепак, треба да се има предвид дека информациите за санкционирање се поврзани исклучиво со физички облици на семејно насилство. Уште една порака која се обидуваат да ја упатат авторите на голем број написи е дека **жртвите не се виновни** за позицијата во која се нашле, што е особено нагласено ако се работи за деца. Од друга страна пак, мнозинството написи кои се обидуваат да

фрлат светло врз динамиката на односите меѓу жртвите и насилниците, или врз мотивите за насилство, всушност (веројатно без да се свесни за тоа), **ја редуцираат одговорноста на сторителите**, бидејќи агресијата ја интерпретираат како резултат на подолготрајни караници во семејството, несогласици заради финансии, алкохолизам или нарушено психичко здравје. Во овие рационализации авторите се повикуваат и на „дисфункционални семејства“, односно „психопатолошки состојби“ како основа на насилното однесување, испраќајќи порака дека дел од одговорноста на сторителите е во околностите, или во намалената пресметливост која е резултат на растројство. Најнакрај, постојат обиди да се испрати порака дека **општеството е загрижено** за решавање на овој проблем и дека се прават систематски напори за негово превенирање и надминување.

Голем дел од текстовите имаат јасна намера да **придонесат за информирање** на јавноста за тоа **што е семејно насилство**, кои **сервисиво** врска со семејното насилство се достапни, како и за различните активности кои се спроведуваат за негово превенирање и сузбивање. Така, во согласност со законските дефиниции, често се потенцира дека семејното насилство, освен физичко, може да биде и психичко, сексуално, а се споменува и економското, но известувањата и дискусиите, со многу ретки исклучоци, се однесуваат само на физичките облици на насилство. **Приматот на физичкото насилство** се одржува и со изјави кои имплицираат дека насилството е замена за вербална размена: „тогаш шлаканиците и боксовите го земаат местото на зборовите“⁶, небаре зборовите во никој случај не можат да бидат инструмент за насилство и небаре овој вид насилство. Исто така, редовно се укажува на тоа дека семејното насилство не се случува само помеѓу сопругниците и децата во семејството, туку ги вклучува и останатите членови на семејството (браќа, сестри и т.н.), поранешни брачни партнери и невенчани партнери. Што се однесува, пак, до информациите за сервисите, тие вообичаено упатуваат на постоење (или непостоење) шелтери и СОС центри лоцирани во одреден регион. Отсуствуваат напори за упатување на јавноста кои чекори би требало да се преземат за да се пријави насилството, а уште почудно е што

⁶ Нова Македонија, 31.8.2010

просторот **не се користи за конкретни информации каде може да се добие помош**. Од овој образец отстапуваат само некои написи во кои се зборува за насилство над децата⁷, кои речиси по правило се поелаборирани во сите наведени аспекти.

За жал, во обидите да бидат објективни и прецизни, некои автори пишуваат текстови кои се сведуваат на **некохерентна збирка од статистички податоци**, односно бројки и проценти. Во случаите кога се изолирани од дополнителни интерпретации, овие податоци или не значат ништо за пошироката јавност, или се премногу штури за да предизвикаат внимание. Дури и тогаш кога се проследени со толкувања, не изостанува можноста тие да бидат двосмислени или конфузни. Ќе биде посочен еден случајно избран пример кој не е исклучок. Доколку се прочита дека: „*'Офанзивата' на кампањите за превенција на семејното насилство единствено даде резултати во Скопје, каде што бројот на пријавени случаи на семејно насилство е во рапидно опаѓање, но, за жал, во неколку града како Штип, Струмица и Куманово ситуацијата е дијаметрално спротивна, односно таму има двојно зголемување*“⁸, не може да заклучи ништо друго освен дека целта на кампањата била да се *намали бројот на пријавени случаи*, бидејќи токму тоа се случило во Скопје за разлика од другите наведени места. Слично, некој може да дојде до „сознание“ дека постојат такви облици на семејно насилство во кои нема жртва, бидејќи во еден текст може да се прочита дека: „*за само неколку дена медиумите известија за неколку случаи на семејно насилство, во кои, за жал, имаше и жртва*“⁹.

Анализата ги идентификува следниве проблематични обрасци во известувањето за семејното насилство:

1. Семејно насилство исклучително ретко се прикажува и анализира низ родова перспектива, а уште помалку се прават обиди за откривање на структурното насилство врз жените кое е во основата на родово базираното насилство

Како што беше опишано, во повеќето написи за семејното насилство се пишува за еден или повеќе настани во кои кусо се

⁷ на пример: Утрински весник, 11.08.2011

⁸ Нова Македонија, 18.02.2010

⁹ *ibid*

известува за околностите во кои на жртвата (најчесто сопругата) ѝ е нанесена тешка телесна повреда од друг член на семејството (најчесто сопруг). Тоа е придружено со помалку или повеќе детални информации за видот на нанесени повреди и постапувањето на полицијата. Во пообемните текстови, се завршува со дополнителни статистички податоци за регионот добиени од надлежни лица во полицијата во врска со слични дела, а понекогаш, се става до знаење и какви мерки се изречени од страна на институциите. Иако од повеќето вакви написи е сосем јасно дека жените се диспропорционално повеќе во улога на жртви, а мажите во улога на сторители на семејно насилство, се пропушта овој податок да се стави во рамка на диспропорцијата на социјална моќ меѓу мажите и жените. Напротив, ретките обиди за толкување на масата бројки и проценти всушност многу повеќе придонесуваат во *маскирање* на родовата природа на семејното насилство. Ова најчесто се прави на тој начин што сосема несоодветно се потцртува дека и мажите може да бидат жртви на семејно насилство, односно, во отсуство на дополнителни информации за видот на насилството кое го трпат и на информацијата дека во најголем процент се жртви на мажи – сторители и без нагласување на тоа дека постојат важни разлики во карактеристиките, зачестеноста, мотивите и последиците кога жртвите се жени и кога се мажи. Другата стратегија на замаглување на родовата основа на семејното насилство е систематското наведување на различни фактори кои се третираат како клучни причинители за насилството. Така, доминира тврдењето дека семејното насилство настанува како последица на „*нарушени семејни односи*“¹⁰, „*алкохолизам*“¹¹ или дури и „*сиромаштија и економска криза*“¹² без да се направи какви да е осврт на патријархатот и патријархалните вредности и нееднаквата положба на мажите и жените во општеството.

Да биде уште полошо, во некои од текстовите родовите стереотипи само се потврдуваат, затоа што неретко, веројатно во обид

¹⁰ на пример: Вечер, 06.08.2009

¹¹ на пример: Утрински весник, 15.03.2011, Нова Македонија, 15.6.2010

¹² на пример: Нова Македонија, 04.07.2011 и 22.01.2013

што повеќе да го осудат насилството и да покажат дека жртвите немаат удел во неговото предизвикување, авторите се обидуваат да покажат дека жртвите се придржувале до социјално пожелната родова улога, па за нив пишуваат како за „добри **домаќинки**“ или „**тивки, кротки и повлечени**.“ Веројатно со намера да се пробуди емпатијата кај читателите, во текстовите може да се најде на стереотипно оптоварено повикување на немоќта на жените и на тоа како всушност би требало да бидат третирани од страна на силните мажи. На пример, се вели дека: „... анализите покажуваат дека секоја петта жена во Македонија е жртва на семејно насилство, најчесто **толку од оној што треба да ја заштити – сопругот**“¹³, или: „Жртви, како и по обичај, се сопругите, родителите и децата, **толку оние на кои им е најпотребна заштита од главата на семејството**“¹⁴, или, пак, се заклучува дека: „овие малтретирани жени и **овој 8 Март наместо цвеќе, добиле ќотек**“¹⁵.

Ретките обиди корените на семејното насилство да се лоцираат во општеството наместо во меѓусебните односи во семејството, обично завршуваат со површно посочување на традиционалните вредности кои бараат покорност од жените како објаснение на однесувањето на жртвите или, пак, со врамување на проблемот во контекст на заштитата на семејството и семејните вредности наместо на заштита на правата на индивидуата: „...во време кога секојдневно се соочуваме со **егзистенцијални проблеми, кои може да го уништат семејството како единка, потребна е консолидација, а не понатамошно разорување на семејните врски**“¹⁶.

Отсуството на лоцирање на појавата во поширок општествен контекст со тоа што ќе се посочи на различните облици на структурно насилство кое има родова димензија (односно, високата стапка на невработеност и економска неактивност на жените, родовиот јаз во заработувањето, родовата поделба на улоги во семејството и сл.) не е единствениот проблем. Згора на ова, може да се сретнат текстови кои во намерата да фрлат светло врз комплексноста на семејното насилство, во

¹³ Нова Македонија, 28.10.2009

¹⁴ Нова Македонија, 18.02.2010

¹⁵ Утрински весник, 15.03.2011

¹⁶ Нова Македонија, 31.08.2010

суштина прават збрка. Ке биде посочен еден пример за илустрација, што не значи дека е и единствен. Во ист текст¹⁷, како причини за семејно насилство се посочуваат „улогите кои се делегирани од традицијата во Македонија“, „недостиг од разговор, разбирање и толеранција“, па се вели дека „според експертите, сите случаи на семејно насилство се во фамилии каде што подолго време има нарушени односи“, за потоа да се констатира дека во еден случај на насилство, во кој сопругот толку ја претепаал сопругата по што таа морала да побара помош од лекар: „главен виновник биле парите, поточно недостигот на пари“.

Исклучок од овој зацврстен образец се многу мал број написи во кои се консултирани стручни лица кои работат во областа, но, гледано во целина, не постои сомнение дека овој број не може сериозно да придонесе во (ре)едукација на читателите.

2. Наместо да се деконструираат, сезајакнуваат митовите за семејното насилство

Во научната и стручна литература постои завиден корпус од докази за тоа дека во патријархални општествени контексти се конструираат митови за семејното насилство (види: Кениг, 2011). Тие претставуваат неосновани, но широко распространети уверувања за природата, мотивите и последиците на семејното насилство, чија главна функција е да се одржат нееднаквите односи на моќ меѓу половите во општеството, а придонесуваат кон ниска стапка на пријавување на криминалот, стигматизирање на жртвите и влошување на трауматските реакции. Такви вкоренети митови се, на пример, дека и „жените и мажите еднакво често се жртви, само што мажите не го пријавуваат насилството“, или, дека „жртвите самите го предизвикуваат насилство со однесувањето“, или пак, дека „семејно насилство има само меѓу пониските социо-економски слоеви“. Веројатно повеќе несвесно отколку со намера, авторите на бројни написи за семејно насилство во дневните весници придонесуваат некои од овие митови да се зацврстат. Еден од нив е митот за **индивидуална патологија како причина за насилството**. Овој мит се фаворизира на тој начин што низ низа написи

¹⁷ Нова Македонија, 31.8.2010

се потенцира дека причината за насилството лежи во тоа што насилниците страдаат од некое психичко растројство и/или злоупотребуваат алкохол. На пример, информацијата дека „психичките растројства, неретко во комбинација со прекумерно консумирање алкохол се најчеста причина за семејното насилство“, дословно се повторува во три пати во два различни текста¹⁸. Може да се сретне и вакво објаснување: „Алкохолот што насилниците го консумираат секој ден е причината зошто тие од ден на ден стануваат сè поагресивни. Ароганцијата постојано им расте и тие секојдневно и физички, и психички, ги жигосуваат своите жртви“¹⁹. Практично, дефокусирањето на вниманието од нееднаквоста меѓу мажите и жените во општеството се прави на тој начин што феноменот се дефинира како дел од индивидуална или семејна патологија со повикување на (главно анонимен) експертски став: „најчеста причина за насилство, според анализите на надлежните, се душевните растројства и нарушените семејни односи, на кои им кумуваат алкохолот и финансиските тешкотии“²⁰, без воопшто да се допре „чудната“ неизбежност толку многу повеќе во позиција на насилници да бидат мажите, а во позиција на жртви – жените и децата. На сличен начин, се потхранува и митот дека **суштината на семејното насилство е во честите несогласувања меѓу неговите членови**. Како илустрација, се вели на пример дека: „според експертите, сите случаи на семејно насилство се во фамилии каде што подолго време има нарушени односи. Нивното игнорирање или неможност да се најде решение овозможуваат „слоноот во собата“ да расте и да се шири до степен кога повеќе нема каде и тогаш темпераментот и гневот повеќе не можат да се контролираат“²¹. Ваквиот начин на објаснување на семејното насилство е лишен од каква било родова димензија, односно од упатување на тоа дека постои огромен јаз во поглед на моќта меѓу жртвите (најчесто жени) и насилниците (најчесто мажи), која не е само физичка. Освен тоа, потхранувањето на митот за лошата комуникација како извор на

¹⁸ Вечер, 30.10.2010 и 7.02.2010

¹⁹ Утрински весник, 15.03.2011

²⁰ Нова Македонија, 31.08.2010 и 29.4.2010, Утрински весник 20.04.2009

²¹ Нова Македонија, 31.08.2010

семејното насилство, според укажувањата на бројни емпириски наоди, доведува до опасност, низ патријархалната матрица на резонирање, одговорноста да се припише на самите жртви (MacLeod & Saraga, 1988). Имено, со оглед на тоа дека родовата улога од жените бара да бидат тие кои треба да се потчинат за да се обезбеди семејна хармонија, „логично“ би било дифункционалноста на семејството и лошата комуникација да произлегуваат од нејзиниот неуспех да ги направи функционални.

Факт е дека постојат бројни наоди за тоа дека жртви на семејно насилство може да се и мажите, но исто така, постојат и неспорни докази за тоа дека кога се жртви на сторители - жени, честопати тоа е затоа што и самите претходно вршеле тешко и долготрајно насилство врз жртвата. Со други зборови, кога жените се тие кои го извршиле насилството врз маж, во огромен процент тоа е реакција на претрпувана агресија, односно обид за самоодбрана (Dasgupta, 2002). Отсуството на многу релевантни дополнителни информации за природата на насилството кога жртвите се мажи, лесно може да придонесе написите во дневните весници, во кои се зборува за виктимизација на мажите, да го поддржат митот за тоа дека **се изедначува бројот на жртви од семејно насилство меѓу мажите и жените**, односно дека родот е ирелевантен фактор за семејното насилство. Написот под наслов, „*Сè почесто мажи се жртви на семејно насилство*“²², може да послужи како илустрација за еден од начините на кој се замаглува родовата природа на семејното насилство, иако тој не е единствениот каде е забележана невнимателност во врска со оваа можност. Насловот на овој текст навистина го привлекува вниманието, но се поставува прашањето зошто е ставен, со оглед на тоа дека информацијата за бројот на мажи жртви не претставува ни 5% од содржината на релативно обемниот текст. Оние кои нема да читаат натаму, веројатно ќе бидат убедени во тоа што го сугерира насловот, а останатите ќе ја најдат само следнава информација: „*Од 174 сторители, 159 се мажи, а преовладува употребата на физичка сила. Меѓу жртвите има и 38 лица од машки пол. Најмногу се тепани сопругите, мајките, децата, вонбрачните сопруги - изјави Јанкулоска*“. Читателот-ката би требало сам-а да

²² Дневник, 15.05.2013

пресмета дека меѓу сторителите имало 15 жени. Но, останува неогворено дали и колку меѓу мажите-жртви имало такви кои страдале од жени, бидејќи останува можноста жените-сторители да го извршиле насилството, исто така, врз жени (да речеме мајка-ќерка или снаа-свекрва). Слично, оскудно со релевантни информации, е и соопштението дека: „Во првите шест месеци од оваа година, 62 мажи пријавиле дека биле малтретирани од своите сопруги. Насилството над мажите е во пораст, а за овој период во Македонија се регистрирани вкупно 415 случаи на семејно насилство“²³. Друг парадигматичен напис, кој придонесува за зацврстување на овој мит, носи наслов „Сопруг-жртва на семејно насилство во Гостивар“, а во кусото резиме стои дека тој бил физички и психички малтретиран од сопругата. Понатаму во текстот „исчезнува“ информацијата за физичките пресметки, и се објаснува дека сопругот се одлучил да пријави насилство затоа што: „жената барала да се разведат, не му дозволувала на малолетниот син да оди на училиште и им се заканувала дека најпрво ќе ги убие сите, а потоа и дека самата ќе се самоубие“²⁴. Потоа, во истиот текст е дадена информација за уште една пријава за семејно насилство во Гостивар, поднесена зафизичко и психичко малтретирање, а поднесена од 19-годишна девојка против нејзиниот свршеник. На читателите останува да „одлучат“ којавест ќе им остави потраен впечаток и како насловот се однесува на вториот пријавен случај²⁵.

²³ Нова Македонија, 20.07.2012

²⁴ Нова Македонија, 20.11.2013

²⁵ Доколку се обрне и најмало внимание на коментарите што читателите ги оставаат под текстовите во кои се зборува за семејното насилство, веднаш ќе се види дека овие митови се присутни и во јавен дискурс. На пример, може да се прочита следново: „А јас да ве прашам, како да се избега од жена насилник??? жените се поголеми насилници од мажите, како пред се финансиски да го исцрпаат мажот“ или: „...Жената итотом влезе и роди дете и тогаш секој ѝ смета во куќата, ѝ смета и свекрвата и свекорот кој ѝ направил куќа...со тоа почнува насилството од страна на мажот, а ако мажот се пропиет тоа е слабост на жената, тоа нејзе така ѝ одговарало...“ или: „А колку (скопјанки) заслужувале да јадат котек, а не јаделе?“

3. Проблемот со семејното насилство нема третман кој е соодветен за важни општествени прашања

Постојат неколку индикации за тоа дека семејното насилство нема недвосмислен и континуиран третман на исклучително сериозно општествено прашање. Ова, делумно го рефлектира генералниот однос на заедницата кон него, кој може да произлегува и да биде потхрануван од неоправданото уверување дека проблемот е пред сè личен, а не општествен. Очигледни индикатори за позицијата која му е доделена на семејното насилствосе *локацијата* на известувањата во дневниот печат, како и *отстапениот простор*. Кога се работи за семејното насилство, доминантниот број написи се куси фактографски извештаи од локални полициски станици, сместени во рубриката Црна хроника, која, иако е читана, не спаѓа во високо вреднуваните. Друг индикатор за маргиналноста на проблемот е присуството на *сензационализам* во известувањето. Иако оваа појава не се среќава многу често, за жал, не е сосема отсутна. Ефектот на сензација главно се постигнува преку насловите на текстовите, кои или содржат потсмешлива нота, или, некаков вид преувеличување. Иако е јасно дека ваквите наслови може да привлечат внимание, штетата од паралелно испратената порака е поголема од користа од читаноста. Ако се земе предвид дека текстовите зборуваат за брутални физички напади, кои завршуваат со повреди, падури и смрт, или за долготрајно емоционално страдање или економско лишување, не е тешко да се заклучи дека е несоодветно насловот да гласи, да речеме: „*Струмичанки и скопјанки јадаат најмногу ќотек*“²⁶, или „*Најмалку 400 скопјани јаделе ќотек по дома*“²⁷ (небаре се работи за натпревар), „*и ја расцепил главата оти не била невина*“,²⁸. Преувеличувањето е очигледно во насловот „*Ако ја тепате жената, државата ќе ве избрка од дома*“²⁹, додека, за да се открие ова, треба да

Достапно на: <http://utrinski.mk/?ItemID=7708CE8DC55C3041A60E700728B2D525> и на <http://www.vecer.com.mk/?ItemID=F17BFB9806E60C42A6D108394135FCB5>

²⁶ Нова Македонија, 21.2.2012

²⁷ Вечер, 13.11.2013

²⁸ Вечер, 01.09.2009

²⁹ Вечер, 22.01.2008

се прочита целиот напис насловен бомбастично како „*Мажите сè повеќе жртви на семејното насилство*“³⁰. Во него, авторот кој одлучил вака да го наслови текстот, ја дава информацијата дека: „*најмногу се тепани сопругите, мајките, децата, вонбрачните сопруги, но годинава во првите три месеци имало 38 припадници на условно речено посилниот пол, кои биле физички нападнати од партнерите*“, во 2 реда, за да продолжи со уште 60 реда во кои воопшто не се зборува за мажите како жртви. Сензационалноста понекогаш се креира и преку тривијализацијана проблемот во насловите, како на пример во: „*Го истепала мажот, на му ја киднапирала швалерката*“³¹, или во, „*И попадиките ја даат котек*“³². Овој вид невнимание без сомнение кулминира во написот насловен како „*Со сукало ја претепал сопругата*“³³ „шеговито“ илустриран со сукало завиткано како подарок во целофан, на кое пишува: *алатка за подобрување на машко-женските односи*.

Најнакрај, впечатливо е и дека мошне *ретко се консултираат експерти* кои работат во областа на семејното насилство, а ако се консултираат, просторот отстапен за нивните изјави се сведува на неколку реченици кои можеби и се извадени од контекст.³⁴ Најмногу простор, за изјави од стручњаци, е отстапен за официјални лица од полицијата и за лица кои работат во невладиниот сектор, а гласот на психолозите, социолозите, социјалните работници, експертите од областа на правото и едукаторите речиси е изоставен. Оваа состојба не само што ги лишува читателите од можноста да добијат увид во комплексноста на проблемот, но и да добијат сознанија од компетентни лица наместо претежно статистички податоци, туку и посредно зборува за важноста на прашањето за кое се пишува.

³⁰ Дневник, 15.05.2013

³¹ Дневник, 05.12.2012

³² Вечер, 14.08.2012

³³ Вечер, 25.08.2010

³⁴ Ова најмалку важи за написите за насилство врз деца, за кои многу често има информации од стручни лица, а главно се добиваат од Детската амбасада *Меѓашу*.

4. Написите ретко се користат за да се укаже на слабостите на системот во превенција и справување со семејното насилство

Ако се земе предвид каква е реалната ситуација во земјата во поглед на капацитетите за справување со семејното насилство (Petričević, 2012; ESE&Акција Združenska, 2012), зачудува ниската мотивација на новинарите да пишуваат за овој проблем, со цел да посочат на **системските слабости во неговото надминување** и да ги истражат причините за тоа. Само неколку текстови може да се издвојат како отстапувања од оваа пасивна позиција.³⁵ Во поголемиот број написи преовладува афирмативното известување за достигнуањата, што само по себе не е лошо, но не може да биде замена за критичките осврти.

5. Не секогаш се води сметка за заштита на идентитетот на инволвираните во настаните за кои се известува

Ова прашање ни најмалку не е бенигно, ако се земе предвид дека може да ја влоши безбедноста на жртвите и да доведе до секундарна виктимизација. За среќа, не се евидентирани чести отстапувања од тоа што значи обезбедување на анонимност на инволвираните во случаите на семејно насилство, но затоа, пак, оние кои постојат се сериозни, а тешко дека може со било што друго да се објаснат освен со потребата за сензационализам. Не е јасно да речеме, како се подобрува квалитетот на информирањето со тоа што ќе се обезбеди адресата(!) на локацијата каде се одвивало семејно насилство³⁶. Она на што генерално би требало повеќе да се внимава е фактот дека кога се известува за настани од помалите места, кога на иницијалитена жртвите и сторителите ќе им се приклучати многу други биографски податоци, идентификацијата е неизбежна.

³⁵ На пример: Нова Македонија, 02.6.2010, 02.11.2011 и 23.4.2012; Вест, 20.08.2009.

³⁶ Вест, 05.12.2012

Препораки

Врз основа на добиените наоди, може да се заклучи дека на новинарите им е неопходна дополнителна поддршка која би ги водела низ прашањата како да пишуваат за семејното насилство (и пошироко, за родово базираното насилство во целина), за да ги задоволат барањата на поставената законската рамка, постоечките стратешки документи и Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство . Заради просторните ограничувања на овој текст, ќе бидат наведени само подрачјата каде е неопходно посебно фокусирање на вниманието:

1. Исклучително е важно, ако не и најважно, напишите во врска со семејното насилство да бидат ставени во рамката на родово базираното насилство;

2. Големо внимание треба да се посвети на разоткривање на структурните причини кои доведуваат до насилство и истото го овозможуваат. Ова истовремено значи дека треба максимално да се избегнува припишување за насилството како последица на проблематична врска, или истото да се нарекува недоразбирање, конфликт, караница или слично. Исто така, мора да се настојува да се избегнува психологизација и индивидуализација на проблемот со тоа што насилството ќе се објаснува како директна последица на љубомора, злоупотреба на алкохол или наркотици, психопатолошки растројства или некаква насилна природа. Овие фрази ја маскираат вистинската природа на насилството и ја намалуваат одговорноста на насилникот, а што е уште полошо, придонесуваат кон тоа самата жртва да се перципира како делумно или целосно одговорна за тоа што се нашла во таква ситуација;

3. Поголем акцент треба да се стави на информирање на јавноста за тоа што е семејно насилство (наместо да се дава приоритет само на физичкото), каква е разликата меѓу насилство и семејни караници, што е тоа што придонесува жртвите долго да трпат, каде може да се обратат за помош и што може да очекуваат од институциите на системот;

4. Еднакво важно, колку информирањето за постигањата, е и да се даде реалистична слика за состојбите и проблемите во општеството поврзани со овој проблем;

5. Секогаш е добредојдена консултација со повеќе извори. Особено треба да се внимава за тоа да не се изостави гласот на оние кои по различни основи се маргинализирани. Консултациите со експерти, од повеќе области, треба што почесто да се практикува;

6. Неопходно е избегнување на какви и да се родови стереотипи (дури и кога намерата е да се придобијат емоциите за жртвите), во написите за семејно насилство, исто како што е неопходно да се елиминира сензационализмот и обидите да се намали сериозноста на прашањето;

7. Мора да се преземат сериозни мерки за заштита на идентитетот и на достоинството на жртвите, затоа што давањето непотребни информации со кои лесно може да се заклучи за тоа кои се инволвираните лица, може многу лесно да ги доведе жртвите во опасност од секундарна виктимизација.

Референци

Bullock, C.F. & Cubert, J. (2002). Coverage of Domestic Violence Fatalities by Newspapers in Washington State. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 17 ,5,475-499;

Bart, P. B., & Moran, E. G. (1993). *Violence against women: The bloody footprints*. Newbury Park, CA: Sage;

Dasgupta, D. S. (2002). A Framework for Understanding Women's Use of Nonlethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships. *Violence against Women*, vol. 8/11, 1364-1389;

ESE and Akcija Zdruzenska (2012). *Republic of Macedonia: Shadow Report on the implementation of the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women*;

Змејкоски, Р. (2013). *Осврт на родовата застапеност во печатените медиуми и рекламните содржини во Македонија*. Скопје: Центар за истражување и креирање политики;

Huesca, R. (1996). Diversity in communications for social change. *Peace Review: A Transnational Quarterly*, 8,1, 69-74.

Jones, R. H. (2012). *Discourse Analysis: A Resource Book for Students*. London: Routledge;

Кениг, Н. (2011). *Насилство: родова перспектива*. Скопје: Филозофски факултет.

MacLeod, M. and Saraga, E., (1987). Cleveland and the Press: outrage and anxiety in the reporting of child sexual abuse, In *Family Secrets: Child Sexual Abuse Today*, Feminist Review, 28;

Phillips, D.P. (1983). The impact of Mass Media Violence on U.S. Homicides. *American Sociological Review*, 48, 560-8;

Petričević, I. (2012). *Women's rights in the Western Balkans in the context of EU integration: Institutional mechanisms for gender equality*. The greens, European Free Alliance, assigned by Marije Cornelissen, Member of the European Parliament;

Starr, K. (2002). *Covering Domestic Violence*. Washington DC: Washington State Coalition Against Domestic Violence.

Vivas-Cases, C., Torrubiano-Domingues, J & Alvarez-Dardet, C. (2009), The effect of television news items on intimate partner violence murders. *European Journal of Public Health*, 19 -6, 592-596.

Associate Professor Nikolina Kening, PhD¹

**REPORTING ON DOMESTIC VIOLENCE IN THE PRINTED MEDIA:
ACTUAL STATE AND RECOMMENDATIONS**

Summary

The study is an empirical research that uses both quantitative and qualitative approach in order to explore the ways in which domestic violence has been presented in the daily newspapers in the period of last five years. Findings suggest that there is an undutiful intention in contributing towards informing of what is domestic violence and the available services, as well as for sending the message that violence is unacceptable and criminalized. The author identifies the aspects that need to be improved in regards with the request of *the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* for promoting nonviolence, gender equality and avoiding gender stereotypes in the mass media. As a final point, several basic recommendations for raising the quality of the domestic violence coverage from gender perspective are proposed.

Key words: *domestic violence, gender violence, press*

¹Associate Professor at the Institute for Psychology, Faculty of Philosophy, University of “Ss. Cyril and Methodius” - Skopje

Д-р Гоце ЦУКЛЕСКИ, вонреден професор¹

ОБЛИЦИ И НАЧИНИ ЗА ВРБУВАЊЕ НА ЖЕНИ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД КОИ ПОТЕКНУВААТ

1.03 Кратка научна статија
УДК 343.545-05522

Резиме

Трговијата со жени е модерна форма на ropство што постои во повеќето земји од светот. Истата, е повеќестран проблем и има различни форми, како на пример: работа во лоши услови, куќно слугување, питачење и сексуална експлоатација. Трговијата со жени, заради нивната сексуална експлоатација, во основа е поопасна од трговијата со луѓе наменета за работа во лоши услови и за куќна послуга. Пред сè, поради фактот што жртвите се изложени на сериозни здравствени ризици, вклучувајќи и ХИВ/СИДА.

Би можело да се каже дека е тешко да се открие колку жени, ширум светот биле предмет на трговија со луѓе во странство, од причини што бизнисот со трговијата со луѓе е таинствен и конспиративен; трговците со луѓе им се закануваат на жртвите; и не постои официјална статистика што би била на располагање.

Во трудов, вниманието е насочено кон опишување на позначајните облици и начини на врбување жени, пред сè, на европско тло. Тие би требало да дадат скромн придонес во градењето нови стратегии за борба против овој меѓународен организиран криминалитет. Една од таквите стратегии (односно меѓународни документи) е и Конвенцијата на Советот на Европа за превенција на насилството врз жените и семејното насилство.

¹ Координатор на Националниот координативен центар за гранично управување на Република Македонија.

ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ

Транснационалниот карактер на овој вид криминал, недоволниот степен на свест за неговото постоење, некомпатибилноста на кривично-правната регулатива на земјите кои продуцираат, низ кои транзитираат и земјите на дестинација на оваа категорија лица го отежнува пронаоѓањето на најсоодветни механизми за ефикасна борба против овој вид криминал. Трговијата со луѓе на најбрутален начин го повредува корпусот на основните слободи и права на жртвите, минимизирајќи ја нивната човечка димензија.

Најчесто, жените се вклучуваат во трговијата со луѓе поради сиромаштијата, невработеноста, нискиот социјален статус во нивните држави, недостигот на перспективи и шанса за иднината, но и во многу случаи поради идеалистичкиот поглед кон западниот свет и воопшто кон побогатите држави¹. На пример, Русинките претставуваат приближно 80% од лицата што ги изгубиле своите работни места во текот на рестрикциите и економските промени. Според Московскиот центар за родови студии, 70% од жените што завршуваат повисоко образование, не можат да најдат соодветно работно место. Дури и кога се вработени, жените често пати се соочуваат со дискриминација и сексуално вознемирување на работното место. Исто така, не е тешко да се привлечат (понудат) жени за работа, кога им се ветува дека ќе бидат платени помеѓу 50.000 и 60.000 евра годишно за работа во странство. Тоа е сума за која тие не можат ниту да сонуваат во сопствената држава. Понатаму, падот на СССР резултирало не само со сиромаштија и невработеност, туку и со драстично влошување на системот за социјална заштита. Така на пример, многу од социјалните услуги кои во Советскиот сојуз беа стандард, сега повеќе не се нудат. Или на пример, во поранешните социјалистички држави, многу од центрите за грижа на децата, како и медицинските услуги беа обезбедени бесплатно од соодветната држава, што сега не е случај. Исто така, социјалниот статус на жените во сегашната Руска федерација, последната деценија е во опаѓање. Жените сè повеќе стануваат жртви на домашно насилство,

¹ За ова види повеќе во: Прирачник за транснационален криминал и правда (уредник Филип Рајкел), Датапонс, Скопје, 2009, стр.204 и натаму.

силување и сексуално вознемирување. Секако, треба да се има предвид и машкиот шовинизам, како уште една голема причина. Исто така, семејното насилство е уште една од поголемите причини зошто децата бегаат од дома. Во оваа насока, уличните деца се посебно подложни да бидат врбувани од трговците со луѓе. Младите девојки, од семејства во кои семејното насилство е стандард, растат гледајќи ги жените како инфериорни суштества, кои мажите може да ги злоупотребуваат кога ќе посакаат. Во многу случаи жените стануваат жртви на трговија со луѓе и поради својата наивност и нереални очекувања. Имено, претставата за животниот стил во западните земји, а особено во САД, главно е земен од филмовите. Тие не предвидуваат дека можат да бидат изманипулирани, заведени или физички злоупотребени и мислат дека ништо лошо не може да им се случи во богатите држави.

НАЧИНИ НА ВРБУВАЊЕ ЖЕНИ

Анализирајќи ја европската практика во последниве години, како најчести начини² и методи за регрутирање на жртвите, во оваа пригода, би можеле да ги издвоиме следниве:

- Преку огласи во весници;
- Преку Агенции - посредници за брак или Агенции за „невести по пошта“;
- Преку пријатели, роднини или познаници;
- Преку жени што биле жртви на трговија со луѓе, а истите се враќаат да регрутираат други жени;

² Начинот на извршување претставува криминалистичка категорија која означува цел сплет на фактори и услови кои влијаат на тоа одреден настан да се манифестира со одредена содржина и со даден облик. Во најширока смисла на зборот, начините на извршување на кривичните дела ги опфаќа следниве елементи: општа и посебна условеност или фактори кои создаваат услови за постоење на деликтите како појава, степенот на повторување, трагите кои ги остава кривичното дело, методите и начините на прикривање на кривичното дело, средствата на извршувањето, местото на извршувањето, времето на извршувањето, објектот на нападот, својствата на сторителот, методите, средствата и основните правци на откривање, докажување и спречување и слично.

- Преку лажни бракови (жени се мажат за лажен младоженец кој, всушност, е трговец со луѓе) и
- Преку киднапирање.

Што се однесува до **огласите во весниците** тие, всушност, се најпопуларниот метод за врбување, бидејќи трговците со луѓе, на млади жени им ветуваат високо платена работа во странство, како на пример: келнерки, танчерки, продавачки и сл. Кога жената ќе одговори на ваквиот оглас, трговецот со луѓе за да биде поубедителен, потпишува договор со неа каде што се пропишани многу поволности за неа, но исто така, ѝ соопштува дека сместувањето и престојот ќе ѝ бидат одбиени од платата без притоа жената да знае дека ваквите трошоци понекогаш може да бидат и повисоки од нејзините месечни примања. Ваквата ситуација ги става жртвите во огромен долг за што им се потребни месеци, а понекогаш и години за да го исплатат истиот. Заради овие причини, тие се лишени од целата заработувачка сè додека наводниот долг не им биде целосно исплатен, што овие жени ги прави доброволни слугинки.

Невестите **по порачка преку пошта и брачните посреднички агенции преку интернет** станаа сè попопуларни меѓу жените што сакаат да се омажат за странец. Тие се надеваат дека ќе си ја поправат економската состојба, или, пак, ќе ја напуштат својата држава каде што не ја гледаат сопствената иднина. Но, повеќето од нив наивно ја бараат својата среќа и стануваат жртви на мажите, односно истите ги продаваат на макроа. Доминантниот проблем е што агенциите за порачка на невести по пошта не вршат никаков скрининг на своите машки клиенти. Имено, некои од нив имаат историја на семејно насилство³ или криминално минато. Како последица на ова, невестите по порачка можат да станат жртви на злоупотреба.

Постојат и **брачни кампови** што се воспоставени од страна на т.н. претприемачи со цел да спојат мажи и жени. Така, на пример постојат податоци дека се спојуваат мажи од Норвешка со жени од Русија. Русинките со туристичка виза се носат во Норвешка, односно тие

³ Семејното насилство секогаш претпоставува злоупотреба на моќ во релации кои се темелат на нееднаквост.

пристигнуваат во групи. Потоа, мажи од Норвешка плаќаат соодветен паричен износ и избраната жена ја земаат дома во времетраење од туристичката виза. Но, за одбележување е фактот што жените во ваквите кампови се третираат како стока за размена.

Во криминалистичката практика забележани се и случаи кога некои од жртвите на трговија со луѓе посочуваат дека биле **врбувани од пријатели, роднини или познајници** што ја стекнуваат довербата на жената, а потоа им нудат високо платена работа во странство.

Исто така, постојат жени коишто вршат **врбување по своја волја**, со цел да остварат профит од виктимизацијата на други жени. Но, има случаи на жени што не биле врбувани, туку биле **киднапирани** на улица.

ЗАКЛУЧОК

На сите нивоа, човековата безбедност и квалитетот на животот мора да станат приоритет при креирањето на безбедносните стратегии и политики. Во оваа насока, доколку се има предвид **човекот пред сè**, при креирањето политика, многу е поверојатно дека ќе постигнеме подобро разбирање за сите социјални, економски и политички фактори што влијаат врз благосостојбата на луѓето. Извршители на овој облик на криминал најчесто се организирани групи кои вклучуваат повеќе посредници во развивањето широка меѓународна соработка заради присилна работа, држење во ропски однос или ропска потчинетост, сексуална експлоатација и сл. Поради постојаната опасност од зголемување на оваа појава на меѓународен план брзо се јави потребата од преземање одредени чекори за нејзино сузбивање. Денес, постојат повеќе форми за ограничување на ваквиот вид насилство и истите се од организациски, организациско-методичен и структурен карактер. Тоа претпочита создавање на поефикасна организација на работата на специјализираните органи и систем за нивно стимулирање, формирање нови институции за заштита од ваквите криминални напади, засилување на меѓународната соработка меѓу повеќе држави преку склучување билатерални или трилатерални договори за борба против ваквото зло и сл.

Токму во оваа насока, се движи и Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното⁴ насилство. Таа предвидува значајни насоки (методи, мерки) за ограничување на сите форми на насилство врз жените. Верувам дека преземените практични мерки ќе резултираат со подобрување на ситуацијата на жените во оваа ера на глобализација. Одредени активности кои ги предвидува оваа Конвенција, веќе се имплементираат во македонското кривично законодавство и покрај фактот што истата не е ратификувана од страна на нашата држава. Но, неспорно е дека час поскоро истата треба да се ратификува.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. К. Бикс и Д. Амир, Глобалната секс-индустрија и препродажбата на луѓе, Скопје, 2009;
2. Г. Цуклески, Прирачник за соработничка мрежа, Скопје, 2005;
3. Г. Цуклески, Вовед во криминалистиката, Скопје, 2009;
4. З. Филиповски. Откривање и спречување на нелегалната миграција и трговија со луѓе во Република Македонија, Магистерски труд, Факултет за безбедност, Скопје, 2002;
5. Ф. Рајкел. Прирачник за транснационален криминал и правда, Скопје, 2009;
6. В. Камбовски, Организиран криминал, Скопје, 2005.
7. Љ. Арнаудовски, Криминализација на политиката и политизација на криминалот, Безбедност, бр. 3, Скопје, 1997;
8. Национална стратегија за заштита од семејното насилство на Република Македонија 2008-2011, Скопје, 2008;

⁴ Под семејно насилство, според нашето кривично законодавство, се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се повредува чувството на несигурност, загрозување или страв спрема брачен другар, родители или деца или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица што се наоѓаат во блиски лични односи. (КЗ на РМ, чл. 122 ст. 25)

9. Ad hoc committee on preventing and combating violence against women and domestic violence (CAHVIO), Report of the 4-th meeting, Strasbourg, 22-24 February 2010;
10. Кривичен законик на Република Македонија (со најновите измени)

Associate Professor, Goce Dzukleski, PhD¹

**FORMS AND METHODS OF RECRUITMENT OF WOMEN IN THE
COUNTRIES OF THEIR ORIGIN**

Summary

The trafficking with women is a modern form of a slavery that exists in most of the countries in the world. The trafficking with women is a multifaceted problem and has various forms, such as: work in bad conditions, household slavery and sexual exploitation. The trafficking of women and their sexual exploitation, in basic is more dangerous than the human trafficking for working in bad condition as house slaves, because the victims are exposed to serious health risks, including HIV/AIDS.

It can be said that it is difficult to discover how many women worldwide have been subjected to trafficking abroad since the business of trafficking is mysterious; traffickers are treating the victims, and there is no official statistics that is available.

In this paper, the focus is on the description of the important forms and ways of recruiting women on European soil. They should make a modest contribution in building new strategies to combat this international organized crime. One of such strategies (i.e. international documents) is the Convention of the European Council for prevention of the violence against women and domestic violence.

¹ Coordinator of the National Coordinating Center for Border Management in the Republic of Macedonia

Д-р Александра Груевска-Дракулевски, доцент¹

СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/.55(497.7)

Апстракт

Во трудот авторот се занимава со анализа на криминолошките аспекти на семејното насилство во Република Македонија, притоа, посебно задржувајќи се на обемот на семејно насилство, видовите и облиците на семејно насилство, етиологијата и теоретските основи на семејното насилство. Авторот се осврнува на домашната регулатива, но и на меѓународни документи што го третираат овој проблем кои ја потврдуваат сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет. Посебно внимание во трудот е посветено на Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Исто така, во трудот сумарно се презентирани истражувачките резултати од спроведените истражувања за семејното насилство во Република Македонија. Истражувањата потврдуваат постоење на речиси сите облици на семејно насилство, сепак потребно е редовно следење, прибирање на статистички податоци и спроведување истражувања и анкети заради утврдување на трендовите на сите форми на семејно насилство. Ова е особено значајно за нашата земја бидејќи се соочуваме со проблем на непостоење на официјални податоци за семејното насилство. Осврнувајќи се на етиологијата и на основните теоретски основи на семејното насилство, авторот предлага поставување систем на мерки на превенција и сузбивање на овој феномен.

¹ Авторот е доцент на Институт за казнено право на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Клучни зборови: семејно насилство, видови и облици на семејно насилство, етиологија, ризик фактори, превенција

Вовед

Во последните педесет години семејното насилство е проблем што добива големо внимание од страна на професионалци, јавноста и политиките за негово сузбивање. Семејното насилство не е нова појава, но од неодамна е препознато како општествен проблем. Сè до 1960 години насилството меѓу членовите на семејството се сметало за реткост и се мислело дека било извршувано само од страна на ментално болни, или на друг начин пореметени личности¹.

Во педесеттите и раните шеесетти години фокус на интересирање биле децата, односно е откриен проблемот на злоставување на деца, во 1970 години започнува сериозно да се истражува насилството врз жената во партнерските односи, а во 1980 се проучува насилството над старите лица во семејството².

Во Република Македонија проблемот на семејното насилство, и посебно насилството врз жената долго време не го привлекувало вниманието на општествената, научната и стручната јавност. Овој проблем кај нас се актуелизира во 1994 година со задоцнување од барем две и пол децении.³ Во 2004 година, семејното насилство за прв пат е инкриминирано во Кривичниот законик на Република Македонија со што се напушти гледиштето дека семејното насилство е приватна работа, напротив истото почна да се сфаќа не само како закана за поединечните жртви, туку и како закана за општеството во целина. До денес, феноменот семејно насилство е предмет на научни истражувања посветени на утврдување на распространетоста, динамиката, карактеристиките на семејното насилство и на утврдување на обемот,

¹ Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

² Кајзер, Гинтер, „Криминологија“, Скопје: Александрија, 1996.

³ Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000.

манифестациите и ризиците за семејно насилство врз жените, децата и старите лица. Од спроведените истражувања во Република Македонија посебно внимание заслужуваат „Национално истражување за семејно насилство“ (2012),⁴ „Преваленца на злоупотребата на стари лица“ (2011)⁵, „Заповестени и жигосани“ (2009)⁶, „Живот во сенка“ (2006)⁷, итн., чии резултати се накратко презентирани понатаму во трудот.

За сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет потврда наоѓаме и во бројните меѓународни документи⁸ што го третираат овој проблем.

⁴ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012.

⁵ Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011.

⁶ Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Заповестени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009.

⁷ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006.

⁸ - Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи;

- Европската социјална повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163);
- Конвенција на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005);
- Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007);
- Препорака Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа;
- Препорака CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа;
- Препорака CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот, како и на другите релевантни препораки на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа;
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966);

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство⁹, на пример, се стреми кон создавање на Европа слободна од насилство врз жените и од домашно насилство, ги осудува сите форми на насилство, притоа, препознавајќи дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените, но и дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на домашно насилство; потоа, дека децата се жртви на домашно насилство, како и сведоци на насилство во семејството¹⁰.

Во трудот авторот се занимава со анализа на криминолошките аспекти на семејното насилство во Република Македонија, притоа, посебно задржувајќи се на обемот на семејно насилство, посебно на видовите и облиците на семејно насилство, етиологијата и теоретските основи на семејното насилство.

1. Семејното насилство во Република Македонија

1.1 Дефинирање на семејното насилство. Прашањето за дефинирање на семејното насилство се дебатира повеќе од четири декади. Според една дефиниција семејно насилство е кој било акт што е штетен за жртвата. Така, оваа широка дефиниција ги опфаќа физичките напади, заканите за физички напад, психолошка или емоционална

-
- Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (1966);
 - Конвенција на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (“CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999);
 - Општа препорака бр. 19 од Комитетот на “CEDAW”, за насилство врз жените;
 - Конвенција на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000);
 - Конвенција на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006);
 - Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (2002);
 - Женевска конвенција (IV) која се однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата;
 - Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011.

⁹ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence.

¹⁰ Ibid., преамбула.

агресија и злоупотреба, сексуален напад или закана за сексуален напад и несовесно однесување.¹¹ Од друга страна, пак, потесната дефиниција се однесува само на актите на физичко насилство. Во секој случај не постои консензус за тоа колку дефиницијата треба да биде широка или тесна. На пример, феминистите го дефинираат проблемот како „насилство врз жените“, а не како злоупотреба од страна на брачен другар, домашно насилство или семејно насилство¹².

Според Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство¹³, „семејно насилство“ ги означува сите акти на физичко, сексуално, психичко односно економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не¹⁴.

Кривичниот законик на Република Македонија¹⁵ ја прифаќа следнава дефиниција за семејно насилство. Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи (член 122 став 1 точка 21 КЗМ). Под семејство се подразбира брачниот другар, вонбрачниот другар, децата, родителите, браќата и сестрите и други роднини со кои лицето живее во семејна заедница (член 122 став 1 точка 25 КЗМ).

¹¹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

¹² Ibid.

¹³ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence.

¹⁴ Ibid., член 3 б.

¹⁵ Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 166/2012; 55/2013 и 82/2013).

Согласно Законот за семејство,¹⁶ под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема: брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, брака и сестри, полубраќа и полусестри, постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и лица - членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена. Под блиски лични односи се подразбираат лични односи меѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница (член 94-б). Законот за семејство вели дека се забранува секаков вид на насилство меѓу членовите на семејството, без оглед на пол и возраст (член 94-б став 1). Исто така, Законот за семејство нагласува дека се забранува секаков вид на насилство во бракот и семејството (член 33-а).

Семејството е примарна општествена заедница која има репродуктивна, воспитна, општествена и заштитна улога.¹⁷ Законот за семејството, семејството го дефинира како животна заедница на родители и деца и други роднини, ако живеат во заедничко домаќинство. Семејството настанува со раѓање на деца и со посвојување (член 2 ЗС). Понатаму, односите во семејството се засноваат врз рамноправност, взаемно почитување, меѓусебно помагање и издржување и заштита на интересите на малолетните деца. Бракот е со закон уредена заедница на живот на маж и жена во која се остваруваат

¹⁶ Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/1992 ; 9/1996 ; 38/2004; 33/2006; 84/2008; 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012).

¹⁷ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007.

интересите на брачните другари, семејството и општеството (член 3 ЗС).¹⁸

Арнаудовски, поимот на семејно насилство го дефинира како насилство во семејството. Така, „насилство во семејството претставува континуирана примена на физичка и психичка сила спрема членовите на семејството со загрозување и повредување на чувството на сигурност и односите на доверба, исполнување контрола и надмоќ над членовите на семејството, без оглед на тоа дали таквото поведение во кривичното законодавство е предвидено како казниво дело и дали сторителот на делото е пријавен на органите на прогонот“¹⁹.

Сите оние кои се занимаваат со проблемот на семејното насилство даваат своја дефиниција за истото. Со оглед на фактот дека има онолку дефиниции за семејното насилство колку што има автори кои се занимавале со овој проблем, истите не се предмет на анализа на овој труд. Може да заклучиме дека секоја од овие дефиниции вклучува насилник и жртва и ги опфаќа облиците во кои се јавува семејното насилство.

Постојат докази дека речиси сите видови и форми на семејство и блиски релации имаат потенцијал да бидат насилни. Истражувачите пронашле насилство и злоупотреба во сите видови на блиски врски.²⁰ Оттука, понатаму во трудот се анализираат видовите, облиците и формите во кои се јавува семејното насилство.

1.2 Видови на семејно насилство. Првичните дефиниции за семејно насилство се фокусираа на акти на физичко насилство врз жените од страна на нивните брачни другари или партнери. Подоцнежните истражувања, ја проширија дефиницијата, па ги вклучија сексуалната злоупотреба, силување во брак и акти на емоционално или психолошко насилство. Феминистите гледаат на проблемот како на

¹⁸ Односите меѓу брачните другари се засноваат врз слободна одлука на мажот и жената да склучат брак, врз нивната рамноправност, меѓусебно почитување и взаемно помагање (член 7 ЗС).

¹⁹ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007, стр.348.

²⁰ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

присилна контрола врз жените од страна на нивните партнери. Присилбата може да биде физичка, емоционална или сексуална.²¹

Оттука, иако, различни теоретичари даваат различни класификации, како најзначајни видови на семејно насилство се издвојуваат: *физичкото, сексуалното и психичкото насилство*.

Покрај овие видови на семејно насилство се истакнуваат уште и *емоционалното насилство* како подвид на психичкото насилство и *економското насилство*.

Во законодавството во Република Македонија семејното насилство не е предвидено како посебно кривично дело, туку се санкционира преку инкриминирање на неговите поединечни облици при постоечките кривични дела. Оттука, физичкото насилство се санкционира со кривичните дела против животот и телото, психолошкото насилство се санкционира со кривичните дела против слободите и правата на човекот и сексуалното насилство се санкционира со кривичните дела против половата слобода и половиот морал.

Физичките облици на семејно насилство се инкриминирани со кривичните дела убиство (чл. 123 ст.2 т.2 КЗМ), убиство на миг (чл. 125 КЗМ), телесна повреда (чл.130 ст.2 КЗМ) и тешка телесна повреда (чл.131 ст.2 КЗМ). *Психолошките облици на семејното насилство* се инкриминирани со следниве кривични дела: присилба (чл.139 ст.2 КЗМ), противправно лишување од слобода (чл.140 ст.2 КЗМ) и загрозување на сигурноста (чл.144 ст.2 КЗМ). *Облиците на сексуално семејно насилство* се инкриминирани со кривичните дела: силување (чл.186 КЗМ), обљуба врз немоќно лице (чл.187 КЗМ), полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години (чл.188 КЗМ) и посредување во вршење проституција (чл.191 КЗМ)²².

Истражувањата како форми на **физичко насилство** ги препознале: удирање, шлаканици, боксирање, штипење, удар со колено, грубо потегнување, врзување, затворање, тргање за коса, давење, горење, попарување, убод, силување, употреба на сила и присилување

²¹ Ibid.

²² За ова в. повеќе: Камбовски, Владо и Тупанчески, Никола, „Казнено право - посебен дел“, 2 Август С Штип, Скопје, 2011.

на жената на сексуален однос, употреба на оружје, фрлање предмети, чување на оружје кое ја плаши, кршење мебел, уништување на нејзините ствари, кинење или уништување на облека.

Физичкото насилство претставува најеклатантен пример на насилство што се врши врз жените кое за разлика од психичкото и сексуалното насилство, најчесто е видливо и забележливо за другите луѓе. Физичкото семејно насилство претставува „употреба на физичка сила или закана дека ќе биде употребена физичка сила спрема брачниот или вонбрачниот партнер или спрема некој друг член на семејството”²³. „Овој облик на насилство во нашата земја најчесто се изразува преку удирање шлаканици (87.5%), закани за употреба на физичка сила (70.1%), зграпчување и туркање (63.9%). Но, физичкото насилство е изразено и низ многу тешки облици на клоцање, гризење, попарување итн.”²⁴. Физичкото насилство опфаќа и гаѓање со различни видови предмети, кубење за коса, изгореници, давење, како и нанесување на физички повреди, на каков било начин од страна на некој член на семејството. „Физичкото насилство може да оди до обид за убиство или убиство”²⁵. Физичкото насилство, сепак, не е најчестиот облик на семејно насилство. Според истражувањата во Република Македонија на ниво на целата територија на државата, секоја 4 жена барем еднаш во животот била жртва на семејно насилство од ваков вид²⁶.

Како најчести форми на **психичко и емоционално насилство** се јавуваат: *контрола врз жената* - контрола на нејзиното движење, контрола врз нејзините персонални контакти, севкупна контрола врз

²³ Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓуцрковна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000 год., стр. 29.

²⁴ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка”, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006, стр. 6.

²⁵ Михов, С., Фришчиќ, Ј., „Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казненосудскиот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, 2008, стр. 13.

²⁶ Извештај од извршено теренско истражување, „Семејно насилство”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2010, стр. 24.

семејниот буџет; *изолација* - забрана на контакти со семејството, роднините, пријателите, навредливи коментари за пријателите, забрана за работа надвор од домот; *љубомора и посесивност*; *однесувања што предизвикуваат емоционални и психички маки и страдања на жената*: вербално агресивно однесување (однесувања што се понижувачки за жената), викање, пцуење, грубост, повишување на глас, критика, давање на погрдни имиња, подсмев, обвинување, понижување, целосна послушност од страна на жената - зборот на мажот е секогаш последен; *заstraшување* - стоење на врата додека се караат, закани, користење телесната надмоќ за заstraшување, брзо возење, недозволено допирање, покривање на устата да престане да зборува; *закани со насилство* - вербално или невербално, залетување со глава во ѕид или закана дека ќе изврши самоубиство; *вознемирување* - неочекувани посети и повици, закана, проверување, нереагирање на барањето да излезе од соба, итн.

Сексуалното насилство, пак, опфаќа: присила на сексуален однос, обид за присила или друг вид на сексуална активност, сексуално вознемирување, на пример, дофрлање, кој било облик на сексуална активност (на пр. допирање, милување, љубење) против волјата на другата личност, присилување на секс, силување) и сл.

Сексуалното насилство, најчесто е комплементарно на физичкото насилство и најчесто се случуваат истовремено. „Сексуално насилство и сексуална злоупотреба подразбира секој сексуален контакт со лицето жртва (допирање, милување на несоодветни места), подведување на проституција, несакан полов однос, полов однос пред дете и покажување на интимните делови на телото пред дете”²⁷. Под сексуално насилство се подразбира и силувањето во брак. Потоа, понижувачкиот сексуален однос, подведувањето и присилувањето на гледање на порнографски филмови.

Економското насилство подразбира правење или обид жртвата да се направи финансиски зависна, на пример: одржување на целосна контрола над финансиските ресурси, вклучувајќи го приходот што го заработува жртвата или средствата добиени преку социјална помош, задржување на пари и/или пристап до пари, сторителот ѝ забранува на

²⁷ Дукас, Д., Коцева, А., Качанска, Б., „Семејно насилство-Брошура”, Организација на жените на Општина Свети Николе, Свети Николе, 2010, стр. 6.

жрвата да посетува училиште, да се вработи, ја малтретира на работа, бара од жрвата да се оправда за сите потрошени пари, итн.²⁸.

Финансиската злоупотреба е една форма на контрола што ја користат сторителите на семејно насилство со цел да стекнат моќ над партнерот. Финансиската злоупотреба може да има различни форми, но сите се во насока на ограничување и контролирање на тековните и идните активности на партнерот и слободата на избор. На пример, сторителот може да стори едно или повеќе од следново: *се меша во нејзиното вработување, образование или обука*: на пример, ја спречува жрвата да работи или да се образува; или, напротив, инсистира таа да работи, но, ги присвојува нејзините приходи; *врши контрола на пристапот до сите финансии во домаќинството* (вклучувајќи ги и нејзините приходи/ бенефиции): на пример, врши контрола на банкарските сметки, кредитните картички, бенефициите, итн., не давајќи ѝ пари, и/или ѝ ги одзема нејзините сопствени пари/ средства (вклучувајќи ги и парите за секојдневните трошоци во домаќинството, нејзините заштеди или други лични пари); инсистира жрвата да дава сметки за секој потрошен денар; *краде од неа и ги искористи парите за себе*, или ги префрла заедничките средства на сопствено име; *одбива да придонесува за заедничките трошоци во домаќинството*, вклучувајќи ги редовните плаќања на сметките и покрај тоа што презел одговорност за нив, или прави долгови во име на жрвата или на заедничко име - понекогаш без нејзино знаење (на пример, сметки за комуналии за кои жрвата мисли дека ги има платено); *инсистира жрвата да подигне кредити во нејзино име*, или ја принудува да подигне кредити иако таа смета дека истите не можат да ги отплатат; ја тера жрвата да преземе активности кои се нечесни, нелегални или против нејзиното чувство за исправно и погрешно, на пример, да бара бенефиции иако не ѝ припаѓа, да прави измами со електрична енергија, да се занимава со проституција, кражби по продавници, итн.²⁹.

²⁸ <http://www.woodbridgedvrt.org/pages/fiveforms.html>.

²⁹ <http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

Честопати многу е тешко жртвите да ја препознаат злоупотребата која е од економска или финансиска природа: тоа може да се развие полека и подмолно, така што она што на почетокот може да се смета за заштитнички став на сторителот спрема жртвата, може да прерасне во апсолутна контрола без можност за каква било независност на жртвата. На пример, потенцијалниот сторител може да се користи со изјави од типот: „Јас ќе се погрижам за сите сметки - не ти треба банкарска сметка“ или „Јас заработувам доволно за двајцата нас, така што ти не треба да работиш. Јас ќе се грижи за тебе“. И жртвата и издржуваните лица ова не го нарекуваат злоупотреба. Оттука, многу жени живеат на овој начин со години, додека не сфатат дека се финансиски и економски злоупотребени³⁰.

1.3 Обем на семејното насилство. Во Република Македонија, како резултат на различните дефинирања на семејното насилство и различните методологии на следење на семејното насилство се јавуваат бројни неусогласености во податоците за семејното насилство. Потоа, мора да се забележи дека во Република Македонија отсутнуваат официјални податоци. Со оглед на фактот што семејното насилство не претставува посебна инкриминација, нема податоци за овој криминалитет. Државниот завод за статистика евидентира сторители, а не жртви на кривични дела, оттука, ниту посредно не може да се дојде до светлата бројка на семејното насилство.³¹ Да не ја забораваме и високата темна бројка на феноменот семејно насилство. Оттука, сите сознанија во Република Македонија за семејното насилство се базираат на поединечни истражувачки проекти од кои добиваме сознанија за феноменолошките и етиолошките карактеристики на семејното насилство.

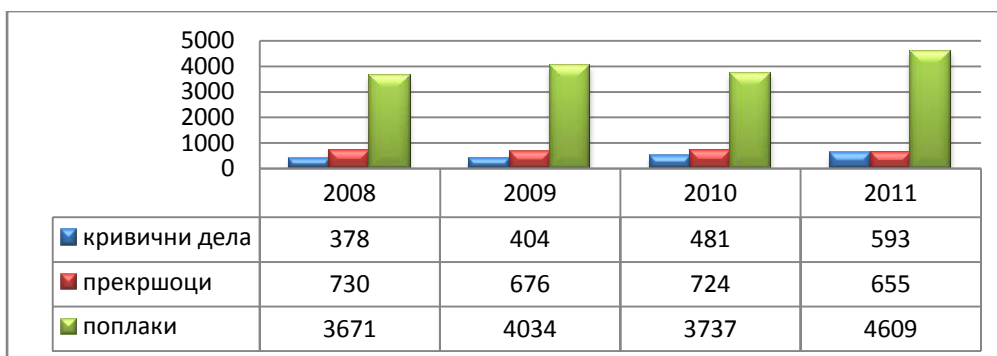
³⁰ <http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

³¹ Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000.

Понатаму во трудот се разгледани некои покарактеристични облици на семејно насилство за кои се спроведени истражувања во нашата земја.

Според податоци за бројот на регистрирани случаи на семејно насилство во Министерството за внатрешни работи во периодот 2008-2011 година, забележлив е постојан тренд на благо зголемување на пријавените кривични дела на семејно насилство, релативно воедначена осцилација во евидентирањето на прекршоците, но изразен тренд на зголемување на поплаките на семејно насилство.³²

Графикон 1. Вкупен број на регистрирани кривични дела, прекршоци и поплаки за семејно насилство според анализата на МВР за период 2008-2011

*Извор: www.moi.gov.mk³³

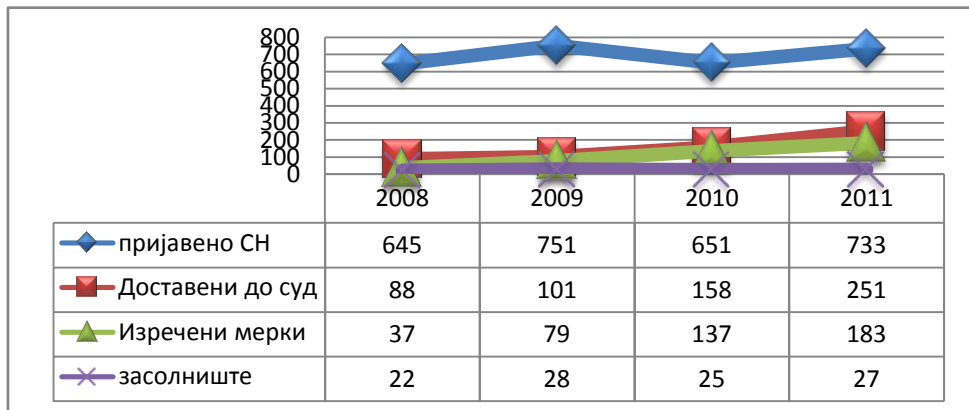
Втора институција која собира статистички податоци за семејното насилство е Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Во разгледуваниот период 2008-2011 година, забележлив е

³² Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.21.

³³ Преземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.21.

генерален пораст на активностите на Центрите за социјална работа во врска со случаите на семејно насилство. Во истражуваниот период од 4 години бројот на предложени мерки за заштита на жртвите е зголемен за повеќе од два и пол пати, што е проследено со ист сооднос на изречените мерки.³⁴

Графикон 2. Активности на МТСП во однос на пријавено семејно насилство

Извор: МТСП³⁵

Според истражувачките резултати од студијата „Национално истражување за семејно насилство“ (2012),³⁶ генерално, за целата популација утврдена е преваленца за сите видови на семејно насилство од 37,7%, а само за жените е повисока (39,4%), додека за мажите е

³⁴ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр. 24.

³⁵ Превземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.24.

³⁶ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012.

пониска (35,5%). Потоа, според истражувачките резултати, повеќе од една третина од населението (36.8%) во Република Македонија доживеале некој облик на психолошко насилство во семејството³⁷. Во домаќинства каде се случува насилство, тоа се случува често. Бројот на виктимизации укажува на повисока инциденца на насилство во споредба со преваленцата во последните 12 месеци³⁸.

Психичкото насилство во Република Македонија е најзастапениот вид на семејно насилство. „Имено, највисока застапеност, со 61,5% бележи психичкото насилство, 23,9% физичкото, а на најдолната скала на манифестираните облици на насилство се наоѓа сексуалното насилство со само 5,0%”³⁹. Конкретно, во Република Македонија, најзастапениот вид во кој жената го трпи овој вид на семејно насилство е таторскиот однос во кој партнерот сака неговиот збор секогаш да е последен, потоа постоењето на контрола над движењето на парнерката, постоењето на љубомора и посесивност од страна на мажот, искажувањето на навреди и понижувања, како и забранувањето на жената да работи надвор од сопствениот дом.

³⁷ Најголем дел од психолошкото насилство што се случува во домаќинствата во Република Македонија најчесто е придружено со гнев, рестрикции, забрани, сомничавост, контролирачко однесување. Економското насилство и насилството кое вклучува навредување, омаловажување и заканување се случува во многу помал дел од домаќинствата. Физичкото и сексуалното насилство имаат ниска преваленца, што може да се објаснува со методолошките ограничувања на студијата. Но, кај физичкото насилство, преваленцата кај жените е три пати повисока отколку кај мажите. Исто така, проценот во рамките на групата жени е три пати повисок и концентрацијата на жени кои доживеале физичко насилство го надминува овој сооднос (78% од сите испитаници кои изјавиле дека доживеале физичко насилство се жени). Преваленцата на насилство кај жените е повисока отколку кај мажите (разлика од 4.1 процентни поени), жените доживуваат релативно многу повеќе насилство отколку мажите (разлика од 17.6 процентни поени) и исто така постои повисок сооднос во рамките на групата жени. Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика

³⁸ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр. 14-5.

³⁹ Чонева, Љ., „Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите” – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005, стр. 55

1.4 Облици на семејно насилство. Во трудот посебно се разгледани следниве облици на семејно насилство: *семејно насилство врз деца, семејно насилство во блиски врски на возрастни лица (семејно насилство врз жени и семејно насилство врз мажи), семејно насилство врз стари лица и други форми на насилство меѓу блиски лица.*

Семејно насилство врз деца. *Злоупотребата или негрижата за дете, односно малтретирањето на дете* се општи термини што покриваат голем број на акти на сторување или пропуштање, кои или ги сторува лицето или дозволува да се случат, а кои резултираат со повреди рангирани од смрт до сериозни повреди, емоционална болка, неухранетост или болест.⁴⁰

„Постојат шест главни типови на злоупотреба или негрижа за дете:

Физичка злоупотреба: акти на сторување што резултираат во физичка повреда вклучувајќи смрт на детето.

Сексуална злоупотреба: акти на сторување вклучувајќи пенетрирање, малтретирање со генитален контакт или други форми на сексуални акти, при кои сторителот користи деца за да обезбеди сексуално задоволство.

Емоционална злоупотреба: акти на сторување кои вклучуваат затворање, вербална или емоционална злоупотреба или други видови на злоупотреба, како на пример, оневозможување на спиење, храна или засолниште.

Физичко занемарување: акти на пропуштање што вклучуваат непружање здравствена заштита, задоцнета здравствена заштита, напуштање, протерување на детето од домот, неадекватен надзор, негрижа за исхрана и облекување и видлива негрижа за детето од опасности.

Образовно занемарување: акти на сторување и на пропуштање што вклучуваат дозволување на постојано талкање, незапишување на детето во училиште и неводење сметка за специфичните образовни потреби на детето.

⁴⁰ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.181.

Емоционално занемарување: акти на пропуштање што вклучуваат неводење грижа за воспитувањето и афекционалните потреби на детето, изложување на детето на постојани и сериозни злоупотреби, дозволување на детето да користи алкохол или други супстанции, неовозможување психолошка заштита или задоцнета психолошка нега и друго невнимание спрема потребите за развој на детето.⁴¹

Во Република Македонија во рамките на истражувањето „*Запоставени и жигосани*“⁴² се анализирани постоечките податоци, како и динамиката и појавата на сексуалната злоупотреба на децата во земјата. Анализирани се и постојните капацитети на државните институции за заштита на децата од сексуална злоупотреба. Студијата е дизајнирана со цел да се идентификуваат обемот и појавните облици на сексуалната злоупотреба на деца во земјата, да се утврдат карактеристиките на децата жртви на сексуална злоупотреба и да се профилираат сторителите на ваков вид злоупотреба, како и да се откријат околностите кои придонесуваат за сексуална злоупотреба на деца.⁴³

Според истражувачките резултати, официјалната статистика дава само дел од сликата за сексуалната злоупотреба на децата, односно не обезбедува информации за застапеноста на различните форми на

⁴¹ National Center on Child Abuse and Neglect, 1988 Study of National Incidence and Prevalence of Child Abuse and Neglect: 1986, Washington, D. C.: US Department of Health and Human Services cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.181.

⁴² Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Запоставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009.

⁴³ Истражувањето е спроведено меѓу 1 јули и 30 ноември 2009 година, а собраните податоци се однесуваат на периодот јануари 2004 до јуни 2009 година. Опсегот на истражувањето е заснован на евидентираните случаи во институциите на системот (Центри за социјална работа и судовите). Исто така, во истражувањето се вклучени и професионалците од системот (вработени во полицијата, ЦСР, училиштата, градинките и здравствените установи).

сексуалната злоупотреба на деца, што е резултат на методологијата на водењето на статистиката, според сторител, а не според жртвите⁴⁴.

⁴⁴ Во однос на податоците за жртвите и сторителите изведени се следниве заклучоци.

- Поголем дел од децата кои биле сексуално злоупотребени се девојчиња, односно во 78% од случаите. Од друга страна, најголемиот број сторители биле мажи (93%). Досиејата од ЦСР покажуваат дека регистрираните деца од женски пол се жртви на повеќе типови сексуална злоупотреба во споредба со децата од машки пол. Иако девојчињата се почесто застапени во вкупната бројка на деца-жртви, момчињата на возраст до 6 години се почести жртви во споредба со девојчињата на нивна возраст, 24% момчиња наспроти околу 4% девојчиња.
- Понатаму, со зголемувањето на возраста (по 10 години) ризикот од сексуална злоупотреба се зголемува кај девојчињата. 77% од сите девојчиња-жртви се постари од 10 години, додека 57% од сите момчиња-жртви се на возраст до 10 години. Возраста на децата кои биле сексуално злоупотребувани, а кои се опфатени со ова истражување е помеѓу 4 и 18 години. И во досиејата од ЦСР и во судските пресуди, утврдено е дека во најголемиот број случаи се работи за деца на возраст од 10 до 13 години: во 52% од случаите во ЦСР и во 47% од судските пресуди.
- Според етничката припадност, иако најголемиот број на деца-жртви се од македонска етничка припадност, најранлива етничка група се децата Роми, додека најмалку се застапени случаи со деца-жртви од албанска етничка припадност.
- Мнозинството од децата-жртви се родени во брачна заедница (87%). Процентот на деца-жртви на кои двајцата родители им се живи е идентичен со претходно наведениот (87%). 69% од децата-жртви живеат со двајцата родители. Меѓутоа, за преостанатите 31% деца било утврдено дека ризикот за сексуална злоупотреба значително се зголемува онаму каде што децата живеат само со мајка или со мајка и очув, за разлика од случаите каде што децата живеат само со татко, или со татко и маќеа.
- Понатаму, децата-жртви живеат во поголеми семејства во споредба со општата популација. Неретко, тие потекнуваат од семејства кои се соочуваат со низа други проблеми: лоши услови за домување (31%); невработеност кај родителите (кај 25% двајцата родители се невработени); и зависност од редовното исплаќање на социјална помош (34%). Домашното насилство е пријавено кај четвртина од овие семејства.
- 89% од регистрираните деца-жртви кои се на училишна возраст редовно посетуваат настава. Поведението на децата во училиштето не било евидентирано како проблематично, така што 80,5% редовно посетуваат настава.
- За поголемиот број од децата кои се злоупотребени (92%), било пријавено дека се во
- добра здравствена состојба, но за 9% било пријавено дека имаат одредени ментални нарушувања.

Во поглед на семејното насилство над децата, 20,7% од жртвите-жени во Република Македонија се изјасниле дека насилството било насочено и кон нивните деца.⁴⁵ „Кога е во прашање возраста на детето најчесто како жртви се јавуваат деца од предучилишна возраст што е и разбирливо ако се има во вид нивната изразена физичка и психичка инфериорност во однос на повозрасните деца“⁴⁶.

За истакнување е и тоа што семејното насилство кое се извршува врз децата во најголем дел од случаите е најдолготрајно, бидејќи

-
- Што се однесува до карактеристиките на сторителите, најголемиот број сторители (93%) биле мажи. Од останатите случаи во кои осудените биле жени, тие жени поретко се осудени како директни сторители, а многу почесто како соучесници или како помагатели на мажите, најчесто во случаите на вонбрачен живот со малолетник.
 - Најголем дел од сторителите (32%) биле на возраст од 18 до 24 години кога го извршиле кривичното дело. Меѓутоа, 27% биле на возраст од 31 до 40 години, а 30% биле на возраст над 40 години кога го извршиле кривичното дело. Во однос на сторителите кои биле на помлада возраст, 9 од нив и самите биле на возраст под 18 години.
 - Истовремено, според истражувачките резултати децата се изложени на најголем ризик од сексуална злоупотреба од луѓе во нивното најтесно опкружување. Во само 12,5% од случаите, сторителот му бил непознат на детето.
 - Етничкиот состав на осудените сторители на сексуална злоупотреба покажува дека тие припаѓаат на сите етнички заедници кои живеат во земјата.
 - Забележителна карактеристика била релативно ниското образовно ниво на сторителите: 20% тврделе дека се без образование; а 52% имаат завршено само основно образование.
 - Речиси половина од сторителите (45%) се во брак, биле во брак или во вонбрачна заедница.
 - Расположливите податоци, исто така, покажуваат дека најмалку половина од сторителите биле родители на едно или повеќе деца.
 - Мнозинството од лицата осудени за сексуална злоупотреба на деца (83%) биле примарни престапници. Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Заповестени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009, стр.8-9.

⁴⁵ Чачева, В., Фришчик, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2007, стр. 12

⁴⁶ Бачановиќ, О., „Децата - жртви на семејното насилство“, „Безбедност“ - ревија за криминалистика, криминологија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, стр.45

повозрасните членови на семејството кои се изложени на семејно насилство имаат опција и можност да го пријават насилството што се извршува врз нив, но таа можност ретко кога ја имаат и децата, бидејќи тие, од една страна, се многу мали и во најголем дел од случаите не се информирани како може да си ги заштитат своите права и својот интегритет, а од друга страна, пак, тие семејното насилство после одреден период го доживуваат како сосема нормална појава, како што е и потребата за храна и за пиење на вода. Сето тоа, доведува до огромна темна бројка на деца - жртви на семејно насилство.

Семејно насилство во блиски врски на возрасни лица. Семејното насилство во блиски врски на возрасни лица може да го разгледуваме како *семејно насилство врз жени и семејно насилство врз мажи*.

Семејно насилство врз жени. Семејното насилство врз жените претставува чин на насилство кое го извршува одреден член на семејството. Во најголемиот број од случаите како сторител се јавува мажот, а жртвата најчесто е сопругата на сторителот која трпи сексуално, физичко или психичко насилство⁴⁷.

Според Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство⁴⁸, „насилство врз жените“ се разбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и ги означува сите акти на родово засновано насилство коишто доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или приватниот живот.

⁴⁷ Според изјавата на поранешниот генерален секретар на ООН Кофи Анан, на светската видеоконференција „Свет без насилство над жените“ од 8 Март 1999 година: „Насилството над жената можеби е најсрамното прекршување на човековите права. И тоа е можеби најраспространето. Не познава граници во однос на географската положба, култура или богатството. Сè додека продолжува, ние не можеме да кажеме дека е направен вистински напредок во правец на еднаквост, развој и мир“.

⁴⁸ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, член 3а.

Конвенцијата ги осудува сите форми на насилство врз жените и домашно насилство; препознава дека остварувањето на *de jure* и *de facto* еднаквост меѓу жените и мажите е клучен елемент во спречувањето на насилството врз жените. Потоа, во Конвенцијата се истакнува дека насилството врз жените е манифестација на историски нееднаквите односи на моќ меѓу жените и мажите, што довеле до доминација и дискриминација врз жените од страна на мажите и до спречување на целосното напредување на жените; а структурната природа на насилството врз жените е родово засновано насилство, како и дека насилството врз жените е еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите. Жените и девојчињата често се изложени на сериозни форми на насилство како што е домашно насилство, сексуално вознемирување, силување, присилен брак, кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“, и генитално осакатување, коишто претставуваат сериозно кршење на човековите права на жените и девојчињата и се главна пречка за постигнување еднаквост меѓу жените и мажите. Понатаму, Конвенцијата препознава дека кршењето на човековите права за време на вооружени конфликти кои го погаѓаат цивилното население, особено жените, во форма на широко распространето или систематско силување и сексуално насилство, како и потенцијалното зголемување на родово засновано насилство за време и по конфликтите⁴⁹.

Инаку, не е за потценување фактот дека во Република Македонија секоја четврта жена во просек е, или на некој начин била, злоставувана од својот сопруг. Тоа е податок кој загрижува, од проста причина што тоа е податок кој е истражуван и кој е релевантен, меѓутоа кога и на тие 25% жени кои барем еднаш во животот имаат претрпено некој од видовите на семејно насилство, ќе се додаде процентот на жени кои спаѓаат во темната бројка на оваа појава кај нас, навистина се доаѓа до загрижувачки заклучоци околу тоа колкав е вкупниот обем на семејно насилство во нашата држава над жените. „Во Република Македонија, за периодот од јануари до септември 2010 година, се регистрирани околу 598 жртви на семејно насилство од кои 374 се

⁴⁹ Ibid., преамбула.

жени”⁵⁰. Со тоа се доаѓа до 62,5% жени- жртви на семејно насилство во овој период, со што се потврдува тезата дека жените се најчестите жртви на семејно насилство во Република Македонија.

Семејно насилство врз мажи. Иако семејното насилство врз мажи не е доволно истражувано, сепак, има сознанија дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на семејно насилство. Во последниот период има тренд на зголемување на пријавените случаи на мажи-жртви на семејно насилство, кои најчесто се злоставувани од страна на нивните физички помоќни сопруги. Како „мета” на своите сопруги најчесто се лица од машкиот пол кои имаат проблем со злоупотреба на алкохол, па сопругите во тоа гледаат начин да ги одвикнат и „воспитаат” своите брачни партнери, а воедно и да го оправдаат и насилството кое го вршат врз нив.

Во однос на семејното насилство врз мажите во Република Македонија во последните неколку години има извесен напредок во поглед на пријавувањето на сторители жени од страна на жртви-мажи. Сепак, на овој облик на семејно насилство сè уште недоволно му се посветува внимание од страна на јавноста и на медиумите.

Во Велика Британија, на пример, „...навистина големо изненадување е фактот што 7% од вкупниот број на обвиненија против жени се однесуваат на жени сторители на семејно насилство над мажи“.⁵¹ Понатаму, „... во Ниш, Србија, еден граѓанин на својот имот отворил сигурна куќа, односно засолниште за мажите кои имаат семејни проблеми. И куќата работи со полна пара...”⁵².

Како најчести жени сторители на семејно насилство врз мажот се јавуваат жени со низок степен на образование, додека, пак, високо образованите жени, како и жените кои имаат достигнато повисок степен на еманципираност воопшто не се јавуваат како сторители на ваков вид на кривични дела.

⁵⁰ Соопштение на Министерството за труд и социјална политика од 26.11.2010 (www.mtsp.gov.mk).

⁵¹ <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jun/07/feminism-domestic-violence-men> , “Guardian”, 7.6.2011.

⁵² <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:369024-Nis-Sigurna-kuca-zamuskarce> , “Вечерње Новосте”, 3.3.2012.

Семејното насилство врз мажи не е проучувано во нашата земја, оттука, треба да биде предмет на посебно истражување со оглед на фактот што судската статистика забележува случаи на овој облик на семејно насилство.

Семејно насилство врз стари лица. Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“⁵³, го истражило феноменот на насилство и злоупотреба на стари лица и овозможило идентификација на преваленцата на семејно насилство и злоупотребата врз стари лица, ги идентификувало доминантните облици на насилство и злоупотреба на стари лица и ги идентификувало сторителите⁵⁴, Истражувањето е прво од овој вид во земјата и е инспирирано од идентификацијата на злоупотребата на стари лица како здравствен проблем во Националниот извештај за насилство и здравје^{55 56}.

⁵³ Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011.

⁵⁴ Истражувањето е спроведено на територија на Република Македонија на стратификуван репрезентативен примерок и опфатило 960 испитаници (429 мажи и 530 жени) на возраст над 65 години кои живеат во приватни домаќинства. Теренското истражување е спроведено во текот на декември 2011 година со примена на лице в лице истражувачка метода и прашалник како техника за собирање на податоци.

⁵⁵ Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција, Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006.

⁵⁶ Според истражувачките резултати, 34,6% од лицата на возраст над 65 години искусиле некаков облик на насилство, злоупотреба или запуштање.

- Најголем број од испитаниците искусиле еден вид на злоупотреба (59,02%), додека 24,78% од испитаниците искусиле два вида на злоупотреба, а 16,2% искусиле повеќе од три вида на злоупотреба.
- Психолошката злоупотреба е најзастапен облик на насилство, односно 25,73% од испитаниците изјавиле дека искусиле психолошка злоупотреба, 11,98% од испитаниците искусиле финансиска злоупотреба, додека 8,86% од испитаниците искусиле физичка злоупотреба и повредување. Залуштање е присутно кај 6,53% од испитаниците. Најмалку застапен облик на насилство е сексуалната злоупотреба (1,35%);
- Најчести сторители на насилството врз старите лица се партнерот или сопругот, синот и снаата. Зависно од видот на насилството, доминантна

Адресирањето на прашањето за насилството врз старите лица во Република Македонија ја зголемува видливоста на овој општествен феномен, со што на жртвите им се овозможува да го препознаат сопственото право на живот без насилство, а на сторителите да ги препознаат сопствените модели на однесување и последиците⁵⁷.

Други форми на насилство меѓу блиски лица. Иако насилството што го вршат родителите врз децата и насилството врз жените, најмногу го привлекуваат вниманието на јавноста, сепак, и *физичките пресметки меѓу браќа и сестри* се честа форма на семејно насилство. Но, само во ретки случаи родителите, докторите или социјалните работници насилството меѓу браќа и сестри го третираат како проблематична форма на семејно насилство. Но, податоците потврдуваат дека овој облик на насилство е далеку од т.н. „нормално

позиција на сторител имаат партнерот, синот или снаата. Најчест сторител на психолошко насилство е синот (29,55%), па потоа следи партнерот (25,51%) и снаата (22,62%). Физичкото насилство најчесто е извршено од партнерот (30,91%), снаата (23,64%) и синот (20,00%). Сторител на финансиско насилство во 47% е синот и партнерот во 10%. Доминантен сторител на сексуално насилство е партнерот или лице кое жртвата го познава.

- Постарите жени се многу почесто жртви на сите видови на насилство. Полот има значење на релевантен фактор на ризик за насилство врз стари лица. Однесувањето на сторителот може да се поврзе со биолошките карактеристики, односно жените се физички послаби и обично не можат да се одбранат. Од истражувачките резултати очигледно е дека жените се најчесто изложени на сите видови на насилство само заради тоа што се жени.
- Покрај полот како доминантен фактор на ризик за насилство врз стари лице, образованието, односно понискиот степен на образование е фактор на ризик за насилството. Депресијата е трето рангиран фактор на ризик, односно старите лица со понизок степен на депресија се поизложени на насилство отколку лицата со повисок степен на депресија.

Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011, цит. во Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.17-19.

⁵⁷ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика.

насилство“, имено најмалку 109.000 деца користат пиштоли или ножеви во тепачките со своите браќа и сестри секоја година⁵⁸.

Понатаму, *насилството што го вршат децата врз своите родители* многу ретко се споменува во јавните дискусии за семејно насилство. Ова од причина што ваквите форми на семејно насилство се срам за родителите-жртви кои не бараат помош плашејќи се дека ќе бидат обвинети за насилството на нивните деца врз нив. Според Националното истражување за семејно насилство (National Family Violence Survey), секоја година помеѓу 750.000 и 1 милион родители доживеале насилни акти врз себе од страна на нивните деца тинејџери⁵⁹.

Исто така, истражувањата покажуваат значителна стапка на *насилство меѓу хомосексуалните парови*⁶⁰.

Во Република Македонија овие форми на семејно насилство досега не се истражувани, оттука има потреба од нивна анализа.

⁵⁸ Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., „Behind Closed Doors: Violence in the American Family”, New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁵⁹ Cornell, C. P. and Gelles, R. J. „Adolescent to Parent Violence”, Urban Social Change Review 15:8-14, 1982 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁶⁰ Brand, P.A. and Kidd, A. H. „Frequency of Physical Aggression in Heterosexual and Female Homosexual Dyads”, Psychological Reports, 59:1307-13, 1986; Lockhart, L. L., White, B. V., Causby, V and Isaac, A., „Letting Out the Secret: Violence in Lesbian Relations”, Journal of Interpersonal Violence 9:469-92, 1994; Renzetti, C. „Intimate Betrayal: Partner Abuse in Lesbian Relationships”, Newbury Park, Calif.: Sage, 1992, cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

2. Етиологија и теоретски основи на семејното насилство

Во криминолошката литература постојано се истакнува дека криминологијата ќе го реши својот научен проблем кога ќе одговори на прашањето за етиологијата на криминалитетот и делинквенцијата, бидејќи од правилното спознавање на етиологијата зависи поставувањето на успешен систем на превенција и сузбивање на овие негативни општествени појави.

При објаснувањето на етиологијата на криминалитетот се поаѓа од т.н. мултифакторска теорија во криминологијата која овозможува етиологијата на криминалитетот да се согледа во нејзината целина, тргнувајќи од тоа дека криминалитетот првенствено е општествена, но и индивидуална негативна појава.

Мултифакторноста, мултикаузалноста и плуралитетот на факторите во изучувањето на етиологијата на криминалитетот и делинквенцијата е од особено значење за објаснување на истите, бидејќи криминалитетот и делинквенцијата не се единечни настани, напротив на нив треба да се гледа и да се сфатат како процес. Тие не се јавуваат како резултат на еден фактор, напротив се резултат на мноштво фактори кои се во меѓусебна интеракција.

Во теоријата се водат жестоки дебати во врска со етиологијата на семејното насилство. Додека едни сметаат дека семејното насилство се јавува во сите социјални групи, други сметаат дека семејното насилство ги поаѓа сите социјални групи, но сепак не подеднакво. Некои истражувачи и практичари фокусот го ставаат на *психолошките фактори*, додека други ги истакнуваат пред сè *социјалните фактори*. Трета група истражувачи и практичари ги потенцираат *културните фактори*, како на пример, патријархалната социјална организација⁶¹.

Сепак, многу автори сметаат дека факторите на актите на физичко насилство се разликуваат од оние на другите форми на семејно насилство. Дури и некои фактори што се силно врзани за насилство во еден тип на односи (пр. родител-дете), истите не се во корелација со

⁶¹ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

еден или повеќе други типови на семејно насилство (пр. насилство меѓу браќа и сестри или злоупотреба на стари лица)⁶².

Факторите за појава на семејно насилство според пошироката дефиниција може да се диференцираат на: *индивидуални, општествени и останати фактори*. Според потесната дефиниција, пак, овие видови фактори може да се поделат на *фактори кои влијаат врз сторителот на семејно насилство*, како и *фактори кои влијаат врз жртвата на семејното насилство*.

Во секој случај, семејното насилство е комплексен феномен и не може да се објасни само преку еден фактор. Ниту еден од ризик факторите ниту, пак, протективен фактор не можат да го објаснат семејното насилство. Семејното насилство се јавува како резултат на мноштво фактори кои треба да се разгледуваат во меѓусебна интеракција.

Понатаму во текстот се разгледуваат позначајните ризик фактори, но и протективни фактори на семејното насилство.

2.1 Ризик фактори и протективни фактори. Меѓу ризик факторите и протективните фактори на семејното насилство се истакнуваат: *социјалните и демографските ризик фактори, и ситуационите и еколошки фактори*.

Социјални и демографски ризик фактори. Најзначајните социјални и демографски ризик фактори за семејно насилство се следниве.

Возраст. Еден од најконзистентните ризик фактори е возраста на сторителот. Како и кај насилничкиот криминалитет, воопшто, така и кај семејното насилство најчесто се јавуваат сторители на возраст 18-30 години⁶³. Во нашата земја нема официјални податоци за возраста на сторителите на семејно насилство. Со оглед на фактот што спороведените истражувања се вршени со помош на анкети за виктимизација, оттука повеќе се фокусираат на жртвите на семејно

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

насилство, може да се извлечат следниве заклучоци за возраста на жртвите на семејно насилство.

Во Република Македонија, според возраста, младите мажи и жени се особено изложени на семејно насилство, но жените имаат многу повисоки стапки во сите возрасни групи (освен за многу постарите возрасни групи во некои од случаите). Анкетата покажува дека децата (15-18) имаат многу повисоки стапки на преваленца отколку останатите возрасни групи⁶⁴.

Посебен ризик да доживеат семејно насилство постои кај помладите жени, а кај жените на возраст до 49 години постои повисока преваленца отколку просечната преваленца на семејно насилство кај жените (39.4%). Меѓутоа, и кај најмладата возрасна група на мажи (15-29 години) постои многу висока преваленца на семејно насилство (над просечната преваленца од 35.5%). Имајќи ја предвид генерално младата структура на популацијата во земјата, ваквиот податок е алармантен⁶⁵.

Што се однесува до физичкото насилство, истото забележува поголема концентрација кај младите жени и кај повозрасните групи кај мажите. Анализата според возраст јасно посочува на големата концентрација на жртви во постарите возрасни групи кај жени и помладите возрасни групи кај мажи. Ова е различен резултат од психолошкото насилство кое се чини, се концентрира кај помладите возрасни групи и кај жени и кај мажи, а особено кај малолетни лица. Речиси 60% од жените кои се жртви на физичко насилство се на возраст помеѓу 30 и 64 години.⁶⁶ Мнозинството лица кои преживеале сексуално насилство, пак, се од возрасните групи 30-64 години (78%), со највисока преваленца кај жените на возраст помеѓу 40 и 49 години⁶⁷.

⁶⁴ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10.

⁶⁵ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.14.

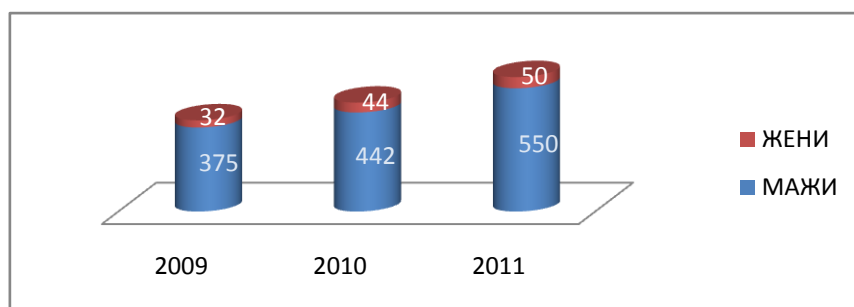
⁶⁶ Ibid., стр.10.

⁶⁷ Ibid., стр.11.

Пол. Како и кај насилничкиот криминалитет воопшто, така и кај семејното насилство најчесто се јавуваат мажи сторители⁶⁸.

Според податоците на Министерството за внатрешни работи во периодот 2009-2011 година, 91-92% од сторителите биле мажи, а само 8-9% биле жени. Податоците се презентирани во Графикон 3.

Графикон 3. Сторители на семејно насилство според пол

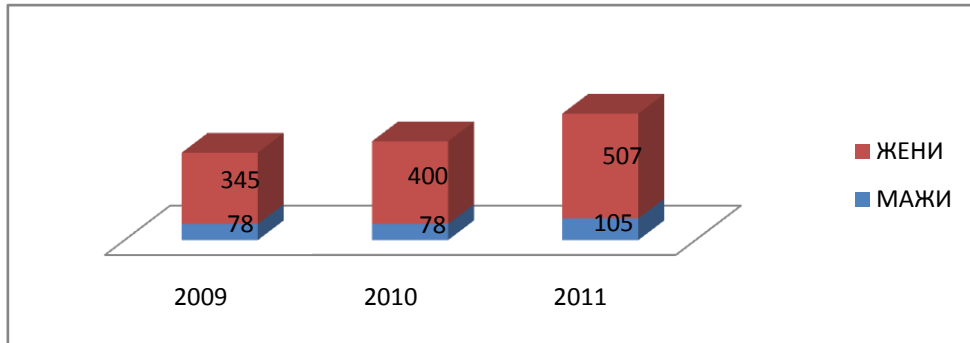
Извор: МВР⁶⁹

Во истиот период, 2009-2011 година, 82-84% од жртвите биле жени, а само 12-16% од жртвите биле мажи. Податоците се презентирани во Графикон 4.

⁶⁸ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁶⁹ Преземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.22.

Графикон 4. Жртви на семејно насилство според пол

Извор: МВР⁷⁰

Од друга страна, според поединечните истражувања во Република Македонија, мнозинството сторители се машки (62% од целокупниот број сторители), но има и жени (особено свекрви и сопруги). Доминантни сторители на сите три вида на насилство се мажи: 53% кај психолошко насилство, 76% кај физичко насилство и 100% кај сексуално насилство. Понатаму, насилството може да биде извршено од страна на повеќе од еден член на семејството. И, додека родителите претставуваат 34% од членовите на домаќинството кои извршуваат психолошко насилство, 56% од сторителите се или сопруги или сопрузи и 10% отпаѓаат на останатите членови на домаќинството. Во случајот со физичкото насилство, 41% од сите случаи се извршени од страна на сопругот и 31% од страна на родителот. Другите членови на домаќинството, исто така, имаат големо учество во извршувањето на физичкото насилство (18%). Примерокот покажува нулта бројка во однос на сопруги извршители на физичко насилство. Во однос на сексуалното насилство (прашање упатено само на жените) 100% од извршителите биле сопрузите или поранешните интимни партнери (сопрузи или други)⁷¹.

⁷⁰ Ibid., стр.22.

⁷¹ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во

Што се однесува до полот на жртвите, пак, 60% од жртвите на семејното насилство се женски лица. Соодносот на лица кои искусуваат каков и да е вид насилство наспроти оние кои не искусуваат насилство е многу повисок кај жените (65.1 кај жените наспроти 55.1 кај мажите)⁷².

Ако се разгледува посебно физичкото насилство, според истражувачките резултати, жените многу почесто се јавуваат како жртви на физичко насилство отколку мажите, имено преваленцата кај мажи е 2.1% и 6.1% преваленца кај жените⁷³.

Во истражувањето било известно за само 18 случаи на сексуално насилство (само на жените им биле поставени овие прашања), при што стапката на преваленца е пресметана на 1.5%⁷⁴.

Примања. Иако повеќето сиромашни родители и партнери не вршат насилство врз блиските, сепак истражувањата покажуваат дека сите форми на семејно насилство се јавуваат почесто во семејства чиј приход е под линијата на сиромаштија, отколку во семејства чии примања се над линијата за сиромаштија⁷⁵.

Образование и занимање. Според истражувачките резултати во Република Македонија многу повисока преваленца се јавува кај оние жени кои се со средно или основно или и пониско образование, што значи дека жени со ова образовно ниво многу почесто се јавуваат како жртви на семејно насилство. Така, според нивото на образование, висока концентрација на жртви се наоѓа кај оние со основно образование или пониско (55% од сите известени случаи и 40% со средно образование). Преваленцата се зголемува со намалување на образовното ниво кај жените. Додека мажите покажуваат нерегуларна матрица. 67% од жените-жртви на сексуално насилство се со основно образование или помалку, и веројатноста да се биде жртва се зголемува со намалувањето на нивото на образование. Кај жените 80% од жртвите на физичко насилство се невработени или неактивни. Додека кај

рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.11.

⁷² Ibid., стр.10.

⁷³ Ibid., стр.10.

⁷⁴ Ibid., стр.11.

⁷⁵ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

сексуалното насилство, невработените и неактивните сочинуваат 83% од сите случаи⁷⁶.

Може да заклучиме дека според истражувачките резултати постои обратно пропорционална врска меѓу степенот на образование и ризикот за доживување насилство кај жените. Имено, колку е понизок степенот на образование толку е повисок ризикот за доживување насилство кај жените. Многу повисока преваленца на семејно насилство е присутна кај жените со основно или незавршено основно образование, речиси 80% од испитаничките со основно или пониско образование се изјасниле дека доживеале некој вид на насилство во домаќинставата во кои моментално живеат, што го сочинува половина од примерокот на жени⁷⁷.

Националност. Истражувањата потврдуваат дека семејното насилство е покарактеристично за малцинските групи.⁷⁸ Така и според истражувачките резултати во Република Македонија. Имено, забележана е многу повисока преваленца кај останатите етнички групи, отколку кај Македонците и Србинките. Мажите покажуваат нерегуларна матрица. Според етнички групи, најголем број на случаи на физичко насилство што се известени се концентрирани кај Македонците (79% од случаите), но преваленцата е највисока кај Ромите и општо земено е повисока во однос на сите останати етнички групи. Во однос на сексуалното насилство, 74% од случаите што се откриени се од македонска националност, но највисоката преваленца била најдена кај турските жени (9%)⁷⁹.

⁷⁶ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагоmez, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-1.

⁷⁷ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

⁷⁸ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁷⁹ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагоmez, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-11

Може да се заклучи дека според етничка припадност, жените од македонска и од српска етничка припадност имаат пониска преваленца на семејно насилство отколку жените од другите етнички заедници. Состојбата на жените од ромската етничка заедница е особено алармантна со забележана преваленца од 72,2%⁸⁰.

Според истражувањето спроведено од страна на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања (ИСППИ) од 2005 година, семејното насилство е најзастапено кај албанската женска популација, што е и очекувано, заради сеуште многу тврдите патријархални односи кога е во прашање местото на жената и бавното менување на истите⁸¹.

Место на живеење. Според локацијата, преваленцата на физичкото насилство е повисока во руралните области, иако најголем број на физички насилства се известени во урбаните области (58% од сите одговори). Најголемиот број случаи на сексуално насилство бил најден во руралните области (67%), со повисока преваленца во руралните области⁸².

Значи, според местото на живеење, урбана или рурална средина, преваленцата на семејно насилство во рурална средина е повисока и за мажите и за жените. Но, преваленцата за жените во рурална средина е многу повисока отколку за мажите (разлика од 7 процентни поени), додека во урбана средината разликата со мажите е околу 2 процентни поени⁸³.

⁸⁰ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

⁸¹ Чонева, Љ., „Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите” – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005, стр.55.

⁸² Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-11

⁸³ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16-7.

Број на членови во домаќинство. Постои јасна директна врска меѓу преваленцата на семејно насилство и бројот на членовите на домаќинството, односно, преваленцата расте со зголемување на бројот на членови на семејството⁸⁴.

Останати индивидуални фактори. Индивидуални фактори што влијаат за појава на семејното насилство се оние фактори што зависат од карактеристиките на самиот сторител на семејното насилство, односно „карактерот на личноста, развојниот пат на поединецот, неговите или нејзините животни погледи, вредности, верувања и сл.“⁸⁵. Така, во оваа група се класифицираат алкохолизмот, зависноста од дроги, љубомората на сторителите, како и сомнежот за неверство, патријархалното воспитување на мажот како глава на семејството, потоа, немањето почит и доверба кон жртвата, неможноста да се реши станбеното прашање на семејството, лабилната психичка состојба на сторителите, итн.

Алкохолизмот на сторителите е најважниот и најзначајниот фактор за појава на семејното насилство. Мажите сторители на семејно насилство во најголем број случаи при извршувањето на насилството во семејството се под дејство на алкохол. Така, според едно истражување спроведено во текот на 2000 година на територијата на Република Македонија, „секој четврт насилник пиел често, а секој втор бил под дејство на алкохол за време на последниот инцидент“⁸⁶. Може да се заклучи дека 50% од сторителите на семејно насилство во Република Македонија се под дејство на алкохол во моментот на извршување на семејното насилство. „Некои истражувања покажуваат дека над 70% од сторителите на семејно насилство во моментот на извршување на насилството се под дејство на дрога или алкохол или други психотропни супстанции“⁸⁷.

⁸⁴ Ibid., стр.17

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓуцрковна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000, стр. 83.

⁸⁷ Buzawa, Eva, Schlesinger, Buzava, Carl, G., Domestic violence: the criminal justice response, 2003, стр. 37.

Слично како зависниците од алкохол и лицата зависници од опојни дроги и други видови на прокуратори често се јавуваат како сторители на семејно насилство. Имено, зависниците од дрога многу често во моментите додека се наоѓаат во апстиненцијална криза, како и во моментите кога не може да најдат средства за да купат дрога, ги малтретираат членовите на семејството и се обидуваат на таков начин да го добијат тоа што го сакаат од другите членови на семејството. Тие, исто така, извршуваат семејно насилство врз другите членови бидејќи се чувствуваат отфрлени и осамени од нив, па поради тоа со малтретирање на членовите на семејството се обидуваат да го повратат својот веќе изгубен авторитет.

Љубомората на едниот од партнерите и сомнежот дека другиот партнер врши прељуба, е исто така, многу честа индивидуална причина за појава на семејното насилство. Зависта и љубомората од страна на едниот партнер се сметаат како многу значајни причини за појавата на семејното насилство, бидејќи на тој начин насилниците се обидуваат да ги спречат своите партнери да сторат неверство, па тука како најчест облик на семејно насилство е физичкото насилство, а неретко таквите дејствија завршуваат со убиство односно со убиство на едниот партнер, а потоа со самоубиство на самиот извршител на убиството⁸⁸. „Во едно истражување спроведено во САД помеѓу студенти на еден универзитет, 75% од машките испитаници изјавиле дека веруваат дека нивните идни сопруги ќе ги изневерат, од кои 40% изјавиле дека веруваат дека тоа ќе се случи со некој нивен пријател”⁸⁹.

Немањето на почит кон жртвата, потоа нерешениот станбен статус, како и лабилната психичка состојба на сторителите на овој вид на насилство, исто така, се сретнуваат како причини за појава на семејно насилство, меѓутоа, процентот на учество на овие причини за појавата

⁸⁸ Михов, С., Фришчиќ, Ј., „Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казненосудниот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, 2008, стр. 25.

⁸⁹ Hines, A. Denise, Malley-Morrison, Kathleen, „Family violence in the United States”- Defining, understanding, and Compating Abuse, 2005, стр. 39.

на семејното насилство е помал во однос на погоре наведените индивидуални причини.

Ситуациони и еколошки фактори. Најзначајни ситуациони и еколошки фактори се следните.

Стрес. Невработеност, финансиски проблеми, еден родител, мајка тинејџер и сексуални потешкотии се поврзуваат со семејно насилство бидејќи предизвикуваат многу стресни настани.⁹⁰

Најзначајни фактори кои ја зголемуваат веројатноста за насилство врз жените се нивната возраст, образовен статус, број на деца кои живеат во домаќинството, местото на живеење (урбана или рурална средина). Образовниот статус е тесно поврзан со вработеноста и другите економски фактори.

Социјална изолација и социјална поддршка. Иако податоците за социјалната изолација и нејзиното влијание врз семејното насилство не се конзистантни, сепак, истражувачите често се согласуваат дека луѓето кои се социјално изолирани од соседите и од роднините е поверојатно да бидат насилни во своите домови. Ова бидејќи социјалната поддршка е значаен заштитен фактор⁹¹. Социјалната поддршка значи пружање помош од пријатели и семејството. Според истражувањата колку повеќе лицето има членови од семејството кои се интегрирани во заедницата и на колку повеќе групи и асоцијации припаѓа, толку е помала веројатноста лицето да биде насилно⁹².

Меѓугенерациски пренос на насилството. Во литературата за злоупотреба на деца и семејно насилство се истакнува дека злоупотребените деца растат во родители кои злоупотребуваат и во насилни возрасни личности⁹³.

⁹⁰ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁹¹ Ibid.

⁹² Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., „Behind Closed Doors: Violence in the American Family”, New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.192-3.

⁹³ Gelles, R. J., „Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies”, Journal of Marriage and the Family, 42:873-85, 1980, cit in. Gelles, J. Richard „Family Violence” in

Иако доживувањето на насилство се смета како значаен ризик фактор, сепак, механизмот според кој насилството се пренесува од генерација на генерација не може да се разбере.

Децата-жртви на семејно насилство, во текот на понатамошниот свој живот како резултат на траумите што ги преживуваат во детството, во подоцнежниот свој живот се претвораат во лица сторители на семејно насилство. „Вообичаено мислење е дека насилните личности и сами биле изложени на насилство во детството“⁹⁴. „Необично е тешките криминалци да доаѓаат од 'добри' семејства, и кога доаѓаат, нивните случаи се необични и поинакви“⁹⁵.

Родова нееднаквост. Еден од значајните ризик фактори за насилство врз жената е родовата нееднаквост. Во Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, се истакнува дека структурната природа на насилството врз жените е родово засновано насилство, како и дека насилството врз жените е еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите.⁹⁶ Дури и се дефинира „родово засновано насилство врз жените“ како насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа⁹⁷

Колку е поизразена родовата нееднаквост во врската, заедницата или општеството, толку е повисока стапката на насилство врз жената.

Економската зависност на жените од мажите, истовремено претставува последица и фактор за објаснување на поголемиот ризик за насилство. Жените кои не се вработени, односно активни имаат многу повисока преваленца на насилство отколку просечната преваленца,

„The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.193.

⁹⁴ Eliasson, P., E., „Muškarci, žene i nasilje” – Razumijevanje i mijenjanje nasilnog ponašanja – Izveštaj iz Centra za muškarce u Štokholmu, *Žene* ženama, Sarajevo, 2002, стр. 19.

⁹⁵ Raine, A. (1993), „The Psychopathology of crime: Criminal Behaviour as a Clinical Disorder”, San Diego: Academic Press, стр.257.

⁹⁶ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, преамбула.

⁹⁷ Ibid., член 3 г.

додека жените кои се вработени имаат пониска преваленца. Покрај тоа, повеќето жени кои доживуваат насилство се невработени односно неактивни (вкупно 80%), додека вработените жени кои доживуваат насилство учествуваат со околу 20% во вкупниот број на жени кои доживуваат насилство. Економските варијабли имаат големо значење за разбирањето на преваленцата на семејното насилство во Република Македонија. И според статусот на вработеност и според нивото на задоволување на трошоците за домаќинството, истражувачките резултати конзистентно покажуваат дека жените се во многу поголем ризик од доживување на насилство отколку мажите⁹⁸.

„Поверојатно е сексуалното насилство да се појави онаму каде што машките права на сексуален однос се подоминантни, каде што половите разлики се големи и во земјите во кои постои висока стапка на други видови насилство“⁹⁹.

Културните фактори, како на пример, патријархалната социјална организација. Покрај индивидуалните и општествени фактори што влијаат за појавата на семејното насилство, влијаат и некои останати фактори. Така, се издвојуваат средината во која живее семејството, месните обичаи и традиции, како и начинот на живот што го живеат семејствата во различни средини. Така, луѓето кои живеат во рурални средини имаат повеќе слободно време во текот на зимскиот период во кој може да размислуваат за состојбите во семејството, за недостатоците на членовите на семејството, а сето тоа предизвикано од недостатокот на обврски во тој период. Наспроти тоа, пак, во летниот период речиси сите се работно ангажирани, бидејќи повеќето луѓе во селата егзистираат од земјоделието. Наспроти тоа, пак, животот во градовите е подинамичен, луѓето речиси секојдневно запознаваат по некоја нова личност, што може да доведе до појава на љубомора кај партнерот, со што подоцна би прераснала во некој од видовите на семејно насилство. Традициите и месните обичаи, исто така, влијаат врз појавата на семејно насилство од причина што во некои општества

⁹⁸ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

⁹⁹ Светски извештај за насилство и здравје, „Резиме – Насилство од интимен партнер“, Светска здравствена организација, Женева, 2002, стр.18.

семејното насилство поблаго се казнува, во некои се оправдува доколку едниот партнер е неверен, а во трети општества, пак, целосно се отфрла како појава и во нив воопшто не може да најде оправдување.

Една стара народна поговорка во Македонија вели „ќотекот е излезен од рајот“, а притоа најчесто се мисли на познатиот „стапче“ метод во воспитувањето на децата, па и на жените кои се „непослушни“ кон мажот и кон неговото поблиско семејство. Друга, пак, поговорка вели: „Убиј ја мачката на првата брачна ноќ“ - најчесто омилена и интерпретирана од мажи - егоисти, кои сметаат дека со тоа ќе се влее страв кај жената и таа ќе му биде цел живот верна, послушна и покорна на својот маж, а тој ќе биде доминантен и одлучувачки фактор во семејството на кого сè му е дозволено. Но, дали е тоа така? - секако дека не. Во прилог на ова стојат други две поговорки како антитеза на претходните: „Стапот има два краја“ и „Жената и мачката се исто, како и да ги фрлиш секогаш ќе паднат на нозе“!¹⁰⁰

Патријархалното воспитување на мажот е една од честите причини за појава на семејното насилство. Патријархалното воспитување како причина за семејното насилство се јавува уште во времето на римското право. „Најтипичен пример за ова право т.н. *patria potestas* во римското право, прифатено и кај многу други народи, според кое главата на семејството располага и со животот на своите деца (што подразбирало право да се откаже од нив, да ги продаде или убие).¹⁰¹ Оваа традиција во поблаги форми се среќава и денес во најразлични делови на светот, а и во Република Македонија, исто така, сè уште е причина за појава на физичко насилство заради потребата од самодокажување на мажот како глава на семејството, а посебно понижувањето на партнерката пред пријателите и семејството, со цел мажот да докаже дека тој е главниот и дека неговиот збор е секогаш последен.

¹⁰⁰ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007.

¹⁰¹ Бачановиќ, О., „Децата - жртви на семејното насилство“, „Безбедност“ – ревија за криминалистика, криминологија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, стр.39.

2.2 Позначајни теории што го објаснуваат семејното насилство

Објаснувањето на секоја појава, па и на семејното насилство подразбира усвојување на одреден теоретски концепт. Теориите иако во најголем дел се осврнуваат на објаснување на етиологијата на одредена појава, се од особено значење за криминолошките истражувања, особено за одредување на предметот на проучување и на поставените претпоставки од кои се поаѓа.

Кога станува збор за семејното насилство, се чини дека не постои рационално објаснување за повредувањето на некој близок, особено некој кој е беспомошен¹⁰².

На семејното насилство му се пристапува од три генерални теоретски нивоа на анализа: интраиндивидуално ниво или психијатриски модел; социо-психолошко ниво и социолошко или социо-културно ниво. *Психијатрискиот модел* се фокусира на личните карактеристики на сторителот, како и на личните карактеристики на жртвата. Психијатрискиот модел личните нарушувања, карактерните нарушувања, менталната болест, злоупотребата на алкохол и други супстанции, како и други внатрешни индивидуални процеси, ги доведува во корелација со актите на семејно насилство. *Социо-психолошкиот модел* смета дека семејното насилство најдобро може да се објасни преку надворешни фактори, како на пример, структурата на семејството, стресот, преносот на насилство од една генерација на друга и сл., кои влијаат на семејството, неговото функционирање, секојдневните односи меѓу блиските лица во насока на предизвикување акти на насилство. *Социо-културниот модел*, пак, го објаснува семејното насилство преку социјално структурирани варијабли, како на пример, нееднаквоста, патријархатот, или културните норми и ставот спрема насилството и семејните односи¹⁰³.

Семејното насилство го објаснуваат голем број на социолошки и психолошки теории. Меѓу нив позначајни се: *теорија на социјално*

¹⁰² Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.196.

¹⁰³ Ibid., стр.196.

учење (*social learning theory*); социјално ситуациона теорија/теорија на стрес и справување (*social situational/ stress and coping theory*); теорија на ресурси (*resource theory*); теорија на размена (*exchange theory*); социо-биолошка теорија (*sociobiological theory*); феминистичка теорија (*feminist theory*); еколошка перспектива (*ecological perspective*).

Теорија на социјално учење (*social learning theory*). Екерс (Akers)¹⁰⁴, зборува за т.н. социјално учење истакнувајќи дека криминалното однесување се учи, а веројатноста дали ќе дојде до девијантно однесување зависи од тоа дали таквото однесување општеството е повеќе склоно да го награди или казни, бидејќи преку казнување и воочување луѓето се учат на добро однесување.

Што се однесува до семејното насилство, според оваа теорија лицата кои доживеале насилство е поверојатно да бидат насилни во домот. Имено, децата кои самите доживеале насилство или биле сведоци на насилство помеѓу нивните родители, е поверојатно да вршат насилство кога ќе пораснат. Семејството е институција и социјална група каде луѓето ги учат улогите на сопруг и сопруга, родител и дете. Но, домот е и место каде лицата за првпат доживуваат насилство, но учат и како да го оправдаат насилството. На пример, слушајќи го таткото како вели „Ова ќе ме повреди повеќе отколку што ќе те повреди тебе“ или мајката која вели „Ти беше лош, затоа заслужуваш да те плеснам“, придонесува за тоа децата да научат да го оправдуваат насилното однесување¹⁰⁵.

Социјално ситуациона теорија/ теорија на стрес и справување (*social situational/ stress and coping theory*). Според оваа теорија семејното насилство се јавува поради два главни фактора. Првиот, е структурален стрес и недостаток на средства за справување во семејството. На пример, врската помеѓу ниски примања и семејно насилство укажува дека значаен фактор на насилството е несоодветни

¹⁰⁴ Akers, L. Ronald (2000) „Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application“, third edition, Los Angeles, CA: Roxbury.

¹⁰⁵ Gelles, J. Richard „Family Violence“ in „The Handbook of Crime and Punishment“ ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.196.

финансиски средства. Вториот фактор е културната норма за користењето на насилство¹⁰⁶.

Теорија на ресурси (resource theory). Според оваа теорија како и во секоја друга работа, така и во семејството постои закана од употреба на сила и тоа од оној кој е најмоќен и кој ги поседува тие ресурси. Бидејќи најчесто „глава“ во семејството е мажот, тој почесто се појавува како извршител на делата на семејно насилство¹⁰⁷. Од друга страна, според оваа теорија колку едно лице има помалку ресурси толку повеќе ќе применува сила. Така, доколку сопругот кој сака да биде доминантен во семејството, но има низок степен на образование, работа која не ужива углед ниту носи големи приходи и не поседува интерперсонални способности, може да одбере да врши насилство за да ја задржи доминантната позиција. Или, некој друг член на семејството (вклучувајќи ги и децата) може да употребат насилство за да ја поправат неправдата кога имаат малку алтернативни ресурси. Или, пак, жената која има малку социјални ресурси или социјални контакти може да користи насилство спрема својот сопруг за да се заштити себеси¹⁰⁸.

Теорија на размена (exchange theory). Според теоријата на размена злоупотребата на жените и на децата се заснова на принципот на придобивки и трошоци (cost and benefit). Насилството се користи кога придобивките се поголеми од трошоците¹⁰⁹. Приватноста во семејството, неинтервенирањето на социјалните установи и малиот ризик од интервенција, ги намалува трошоците на семејното насилство. Оттука, најзначајната придобивка би била социјалната контрола¹¹⁰.

Социо-биолошка теорија (sociobiological theory). Според социо-биолошката или еволутивна теорија, родителите инвестираат во сопствените деца. Оттука, децата кои не се генетски поврзани со родителите (на пр. посинок, посвоени деца или згрижени деца) или деца со низок репродуктивен потенцијал (на пр. хендикепирани или

¹⁰⁶ Ibid., стр.197.

¹⁰⁷ Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

¹⁰⁸ Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.197.

¹⁰⁹ Ibid., стр.197.

¹¹⁰ Ibid., стр.197.

ретардирани деца) се изложени на поголем ризик да бидат злоупотребени дури и убиени од страна на родителите/посвоителите/старателите. Од друга страна, пак, многудетните семејства може да ја разводнат енергијата на родителите и да доведат до послаба поврзаност на родителите со децата, а тоа го зголемува ризикот од примена на насилство врз децата¹¹¹.

Феминистичка теорија (feminist theory). Главната теза на оваа теорија е дека економските и социјалните процеси работат директно или индиректно во насока на поддршка на патријархалниот (доминација на мажот) социјален ред и структура на семејството. Патријархатот, кој жената ја става во субординирана положба е причина за историскиот начин на систематско насилство насочено спрема жената¹¹².

Еколошка перспектива (ecological perspective). Еколошката перспектива се обидува да ги обедини сите три нивоа на теоретска анализа (интраиндивидуално; социо-психолошко и социо-културно ниво) во единствен теоретски модел.

Покарај овие теории има и други теории кои се обидуваат да го објаснат семејното насилство, како на пример.

Теоријата на научена беспомошност претставува објаснување според кое жената претставува субјект кој е раководен од страна на мажот и дека самата таа нема право да го раководи својот сопствен живот. Оваа теорија нагласува дека значаен факт за неспротивставувањето на жената на мажот за одреден вид на семејно насилство е последица на нивното патријархално воспитување и неможноста уште од мали нозе да се спротивстават на размислувањата на мажите. Тука всушност е застапен ставот дека жената е пасивен субјект, која самата на себе не сака да си помогне, небарајќи помош од другите¹¹³.

¹¹¹ Ibid., стр.198.

¹¹² Ibid., стр.198.

¹¹³ Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

Теоријата на преживување пак, претставува антипод на претходната теорија. Оваа теорија го застапува ставот дека жените бараат спас за излез од нивната состојба, тие активно бараат помош од органите и од општеството, меѓутоа ниту соодветните органи, ниту пак општеството се одзива на таа помош¹¹⁴.

Медицинската теорија, како главна причина за појавата на насилството во семејствата, го посочува конзумирањето на алкохол и дрога од страна на насилниците. Битно е да се напомене дека во самата теорија постојат две струи, од кои едната смета дека алкохолот и дрогата се клучни за појавата на насилство во семејството, додека, пак, другата смета дека алкохолот и дрогата имаат влијание за појавувањата на насилството, меѓутоа тие не се единствените и главни чинители за појава на семејно насилство.

Теоријата на бес го зазема ставот дека насилникот во одредени ситуации ја губи контролата над своите чувства и бесот најчесто се претвора во акт на агресија над жртвата која го предизвикала тој бес во кругот на семејството. Застапниците на оваа теорија сметаат дека и самата жртва има важна улога за појавата на насилството во семејството¹¹⁵.

Теоријата на циклусно семејно насилство го застапува ставот дека насилникот се однесува во зависност од расположението. Така, кога доаѓа до кулминација на фрустрациите кои едниот партнер ги доживеал, а тие биле предизвикани од страна на другиот партнер, тој применува насилство, кое најчесто е физичко. По завршувањето на актот на агресија и насилство, сторителот на делото појавува знаци на каење и извинување за стореното дело, со што во одреден период тој ја стабилизира својата личност. Меѓутоа, по одреден период и по појавувањето на некоја нова причина за фрустрација кај него, таа

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Petrović, D., L., „Nasilje u porodici”, Beograd, 2010, стр. 3.

личност повторно нештата започнува да ги решава насилно, со што тоа циклично се повторува¹¹⁶.

„Теоријата на моќ и сила го застапува ставот дека најчесто мажите по пат на уцена, тепање, изолација, сексуално злоставување и сл. го добиваат тоа што ќе го побараат од жените, а жените се принудени тоа да го трпат”¹¹⁷.

Покрај овие, постојат и голем број други теории кои се обидуваат да го објаснат феноменот семејно насилство.

Заклучок

Семејното насилство не е нова појава, но од неодамна е препознато како општествен проблем. Во 2004 година, семејното насилство за прв пат е инкриминирано во Кривичниот законик на Република Македонија со што се напушти гледиштето дека семејното насилство е приватна работа, напротив истото почна да се сфаќа не само како закана за поединечните жртви, туку и како закана за општеството во целина. До денес, феноменот семејно насилство е предмет на научни истражувања посветени на утврдување на распространетоста, динамиката, карактеристиките на семејното насилство и на утврдување на обемот, манифестациите и ризиците за семејно насилство врз жените, децата и старите лица.

За сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет потврда наоѓаме и во бројните меѓународни документи што го третираат овој проблем.

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, на пример, се стреми кон создавање на Европа слободна од насилство врз жените и од домашно насилство, ги осудува сите форми на насилство, притоа, препознавајќи дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените, но и дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на домашно

¹¹⁶ Ibid, стр. 3.

¹¹⁷ Ibid, стр.4.

насилство; потоа, дека децата се жртви на домашно насилство, како и сведоци на насилство во семејството.

Секоја држава, така и нашата, има обврска да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на семејно насилство, да обезбеди поддршка и помош на организации и на органите за спроведување на законот за ефективна соработка со цел да усвојат интегриран пристап за елиминација на семејното насилство, да придонесе во елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и да промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите и да промовира меѓународна соработка во поглед на елиминирање на семејното насилство.

Понатаму, од особено значење е редовно следење, прибирање на статистички податоци и спроведување истражувања и анкети заради утврдување на трендовите на сите форми на семејно насилство. Ова е особено значајно за нашата земја бидејќи се соочуваме со проблем на непостоење на официјани податоци за семејното насилство.

Семејното насилство е комплексен феномен и не може да се објасни само преку еден фактор. Ниту еден од ризик факторите ниту, пак, протективен фактор не можат да го објаснат семејното насилство. Семејното насилство се јавува како резултат на мноштво фактори кои треба да се разгледуваат во меѓусебна интеракција. Сепак, познавајќи ја етиологијата на семејното насилство може да биде од големо значење за поставување програми за превенција и сузбивање на истото.

Индивидуалните и емоционалните карактеристики, психолошките карактеристики и општествените фактори, како што се културните ставови спрема насилството, се под влијание на структурата и ситуацијата во семејството. Исто така, моќта и контролата се карактеристика на речиси сите форми на семејно насилство. Оттука, треба да се преземат мерки на превенција за промовирање промени во општествените и културните шаблони на однесување на жените и мажите, со цел искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и сите други практики кои се засноваат врз идејата за инфериорност на жените или врз стереотипните улоги за жените и мажите. Треба да се преземаат потребните мерки за поттикнување на сите членови на

општеството, а особено на мажите и момчињата, активно да учествуваат во спречувањето на сите форми на насилство.

Понатаму, потребно е редовно да се промовираат или спроведуваат кампањи или програми за подигање на свеста за семејното насилство, последиците кои ги остава и потребата од негово сузбивање и превенирање, особено во соработка со националните институции за човекови права и телата за еднаквост, организациите на цивилното општество и невладините, а особено женските невладини организации.

Професионалците кои постапуваат со жртви или со сторители на сите акти на насилство треба да следат континуирана обука за спречување и откривање на семејно насилство, еднаквоста меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите, како и за спречување на секундарна виктимизација.

Сторителите на семејно насилство треба да подлежат на програми чија цел е да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи, во поглед на спречување понатамошно насилство и менување на насилните шаблони на однесување.

Посебно внимание треба да им се посвети жртвите на семејно насилство во насока на пружање соодветна помош, грижа, заштита и поддршка. Жртвите треба да добиваат соодветни и благовремени информации за расположивите услуги на поддршка и правни мерки, правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување, пристап до здравствени и социјални услуги, засолништва, телефонски линии за помош. Посебно внимание треба да се посвети на заштита и поддршка на децата-сведоци на семејно насилство. Секоја држава треба да преземе потребни законодавни или други мерки за охрабрување лицата да ги пријавуваат случаите на семејно насилство што во голема мера ќе придонесе сторителите да бидат осудени, а темната бројка во значителна мера ќе се намали.

Секоја држава има обврска во своето законодавство да предвиди граѓанска и кривична одговорност за сторителите на кривични дела. Посебно, треба да се инкриминираат новите форми на семејно насилство кои истражувањата ги имаат идентификувано, на пример, присилен брак - намерното присилување на возрасен или дете да стапат

во брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и присилна стерилизација, сексуално вознемирување, неприфатливо оправдување за кривични дела, вклучително за кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“ и сл.

Санкциите кои се превидени за делата на семејно насилство треба да бидат сразмерни на стореното и да одвраќаат од извршување на кривични дела, односно да остваруваат специјална и генерална превенција. Понатаму, треба да се преземат мерки на следење или надзор на осудените лица; одземање на родителските права ако е тоа во најдобар интерес на детето, итн.

Да заклучиме, превенцијата и сузбивањето на семејното насилство треба да се фокусира на ризик факторите на овој феномен.

Користена литература

Akers, L. Ronald (2000) „Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application”, third edition, Los Angeles, CA: Roxbury;

Brand, P.A. and Kidd, A. H. „Frequency of Physical Aggression in Heterosexual and Female Homosexual Dyads”, Psychological Reports, 59:1307-13, 1986 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Buzawa, Eva, Schlesinger, Buzava, Carl, G., Domestic violence: the criminal justice response, 2003;

Cornell, C. P. and Gelles, R. J. „Adolescent to Parent Violence”, Urban Social Change Review 15:8-14, 1982 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Eliasson, P., E., „Muškarci, žene i nasilje” – Razumijevanje i mijenjanje nasilnog ponašanja – Izveštaj iz Centra za muškarce u Štokholmu, *Žene* ženama, Sarajevo, 2002;

Gelles, J. Richard, „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Gelles, R. J., „Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies”, Journal of Marriage and the Family, 42:873-85, 1980, cit. in.

Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Hines, A. Denise, Malley-Morrison, Kathleen, „Family violence in the United States”-Defining, understanding, and Compating Abuse, 2005, стр. 39

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jun/07/feminism-domestic-violence-men> -

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:369024-Nis-Sigurnakuca-za-muskarce> „Вечерње Новости”, 3март 2012;

<http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

<http://www.woodbridgedvrt.org/pages/fiveforms.html> .

Lockhart, L. L., White, B. V., Causby, V and Isaac, A., „Letting Out the Secret: Violence in Lesbian Relations”, *Journal of Interpersonal Violence* 9:469-92, 1994, cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

National Center on Child Abuse and Neglect, 1988 Study of National Incidence and Prevalence of Child Abuse and Neglect: 1986, Washington, D. C.: US Department of Health and Human Services cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Petrović, D., L., „Nasilje u porodici”, Beograd 2010;

Raine, A. (1993), „The Psychopathology of crime: Criminal Behavior as a Clinical Disorder", San Diego: Academic Press, стр.257;

Renzetti, C. „Intimate Betrayal: Partner Abuse in Lesbian Relationships”, Newbury Park, Calif.: Sage, 1992, cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., „Behind Closed Doors: Violence in the American Family”, New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard „Family Violence” in „The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998;

Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007;

Бачановиќ, О., „Децата – жртви на семејното насилство” – Статија во Списанието „Безбедност” – ревија за криминалистика, кримилогија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, Скопје, 2010;

Бачановиќ, О., „Децата - жртви на семејното насилство” – Статија во Списанието „Безбедност” – ревија за криминалистика, кримилогија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, Скопје, 2010, стр.39;

Дукас, Д., Коцева, А., Качанска, Б., „Семејно насилство-Брошура”, Организација на жените на Општина Свети Николе, Свети Николе, 2010;

Европската социјална повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163);

Женевска конвенција (IV) која се однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата;

Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/1992 . 9/1996 . 38/2004. 33/2006. 84/2008. 67/2010. 156/2010. 39/2012 и 44/2012);

Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција, Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006;

Извештај од извршено теренско истражување, „Семејно насилство”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2010;

Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000;

Кајзер, Гинтер, „Криминологија“, Скопје: Александрија, 1996;
Камбовски, Владо и Тупанчески, Никола, „Казнено право – посебен дел”, 2 Август С Штип, Скопје, 2011.

Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи;

Конвенција на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (“CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999);

Конвенција на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000);

Конвенција на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006);

Конвенција на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005);

Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007);

Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence;

Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996. 80/1999. 4/2002. 43/2003. 19/2004. 81/2005. 60/2006. 73/2006. 7/2008. 139/2008. 114/2009. 51/2011. 135/2011. 185/2011. 142/2012. 166/2012. 55/2013 и 82/2013);

Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966);

Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (1966);

Михов, С., Фришчиќ, Ј., „Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казнено-правниот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, стручна мон., 2008;

Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Министерство за труд и социјална политика;

Национално истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011;

Општа препорака бр. 19 од Комитетот на „CEDAW”, за насилство врз жените;

Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомец, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012;

Препорака CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;

Препорака CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот, како и

на другите релевантни препораки на Комитетот на министри до државите- членки на Советот на Европа;

Препорака Rec (2002)5 за заштита на жените од насилство на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа;
Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (2002);

Светски извештај за насилство и здравје, „Резиме – Насилство од интимен партнер”, Светска здравствена организација, Женева, 2002;
Соопштение на Министерството за труд и социјална политика од 26.11.2010 (www.mtsp.gov.mk);

Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓуцрковна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000;

Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка”, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006;

Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Запоставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009;

Чонева, Љ., „Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите” – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005.

Assistant Professor Aleksandra Gruevska-Drakulevski, PhD¹

DOMESTIC VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Summary

The author of the paper deals with the analysis of criminological aspects of domestic violence in the country, thus, especially the scope of domestic violence, the types and forms of family violence, etiology and theoretical basis for domestic violence. The author refers to the national legislation, and the international documents dealing with the problem that confirm the seriousness of this type of violent crime. Special attention is paid to the Convention of the Council of Europe to prevent and combat violence against women and domestic violence. Also, the paper presents the summarized results of the research studies on domestic violence in the country. Studies have confirmed the existence of almost all forms of domestic violence, yet need regular monitoring, collection of statistical data and conducting research and surveys to determine trends in all forms of domestic violence. This is especially important for our country as we face the problem of lack of official data on domestic violence. Referring to the etiology and underlying the theoretical basis for domestic violence, the author proposes setting a system of measures to prevent and combat this phenomenon.

Key words: domestic violence, types and forms of family violence, etiology, risk factors, prevention

¹ Assistant Professor, Institute of Criminal Law, Law Faculty „Justinianus Primus”, University of “Ss. Cyril and Methodius” in Skopje

Д-р Александра Деаноска – Трендафилова, доцент¹
М-р Елена Мујоска²

ИСТАНБУЛСКАТА (САНВИО) КОНВЕНЦИЈА И КАЗНЕНО-ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД СЕКСУАЛНО НАСИЛСТВО

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.541-053.2:341.24(4)

1. Воведни излагања

Стапката на криминалитет насекаде во светот постојано расте, со ретки случаи на привремена стагнација или опаѓање. Во ерата на отворена и безмилосна „војна“ на државите против модерните облици на криминал, се чини дека таквите активности се сè помалку успешни. Но, покрај општата тенденција за пораст на вкупниот криминал во една држава, посебно внимание привлекува фактот за порастот на криминалитетот на насилство. Имено, насилството станува чест елемент на една конкретна казнено-правна ситуација без оглед на општата природа на казненото дело. Како резултат на таквата ситуација, казнените законици сè повеќе стануваат огледало на новата реалност. Расте и бројот на нови инкриминации или на нови облици кај постојните. Се инкриминира вршењето на казнените дела по пат на употреба на сила или сериозна закана, при вршење на семејно насилство или, определено преку последицата, кога кај жртвата настапила тешка телесна повреда или смрт итн. Ваквите облици ги сретнуваме кај повеќето групи на дела и кај нас: кај делата против животот и телото,

¹ Доцент на Институтот за казнено право, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

² Соработник на Институтот за казнено право, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

кај делата против половата слобода и половиот морал, кај делата против имотот, против правосудството, против јавниот ред, против човечноста и меѓународното право и други.

Но, она што во казнено-правната теорија посебно е предмет на интерес последниве децении, поконкретно, последниве години, е насилството спрема вулнерабилните и дискриминираните категории лица, семејното насилство (поконкретно насилството спрема жените и децата) и сл. Меѓу различните форми на насилство, посебна категорија на која современото казнено право треба да ѝ посвети повеќе внимание, претставува сексуалното насилство врз децата.

2. Меѓународни и национални правни основи за борба против семејното и сексуалното насилство

На меѓународен план, веќе од поодамна е предвидена заштита на физичкиот и психичкиот интегритет на жените и децата, вклучувајќи ја заштитата од секаков вид насилство и вознемирување кое претставува значајна повреда на основните човекови права и на достоинството. За таа цел, меѓународните организации донесоа бројни акти, кои нудат конкретни одговори, современи решенија и препораки. Такви се, пред сè, документните на ООН, Советот на Европа и Европската унија (бројни конвенции, препораки, декларации и сл.).

На овој начин се хармонизираат и зацврстуваат националните законодавства кои преку имплементирање на бројните меѓународни стандарди обезбедуваат засилена заштита на правата и слободите воопшто, а особено овозможуваат превенција од идно повредување на правата на жената и децата.¹

Посебен придонес последниве години на меѓународно рамниште во борбата со семејното насилство претставува Конвенцијата за превенција и борба против насилството врз жената и семејното насилство од 11.5.2011 година, позната како САНВИО Конвенција или

¹ Слично: Мујоска, Е.: Кривично-правни аспекти на производство и дистрибуција на детска порнографија, магистерска теза, одбранета на Правниот факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, 2011 стр.81 и натака.

Истанбулска конвенција.² Иако е отворена за потпишување и ратификација пред повеќе од две години, таа сè уште не стапила во сила. Република Македонија ја потпиша на 8.7.2011, но ја нема ратификувано.³

Од некогашна „табу“ тема, проблематиката на семејното насилство прераснува во главен приоритет на казнените законодавства ширум светот. И Република Македонија успешно го следи овој тренд, токму поради фактот што во изминатиот период сè повеќе се евидентни случаи на семејно насилство. Со подигнувањето на културното, социјалното и образовното ниво на граѓаните, започнува послободно да се зборува и да се препознава оваа општествено – криминогена појава, и се преземаат активности за истата да се спречи и да се обезбеди заштита од надлежните институции.

Анализирањето на појавата на семејно насилство упатува на општ заклучок, дека, ниту по видовите на насилство, ниту по интензитетот и динамиката, овој вид на насилство не претставува изолирано или завршено дејствие. Имено, суштински елемент на семејното насилство е повторување на чинот на насилство, и тоа најчесто со зголемување на интензитетот, динамиката и видовите на насилство.⁴

Македонското казнено законодавство минуциозно ја регулира проблематиката на семејното насилство. Кривичниот законик на Република Македонија⁵ го дефинира семејното насилство во чл.122, ст. 21, кој гласи: „под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување,

² Текстот на Истанбулската (CHAVIO) конвенција на англиски јазик е достапен на <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>

³ За листата на потписи и ратификации, в. <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=210&CM=8&DF=24/11/2013&CL=ENG>

⁴ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Верзија усвоена на состанок на Работната група, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, стр. 9.

⁵ Кривичен законик на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр. 37/96; 80/99; 4/02; 43/03; 19/04; 81/05; 60/06; 73/06; 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13 и 82/13.

полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи“.

И Законот за семејство⁶ дава дефиниција на поимот семејно насилство, определувајќи го како: „малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема: брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, брака и сестри, полубраќа и полусестри, постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и лица членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена“.

Под блиски лични односи, во смисла на овој закон, се подразбираат лични односи помеѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница. (чл.94-б). Во чл. 94-в, се наведува дека лицата определени во чл.94-б можат да се јават како жртви но и како извршители на семејно насилство (чл.94-в ст.1 и 2).

Во врска со гореспоменатата Конвенција за превенција и борба со насилството спрема жената и семејното насилство, која како што веќе наведовме, Република Македонија ја потпиша во 2011 година, во 2010 година предлог-стандардите на оваа Конвенција беа презентирани пред Националното тело за заштита од семејно насилство (во понатамошниот текст - НКТ). Врз основа на наведеното, беше изготвена и усвоена „Национална стратегија за спречување и заштита од семејно

⁶ Закон за семејството, „Службен весник на РМ“, бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/10, 156/10, 39/12 и 44/12.

насилство 2012-2015 година“⁷, што има за цел спречување на сите облици на семејно насилство врз секоја жртва со мерки кои нудат специфичен пристап. Имајќи предвид дека најзастапени жртви на семејно насилство се жените, Стратегијата нуди рамка за родово специфични мерки насочени кон спречување и заштита на специфичните потреби на жените, но истовремено нуди широка лепеза од мерки и активности со кои се опфатени и сите други жртви.⁸ Националната стратегија за спречување на семејното насилство 2012-2015 има за цел понатамошното развивање на сеопфатен и ефективен систем за спречување на семејното насилство во Република Македонија. Изработката на овој стратешки документ, во голема мера, се потпира на Стратегијата за заштита од семејно насилство 2008-2011 и е логичен континуитет на посветеноста на Владата на Република Македонија за функционален и ефикасен одговор на семејното насилство. Националната стратегија, исто така, е усогласена со заложбите и обврските преземени од Владата во напорите за искоренување на семејното насилство. Истовремено, Владата се обврзува на стратешките цели и задачи содржани во Стратегијата, меѓу другото, имајќи предвид дека нивната доследна имплементација е суштински чекор за поврзување на националните политики со политиките на Европската унија. Националната стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 е изготвена од страна на работна група составена од претставници од релевантните национални институции, невладини организации и меѓународни организации. Усвоениот пристап во изготвувањето на стратегијата, кој што се темели на партиципативност и партнерство, воспоставува обврзување на сите релевантни чинители кои се вклучени во имплементацијата на активностите за спречување и заштита од семејно насилство на национално ниво. Стратегијата е изготвена според искуствата и научените лекции од сите национални институции, невладини организации и меѓународни организации во имплементацијата на активностите на Националната стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011. Националните и

Стратегијата е достапна на:

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasislto_strategija_mkd.pdf.

⁸ Ibid.

меѓународните документи за семејното насилство беа важен извор на информации за стратегијата. Должно внимание се посвети на научните истражувања за семејното насилство на меѓународно и на национално ниво, што овозможи драгоцен перспектива. На иста линија е и изготвувањето на „Анализата за усогласеноста на законодаството на Република Македонија со Конвенцијата за превенција и борба со насилството спрема жената и домашното насилство“, што ја дава реалната слика на усогласеноста на казненото и граѓанското законодавство и утврдува препораки за натамошно усогласување на законодаството на Република Македонија со оваа Конвенција, сè со цел - унапредување и забрзување на процесот на ратификација⁹.

Сексуалното насилство врз децата како облик на семејно насилство во македонското законодавство. Сепак, насилството врз жената претставува само еден вид криминално поведение од широкиот спектар на семејно насилство, каде спаѓа и насилството и злоупотребата на децата. Посебено важен сегмент на феноменот „семејно насилство“ претставува т.н. сексуално насилство. Тука спаѓаат и детската проституција и експлоатација, активностите со кои се овозможува детската проституција (вклучително и продажбата и трговијата со деца за таа цел), поврзаноста на детската порнографија и интернетот, појавата на нови облици на сексуална експлоатација на деца, прерано стапување во брак како вид на повреда на половата слобода на малолетните лица, карактеристична за некои држави итн¹⁰.

Иако, навидум секој облик на повредување на правата на младата личност, наликува на претходниот, тие се карактеризираат со определени специфики, својствени за одделните видови на определено казнено дело. Постои можност тие истовремено да се надополнуваат и да се испреплетуваат, но на крајот, секое казнено дело е самостојно дело за кое се определени соодветни казни и се предвидени различни начини на заштита и превенција.

Од голема важност е активното учество на владините сектори, невладините организации и останатите институции во превенцијата и

⁹ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, loc.cit.

¹⁰ Поопширно види: Мујоска, Е., op.cit. стр. 11.

справувањето со сексуалното злоупотребување на децата и педофилијата во Република Македонија.

Македонското законодавство во новиот Закон за заштита на децата¹¹ во чл.12 ст.2, изрично ги забранува сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба на децата (детска порнографија, детска проституција), насилно подведување, продажба или трговија со децата, психичко или физичко насилство и малтретирање, казнување или друго нечовечко постапување, сите видови на експлоатација, комерцијално искористување и злоупотреба на децата, со кои се кршат основните човекови слободи и права и правата на детето. Самиот закон не содржи одредби за казнени дела кои како диспозиција би ги опфатиле забранетите дејствија. Би било многу корисно кога тие би биле предвидени во законот и би ја надополниле евентуалната празнина во одредбите од Кривичниот законик.

Казнените дела против половата слобода и половиот морал од Кривичниот законик (*delicta carnis*), предизвикуваат бурни реакции во јавноста. Уште повеќе вознемирува податокот дека како жртви покрај жените се јавуваат и деца под четиринаесет години.

Кривичниот законик на Република Македонија инкриминира повеќе форми на сексуално насилство воопшто: во чл.186 е инкриминирано силувањето, чл. 187 ја регулира материјата на обљуба врз немоќно лице, во чл.188 е инкриминиран половиот напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, чл.189 – обљуба со злоупотреба на положбата, чл.190 го опфаќа задоволувањето на полови страсти пред друг, чл. 192 - подведувањето и овозможувањето полови дејствија, чл. 193, 193-а и 193-б (прикажување порнографски материјал на малолетник, производство и дистрибуција на детска порнографија и намамување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години) директно се во функција на заштита на малолетниците¹².

¹¹ Закон за заштита на децата, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 23/2013.

¹² Подетално за секое од наведените дела, в. Камбовски, В., Тупанчески, Н., Казнено право – посебен дел, Скопје, 2011, стр. 189-218.

Кривичниот законик во повеќе наврати беше менуван, со цел за заострување на казнено-правната репресија за ваквите дела. Во *Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик* од ноември, 2013 година¹³ повторно се интервенира во одредбите кои се однесуваат на сексуалните деликти, посебно врз децата: се заоструваат казните, се предвидуваат нови облици, се проширува системот на санкции. Имено, во предлог-законот се предлага воведување на нова мерка на безбедност за сторителите на кривичното дело полов напад врз дете кое не наполнило 14 години: медицинско-фармаколошко лекување. Според одредбата од предлог-законот, во ставот 1 се определува дека на сторител на кривично дело полов напад врз дете до 14 години кога постои опасност и натаму да врши такви дела, судот може да му изрече мерка на медицинско-фармаколошко лекување. Според ставот 2, ако за делото е пропишана казна доживотен затвор судот може на сторителот да му изрече казна затвор од 40 години, ако тој се согласи на медицинско-фармаколошко лекување кое ќе трае до крајот на неговиот живот, или до времето до кое според оцената на судот е потребно да трае лекувањето, а доколку за делото е пропишана долготрајна казна затвор од 40 години, судот може на сторителот да му изрече казна затвор од 20 години, ако тој се согласи на медицинско-фармаколошко лекување кое ќе трае до крајот на неговиот живот или до времето до кое според оцената на судот е потребно да трае лекувањето (став 3). Ставот 4 пропишува доколку за делото е пропишана казна затвор од 20 години, судот да може на сторителот да му ја изрече минималната казна затвор пропишана за кривичното дело ако тој се согласи на медицинско-фармаколошко лекување кое ќе трае до крајот на неговиот живот, или до времето до кое според оцената на судот е потребно да трае лекувањето.

Следните ставови од одредбата начелно го регулираат извршувањето на оваа мерка. Така, таа се извршува на слобода во специјализирани медицински установи по издржување на казната затвор, а надзорот на извршувањето на мерката го спроведува Управата

¹³ Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик е достапен на <http://www.sobranie.mk/ext/materialdetails.aspx?Id=70b698a9-e734-4057-bfdf-9160c302c92c>, состојба, 24.11.2013 година

за извршување на санкции. Управата за извршување на санкциите најмалку еднаш на шест месеци го известува судот за извршувањето на мерката и за потребата од нејзиното продолжување или прекинување. Ако сторителот во случаите од ставовите (2), (3) и (4) не се подложи на мерката медицинско-фармаколошко лекување или самоволно го напушти лекувањето, судот може да определи мерката присилно да се изврши во здравствена или друга специјализирана установа, а по исклучок судот и без согласност на строителот задолжително ќе му ја изрече мерката ако сторителот делото го сторил во поврат. Начинот на извршувањето на мерката медицинско-фармаколошко лекување, според предлог-законот, поблиску се уредува со Законот за извршување на санкции.

Во врска со предложената мерка, популарно позната како „хемиска кастрација“, во општата и стручната јавност се јавија спротивставени ставови и мислења почнувајќи од прашањето за нејзината оправданост сè до прашањето на насловот и суштината на ваквата мерка. Останува да се види во каков облик таа ќе биде усвоена.

Со измените и дополнувањата се предвидува и: нов облик на силување (кога делото е сторено врз дете кое наполнило 14 години), исто таков облик е предвиден и кај делото на обљуба врз немоќно лице, насловот на членот 188 се менува и гласи: „полов напад врз дете кое не наполнило 14 години“, и се подигнува посебниот законски минимум кај повеќето облици со што законските рамки на предвидената казна стануваат повисоки дури и од актуелните законски рамки за квалифицираните убиства. Со Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик се предвидува и воведување на нови облици и кај делото од чл. 190 - задоволување на полови страсти пред друг.

Натаму, се инкриминира детската проституција и тоа на следниов начин:

Член 191-а: Детска проституција

(1) Тој што врбува, наведува, поттикнува или намамува дете, кое наполнило 14 години, на проституција или посредува, предава или учествува во предавање на друг заради вршење проституција, или

овозможува на друг користење на неговите сексуални услуги, или на друг начин го користи за сексуални активности заради остварување на имотна или друга корист, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(2) Ако делото од став (1) е сторено со употреба на сила или сериозна закана дека ќе се нападне врз животот или телото на детето или нему блиско лице, сторителот ќе се казни со затвор најмалку осум години.

(3) Ако делото од ставовите (1) и (2) е сторено спрема дете кое не наполнило 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години“

(4) Тој што организира вршење на делата од ставовите (1), (2) и (3) на овој член, или делата ќе ги стори при вршење на семејно насилство, ќе се казни со затвор од најмалку десет години.

Измени се предвидуваат и кај одделни дела од главата на кривични дела против бракот, семејството и младината.

3. Појавни облици и значење на сексуалното насилство врз децата и одредбите од Истанбулската конвенција

Секоја држава презема легислативни и други мерки за да ги заштити жените и децата од сите облици на сексуална експлоатација и сексуално вознемирување. За таа цел, се преземаат соодветни мерки за спречување на наведување или принудување на детето за учество во која ѝ да е незаконска активност, за искористување на децата за проституција или други незаконски дејствија и искористување на децата во порнографски претстави и материјали. Исто така, од голема важност е и насоченоста на државата кон спречување на појавите на киднапирање, продажба или трговија на деца со каква и да е намена и каква и да е форма¹⁴.

Иако, во претходниот дел, преку анализата на законските одредби, ги наведовме формите на сексуално насилство врз децата што се опфатени со одредбите на Кривичниот законик, на некои поспецифични облици подетално ќе се задржиме во овој дел.

¹⁴ Ibid.

Силување и полов напад врз дете. Во поглед на класичните сексуални деликти, без оглед на тоа дали се насочени кон полнолетни или малолетни лица, покрај инкриминирањето на класичното силување, односно полово општење со дете, *Истанбулската конвенција* во членот 36, посебно им налага на државите-потписнички да ги инкриминираат сите дејствија на вклучување на едно лице во неконсенсуални пенетрации од сексуална природа со кој било дел од телото или со предмет во телото на жртвата, вклучување во кои било други неконсенсуални дејствија од сексуална природа со друго лице како и наведување друго лице да се вклучи во неконсенсуални дејствија од сексуална природа со трето лице. Согласноста за таквите дејствија треба да биде дадена слободно, како резултат на слободната волја на лицето проценета во контекст на конкретните околности. Притоа, ова се однесува на полнолетните лица. Согласноста на малолетното лице не ја исклучува противправноста на половото општење со дете. Во сите споменати случаи, законодавството треба да предвиди решение, според кое споменатите дејствија се однесуваат и на поранешни или актуелни брачни другари или партнери согласно внатрешното право на државата¹⁵.

Како што утврдивме претходно, ваквите дејствија се инкриминирани и во македонското казнено законодавство.

Детска проституција. За дефинирање на поимот *детска проституција*, најсоодветна е дефиницијата од Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажба на деца, детска проституција и детска порнографија¹⁶ пропишана во чл.2 (б) односно „...користење на дете во сексуални активности за паричен надомест или за која било друга форма на надомест“. Со други зборови, детската проституција претставува еден вид манифестација на злоупотреба на детето во сексуални активности каде покрај детето учество земаат и други субјекти односно „макрото“,

¹⁵ В. Истанбулска конвенција, чл.36.

¹⁶ Поопширно за тоа види: (A/RES/54/263: [Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of children, Child Prostitution and Child Pornography](#)), достапен на: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>.

кое покрај тоа што профитира од нелегалните услуги на детето, врши контрола и надзор над неговите активности од една, и лицето кое ужива и плаќа за задоволување на своите потреби, од друга страна. Проституцијата заедно со сиромаштијата, од социјален аспект донекаде се поистоветуваат; и двете претставуваат едни од најстарите и досега несовладливи општествени проблеми.¹⁷ Во Конвенцијата за правата на детето (чл.34б) е наведена потребата, секоја држава да ги преземе сите соодветни мерки за спречување на искористувањето на децата за проституција или други незаконски сексуални дејствија, за да се обезбеди целосна заштита на децата кои се наоѓаат во улога на жртви. Сепак, треба да се нагласи дека станува збор за комплексна појава резистентна на општествените мерки и оттука, тешко е да се постигне превенција и целосно сузбивање, туку повеќе за тенденции на намалување и ефикасен ангажман во насока на ослободување на жртвата од секаков вид потчинетост и експлоатација¹⁸.

Развојот на информатичката технологија и сè поголемото активно присуство на децата на интернет-мрежата, доведува до појава на нови, модернизирани облици на детската проституција. Иако притоа, не се опфатени елементите на претходно наведената дефиниција, може да се каже дека се работи за еден вид на проституирање.¹⁹ Според некои статистички истражувања²⁰, сторителите бенифицираат од постоењето на над 420 милиони порнографски страници, и со користење на можностите за on line допишување (т.н. chat rooms), стапуваат во контакт со деца односно малолетници, кои лекомислено ја даваат својата адреса на живеење. Секое седмо дете, од вкупниот број корисници на интернетот, добива понуда за проституирање од непознато лице. Но, од друга страна, пак, 89% од младите, ги искористуваат порнографските интернет сајтови за да дојдат до проституирање.

¹⁷ Арнаудовски Љ., Стојановски Т.: Трговија со луѓе - криминалитет, 2002, стр. 44.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Мујоска, Е., op.cit. стр.19 и натаму.

²⁰ Извор: <http://internet-filter-review.toptenreviews.com/internet-pornography-statistics-pg2.html>.

Република Македонија е на пат експлицитно да ја инкриминира детската проституција. Како што е наведено во текстот погоре, Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик, предвидува додавање на нов чл. 191 –а со наслов „детска проституција“²¹. Во Истанбулската конвенција нема одредба која се однесува на оваа проблематика.

Детска порнографија. Поимот детска порнографија во најопшта смисла претставува секое прикажување на дете, во реални или симулирани експлицитни сексуални активности со какви било средства, или какво било прикажување на половите органи на детето, пред сè за сексуални цели, што е определено во чл.2 (в) од Факултативниот протокол кон Конвенцијата. Друга значајна одредба, која ја надополнува дадената дефиниција за детска порнографија е онаа содржана во чл.9 (2) од Конвенцијата за компјутерски криминал на Советот на Европа²² односно „...детската порнографија вклучува материјали со порнографска содржина кои визуелно опишуваат: очигледен сексуален чин со малолетник; очигледен сексуален чин со лице кое изгледа како малолетник и реални слики кои прикажуваат очигледен сексуален чин со малолетник“.

Детската порнографија претставува насилно кршење на правата на децата, која во себе ги содржи и сексуалното вознемирување и експлоатацијата на детето и е тесно поврзана со проституцијата на децата, детскиот секс-туризам и трговијата со деца за сексуални цели. Постојат повеќе карактеристики кои го обележуваат овој поим. Најпрво, детето е физички и психички принудено на очигледен сексуален чин, односно е изложено на сексуалното вознемирување. Со текот на годините, тој материјал со порнографска содржина може да биде мултиплициран во повеќе наврати со што детето продолжува да биде жртва на детска порнографија, во подолг временски период. Лицето кое ужива во слики или друг вид материјал со порнографска содржина е, исто така, сторител на ова дело, без оглед на тоа што тој

²¹ Подетално в. Предлог закон за изменување и дополнување на КЗ, на: www.sobranie.mk.

²² Council of Europe, ETS No.185: Convention on Cybercrime (Budapest 23 November 2001), достапна на: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>.

активно не учествувал во неговото производство или директно злоупотребил дете за сексуални потреби. Конечно, лицата кои прикажуваат детска порнографија, често ги користат своите „производи“ за заплашување и уценување на децата кои учествувале во таквите активности против своја волја²³.

Кривичниот законик на Република Македонија содржи дефиниција за детската порнографија, која е во согласност со меѓународните документи за правата на детето. Имено, под поимот детска порнографија „се подразбира порнографски материјал кој визуелно прикажува очигледни полови дејствија со малолетник, или очигледни полови дејствија со лице кое изгледа како малолетник, или реални слики кои прикажуваат очигледни полови дејствија со малолетник“ (чл.122 ст.24). Иако претходно беше наведено дека во терминологијата на казненото законодавство поимот дете се употребува за лица кои не наполниле четиринаесет години, во овој случај лицето се јавува како жртва на казненото дело детска порнографија, па како дете се смета секое лице кое не наполнило осумнаесет години. Со измените на КЗ од јануари 2008 година, во општиот дел се дополнува одредбата од чл.122 за значењето на законските изрази, па така поимот *жртва на казнено дело* се појавува кај повеќе дела, а неговото законско дефинирање е особено нужно заради јасно прецизирање на поимот дете како жртва (малолетник до 18 години), кој се конфундира со потесниот поим на дете како сторител на казнено дело (малолетник до 14 години)²⁴.

Со брзиот развој на компјутерската технологија е олеснет и упростен пристапот до такви содржини на добро организирани мрежи на педофили, кои, исто така, учествуваат и во производството и дистрибуцијата на детска порнографија²⁵. Како една од главните причини за донесување на Факултативниот протокол, се наведува зголемената достапност на детската порнографија на интернет и другите

²³ Повеќе за тоа види: Мујоска, Е.: *op.cit.* стр.23.

²⁴ Камбовски В.: Кривичен законик, Интегрален текст – предговор, кратки објаснувања и регистар на поими, стр.25.

²⁵ ЕСПАТ International, Terminology, Child pornography, достапно на: http://www.ecpat.net/EI/Csec_cst.asp.

развиени технологии и се повикува на заклучокот донесен на Меѓународната конференција за борба против детската порнографија на интернет, одржана во Виена во 1999 година²⁶, кој се однесува на широката инкриминација за производство, дистрибуција, извоз, пренос, увоз, намерно поседување и рекламирање на детска порнографија, потенцирајќи го значењето на поблиската соработка и партнерство меѓу владите и интернет - индустријата.

Истанбулската (САНВИО) конвенција не содржи одредби кои се однесуваат на детската порнографија.

Склучување на присилни бракови и бракови со деца. Присилните бракови претставуваат стапување на лице во брачна заедница против своја волја, без дадена согласност. Можат да се склучат помеѓу деца, дете и возрасен, и возрасни, а основна карактеристика е бракот да биде склучен без согласност од едната страна или пак, под притисок или принуда. Ретки се случаите каде момчињата се принудени да стапат во брак. Како жртви од ваквиот вид злоупотребување, во повеќето случаи, се јавуваат девојчињата. *Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со лица, особено жени и деца*²⁷, ги споменува присилните бракови, како еден вид на трговија со деца. Во случај на присилен брак, девојчињата односно момчињата, добиваат лажни ветувања од лице (кое ги убедува) за подобар живот, работа, образование и сл., но нивната доверба се злоупотребува и тие се предаваат на луѓе со кои се присилени да склучат брак. Лицето, кое всушност го организира склопувањето на присилен брак за тоа добива соодветен паричен надоместок, добра или услуги²⁸.

За разлика од присилните бракови кои можат да бидат склучени како од деца, така и од возрасни, браковите со деца се склучуваат само

²⁶ Текстот на International Conference on Combating Child Pornography on the Internet, Vienna, 1999, е достапен на:

<http://textus.diplomacy.edu/thina/txGetXDoc.asp?IDconv=3193>.

²⁷ United Nations: A/45/49: "Palermo Protocol" - Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, достапен на: <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.

²⁸ Dottridge M., op.cit. стр.18-19.

меѓу млади лица кои не наполниле 18 години. Заедничка е карактеристиката, браковите да бидат склопени без соодветна информираност и без дадена согласност, што во вториот случај кај браковите со деца, согласноста и желбата на децата се сметаат за непотребни²⁹. Појавата на бракови меѓу деца е толерирана во повеќе општества (меѓу кои е и нашето, особено во руралните средини), што претставува еден вид камуфлирана сексуална злоупотреба на деца³⁰. Чести се случаите на договарање на бракови меѓу фамилии, уште од најрана возраст на детето, како начин за обезбедување општествена сигурност, економска стабилност дури и остварување на некои политички врски. Во останати случаи пак, родителите на детето (во најголем број случаи девојчиња) ги принудуваат на брак, со повозрасни особи кои се спремни да платат паричен надоместок.

Иако надлежните органи во секоја држава, се свесни за негативните последици на децата - жртви од овој вид вознемирување, нивната голема изложеност на психички и здравствени проблеми како резултат на прераното впуштање во сексуални односи и можна бременост или заболувања од сексуално преносливи болести (СИДА, ХИВ), предвремено напуштање на образовните институции што уште повеќе ја изложува младата особа на финансиска зависност итн³¹. Се чини, дека ги допуштаат ваквите бракови со неказнување, непредвиденост на соодветна инкриминација или едноставно со наоѓање изговор за нивната постојана толеранција. Тоа е можеби издржано земајќи го предвид фактот дека и во Конвенцијата за правата на детето во чл.1 се вели „*дете е ...кое не навршило 18 години, доколку, врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува порано*“. Тоа е практика на земјите од Блискиот Исток и Северна Африка. Во нашата држава со Законот за семејство на РМ

²⁹ ECPAT International, Terminology, Forced marriage, достапно на: http://www.ecpat.net/EI/Csec_cst.asp.

³⁰ Ibid.

³¹ Progress for Children, стр.10 и натаму, текст достапен на: http://www.unicef.org/protection/files/Progress_for_Children-No.8_EN_081309%281%29.pdf

(чл.16) изрично се забранува склучување на брак од страна на лице кое не наполнило 18 години од животот³².

Склучувањето на присилен брак се смета за казнено дело во нашата држава. Со предвидениот член 418-г ст.1, како едно од казните дејствија на трговија со малолетно лице, за кое може да се определи казна затвор од најмалку осум години е и присилниот брак.

Истанбулската конвенција експлицитно се осврнува и на ова прашање. Имено, чл. 37 им налага на државите – потписнички да го инкриминираат умисленото присилување на полнолетно лице или дете да стапи во брак. Се инкриминира и наведувањето на жртвата да стапи на територија на која таа не престојува или живее, со цел да се присили на брак.

Други облици на сексуално насилство предвидени со Истанбулската конвенција. Истанбулската конвенција има изразена казнено-правна димензија. Имено, покрај некои од претходно наведените, таа содржи одредби - насоки за инкриминирање и на други дејствија, како и одредби за некои општи институти, за јурисдикцијата итн. Покрај претходно наведените облици, таа го предвидува и следното:

Повреда на психичкиот интегритет преку заплашување. Според чл. 33, државите треба да преземат мерки за криминализација на дејствијата на умислено делување врз психичкиот интегритет преку закани или застрашување. Исто така, треба да се инкриминираат (чл.34) дејствијата на прогонување и повеќекратно заканување на друго лице со што му се предизвикува чувство на страв за неговата сигурност.

Физичко насилство. Според чл. 35 од Конвенцијата, треба да се инкриминираат и дејствијата на умислени акти на физичко насилство кон друго лице³³.

Во македонското казнено законодавство, секој облик на насилство е инкриминиран. Меѓу многуте одредби кои се однесуваат на

³² Мујоска, Е., op.cit. стр.43.

³³ В. Council of Europe, Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CoE Treaty Series, No.210/2011, чл. 35.

оваа проблематика се и делата на загрозување на сигурноста (чл.144 КЗ), телесна повреда (чл.130), тешка телесна повреда (чл.131) и др.³⁴.

Генитално осакатување. Според чл. 38, треба да се криминализираат и сите умислени дејствија на осакатување и оштетување на половите органи и регии³⁵.

Ваквите дејствија засега не се експлицитно инкриминирани, иако би можеле да се подведат под одредбите за тешка телесна повреда, и зависно од другите околности на случајот под некои од одредбите од главата на кривични дела против човечноста и меѓународното право како злосторства против човечноста или облик на воено злосторство против цивилно население.

Повеќе држави, претежно во Африка го поддржуваат и применуваат гениталното сакатење кај жените како дел од нивната култура и традиции, иако Светската здравствена организација со децении наназад укажува на здравствените проблеми кои произлегуваат од ваквата пракса, покрај тоа што таа претставува директен атак врз женските права³⁶.

Присилен абортус и стерилизација. Според чл. 39 од Истанбулската конвенција треба да се криминализираат и сите умислени дејствија на спроведување абортус врз жена кој претходно не дала информирана согласност, како и вршење на операција чија цел или последица би била неможност на жената за нормална репродукција во иднина, а операцијата е извршена без претходна информирана согласност, или без таа да ја разбере процедурата³⁷.

Според одредбите од македонскиот Кривичен законик, досега ваквите дејствија би можеле да се квалифицираат како противправно прекинување на бременоста, односно облик на тешка телесна повреда. Но, претходно споменатиот Предлог-закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик предвидува менување на чл. 129

³⁴ Подетално за овие и други дела на насилство, в. Камбовски, В., Тупанчески, Н. Казнено право – посебен дел, Скопје, 2011, стр. 71-78, 108-111 и др.

³⁵ Истанбулска конвенција, чл. 38

³⁶ <http://www.newvision.co.ug/news/639566-fgm-despite-the-ban-the-monster-still-rears-its-ugly-head-in-uganda.html>.

³⁷ Истанбулска конвенција, чл. 39.

кој во иднина ќе гласи: „противправно прекинување на бременост и присилна стерилизација“. Со тоа, македонското законодавство ќе биде во согласност со препораките од Конвенцијата во поглед на инкриминирање на ваквите дејствија.

Сексуално вознемирување. Чл. 40 од Истанбулската конвенција упатува на инкриминирање на сексуалното вознемирување, имено определува дека предмет на кривична или друга санкција треба да биде и секоја форма на несакано, вербално, невербално или физичко однесување, со цел да се постигне повреда на достоинството на личноста, особено ако со тоа се создава застрашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредувачка околина³⁸.

Сексуалното вознемирување во Конвенцијата е поекстензивно поставено. Во националните законодавства, обично тоа е поврзано со работните односи, па оттука, ваквите забрани, дури и во казнено-правен или прекршочен облик се дел од законодавството за работните односи, а во поново време и дел од законодавството со кое се регулираат прашањата за заштита од мобинг и други облици на вознемирување на работното место. Република Македонија ваквите облици на вознемирување на работното место ги има од поодамна забрането во работното законодавство,³⁹ а од неодамна донесе и посебен закон за заштита од вознемирување на работното место⁴⁰.

Според чл. 41 од Конвенцијата, обидот, како и помагањето на ваквите дела кога тоа е умислено, треба да се казниви⁴¹. Ова значи, дека во нашето законодавство треба да се разгледаат одредбите за ваквите дела и во случаите кадешто не се казнува обидот според општата одредба од чл. 19 КЗ, односно кадешто пропишаната казна е помала од 5 години, да се пропише казновост на обидот во посебен став.⁴²

³⁸ Ibid, чл. 40.

³⁹ Закон за работните односи, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005; 106/2008; 161/2008; 114/2009; 130/2009; 149/2009; 50/2010; 52/2010; 124/2010; 47/2011; 11/2012; 39/2012; 13/2013 и 25/2013

⁴⁰ Закон за заштита од вознемирување на работно место, „Службен весник на Република Македонија“, бр.79/2013

⁴¹ Ибид, чл.41

⁴² В. Камбовски, В.: Казнено право – општ дел, Скопје, 2011, стр.318

Според чл. 42, како оправдување за дејствијата опфатени со Конвенцијата не смее да се земат културата, обичаите, религијата, традицијата или т.н. чест, особено ако се тврди дека жртвата ги прекршила ваквите норми, поточно ваквите основи не смее да претставуваат основи за исклучување на противправноста. Особено се налага инкриминирање на дејствието на поттикнување на дете да ги изврши споменатите дејствија.

Казнената одговорност за споменатите дејствија ќе постои без оглед на тоа какви се односите помеѓу жртвата и извршителот (чл.43). Интенцијата на креаторот на ваквата одредба веројатно е тоа да се исклучи можноста, сторителот на ваквите дела да биде гонет само доколку жртвата поднесе тужба, односно ако се работи за семејни и други блиски односи гонењето да не се презема по службена должност.

Јурисдикцијата на државите, санкциите и одмерувањето на казната за делата предвидени во Истанбулската конвенција. Во поглед на јурисдикцијата за ваквите дела, Истанбулската конвенција ги уважува територијалниот принцип, принципот на знаме и принципот на регистрација. Имено, јурисдикција врз ваквите дела, според чл. 44 од Конвенцијата ќе има државата на чија територија е извршено делото, чие знаме го носи бродот – кога делото е извршено на брод, односно, ако е извршено во воздухоплов, државата според чии закони е регистриран воздухопловот. Исто така, доколку делото е сторено на територија на странска држава, јурисдикција ќе има државата чиј државјанин е сторителот, но и државата чиј државјанин е жртвата (активен и пасивен персонален принцип). Конвенцијата бара преземање на законски мерки, јурисдикцијата на државата да не зависи од условот на двојна инкриминација. Конвенцијата, исто така, бара гонењето да не зависи од тоа дали жртвата поднела пријава, туку да биде по службена должност, особено за делата силување и полов напад врз дете, присилни бракови, присилен абортус и стерилизација и генитално осакатување. Со оглед на фактот што практично е можно да се јави судир на јурисдикциите, доколку тоа е случај, државите, во меѓусебна консултација треба да определат чија јурисдикција е најсоодветна.

Според чл. 47, доколку врз сторителот на делото, некоја друга држава извршила изречена казна, таа се засметува во конечната казна за

тоа дело, поточно се уважува т.н. принцип на импутација. Од ова може да се заклучи дека е можна супсидијарна примена на начелото *non bis in idem*, поточно негово неуважување, но засметување на изречената казна или мерка што се состои во лишување од слобода⁴³. Натаму, во чл. 48 се забранува за ваквите дела да се предвиди задолжителна примена на процедури за алтернативно решавање на спорите како што се медијацијата и помирувањето, а доколку на сторителот му се изрече парична казна, таа треба да биде пропорционална на неговите можности, имајќи ги предвид и финансиските обврски што сторителот ги има спрема жртвата⁴⁴. Со други зборови, Конвенцијата упатува на сериозноста на третираната проблематика и соодветно на тоа, на построго казнување и избор на построга казна.

Во чл. 45, во поглед на санкциите, Конвенцијата предвидува дека треба да бидат пропишани ефективни, пропорционални санкции според сериозноста на делото, вклучувајќи го и лишувањето од слобода, односно казната затвор, а може да се усвојат и други мерки, како што се, на пример, супервизијата на осудените лица, одземањето на родителските права, доколку е тоа во најдобар интерес на детето итн.⁴⁵

Во Истанбулската конвенција се дадени насоки и за одмерувањето на казната. Според чл. 46, следните околности треба да се земат предвид како отежнувачки, доколку тие веќе не се конститутивен елемент на законското битие на делото: ако делото е сторено кон поранешен или актуелен брачен другар или партнер, член на семејството, лице кое живее со него, или лице кое го злоупотребува својот авторитет; доколку делото се повторува, доколку е сторено спрема вулнерабилно лице, доколку е извршено во присуство на дете, доколку е извршено од страна на повеќе лица, доколку на делото му претходи или истовремено со главното дело се врши екстремно ниво на насилство, ако делото е сторено со употреба или со закана за употреба

⁴³ За принципите на импутација и *non bis in idem*, в. Камбовски, В. Казнено-право, општ дел, Скопје 2011, стр.131.

⁴⁴ Истанбулска конвенција, чл.47-48.

⁴⁵ В. Council of Europe, Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CoE Treaty Series, No.210/2011, чл. 45.

на оружје, ако настанала тешка физичка или психичка штета за жртвата и ако сторителот претходно бил осудуван за слични дела⁴⁶.

4. Заклучни согледувања

Насилничкиот криминалитет бележи постојан пораст. Во врска со тоа, неколку факти се исклучително загрижувачки: имено, расте трендот на насилнички криминал извршен од страна на малолетници, но и бројот на малолетни жртви на казнените дела воопшто; некои посебни облици на насилство, исто така се во пораст - насилството врз жените и децата станува секојдневие, а поконкретно - сексуалното насилство врз децата бележи значителен подем. Во врска со таквата ситуација, на законодавен план и компаративно и глобално набљудувано, се забележува засилена легислативна активност. Како резултат, Советот на Европа во 2011 година, во Истанбул, ја донесе Конвенцијата за превенција и борба против насилството врз жената и семејното насилство од 11.5.2011 година, позната како САНВИО Конвенција или Истанбулска конвенција. Конвенцијата сè уште не стапила во сила од причина што не е исполнет потребниот број на потписи и ратификации. Република Македонија спаѓа во групата на држави кои ја потпишаа, но не ја ратификуваа.

Македонското казнено законодавство минуциозно ја регулира проблематиката на семејното насилство, особено насилството врз децата и тоа на повеќе нивоа. Кривичниот законик на Република Македонија го дефинира семејното насилство во чл.122, ст. 21, слична дефиниција е дадена и во Законот за семејството определувајќи го овој поим како „малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема: брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, браќа и сестри,

⁴⁶ Ibid., чл.46.

полубраќа и полусестри, постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и лица членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена“.

Македонското законодавство во новиот Закон за заштита на децата во чл.12 ст.2, изрично ги забранува сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба на децата (детска порнографија, детска проституција), насилно подведување, продажба или трговија со децата, психичко или физичко насилство и малтретирање, казнување или друго нечовечко постапување, сите видови на експлоатација, комерцијално искористување и злоупотреба на децата со кои се кршат основните човекови слободи и права и правата на детето, но за жал за ваквите забрани не предвидува казнени одредби, туку само за дел од нив - прекршочна одговорност.

Имајќи ги предвид (во 2010 г.) предлог - стандардите на Истанбулската конвенција, тие беа презентирани пред Националното тело за заштита од семејно насилство, а подоцна беше изготвена и усвоена „Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година“, чија цел е спречување на сите облици на семејно насилство врз секоја жртва.

Како *ultima ratio* во борбата за спречување на сите антисоцијални појави и дејствија во едно општество, Република Македонија континуирано се посветува на прашањето на имплементација на соодветна казнено-правна заштита од сите облици на насилство, особено на тоа од сексуална природа и тоа врз децата.

Кривичниот законик на Република Македонија инкриминира повеќе форми на сексуално насилство воопшто: чл.186 - силување, чл. 187 - обљуба врз немоќно лице, чл.188 - полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, чл.189 - обљуба со злоупотреба на положбата, чл.190 - задоволување на полови страсти пред друг, чл. 192 - подведување и овозможување полови дејствија, чл. 193, 193-а и 193-б - прикажување порнографски материјал на малолетник, производство и дистрибуција на детска порнографија и намамување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години;

последниве одредби директно се во функција на заштита на малолетниците.

Престојните измени на Кривичниот законик предвидуваат заострување на казнено-правната репресија за ваквите дела. Имено, Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик од ноември, 2013 година, содржи одредби со кои се интервенира во одредбите кои се однесуваат на сексуалните деликти, посебно насочени врз децата како жртви во насока на инкриминирање на нови облици, заострени казни и со проширување на системот на санкции со нова мерка на безбедност за сторителите на кривичното дело полов напад врз дете кое не наполнило 14 години: медицинско- фармаколошко лекување.

Во Истанбулската конвенција, од своја страна, се бара државите да преземат мерки за инкриминирање на повеќе дејствија на семејно насилство и сл., истакнувајќи ги посебно силувањето и половиот напад врз дете, склучувањето на присилни и детски бракови, повредата на психичкиот и физичкиот интегритет на личноста преку заплашување и други дејствија, гениталното осакатување, присилниот абортус и стерилизацијата, сексуалното вознемирување и сл. Со цел ефикасно остварување на казнено-правната превенција и репресија, Конвенцијата прецизно ги одредува правилата за јурисдикцијата на државите, и дава насоки за пропишувањето на соодветни санкции и за одмерувањето на казната.

Република Македонија во голем дел и претходно ги имаше инкриминирано дејствијата кои се опфатени со Конвенцијата, а значајно усогласување со стандардите опфатени со неа претставуваат и дел од одредбите од Предлог-законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик. Ова е постигнато делумно и поради активното следење на стандардите стипулирани во оваа Конвенција и пред нејзиното официјално потпишување и навременото новелирање на нашето законодавство.

Сепак, сексуалното насилство врз децата останува да биде еден од најбруталните облици на криминал на денешницата. За негово сузбивање и за поефикасна превенција ќе биде потребна многу посилна

борба од страна на државата, но и од граѓанскиот сектор, која ќе се води на многу фронтови.

Користена литература

Арнаудовски Љ., Стојановски Т.: Трговија со луѓе – криминалитет, Скопје, 2002;

Камбовски В.: Кривичен законик, Интегрален текст – предговор, кратки објаснувања и регистар на поими, Скопје, 2011;

Камбовски, В.: Казнено право – општ дел, Скопје, 2011;

Камбовски В., Тупанчески, Н., Казнено право – посебен дел, Скопје, 2011;

Dottridge Mike: Child Trafficking for sexual purposes, ECPAT International, November 2008.

Мујоска, Е.: Кривичноправни аспекти на производство и дистрибуција на детска порнографија, магистерска теза, одбранета на Правниот факултет „Јустинијан Први“- Скопје, 2011;

Weber Gregory M.: Grooming Children for Sexual Molestation, достапен на: http://www.vachss.com/guest_dispatches/grooming.html.

Кривичен законик на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр. 37/96; 80/99; 4/02; 43/03; 19/04; 81/05; 60/06; 73/06; 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13 и 82/13;

Закон за заштита на децата, „Службен весник на РМ“, бр. 23, од 14.02.2013.

Законот за семејството, „Службен весник на РМ“, бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/10, 156/10, 39/12 и 44/12;

Закон за работните односи, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 62/2005; 106/2008; 161/2008; 114/2009; 130/2009; 149/2009; 50/2010; 52/2010; 124/2010; 47/2011; 11/2012; 39/2012; 13/2013 и 25/2013;

Закон за заштита од вознемирување на работно место, „Службен весник на Република Македонија“, бр.79/2013;

Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Верзија усвоена на состанок на Работната група,

Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија,
достапна на:

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasisltvo_strategija_mkd.pdf;

Council of Europe, ETS No.185: Convention on Cybercrime
(Budapest 23 November 2001), достапна на:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>;

Council of Europe, Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CoE Treaty Series, No.210/2011, чл. 35;

International Conference on Combating Child Pornography on the Internet, Vienna, 1999, достапен на:

<http://textus.diplomacy.edu/thina/txGetXDoc.asp?IDconv=3193>;

United Nations: A/45/49: "Palermo Protocol" - Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, достапен на:

<http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>;

ECPAT International, Terminology, Child pornography, Forced marriage, достапно на: http://www.ecpat.net/EI/Csec_cst.asp;

Progress for Children, A Report Card on Child Protection, No.8, September 2009, достапен на:

http://www.unicef.org/protection/files/Progress_for_Children-No.8_EN_081309%281%29.pdf.

Assistant Professor Aleksandra Deanoska – Trendafilova, PhD¹
Elena Mujoska, MSc²

THE ISTANBUL (CAHVIO) CONVENTION AND THE CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE CHILDREN FROM SEXUAL VIOLENCE

Summary

The authors of this paper elaborate the issue of the domestic violence, particularly the violence against children pointing out that one of its most brutal forms is the sexual violence against children. At the beginning the authors state that the crime in general is decreasing, but what is alarming is the fact that the violence and the sexual crime is getting more present and more often victims are the children.

The Istanbul (CAHVIO) convention of 2011 is a new Council of Europe document aiming to improve the harmonization between the states legislation regarding the criminalization of acts of violence against women and the domestic violence. Among other, it stipulates that the countries should criminalize the actions of sexual violence, rape, non-consensual sexual actions, forced abortion and sterilization, forced marriages, genital mutilation of children etc.

According to the authors, the Macedonian criminal legislation significantly corresponds to the standards of the CAHVIO convention, especially the forthcoming amendments envisaging higher repression and even new measures against the perpetrators of sexual offences against children.

¹ Assistant Professor, Institute of Criminal Law, Law Faculty „Justinianus Primus”, University of “Ss.Cyril and Methodius” in Skopje

² Teaching Assistant, Institute of Criminal Law, Law Faculty „Justinianus Primus”, University of “Ss.Cyril and Methodius” in Skopje

Д-р Беса Арифи, доцент¹

ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН ЖРТВИТЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/.55:343.98

1. Вовед

„Најголемата внатрешна закана од тероризмот не се наоѓа на прагот, туку внатре, во нашиот дом²”. Вака авторите *Wolhuter, Olley, & Denham* го започнуваат поглавието за семејното насилство во нивната книга за виктимологијата, виктимизацијата и правата на жртвите. Тие истакнуваат дека природата на овој терор, кој понекогаш се претрпува на дневна база, се движи од психолошка и вербална, преку физичка и сексуална и понекогаш ја достигнува дури и хомицидалната карактеристика³. Особено се потенцира фактот што ефектот на делата поврзани со семејно насилство врз жртвата е особено трауматичен, широк и долготраен со можности да се чувствува и години после настанот во пресрет на други трауматични ситуации⁴.

Феноменот на семејното насилство не е нов проблем на општеството, туку отсекогаш постоел. Експертите наведуваат дека овој феномен не може да се поврзе само со една нација, култура, раса, вера или друго општествено обележје, т.е. тој има универзален карактер, а освен тоа, во современите типологии за криминалитетот истиот

¹ Авторот е доцент на казено-правни науки на Правниот факултет на Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово.

² *Wolhuter, Olley, & Denham*(2009), 51.

³ Ибид.

⁴ Авторите особено истакнуваат два вида на психолошко пореметување на жртвите на сексуалното насилство: пореметување на посттрауматичен стрес (*post-traumatic stress disorder – PTSD*) и длабока депресија (*major depression*). Ибид. 53.

феномен се третира како современ облик на насилничкиот криминалитет¹. Значи се работи за стар проблем, но за нов пристап кон истиот.

Анализирањето на семејното насилство започнало релативно доцна, не само во нашата држава, туку и општо на меѓународно ниво. За семејното насилство почна јавно да се говори дури во 1960тите години и подоцна. Тоа се години во кои се појави феминистичкото учење во виктимологијата. Имено токму ова учење, пред неколку децении, го истакна тоа што беше речено и од погоре цитираните автори: дека виктимизацијата не се случува само надвор, туку и внатре во домот. Таквата виктимизација е дури и поопасна за жртвата, бидејќи се случува во место кое треба да биде синоним за сигурност и топла атмосфера. Оттука, влијанието на таквата виктимизација остава трајни белези во личноста на жртвата.

Особено важни меѓународни документи од оваа област се Конвенцијата на ОН за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените од 1979 година и нејзиниот Факултативен протокол од 2000 година, како и Декларацијата на ОН за елиминација на насилство на жените од 1993 година. Документ од посебна важност, во оваа сфера, е САНВИО Конвенцијата (Истанбулската конвенција) од 2011, која јасно го дефинира насилството врз жените, како прекршување на човековите права и облик на дискриминација и посочува инкриминирање на одредени кривични дела во кривичните законици на земјите-потписнички.

¹ Чачева, Фришчик, & Мишев (2007), 17.

2. Заштитата на жртвите на семејното насилство во законодавството на РМ

Во согласност со меѓународните стандарди и препораки², во Република Македонија семејното насилство беше инкриминирано со новелата на КЗ од 2004 година, кога во членот 122 каде се објаснува значењето на одредени поими, под став 19 семејното насилство се дефинира како „малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи”. На овој начин, поимот се дефинира во член 122, а, пак, не постои посебно кривично дело семејно насилство, туку наместо тоа, оваа појава е инкриминирана во рамки на постојните кривични дела во казненото законодавство, со цел таквото насилство, поради својата сериозност, да се третира како и останатите кривични дела. Експертите укажуваат дека со дефинирањето, пропишаните построги казни и гонењето по службена должност, нашето законодавство оди чекор напред бидејќи на тој начин семејното насилство се издвојува како посебен вид на криминал, при што, граѓанско-правниот и казнено-правниот систем се поврзуваат во дефинирањето на оваа појава и заштита на жртвите од истата³.

Така, освен построгот казнување на делата сторени во рамки на семејното насилство, заштита за жртвите на ваквиот тип на криминалитет се овозможува и преку одредбите на Законот за семејството, во кој сега семејното насилство се дефинира на идентичен начин како и во КЗ со пошироко набројување на активните и пасивните

² Особено Препораката Rec(2002)5 на СЕ: (Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member States on the protection of women against violence, 2002).

³ Чачева, Фришчиќ, & Мишев (2007), 119, оп. цит.

субјекти на ваквото насилство⁴. Законот за семејството ги предвидува следните мерки за заштита за жртвите на ваквото насилство:

- Обезбедување нужно сместување за лицето-жртва на насилство, кое може да трае најмалку 6 месеци со можност за продолжување за уште 6 месеци;
- Обезбедување соодветна здравствена заштита;
- Обезбедување соодветна психосоцијална интервенција и третман;
- Упатување во соодветно советувашиште;
- Доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помагање за продолжување на редовното образование;
- Известување на органот за прогон;
- Давање секаков вид на правна помош и застапување;
- Покренување постапка пред надлежен суд;
- Поднесување барање до судот за изрекување на привремена мерка за заштита кога тоа е потребно и
- Преземање други мерки, за кои ќе се оцени дека се неопходни за решавање на проблемот⁵.

Ваквите мерки можат да ги преземат надлежните институции како државни, така и невладини. Освен овие мерки, кога се работи за случаи на семејно насилство, судот може да ги изрече следните забрани:

- 1) забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство;
- 2) забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно;
- 3) забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството;
- 4) одреди отстранување од домот без оглед на сповственоста, до донесувањена конечна одлука од надлежниот суд;
- 5) забрани да поседува огнено или друго оружје, или истото да му биде одземено;

⁴ Закон за изменување и дополнување на Законот за семејството, 2008, чл 94-б.

⁵ Ибид. чл. 94-в.

- 6) го задолжи да ги врати предметите кои се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството;
- 7) изрече задолжително издржување на семејството;
- 8) нареди тужениот да посетува соодветно советувашиште;
- 9) нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и другипсихотропни супстанции, или има некое заболување;
- 10) го задолжи да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати одсемејното насилство и
- 11) изрече која и да било друга мерка која судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството⁶.

Како што може да се види, се работи за доста широка заштита на оваа категорија жртви. Преку ваквото регулирање на овој тип на насилство во позитивното законодавство експертите истакнуваат дека РМ се вбројува „во редот на држави кои, покрај задолжителното обезбедување на соодветна заштита на жртвата на семејното насилство, вовеле и комплементарна правна заштита на жртвите во овие случаи⁷”.

3. Распространетоста на семејното насилство во РМ

Во истражувањето реализирано од страна на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ – ЕСЕ, во кое беа анкетирани 1432 испитанички (полнолетни лица од женски пол), а кое беше реализирано во јули 2006 година, се забележуваат доста интересни информации. Мислам дека е значајно да се анализираат овие податоци за да се добие впечаток за општата состојба за семејното насилство во РМ, бидејќи анкетаирањето ја опфатила целата државна територија, според репрезентативен примерок кој ги имал сите потребни карактеристики, така што се внимавало на територијалната, урбанистичката, социјалната и етничката правична застапеност⁸.

⁶ Ибид. чл. 94-е.

⁷ Чачева, Фришчиќ, & Мишев (2007), 122.

⁸ Повеќе информации околу истражувањето и репрезентативниот примерок можат да се најдат во горецитираната книга.

Од гореистакнатиот број на испитанички 180 пријавиле семејно насилство, а, пак, 1252 испитанички се изјасниле дека не биле жртва на такво насилство. Во однос на видот на пријавеното насилство, истражувањето покажа ваква распределба:

Графикон 3.1

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка(2007), 41.

Поделбата на трите вида семејно насилство е направено според законската дефиниција на овој феномен, која како што може да се забележува од погоре цитираните одредби на КЗ, разликува психичко, физичко и сексуално насилство во овој однос. Како што може да се види, процентот на психичкото насилство е доста голем и загрижувачки.

На прашањето колку пати им бил нарушен физичкиот интегритет, 25% од жртвите одговориле „еднаш или двапати“, додека, пак, 21.5% одговориле „3 до 10 пати“. Загрижувачки е што доста голем процент (18.9%) одговориле „повеќе од 20 пати“. Како насилник најчесто се појавува сопругот/партнерот (70.3%), поранешниот сопруг

(10.6%) што покажува дека тој се јавува како причинител во вкупно 80.9% на случаите.

Особено е интересен и впечатлив графиконот кој го покажува нивото на пријавување на инцидентот на полиција:

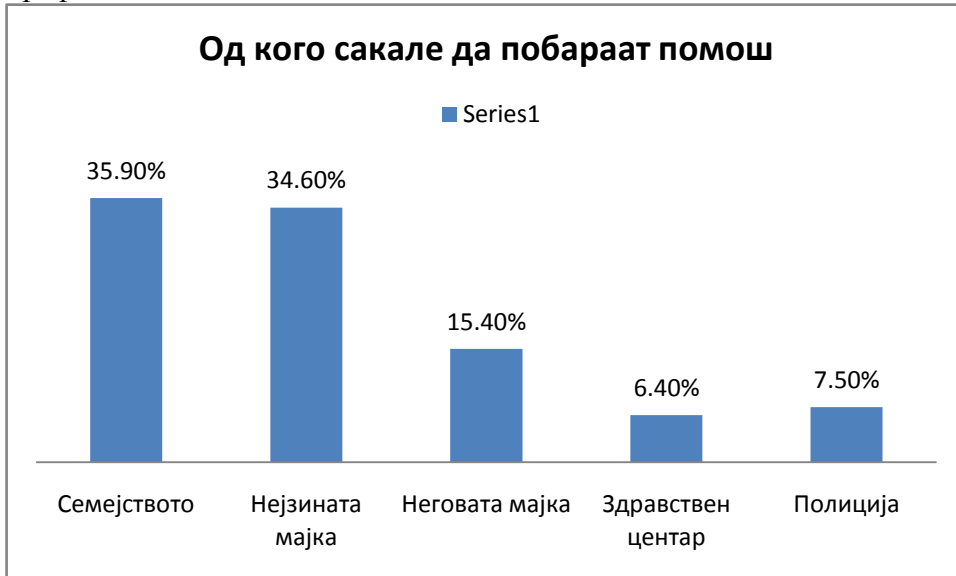
Графикон 3.2

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка(2007), 89.

Може да се забележи дека фактички темната бројка на овој вид на криминалитет е доста висока, имајќи предвид дека само 20% од ваквите дела се пријавуваат, што, исто така, е доста загрижувачки факт. Дека ваквите жртви немаат доверба во државните органи покажува одговорот даден од страна на 78 испитанички на прашањето од кого сакале да побараат помош:

Графикон 3.3

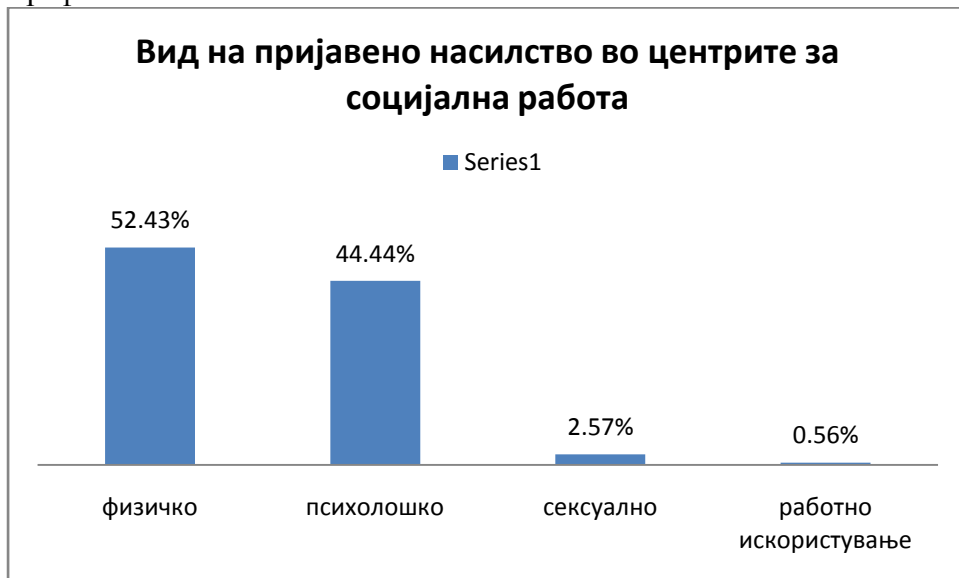

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка (2007), 95.

Ова покажува дека сепак, сè уште важечкиот став е ваквите инциденти да остануваат внатре во семејството, иако често, жртвите не се сигурни зошто го прават тоа. Така на прашањето зошто не побарале помош, 23% од испитаничките одговориле дека не знаат, 15% стравувале од заканите, последиците на пријавувањето кое би довело до зголемување на насилството, а, пак, дури 18.5% биле исплашени дека нема да им поверуваат, или дека ќе ги обвинат, што ја покажува јасно реалната страв на жртвата од секундарна виктимизација.

Што се однесува, пак, до начинот на кој државните органи се справуваат со делата на семејно насилство, центрите за социјална работа за периодот јуни 2005-јуни 2006 година објавиле дека вкупно биле пријавени 839 случаи на семејно насилство, според долунаведениот износ во проценти на разните видови на насилство:

Графикон 3.4

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка (2007), 130.

Интересно е да се анализира и бројот на кривични постапки, кои се воделе под дела на семејно насилство. Во погоре цитираното истражување се огледуваат општите податоци добиени за целата државна територија, според кои основните судови во 2006 година постапувале по вкупно 311 обвинителни акти, од кои 257 се однесуваат на кривичните дела против животот и телото (физичко насилство), 40 за кривичните дела против слободите и правата на човекот (психолошко насилство) и 14 во однос на кривичните дела против половата слобода и половиот морал (сексуално насилство)⁹:

⁹ Во однос на кривичните дела кои се квалификуваат како потешки кога се сторени при семејно насилство КЗ ги набројува следните дела: убиство, убиство на миг, телесна повреда и тешка телесна повреда (од групата кривични дела против животот и телото); присилба, противправно лишување од слобода и загрозување на сигурноста (од групата кривични дела против слободите и правата на човекот) како и силување, обљуба врз немоќно лице, полов напад врз дете и посредување во вршење проституција (од групата кривични дела против половата слобода и половиот морал. (Кривичен законик (пречистен текст), 2004).

Графикон

3.5

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка(2007), 157.

Интересно е да се види и застапеноста на поединечните облици на семејното насилство:

Табела 3.1

Кривично дело	МВР	ОЈО	Основен суд
Убиство	7 (2.7%)	3 (1.26%)	11 (3.5%)
Убиство на миг			2 (0.6%)
Телесна повреда	186 (72%)	163 (68%)	190 (61.1%)
Тешка телесна повреда	33 (12.8%)	19 (8%)	54 (17.4%)
Присилба	2 (0.8%)	3 (1.26%)	8 (2.6%)
противправно лишување од слобода		1 (0.4%)	4 (1.3%)
Загрозување на сигурноста	26 (10%)	36 (15.1%)	28 (9%)
Силување	1 (0.4%)	9 (3.8%)	5 (1.6%)
Обљуба врз немоќно лице		1 (0.4%)	
Полов напад врз дете	3 (1.2%)		5 (1.6%)
Посредување при вршење на проституција		3 (1.26%)	4 (1.3%)

Извор: Чачева, Фришчиќ, & Мишев, Живот во сенка, (2007), 157-158.

Доколку овие податоци се споредуваат со податоците добиени од Основниот суд - Тетово, за истиот временски период, кој ја покрива 2006 година, ќе се утврди дека во овој првостепен суд, за тој временски период, од 709 случаи по кои се постапувало, 30 биле означени како дела на семејно насилство и тоа според следната структура:

Табела 3.2

Вид на кривично дело	Број на случаи
телесна повреда	23
тешка телесна повреда	2
загрозување на сигурноста	3
други блиски дела	2

Извор: Основен суд – Тетово

Или, пак, ако тоа се изрази процентуално ќе се добие следниот графикон:

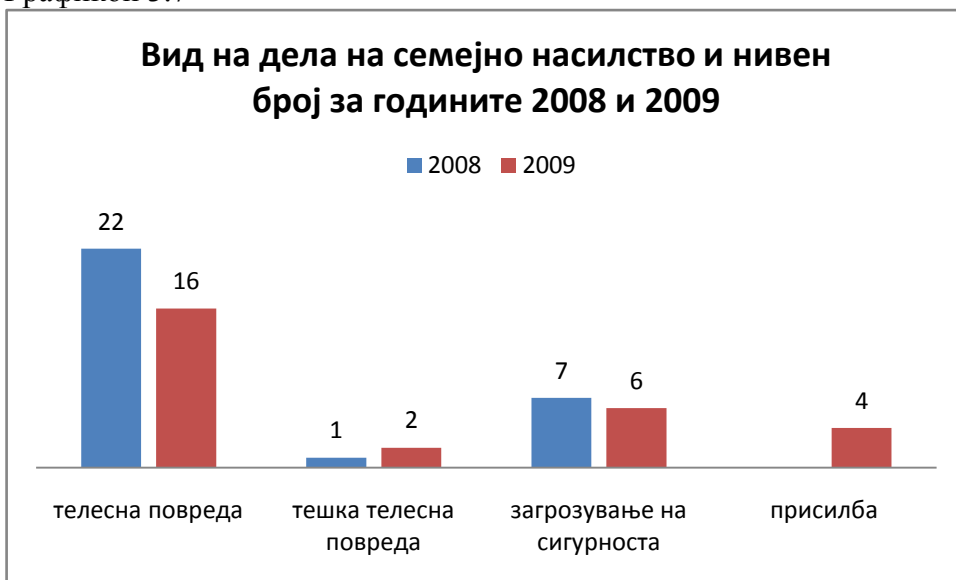
Графикон 3.6

Извор: Основен Суд – Тетово

За наредните две години од ОС-Тетово добиени се следните податоци кои се однесуваат на семејното насилство¹⁰:

Графикон 3.7

Извор: Основен суд – Тетово

Како што може да се види, и на државно, и на локално ниво, највисоко застапен вид на семејното насилство е телесната повреда (со околу 77% во локалниот суд и 61.1% во вкупниот број судења во државата), додека, пак, другите облици се условно кажано маргинални, но сепак, присутни.

¹⁰ Притоа треба да се земе предвид дека во 2008 година, од вкупниот број на кривични дела за полнолетни лица кој изнесува 923, 30 се дела на семејно насилство, а, пак, од 1043 кривични дела за полнолетни лица во 2009 година 28 се дела на семејно насилство. Претседателот на ОС-Тетово, исто така, се повика на малиот број пријавени вакви случаи и високата темна бројка на ваквиот криминалитет. (Зендели, 2010).

4. Заклучок

Како што беше истакнато, темната бројка на овој вид на криминалитет е доста висока и во таа насока треба решително да се работи. Сведоци сме на голем број кампањи кои се организираат како од државниот, така и од невладиниот сектор, но, сепак, како и во сите други места, а кај нас уште повеќе, ова прашање е силно поврзано со менталитетот на општата јавност кој сè уште е доста затворен кога се работи за вакви случаи. А за тоа да се смени, потребно е време и сестран напредок во сите сфери.

Истотака, многу е важно да се разбере дека ваквиот вид на насилство, особено спрема жените(бидејќи според сите истражувања произлегува дека најчеста жртва на семејното насилство е жената) е посебна форма на дискриминација, и како таква претставува сериозно прекршување на универзалните човекови права. Ова особено се истакнува во САНВЕО Конвенцијата која што е потпишана, но сè уште не е ратификувана од РМ. Од голема важност е посочувањето на Конвенцијата дека делата на насилство спрема жената и на семејното насилство треба да се гонат по службена должност. Треба да се работи на покренување на свеста дека ова е премногу важна конвенција, која воведува нови дефиниции и важни барања за инкриминации кои треба да се прифатат што побргу за да се овозможи подобра заштита за жртвите на овој криминал.

Додека тоа да се достигне, од голема важност е можностите, кои сега се нудат со позитивните промени на законодавството да се имплементираат што е можно поенергично во реалноста. Притоа треба да се истакне дека законодавството на РМ им пружа релативно добра можност за заштита на жртвите на семејното насилство. Иако досега недостасуваа општи одредби за положбата и заштитата на жртвата на кривичното дело, жртвите на семејно насилство во последната деценија се третираше како посебни категории жртви и на нив им било посветено посебно внимание, кое се огледува во фактот колку позитивното законодавство се променило во оваа насока пред да се замисли воведувањето на општи одредби за жртвата што допрва започнува да се прави преку реформираниот ЗКП. А што се однесува до ЗКП, мислам

дека треба сериозно да се размислува жртвите на семејното насилство да бидат третираны како посебен вид на жртви со посебни потреби, со цел да им се пружи можност полесно да се обратат до државните органи со што би се намалила и високата темна бројка на овој криминал. Само на тој начин земјата ќе може да стане посигурно и позаштитено место за сите нас.

Библиографија

- Арнаудовски, Љ. (2007). *Криминологија* Скопје: 2-ри Август, Штип;
- Basik, I., Maunsell, C., & Gogan, S. (1998). *The Legal Process and Victims of Rape*. Dublin: Dublin Rape Crisis Centre;
- Cook, K., & Jones, H. (2007). Surviving victimhood: the impact of feminist campaigns. Во S. Walklate, & ed., *Handbook of Victims and Victimology* (стр. 125-145). Cullompton: Willan Publishing;
- Кајзер, Г. (1996). *Криминологија*. Скопје: Александрија;
- Камбовски, В. (2004). *Казнено Право - Опит Дел*. Скопје: Култура;
- Halili, R. (2007). *Viktimologjia (Виктимологија)*. Prishtinë (Приштина): XHAD Studio;
- Чачева, В., Фришчиќ, Ј., & Мишев, С. (2007). *Живот во сенка*. Скопје: Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ – ЕСЕ;
- Pizzey, E. (1998). Men are strong, men are bullies and men are violent. Men don't cry when their wives beat them up. This is the unreported face of domestic violence. *The Observer*, 32;
- Pizzi, W. (1999). *Trials without truth*. New York: New York University Press;
- Sanders, A., & Young, R. (2007). *Criminal Justice (3rd ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Walklate, S. (2001). The Victims' Lobby. Во M. Ryan, S. Savage, & D. Wall, *Policy Networks in Criminal Justice*. London: Palgrave Macmillan;

Wolhuter, L., Olley, N., & Denham, D. (2009). *Victimology: Victimization and Victims' Rights*. New York: Routledge-Cavendish;

Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member States on the protection of women against violence. (2002, April 30). Преземено на 21.03.2010 од Council of Europe:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. (12.4.2011), преземено на 22.11.2013 од Council of Europe:

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf>

Зендели, Х. (2010, Април 6). претседател на Основен суд - Тетово. (Б. Арифи, водител на интервју;)

Чачева, В. (2010, февруари 5). Истражувач во Институтот за политички, социолошки и правни истражувања во Скопје. (Б. Арифи, водител на интервју;)

Кривичен законик (пречистен текст). 30.3.2004. „Службен весник на Р. Македонија“ бр. 19/2004;

Закон за семејството (пречистен текст). 22.12.2008. „Службен весник на РМ“ бр. 84 од 11.07.2008;

Закон за кривичната постапка. 18.11.2010. „Службенвесник на РМ“ бр. 150/2010.

Assistant Professor Besa Arifi, PhD¹

A SPECIAL OBSERVATION ON VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

Summary

Victims of domestic violence represent a very delicate category of victims. They are especially vulnerable since the place that should be a synonym for safety, home and care becomes the place of their torment. These article analyses the way of providing protection for victims of domestic violence regarding the legislation of RM. Provisions of the Criminal Code and the Law on Family are analyzed in order to understand what kind of protection is provided to these victims by the legislation. Furthermore, data provided by NGO reports regarding the spread of domestic violence are analyzed and compared to data gathered in the Court of first instance in Tetovo. It can be understood that the grey figure is very high in this type of crime and measures should be taken to give more opportunity to victims of domestic violence to approach the courts. The ratification of the CAHVEO Convention would represent a major step forward considering the new definitions and incriminations that the legislation would include.

¹ Assistant Professor, Law Faculty, University of South East Europe in Tetovo

Д-р Бобан Мисоски, доцент*

ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ КАЈ КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/55:343.144(497.7)

Апстракт

Авторот ги елаборира одредбите од новиот ЗКП од 2010 година коишто се однесуваат на постапката за спогодување, при што наведува дека оваа постапка може да се примени во однос на сите кривични дела, вклучувајќи ги и кривичните дела поврзани со семејно насилство. Ги елаборира амбивалентните теоретски ставови, како и ставовите на практичарите во однос на примената на оваа постапка како начин за решавање на кривичните дела од областа на семејното насилство. Во таа насока, авторот смета дека и покрај фактот дека новиот ЗКП е на прагот на неговата примена, потребно е определно унапредување, пред сè на одредбите коишто се однесуваат на постапката за спогодување, како и унапредување на материјалниот закон, а сè со цел унапредување на позицијата на жртвите на овие кривични дела.

Клучни зборови: Новиот ЗКП од 2010 година, семејно насилство, постапка за спогодување

*Доцент на научната област Казнено процесно право на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Вовед

Новиот ЗКП од 2010 година претставува нов и реформски закон, кој воведува поголеми концептуални измени во системот на казнена правда во Република Македонија. Една од можеби најинтересните новини е воведување на постапката за спогодување за кривичната санкција. Оваа постапка е инспирирана, првенствено, од позитивните ефекти со кои оваа постапка е карактеристична со системите на казнена правда во САД и Англија, чиишто атрибути, првенствено од аспект на судската ефикасност, беа препознаени од страна на Советот на Европа, кој преку својата препорака¹ ја отвори вратата за примена на овој институт во системите на казнена правда во евро-континентална Европа.

Постапката за спогодување за вина, со своите карактеристики и популарност раѓа и низа сомнежи во оправданоста и правичноста на овој концепт. За таа цел, се водат повеќе теоретски расправи дали системот на казнена правда е поправичен доколку воопшто не ја предвидува оваа постапка. Притоа, најчесто критиките на овој концепт се поврзани со определени групи на кривични дела и нивните специфики.

Една од тие групи на кривични дела се и кривичните дела поврзани со семејното насилство. Односно, често поставувано прашање е дали е оправдано во случаите кога е сторено кривично дело поврзано со семејно насилство да се применува спогодување со сторителот, како и дали оваа постапка нуди доволно гаранции за заштита на интересите на жртвата во овие случаи. Токму поради овие дилеми, италијанскиот ЗКП, на пример, прави градација помеѓу кривичните дела за коишто може да се примени оваа постапка².

¹Види јаПрепораката бр. (87) 18 од 17 септември 1987 година, донесена на 410. седница на министрите и нивните заменици од државите-членки на Советот на Европа. Достапна на:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608011&SecMode=1&DocId=694270&Usage=2>

²Види ги членовите 444 до 448 од ЗКП на Италија, во Pavisic, B. Ed. and Insolera G., Giostra G. Talijanski Kazneni Postupak, Pravni Fakultet Sveucilishta u Rijeci, 2002

Македонскиот законодавец прифаќајќи го решението што е поблиско до оригинерното, ја прифати можноста оваа постапка да се применува за сите кривични дела, вклучувајќи ги и кривичните дела поврзани со семејното насилство. Во оваа пригода ќе направиме анализа дали македонското решение уредено преку постапката за спогодување е оправдано и дали во соодветна мерка ги застапува интересите на жртвите на семејното насилство.

Во рамките на овој текст ќе се осврнеме на позитивно-правните решенија преку кои постапката за спогодување е уредена во ЗКП од 2010 година, какви се аргументите на жртвите на семејното насилство во поглед на примената на оваа постапка, и конечно дали нивните интереси се соодветно застапени, како и дали е потребно да се направи определено унапредување на овие законски решенија.

1. Генерални карактеристики на постапката за спогодување во ЗКП на РМ од 2010 година

Со воведувањето на постапката за спогодување во ЗКП на РМ од 2010 година, којшто е пред непосредна примена³, несомнено, Република Македонија се вбројува во државите со развиен легислативен систем на казнена правда. Имено, воведувањето на постапката за спогодување за вина, рedefинирањето на системот на истрагата, како и воведувањето на англосаксонски модел на главна расправа⁴, новиот ЗКП на РМ бездруго во себе има вградено повеќе акузаторни модели чија што главна цел е зголемување на ефикасноста на кривичната постапка, како и унапредување на законските гаранции за остварувањето на правото на фер судење на обвинетото лице.

Во Новиот ЗКП на РМ од 2010 година на голема врата е внесен најкарактеристичниот инструмент на англосаксонскиот систем на казнена правда – спогодувањето за видот и висината на кривичната

³„Службен весник на РМ“, бр. 150/2010, а примената на овој закон ќе започне од 1.12.2013 г.

⁴Види: Камбовски В., Крапац Д., Калаџиџев Г., Бужаровска Г., Стратегија за реформа на казненото право, Министерство за правда 2007г.

санкција⁵. Постапката за спогодувањево ЗКП на РМ, начелно, е мошне близок до оригинерниот модел и тоа во неколку аспекти.

Првиот аспект се однесува на фактот дека ЗКП на РМ го прифаќа ставот дека постапката за спогодување е дозволена за сите кривични дела, а не само за определена категорија, најчесто полесни, кривични дела⁶. Што е очигледно од членот 483, ст. Од ЗКП од 2010 година.

Следен аспект е дека ЗКП на РМ ги предвидува идентичните гаранции од страна на судот во поглед на заштитата на правата на обвинетото лице од неосновани обвинувања, или од одмаздољубивост на јавниот обвинител⁷. Овие гаранции се предвидени во членовите каде е уредена обврската за судот да ја оценува предложената предлог-спогодба особено во делот дали обвинетото лице е свесно за последиците од прифаќањето на спогодбата, односно дали тоа го прави доброволно (чл. 488, ст. 2).

Конечно, и покрај фактот дека македонскиот ЗКП го препознава само спогодувањето за видот и висината на кривичната санкција, сепак, македонскиот модел е подоследен до изворниот модел на спогодувањето за вината, бидејќи судот не обврзан во која мерка би предложил ублажување на предложената казна како надомест за кооперативноста на обвинетото лице. Тоа може да се увиди од членот 483 од ЗКП од 2010 година, во кој се вели дека по спроведувањето на постапката за спогодување обвинителот и обвинетиот може да му предложат на судот да изрече санкција ублажена најмногу до границите за ублажување на казна предвидени во ЗКМ.

⁵Види: Бужаровска Г., Мисоски Б., Plea Bargaining in the New Law on Criminal Procedure in Republic of Macedonia, Macedonian Law Journal , 2010 година, стр. 3 и сл.

⁶Види го на пример италијанскиот механизам за спогодување или францускиот модел во: Бужаровска Г., Мисоски Б., Нанев Л., Компаративно истражување на решенијата за забрзување и поедноставување на казнената постапка, МРКПК, бр. 1, 2008 година (стр. 201-240).

⁷Види ги забелешките на Врховниот суд на САД во предметот Борденкирхер против Хајс во насока на заштита на обвинетото лице против одмазда на обвинителот во услови на неприфаќање на постапката за спогодување. Види: *Bordenkircher v. Hise*, Supreme Court of the United States, 1978. 434 U.S. 357, 98 S.Ct. 663, 54 L.Ed.2d 604, а во таа насока се и гаранциите во членот 11 од Федералните правила на кривичната постапка, достапни на: <http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp>

Во таа насока, вреди да се истакне дека македонскиот ЗКП од 2010 година, покрај спогодувањето за видот и висината на кривичната санкција го познава и признанието на вина како дополнителен инструмент. Притоа, признанието за вина е обврска за започнување на постапката за спогодување само ако е дадено во фазата на контролата на обвинението. Постапката за спогодување најчесто се применува во пораните фази од кривичната постапка, односно во фазата на истрагата сè до фазата на контролата на обвинението, додека во текот на контролата на обвинението и во текот на главната расправа, обвинетото лице има право да ја признае вината. Таквото признание во зависност од фактот кога е дадено се смета за предуслов за спороведување на постапката за спогодување. Односно, доколку е дадено во фазата на контрола на обвинението, тогаш треба да се примени и постапката за спогодување во смисла на чл. 334 од ЗКП од 2010 година.

Во случаите кога признанието е дадено во текот на неговиот прв распит пред судот, тогаш во овие случаи и не се спроведува постапката за спогодување помеѓу јавниот обвинител и обвинетиот и неговиот бранител, туку во оваа постапка акцентот е ставен на судот кој само ја оценува валидноста на признанието, а понатаму во текот на главната расправа ги овластува странките да ги изведуваат само доказите што се поврзани за одмерувањето на кривичната санкција (чл. 380 и 381 од ЗКП од 2010 година).

Прифатениот концепт на македонскиот законодавец за генерална примена на овој институт во сузбивањето на криминалитетот, значи дека според одредбите на новиот ЗКП осомничените, односно обвинетите лица ќе може да се спогодуваат со овластениот тужител за вината без оглед на тежината на кривичните дела. Тоа значи дека преку оваа постапка би можело да се финализираат и сите кривични дела коишто се карактеризираат со семејно насилство.

Односно, во оваа пригода, сосем оправдано, се поставува прашањето дали во случаите кога е сторено кривично дело со карактеристики на семејно насилство може да очекуваме дека преку примената на постапка за спогодување со осомниченото, односно обвинетото лице, може да очекуваме дека во адекватна мерка би се заштитиле правата на жртвите на семејното насилство.

За одоговор на оваа хипотеза, првин би требало да ги проанализираме специфичните карактеристики на постапката за спогодување, со сите предности и недостатоци увидени во практиката. Вториот дел од анализата би требало да се движи во насока на анализа на гарантните механизми коишто се предвидени во новиот ЗКП од 2010 година со цел да се заштитат правата на жртвите од кривичните дела, за на крајот да се понудат дополнителни механизми за заштита на правата на жртвите на семејно насилство, особено во случаите на примена на постапката за спогодување.

2. Аргументи за и против примена на постапката за спогодување со обвинетото лице

Постапката за спогодување со обвинетиот, сè уште предизвикува бројни академски дискусии за нејзината оправданост, праведност и правичност. Причините за дискусиите во поглед на нејзината оправданост лежат во фактот дека во интерес на ефикасноста на судските постапки обвинетиот се откажува, пред сè, од правото на фер и непристрасно судење преку одржување на јавен и контрадикторен главен претрес, како и го отфрла правото на забрана за самообвинување, две темелни гаранции што претставуваат уставна категорија речиси во сите современи демократски држави. Сепак, за волја на вистината, а во насока на оправдување на сè поголемата популарност во компаративното право на овој институт може да констатираме дека многу поголем е бројот на аргументите коишто одат во прилог на оваа постапка, наспроти аргументите коишто се на штета.

2.1. Аргументи за

Најзначајните карактеристики на постапката за спогодување се зголемување на судската ефективност, зголемување на ажурноста на судовите и обвинителствата, како и заштеда на ограничените судски ресурси⁸.

⁸Види: Saltzburg, Stephen A. & Capra, Daniel J. American Criminal Procedure, West Group, St, Paul, Minn., 2000, стр. 959 и сл.

Во корист на примената на постапката за спогодување од аспект на осомниченото односно, обвинетото лице може да се наведат следните аргументи: гонење за полесно дело, што во системите на казнена правда кои што го прифаќаат начелото на легалитет во казненото гонење нема големо значење. Понатаму, откажување од страна на јавниот обвинител од гонење од некои полесни дела коишто не се опфатени во стекот со главното дело, или откажување од гонење во некои други кривични постапки коишто се водат за полесни дела против истото обвинето лице или добивање на полесна казна, или друга санкција⁹, односно според одредбите од ЗКП на РМ од 2010 година ублажување согласно одредбите на КЗМ за ублажување на казна¹⁰, значи и под посебниот законски минимум за конкретното кривично дело. Конечно, можеби најзначајните придобивки за обвинетото лице се лоцираат во фактот дека преку оваа постапка се скратува времетраењето на кривичната постапка, а со тоа и се намалува притисокот од страна на јавноста, како и можноста за ублажување на јавната осуда од пошироката општествена и социјална средина¹¹. Последните аргументи имаат особено значење од пенолошки аспект, бидејќи влијаат кон полесна и побезболна ресоцијализација и побрзо враќање кон секојдневниот живот на сторителите на казнените дела.

Од друга страна, придобивки од примената на постапката за спогодување може да се лоцираат и на страната на органите на прогонот. Односно, полицијата и јавниот обвинител, првенствено преку оваа постапка ги штедат своите ограничени ресурси, и тоа како финансиски така и човечки, а од друга страна се зголемува нивната ефикасност¹². Преку забрзаното решавање на предметите коишто се релативно неспорни од аспект на покриеност со докази, органите на прогонот своето внимание може да го фокусираат кон поквалитетни истраги за покомплексните случаи, односно за случаите во кои е

⁹Види: Kamisar Y., LaFave W. R., Israel J. H., King N. J., *Modern Criminal Procedure, Cases, Comments and Questions*, 9-th edition, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 1999, стр. 1288

¹⁰Види чл. 483 од ЗКП од 2010 година.

¹¹ Види: Johnson Philip E., *Criminal Procedure, Cases and Materials*, 3-rd Edition, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 2000, стр. 633.

¹²Види: Kamisar et al, *op. cit.* стр. 1289.

потребно поголемо инволвирање на повеќе органи, во текот на откривањето на пронаоѓањето на доказите за наводниот криминал.

На крајот, преку постапката за спогодување не е занемарена ниту положбата на жртвите или на оштетените лица од кривичните дела. Имено, и покрај брзото постапување на судот, улогата на жртвите не е исклучена, бидејќи и покрај фактот дека според одредбите на ЗКП на РМ од 2010 година, а и според оригинерните решенија во САД, во постапката за спогодување нема место за оштетеното лице, ниту, пак, за жртвата, сепак, се смета дека е доволна гаранцијата дека странките при спогодувањето може да се спогодуваат и за оштетното побарување¹³. Во оваа насока дополнителен аргумент е фактот дека со вака брзо добиената пресуда оштетеното лице ќе може побрзо да ги оствари своите права во текот на парничната постапка. Дотолку повеќе, преку земањето предвид на оштетното побарување во текот на постапката за спогодување, се овозможува на жртвата заштита на нејзините права и положба. Ова првенствено преку избегнувањето на секундарната виктимизација на жртвата¹⁴, преку нејзиното повторно соочување со обвинетиот во текот на главната расправа, или уште понеповолната варијанта - упатувањето на жртвата или на оштетениот од казненото дело своето оштетно побарување да го оствари по пат на граѓанска парница.

2.2. Аргументи против

Покрај бројните приврзаници на постапката за спогодување, постојат и теоретичари кои истакнуваат и определени недоследности на овој институт. Нивните тврдења за негативното влијание на постапката за спогодување главно се движат на насока на следните тврдења: неисклучувањето на можноста невин обвинет да се изјасни како виновен, со цел да го заштити вистинскиот сторител; необезбедувањето

¹³Види чл. 484 одЗКП од 2010 година.

¹⁴Види: Israel, Jerold H., Kamisar, Yale & LaFave Wayne R. Criminal Procedure and the Constitution, Leading Supreme Court Cases and Introductory Text, 2003 Edition, Thomson-West, стр. 517 и сл.

доволно гаранции на обвинетите кои не се во состојба да го сфатат значењето на обвинувањето и на последиците од нивното изјавување дека се виновни (пред сè лица со потешкотии во психофизичкиот развоток, а се пресметливи, или неписмени лица); конечно без овој институт, системот на казнена правда би бил поправеден бидејќи секое обвинето лице би можело да ги тестира аргументите на обвинителот преку усмена, јавна и контрадикторна главна расправа¹⁵.

Покрај овие аргументи, како негативна страна на постапката за спогодување со обвинетиот се наведуваат и недостатоците на јавност при самата постапка за преговарање помеѓу обвинителот и бранителот на обвинетиот. Се приговара на фактот дека без присуство на јавноста не секогаш може да се оцени дали улогата на јавниот обвинител и бранителот е професионална. Односно, дали пред сè бранителот ги застапува вистинските интереси на неговиот клиент, како и дали јавниот обвинител не применува средства на суптилна присила кон обвинетото лице да ја прифати наметнатата санкција¹⁶.

Сепак, корективност на овие стравувања, разбирливо е дека би требало да се гледа во улогата на судот кој би морал сите овие сомнежи да ги отстрани во фазата на оценка и прифаќање на постигнатата спогодба помеѓу обвинетиот и неговиот бранител од една страна и обвинителот од друга¹⁷.

Според определени критичари, пак, административната и финансиската ефикасност како најсилната страна на постапката за спогодување се преценети аргументи. Така, според истражувањето на

¹⁵Види: Saltzburg&Capra, op. cit. стр. 962 и сл.

¹⁶Види: Loewy Arnold H., Criminal Procedure, Cases, Materials and Questions, Anderson Publishing Co. Cincinnati, Ohio 2003, стр. 1150-1151; Baldwin J. & McConville M., Negotiated justice: pressures on defendants to plead guilty, London : Martin Robertson, 1977, стр. 39-59, како и: Schoenfeld H., Violated Trust: Conceptualizing Prosecutorial Misconduct, Journal of Contemporary Criminal Justice, Vol. 21, No. 3, 2005 (250-271), стр. 251 и 253.

¹⁷Подоцнежите студии на Болдвин ја покажуваат неговата наклонетост кон постапката за спогодување, но сепак сèуште се присутни неговите скептични ставови, пред сè во насока на недоволната заштита на обвинетиот бидејќи смета дека тој не е доволно информиран. Види: Baldwin J. Pre-Trial Justice, A Study of Case Settlement in Magistrate's Courts, Basil Blackwell Ltd. Oxford, 1985. стр. 75-107.

Шулхофер, во судовите во Пенсилванија е утврдено дека времето потребно за спроведување на целокупната постапка за спогодување со обвинетиот воопшто не се разликува од периодот потребен за спроведување на судењето преку одржување на главен претрес пред судот составен од професионален и лаички елемент¹⁸.

2. Специфики кај спогодувањето за вина за кривични дела на семејното насилство

Во случајот кога при анализата на предностите и недостатоците од примената на постапката за спогодување во еден систем на казнена правда, доколку како фактор го додадеме семејното насилство се добива впечатокот дека сите аргументи со кои се оправдува или негира примената на овој институт може да добијат дополнително толкување.

Следејќи ги одредбите од Кривичниот законик на Република Македонија може да забележиме дека семејното насилство е инкриминирано за девет кривични дела¹⁹, притоа најчесто кон семејното насилство, сосем оправдано, се гледа како кон квалификаторна околност или квалификаторен облик на основното кривично дело.

Во таа насока, во КЗМ, семејното насилство се предвидува како квалификаторен елемент кај кривичните дела убиство (чл. 123, ст. 2, т.2), телесна повреда (чл. 130, ст. 2) и тешка телесна повреда од кривичните дела против животот и телото; кривичните дела: присилба (чл. 139, ст. 2) против правно лишување од слобода (чл. 140 ст. 2) и загрозување на сигурноста (чл. 144, ст. 2) од кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот; како и кај кривичните дела: полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години (чл. 188, ст. 2) и посредување во вршење проституција (чл. 191, ст. 4) од главата на кривичните дела против половата слобода и половиот морал.

Полесен третман за семејното насилство според КЗМ има предвидено кај привилегираното убиство на миг уредено во членот 125.

¹⁸види: Schulhofer J. Stephen, Is Plea Bargaining Inevitable, Harvard Law Review, vol. 97, no.5, 1984, (1037-1107), стр. 1050 и сл.

¹⁹„Службен весник на РМ“ бр. 37/96, повеќепати менуван, со последните измени објавени во „Службен весник на РМ“ бр. 82/2013.

Имено кај ова дело семејното насилство се третира од страна на законодавецот како околност којашто може да претставува мотив за сторување на овој облик на привилегирано убиство со цел сторителот да се ослободи од теророт на насилникот, односно семејното насилство се смета дека претставува околност којашто го натерала сторителот да го лиши од живот својот насилник единствено со цел да се отргне од „канците“ на таквото малтретирање, или навредување, или физичко или психичко насилство²⁰.

Специфичната светлина којашто ја даваат овие кривични дела врз постапката за спогодување, а пред сè врз критичкиот став кон примената или непримената на оваа постапка се темелат врз неколку карактеристики на криминалитетот на семејното насилство.

Имено, во преден план кај криминалитетот на семејното насилство во повеќе истражувања, се докажал фактот дека жртвите на семејното насилство не се секогаш подготвени да го пријават овој облик на криминалитет²¹.

Причините за темната бројка на кривичните дела на семејно насилство често пати се поврзуваат со видот на кривичното дело коешто е сторено. Имено, во случаите кога се работи за кривични дела против животот и телото, како и против слободите и правата на човекот и граѓанинот, жртвите најчесто причините за својот пасивен однос кон криминалот, најчесто го темелат врз фактот дека таквиот однос на насилникот, всушност и не е така страшен атак врз правата на жртвата. Дополнителен аргумент е нивото на свеста на жртвата или фактот дека жртвата смета дека „така треба“ да се однесува насилникот. Дополнителен аргумент, во корист на темната бројка, најчесто се лоцира и во фактот дека во случаите на семејно насилство жртвата, често пати, самата се смета за виновна дека го испровоцирала семејното насилство од страна на напаѓачот.

²⁰Види: Камбовски Владо, Коментар на Кривичниот законик на РМ, Матица, Скопје, 2011 г., стр. 633 и 644-645.

²¹Види: Stalans L. J., Hacker R., Talbot M. E., Comparing Nonviolent, Other-violent, and Domestic Batterer Sex Offenders, Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, Criminal Justice and Behavior, Vol. 37 No. 5, 2010, (613-628), стр. 615 и сл.

За разлика од овие причини, пак, во случаите на семејно насилство со вршење на кривични дела против половата слобода и половиот морал, жртвите ретко се подготвени да го пријават сторителот поради фактот дека се работи за една чувствителна сфера каде жртвата понекогаш се чувствува засрамена и не сака нејзиното страдање да го сподели со пошироката јавност со цел ја избегне стигматизацијата²².

Токму високата темна бројка на криминалитетот на семејно насилство најчесто се толкува како сериозна пречка за примена на постапката за спогодување, бидејќи голем дел од криминалитетот на семејно насилство воопшто не стасува до формалниот систем на казнена правда, па оттаму и воопшто постапката за спогодување не би можела да се примени.

Теоретичарите, исто така, семејното насилство го лоцираат и како еден од факторите кои имаат амбивалентно влијание врз ефикасноста на кривичната правда, а со тоа и кон градењето на ставот за или против примената на постапката за спогодување. Имено, примената на спогодувањето кај кривичните дела коишто содржат елементи на семејно насилство може да претставува основ којшто би влијаел врз зголемување на довербата на жртвите во системот на казнена правда, но истовремено, да претставува и сериозна закана за примената на овој институт.

Амбивалентната природа се согледува во фактот дека за определени кривични дела поврзани со семејното насилство жртвите може да се мотивирани за побрз исход од кривичната постапка, особено во случаите кога се работи за кривични дела убиство на миг или кривичните дела против половата слобода и половиот морал²³. Во овие случаи жртвите, најчесто, би сакале само побрзо завршување на кривичната постапка, а со тоа и избегнување на секундарна виктимизација²⁴. Како дополнителен стимулирачки фактор кон брзо

²²Види: Worrall J.L., Ross J.W., McCord E. S., Modeling Prosecutors' Charging Decisions in Domestic Violence Cases, *Crime & Delinquency*, Vol. 52, No. 3, 2006 (472-503), стр. 473 и 474.

²³Види: Letourneau E.J., et al, The effects of Sex Offender registration and Notification on Judicial Decisions, *Criminal Justice Review*, Vol. 35, No. 3, 2010 (295-317), стр. 310 и сл.

²⁴Види: Kozin A., Scrapbooking the Criminal Defence File, *Crime and Media Culture*, Vol. 4, 2008 (31-52), стр. 38.

решавање на предметот може да се јави и негативниот општествен публицитет и/или стигматизацијата на жртвата што би можеле да настанат доколку би се спроведувала подолготрајната редовна и јавна кривична постапка.

Антиподот, односно ограничувачката страна на примената на постапката за спогодување кај кривичните дела што се карактеризираат со семејно насилство се лоцираат во фактот дека оваа постапка, во некои случаи, од страна на жртвите може да биде перцепирана и како загрозување на правичноста или дури и неправично постапување од страна на органите на прогонот со наколнет однос кон сторителот на кривичното дело²⁵. Тоа значи дека токму ваквата ефикасност на судот, којашто може да резултира и со намалена санкција за сторителот на овој облик на криминал, може да биде опсервирана од страна на жртвите како забोधување на правдата и/или избегнување на заслужената казна и третман на сторителот на кривичното дело. Односно, доколку судењето понекогаш и не го добие вистинскиот публицитет и одговор од јавност, можеби жртвата да смета дека нејзините права не се соодветно застапени, ниту пак реакцијата на системот на казнена правда дека е адекватна. Оваа перцепција, пред сè, се темели на фактот дека обвинетото лице во овие случаи најчесто добива намалена санкција, како и релативно помал степен на публицитет и јавна стигматизација²⁶. Токму оваа перцепција кај жртвите може да ја зголеми и темната бројка на криминалитетот поврзан со семејното насилство, а со тоа и да влијае негативно кон постапката за спогодување²⁷. Ваквиот став на жртвите на семејно насилство може да се јави и во случаите на психофизичко малтретирање коишто резултирале со сторување на кривичните дела

²⁵Види: Hartley C.C., A Therapeutic Jurisprudence Approach to the Trial Process in Domestic Violence Felony Trials, Violence Against Women, Vol. 9, No. 4, 2003 (410-437), стр. 413.

²⁶Поради што всушност и има интерес за примена на постапката за спогодување. Види: Mirchandani R., "Hitting Is Not Manly", Domestic Violence Court and the Re-Imagination of the Patriarchal State, Gender and Society, Vol. 20, No. 6, 2006 (781-804) стр. 789.

²⁷Види: Tapscott J. L., Hancock M., Hoaken P. N. S., Severity and Frequency of Reactive and Instrumental Violent Offending, Divergent Validity of Subtypes of Violence in an Adult Forensic Sample, Criminal Justice and Behavior, Vol. 39, No. 2, 2012 (202-219), стр. 204 и сл.

против животот и телото или кривичните дела против правата и слободите на човекот и граѓанинот. Во таа насока, честопати семејното насилство се јавува и како мотив за сторување на кривични дела од страна на жртвата како соучесник или соизвршител со неговиот напаѓач²⁸.

3. *Можни решенија за зголемување на примената на постапката за спогодување кај кривичните дела поврзани со семејно насилство*

При анализираното влијание на видот на кривичното дело врз примената на постапката за спогодување може да се констатира дека *a-priori* семејното насилство не е целосно против, или за примена на постапката за спогодување, како начин за брзо решавање на кривично-правниот спор. Тоа значи дека примената на постапката за спогодување, особено за кривичните дела поврзани со семејно насилство може да се протолкува како позитивен механизам за заштита на правата на жртвите, а со тоа и во остварување на правдата. Сепак, нужно се наметнува фактот дека при примената на постапката за спогодување, во случаите кога е сторено кривично дело поврзано со семејно насилство, неопходно потребно е да се предвидат дополнителни гарантни механизми во насока на унапредување на положбата на жртвите.

Имено, согласно увидените амбивалентни влијанија на семејното насилство врз примената на постапката за спогодување, се чини сосем оправдана потребата од преземање дополнителни активности коишто би оделе кон зајакнување на улогата на жртвите од овој облик на криминалитет. Дополнителните гарантни механизми или активности би можеле да се лоцираат во неколку правци на влијание.

4.1. Првиот правец би се движел кон пронаоѓање на дополнителни гарантни механизми на нормативно ниво кои што би предвиделе дополнителна заштита на правата на жртвите во текот на кривичната постапка, но и по завршувањето на кривичната постапка, со

²⁸Види: Jones S., Partners in Crime: A Study of the Relationship Between Female Offenders and Their Co-defendants, Criminology and Criminal Justice, Vol. 8, No. 2, 2008 (147-164), стр. 148 и сл, како и 158 и сл.

што кај жртвите би се зголемила перцепцијата дека постапката за спогодување претставува ефикасен механизам за заштита на нивните права. Тоа значи дека интервенцијата би требало да се одвива и во КЗМ и во ЗКП.

Па така, македонскиот законодавец не би требало да застане само на интервенцијата предвидена во членот 56, ст. 3 од КЗМ, каде се предвидува задолжително посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење семејно насилство, во рамките на заштитниот надзор при изречената условна осуда со заштитен надзор. Имено, во оваа насока предлагаме оваа програма да се еманира како самостојна мерка на безбедност во рамките на членот 61 од КЗМ, во кој се предвидени мерките на безбедност којашто би се применувала во случаите кога сторителот сторил кривично дело поврзано со семејно насилство. Со ова на сторителите на кривичните дела поврзани со семејното насилство би им се изрекувала и задолжителна мерка на безбедност²⁹ во насока на идно превенирање на семејното насилство, како и елиминирање на последиците од ова насилство.

Покрај интервенцијата во КЗМ, соодветна интервенција би требало да се предвиди и во процесниот закон. Имено, ЗКП од 2010 година би требало да предвиди дополнителни механизми за рана заштита на жртвите на семејно насилство, уште во моментите на пријавувањето за сторено вакво дело. Тоа би значело воведување на нови механизми слични на механизмите познати во англосаксонскиот систем³⁰ - *emergency barring (protective) orders*. Преку воведувањето на овие механизми се овозможува на жртвите на семејното насилство уште во фазата на пријавување на кривичното дело, примена на определени процесни механизми што значат забрана за посетување на домот од страна на наводниот сторител на насилството, обврска за негово

²⁹Ваква практика е воведена во на пример во сојузината држава Јута во САД. Види: Mirchandani R., op. cit. стр. 789 и сл., како и во Канада, види: Hannah-Moffat K., Maurutto P., Shifting and Targeted Forms of Penal Governance: Bail, Punishment and Specialized Courts, *Theoretical Criminology*, Vol. 16, No. 2, 2012 (201-219), стр. 209.

³⁰Види: Nelson E.L., Police Controlled Antecedents Which Significantly Elevate Prosecution and Conviction Rates in Domestic Violence Cases, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 5, 2012 (526-551) стр. 537 и сл.

сместување во посебни центри, или сместување на жртвите во посебни шелтер центри³¹. Овие наредби би можело во текот на оваа фаза од кривичната постапка да ги определува судијата на истрагата, или самиот јавен обвинител како овластен тужител. Притоа овие мерки не би се третираше како мерки за обезбедување присуство на обвинетото лице, туку би биле *sui generis* мерки, предвидени со цел овозможување на дополнителна процесна заштита на жртвите на кривичните дела поврзани со семејно насилство.

Примената на итните наредби за забрана всушност значи охрабрување на жртвата во една рана фаза од кривичната постапка за поголема соработка и доверба во органите на прогонот, со што се овозможува подготвеноста на жртвата да сведочи во текот на главната расправа, а со тоа и надминување на сеприсутната бариера во кривичните постапки со стравот на жртвите на семејно насилство да се јават во улога на сведоци во подоцнежните фази од кривичната постапка. На овој начин, дури и ако постапката се заврши со постапка за спогодување, жртвата не би била инхибирана да го поднесе своето оштетно побарување илиби имала поактивен придонес во решавањето на кривично-правниот предмет преку нејзината потесна соработка со обвинителот³².

Конечно, покрај имплементирањето на горенаведените мерки во ЗКП од 2010 година, би требало да се работи и на сензибилизирање на овластениот тужител и на судот за улогата на жртвата, при оценувањето на соодветноста на примената на постапката за спогодување во случаи

³¹Во Република Македонија има десет шелтер-центри во кои се сместуваат жртвите, но евидентна е потребата од поголем број, како и нивно распоредување низ територијата на целата држава. Види: Гелевска Ј., Мишев С., Фришчиќ Ј., *Анализа на засолништа*, ЕСЕ, Скопје 2010 г., стр. 28-29. Достапно на: http://www.semejnonasilstvo.org.mk/Root/mak/_docs/Analiza%20na%20zasolnista.pdf За жал, во РМ сèуште не се предвидени услови за воведување на посебни установи каде што би се упатил сторителот на кривичното дело од областа на семејното насилство, со цел во текот на кривичната постапка да биде одделен од семејството. Од досегашната практика одделувањето на насилникот од семејството се врши само преку примена на мерката притвор, што воопшто не е соодветно решение бидејќи во притворот насилникот не посетува какви било третмани за одвикнување од насилство.

³²Види: Nelson E.L., op. cit. 538.

кога е сторено кривично дело со карактеристики на семејно насилство. Ова би можело да се постигне на два начина.

Првиот би резултирал со промена на одредбите од ЗКП од 2010 година во кои се предвидува постапката за спогодување (чл. 483 - 490), на тој начин што би се предвидело поактивно учество на жртвата преку воведувањето на обврска за задолжително информирање на жртвата за исходот од оваа постапка, без ризик од секундарна виктимизација.

Вториот начин би резултирал со промена на одредбите од ЗКП што се однесуваат на постапката за спогодување преку воведувањето на можноста за барање задолжително мислење од страна на жртвата во поглед на видот и висината на санкцијата предложена по спроведена постапка за спогодување, во која, се разбира, не учествувала жртвата, но само за кривичните дела од областа на семејното насилство. Оваа интервенција би можела да се инкорпорира во рамките на одредбите каде што се предвидува спогодување и за имотно-правното побарување (чл. 483, ст. 2). Конечно во рамките на овие интервенции во ЗКП, од 2010 година, би требало да се предвиди можноста во случаите кога се применува постапката за спогодување за кривични дела од областа на семејното насилство покрај ублажувањето на казната, смисла на членот 483, ст. 1 да се предвиди и можноста за примена на новата мерка на безбедност во смисла на погорниот предлог за унапредување на КЗМ.

4.2. Вториот правец би требало да се движи кон предвидување на дополнителна вонпроцесна заштита на жртвите на семејно насилство, како и предвидување на мерки или санкции со кои што би се заштитила нивната положба и по завршување на кривичната постапка. Во оваа насока, првин Република Македонија би требало да ја ратификува Истанбулската конвенција на Советот на Европа³³, како и во националното законодавство да ги внесе сите предвидени заштитни

³³Види: Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба со насилството врз жената и семејното насилство (Истанбул 2011 г.), којашто е отворена за потпишување, а ќе стапи на сила во моментот кога ќе биде потпишана од единаесет држави-членки на Советот на Европа. До 25.11.2013 г. Србија беше последната - осма држава што ја потпишала оваа Конвенција. Конвенцијата е достапна на:

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf>

механизми за превенција и борба против семејното насилство. Односно, би требало да се предвидат дополнителни механизми што би значеле помош на жртвите на семејно насилство во текот на кривичната постапка, но и по нејзиното завршување.

Конечно, би требало да се апелира и кон покритички став на органите на прогонот коишто постапуваат во случаите од областа на семејното насилство. Имено, во преден план би требало полицајците коишто први стасуваат на местото каде што било сторено кривичното дело да бидат поразборити во насока на опфаќање на сите, вклучително и посуптилните податоци дека се работи за кривично дело поврзано со семејно насилство³⁴. Тоа значи дека полицајците би требало да имаат дополнителен тренинг за препознавање на семејното насилство, а со тоа и би се зголемил квалитетот на доказите коишто може уште при првата пријава да се откријат поврзани со овој облик на криминалитет³⁵.

Покрај нив, и судиите и обвинителите би требало да бидат покритички настроени кон примената на постапката за спогодување во секој конкретен случај. Тоа би значело дека одлуката за примена или непримена на постапката за спогодување би требало да ја донесат со посветување особено внимание на жртвата, односно со имање на доволно сенс за нејзината подготвеност за учество во редовната кривична постапка. Со други зборови, тоа би резултирало со тоа што во секој конкретен случај на семејно насилство судијата и јавниот обвинител при донесувањето на одлуката за примена на постапката за спогодување би требало да имаат предвид дали прифаќањето или одбивањето на оваа постапка може да резултира со поголема штета или корист за жртвата, а не само примената на оваа постапка да биде мотивирана од аспектите на ефикасноста на кривичната правда³⁶.

³⁴Види: Nelson E.L., *op. cit.*, стр. 627 и сл.

³⁵Види: Holleran D., Beicher D., Spohn C., *Examining Charging Agreement Between Police and Prosecutors in Rape Cases*, *Crime and Delinquency*, Vol. 56, No. 3, 2010 (385-413), стр. 386 и сл.

³⁶Иако, е забележан трендот во САД според кој на органите на прогонот токму позначајна им е ефикасноста во гонењето на криминалот, па често патигонат за полесно делоза кое обвинетото лице е подготвено да се спогодува, наместо реалната заштита на правата на жртвата. Види: Letourneau E.L., *op. cit.*, стр. 297 и сл.

4. Заклучок

Постапката за спогодување за вина, претставува новитет во системот на казнена правда. Имено, за само неколку дена ќе може да се евалуира дали со тековната реформа на системот на казнена правда македонскиот законодавец е на вистински пат или не. Сепак, анализирајќи го квалитетот на решенијата со право може да веруваме и да бидеме оптимисти дека новиот ЗКП од 2010 година ќе биде подобар и понапреден од својот претходник. Притоа, се разбира дека определни решенија може да генерираат определени проблеми во практиката, но од друга страна од конкретните решенија може да очекуваме дека системот на казнена правда во РМ ќе го направат поправичен и поефикасен. Едно од решенијата коешто буди особен интерес е постапката за спогодување за вина, којашто и покрај огромната примена во системите на казнена правда, пред сè, во САД, добива сè поголема примена и во традиционалните евроконтинентални казнено-правни системи. Начинот на кој е уредена оваа постапка во ЗКП од 2010 година, нè уверува дека правата на лицето против коешто се води оваа постапка се во соодветна мерка заштитени, а притоа основано е да се очекува зголемување на квалитетот на решенијата, како и зголемување на ефикасноста на системот на казнена правда во целина. Сепак, следејќи ги коментарите за постапката за спогодување, може веднаш да заклучиме дека кај оваа постапка во преден план е сторителот на кривичното дело и ефикасноста на системот на казнена правда, за дури правата на жртвите и на оштетените лица да добијат второстепена заштита и тоа, пред сè, преку очекувањата за професионално застапување на овие интереси од страна на овластениот тужител. Токму поради овие аргументи, на компаративен план, постојано се бараат нови решенија коишто на некој начин би ја унапредиле положбата на жртвите или на оштетените лица, но без притоа да ја доведат во прашање примената на оваа постапка, како и на теоретскиот концепт што стои зад неа.

Во таа насока, може да заклучиме дека и македонскиот систем, сосем оправдано, при заштитата на правата на оштетените лица и на жртвите во новиот ЗКП од 2010 година, во најголема мерка се потпира

врз јавниот обвинител. Тоа не значи дека правата на овие лица не се соодветно заштитени, ниту дека постапката за спогодување е на нивна штета. Напротив. Сепак, новите теоретски тенденции и меѓународните конвенции бараат определени поместувања во поглед на оваа позиција. Тоа би значело воведување на нови мерки коишто би значеле рана заштита на овие лица уште во првиот допир со формалниот систем на казнената правда, како и предвидување на дополнителни процесни и вонпроцесни механизми на заштита на лицата коишто се жртви на семејното насилство.

Токму затоа, во оваа пригодапредлагаме воведување на дополнителни гарантни механизми во новиот ЗКП, кој иако сèуште не се применува, ниту неговите решенија имаа можност да бидат преоценети од практиката, сепак, сметаме дека предложените решенија, што се првенствено во доменот на заштитата на жртвите на семејно насилство не се на одмет да бидат инкорпорирани во рамките на одредбите од новиот ЗКП. Притоа, сосем разбирливо, е предвидување и на определена корекција и на одредбите од КЗМ, за на крајот Република Македонија да ја дочека подготвена примената на Конвенцијата од Истанбул од 2011 година, кон која несомнено во иднина ќе пристапиме.

Горенаведената анализа, уште еднаш, од еден поинаков агол, ја преоцени потребата од примената на постапката за спогодување во системот на казнена правда во Република Македонија, особено имајќи ги предвид интересите на жртвите на семејното насилство. Во таа насока, може да констатираме дека не постои оправдана резерва кон примената на оваа постапка кон сторителите на кривичните дела поврзани со семејното насилство, односно дека постапката за спогодување е оправдана и од аспект на кривичните дела на семејно насилство.

Користена литература:

- Baldwin J. Pre-Trial Justice, A Study of Case Settlement in Magistrate's Courts, *Basil Blackwell Ltd.* Oxford, 1985;
- Baldwin J. & McConville M., Negotiated justice: pressures on defendants to plead guilty, *London : Martin Robertson*, 1977;
- Buzarovska G. Misoski B., Plea Bargaining in the New Law on Criminal Procedure in Republic of Macedonia, *Macedonian Law Journal* , 2010 година;
- Бужаровска Г., Мисоски Б., Нанев Л., Компаративно истражување на решенијата за забрзување и поедноставување на казнената постапка, *МРКПК, бр. 1, 2008* година (стр. 201-240);
- Гелевска Ј., Мишев С., Фришчиќ Ј., Анализа на засолништа, *ЕСЕ, Скопје* 2010 г.;
- Hartley C.C., A Therapeutic Jurisprudence Approach to the Trial Process in Domestic Violence Felony Trials, *Violence Against Women*, Vol. 9, No. 4, 2003 (410-437);
- Hannah-Moffat K., Maurutto P., Shifting and Targeted Forms of Penal Governance: Bail, Punishment and Specialized Courts, *Theoretical Criminology*, Vol. 16, No. 2, 2012 (201-219);
- Holleran D., Beicher D., Spohn C., Examining Charging Agreement Between Police and Prosecutors in Rape Cases, *Crime and Delinquency*, Vol. 56, No. 3, 2010 (385-413);
- Israel, Jerold H., Kamisar, Yale & LaFave Wayne R. *Criminal Procedure and the Constitution*, Leading Supreme Court Cases and Introductory Text, 2003 Edition, Thomson-West;
- Johnson Philip E., *Criminal Procedure*, Cases and Materials, 3-rd Edition, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 2000;
- Jones S., Partners in Crime: A Study of the Relationship Between Female Offenders and Their Co-defendants, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 8, No. 2, 2008 (147-164);
- Камбовски Владо, *Коментар на Кривичниот законик на РМ*, Матица, Скопје, 2011 г.;

- Камбовски В., Крапац Д., Калајџиев Г., Бужаровска Г., *Стратегија за реформа на казненото право*, Министерство за правда 2007г.;
- Kamisar Y., LaFave W. R., Israel J. H., King N. J., *Modern Criminal Procedure, Cases, Comments and Questions, 9-th edition*, American Casebook Series, West Group, St. Paul, Minn. 1999;
- Kozin A., Scrapbooking the Criminal Defence File, *Crime and Media Culture, Vol. 4, 2008* (31-52);
- Letourneau E.J., Levenson J.S., Bandyopadhyay D., Armstrong K.S., Sinha D., The effects of Sex Offender registration and Notification on Judicial Decisions, *Criminal Justice Review, Vol. 35, No. 3, 2010* (295-317);
- Loewy Arnold H., *Criminal Procedure, Cases, Materials and Questions*, Anderson Publishing Co. Cincinnati, Ohio 2003;
- Mirchandani R., “Hitting Is Not Manly”, Domestic Violence Court and the Re-Imagination of the Patriarchal State, *Gender and Society, Vol. 20, No. 6, 2006* (781-804);
- Nelson E.L., Police Controlled Antecedents Which Significantly Elevate Prosecution and Conviction Rates in Domestic Violence Cases, *Criminology and Criminal Justice, Vol. 13, No. 5, 2012* (526-551);
- Pavisic, B. Ed. and Insolera G., Giostra G. *Talijanski Kazneni Postupak*, Pravni Fakultet Sveucilishta u Rijeci, 2002;
- Saltzburg, Stephen A. & Capra, Daniel J. *American Criminal Procedure*, West Group, St. Paul, Minn., 2000.
- Schoenfeld H., Violated Trust: Conceptualizing Prosecutorial Misconduct, *Journal of Contemporary Criminal Justice, Vol. 21, No. 3, 2005* (250-271);
- Schulhofer J. Stephen, Is Plea Bargaining Inevitable, *Harvard Law Review, vol. 97, no.5, 1984*, (1037-1107);
- Stalans L. J., Hacker R., Talbot M. E., Comparing Nonviolent, Other-violent, and Domestic Batterer Sex Offenders, Predictive Accuracy of Risk Assessments on Sexual Recidivism, *Criminal Justice and Behavior, Vol. 37 No. 5, 2010* (613-628);

- Tapscott J. L., Hancock M., Hoaken P. N. S., Severity and Frequency of Reactive and Instrumental Violent Offending, Divergent Validity of Sub-types of Violence in an Adult Forensic Sample, *Criminal justice and Behavior*, Vol. 39, No. 2, 2012 (202-219).
- Worrall J.L., Ross J.W., McCord E. S., Modeling Prosecutors' Charging Decisions in Domestic Violence Cases, *Crime & Delinquency*, Vol. 52, No. 3, 2006 (472-503);
- Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба со насилството врз жената и семејното насилство (Истанбул 2011 г.) достапна на: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf>
- Препораката бр. (87) 18 од 17 септември 1987 година, достапна на: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608011&SecMode=1&DocId=694270&Usage=2>
- Закон за кривична постапка, „Службен весник на РМ“, бр. 150/2010;
- Кривичен законик, „Службен весник на РМ“, бр. 37/1996, 80/1999, 48/2001, 4/2002, 16/03, 43/2003, 19/2004, 40/2004, 81/2005, 50/2006, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013.

Assistant Professor Boban Misoski, PhD*

PLEA BARGAINING IN DOMESTIC VIOLENCE CASES

Summary

The author elaborates the plea bargaining provisions under the New Criminal Procedure Code from 2010 in Republic of Macedonia. He specifies that under these provisions plea bargaining procedure is allowed for any crime including domestic violence crimes. Further in the text the author states that the theory and the victims of these cases may have ambivalent attitude towards the implementation of the plea bargaining procedure in resolving domestic violence cases. He concludes that there is necessity of further improvement of the victim's position through this procedure and formulates specific suggestions for amending both Criminal Code and Criminal Procedure Code.

Key words: New CPC of 2010, plea bargaining, domestic violence

* Assistant Professor at Criminal Procedure Law, Law School „Justinianus Primus”, “St. Cyril and Methodius” University in Skopje.

Д-р Богданчо Гогов, доцент¹

ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА ЖРТВИТЕ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДОМАШНО НАСИЛСТВО ВО ОБЛАСТА НА МИГРАЦИЈА И АЗИЛ

*1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/.55:341.43-055.2]:341.24(4)*

Вовед

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство претставува прв регионален правно обврзувачки инструмент во Европа за борба против насилство врз жените и домашното насилство. Цел на Конвенцијата е заштита на правата на жените-жртвите на насилство и на други жртви на домашно насилство, како и ефикасно гонење и казнување на сторителите.

Домашното насилство се одвива во приватната живот, најчесто во заедничкото живеалиште, поради што е отежнато неговото препознавање, откривање и казнување. До гонење и казнување на сторителите се случува само кога насилството е многу тешко и кога предизвикува фатални последици. Најчести жртви на овој вид насилство се жените, што е потврдено со емпириски податоци добиени со релевантни истражувања на глобално ниво од страна на специјализираните агенции на Обединетите нации. Конвенцијата, насилството над жената го разбира како кршење на човековите слободи и права и форма на тешка дискриминација над жената и промовира еднаквост меѓу мажите и жените, со цел да се оствари правна и фактичка родова рамноправност.

¹Доцент на Факултет за безбедност-Скопје, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Тргувајќи од сознанието дека жените мигранти и баратели на азил се особено подложни на родово засновано насилство, Конвенцијата во седмото поглавје ја обработува проблематиката на миграција и азил и воспоставува обврски за државите кои се однесуваат на воведување на родово сензибилизирано разбирање на насилството над жените-мигрантки и барателки на азил. Помеѓу другото се предвидува: можност за одобрување на статус на привремен престој за жените-жртви на родово засновано насилство; обврска да се обезбеди сензибилизирано толкување на околностите во постапката за одредување на бегалски статус; потоа и обврска за воведување на родово сензибилизирана процедура, правила за постапување и задолжителни услуги за поддршка на жената-жртва за време на постапката за добивање на азил; и почитување на принципот за забрана за протерување на жените-жртви на насилство.

Треба да се нагласи дека одредбите од Конвенцијата содржани во членовите 60 и 61 треба да се толкуваат во согласност со Конвенцијата за статусот на бегалци од 1951 година и со член 3 од Европската конвенција за основните човекови права и слободи, со што на овие правни инструменти им се дава практична димензија.

Одредување на статус на престој на жените-жртви на родово засновано насилство

Во Конвенцијата се нагласува дека можноста за добивање статус на привремен престој за жените-жртви на родово засновано насилство независно од статусот на нивниот сопруг или партнер е многу важно прашање, бидејќи доколку правниот статус за престој на жртвата зависи од статусот на насилникот, тогаш таа немајќи друг избор мора да остане во врската и да ги трпи малтретирањето и насилството во подолг временски период, односно додека според националните закони не се стекне со право на независно добивање на законски престој. Оваа е особено важна за жените кои се во принуден брак, и кои доколку излезат од брачната врска ќе го изгубат правниот статус во земјата на престој. Затоа, Конвенцијата во член 59 содржи одредби со кои се задолжуваат државите да преземат неопходни законски мерки со кои ќе

им овозможат на жените во принудни бракови или вонбрачни заедници да можат да добијат независна дозвола за престој во случај на раскинување на бракот или на врската. Независна дозвола за престој треба да се одобри во случаи со посебно тешки околности, доколку се работи за жртва на насилство кое е опфатено со оваа Конвенција, а кое е сторено од сопругот или партнерот. Тоа значи дека во националните закони треба да се вградат одредби за временскиот период и условите под кои жртвата ќе добие независна дозвола за престој. Воедно и одредби кои ќе ги дефинираат државните органи кои ќе бидат надлежни за утврдување на состојбата и доказите кои жената може да ги поднесе како што се: лекарска документација, барање за развод, полициска документација за пријава на насилство, судски наредби и пресуди, извештаи на НВО. Во случаи кога жената-жртва правниот статус во земјата на престој го стекнала врз основа на одредбите за соединување на семејство, се соочува со враќање во матичната замја доколку нејзиниот насилен сопруг или партнер биде протеран. Ова значи дека во матичната држава жртвата и натаму ќе биде изложена на насилство, особено во држави во кои нема, или постојат ниски стандарди за заштита и гонење на сторителите на насилство врз жените и домашно насилство. Протерувањето на овие жени-жртви може да има негативни последици по нивниот живот, па затоа во Конвенцијата се предвидува можност тие да поднесат независно барање за престој врз хуманитарна основа. Исто така, жените-жртви на принудни бракови се во опасност да го изгубат правото на престој во државата во која престојуват, доколку бидат насилно однесени во друга држава и таму задржани подолг временски период од она што е предвидено во националниот закон на замјата во која престојува. За нивна заштита во Конвенцијата е предвидено можност за повторно добивање на престој во земјата во која редовно престојувале, особено во случаи на развод или поништување на бракот.

Родово засновани барања за азил

Земјите-членки на Советот на Европа, како и нашата земја, во минатото во законите за азил не се занимаваа со адресирање на разликите во општествено конструираните улоги на мажите и на жените поврзани со причините и начините на нивно прогонување. Како резултат на тоа при утврдување на статус на бегалец и меѓународна заштита, не се прифаќаа барања од жени кои бегаа од родово засновано насилство. Меѓутоа, новите тенденции во меѓународното право за човекови права придонесоа одреден број земји во Европа да прифатат дека одредени форми на насилство врз жената е родово засновано прогонување во согласност со значењето на член 1А став (2) од Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година. Конвенција за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство утврдува дека родовото насилство претставува форма на прогонување на жената заради нејзиниот род, идентитет и затоа што е жена, и претставува основ за одобрување на статус на бегалец, односно на лице под супсидијарна заштита. Ова значи дека може да ѝ се одобри меѓународна заштита на жената која е државјанка на трета земја, или апатрид која во случај на враќање во земјата на претходен престој ќе биде изложена на родово засновано насилство кое како последица би имало нехуман и деградирачки третман, или сериозно загрозување на животот на жената. Конвенцијата бара родово сензибилизирано толкување на сите одредби на Конвенцијата за статусот на бегалци од 1951 година. Тоа значи препознавање и разбирање на кој начин родот влијае на причините за загрозување и прогонување, а што претставува основан страв од прогонување ќе зависи од конкретните околности во секој поединечен случај. Статус на бегалец треба да се одобрува под условите што се наведени во член 1 од Конвенцијата за бегалци. На пример, врз основа на раса или националност, жените се соочени со специфично прогонување како што е силување и контрола на репродукцијата во време на воени конфликти во кои се врши етничко и расно чистење, врз основа на вера, жените се прогонуваат затоа што не ги прифаќаат верските норми и обичаи, па се жртви на т.н. насилство во име на „честа“, како што е генитално осакатување на жени присутно и

кај припадниците на муслиманската, христијанската и други помали верски групи. Основ за прогонување често е и политичкото мислење на жената, кои јавно се спротивставуваат на традиционално доделените родови улоги, а кои се разликуваат од општествено прифатените норми за однесување на жените.

Конвенцијата предвидува родово сензибилизирани процедури при барањата за азил, во кои треба да се вклучени активности како: идентификување на жртвата на насилство врз жената што е можно порано; нивно сместување одвоено од мажи со кои не се во врска, како и користење на одвоени тоалети; информирање на жените и девојчињата за помошта и услугите што може да ги добијат; просториите во центрите за сместување да се осветлени и да се заклучуваат од внатрешна страна; вработените во центрите да бидат обучени за родно специфичните потреби на станарите и да има чувари-жени.

Конвенцијата бара државите да формираат и развиваат служба за поддршка за жените-азилантки која ќе им пружа помош на родово сензибилизиран начин, во што треба да е вклучено психосоцијално и кризно советување, како и медицинска нега за жртвите кои биле малтретираны и злоставувани. Активностите на службите за поддршка треба да се насочени кон опоравување на жените-жртви и нивно зајакнување за да можат самостојно да го водат својот натамошен живот.

Со цел да се задоволат неопходните потреби на жртвите, надлежните државни служби треба да ги информираат за правната постапка за добивање на азил, да им овозможат на жените да разговараат со службениците без присуство на партнерот и членови на семејството, за да можат да го искажат своето барање за самостојна пријава за меѓународна заштита. Жртвата треба да има можност да избере дали разговорот ќе го води со службено лице и преведувач од ист пол.

Забрана за протерување односно враќање (non-refoulement)

За жените-жртви на насилство особено е важна меѓународната одредба за забрана за протерување или враќање (non-refoulement) на лица баратели на азил и меѓународна заштита која е содржана во член 33 од Конвенцијата за бегалци од 1951 година. Врз основа на оваа одредба државите нема да протеруваат азиланти и бегалци во држава во која животот или слободата на овие лица може да им бидат загрозени. Исто така, Европската конвенција за човековите слободи и права во член 3 забранува враќање на лица на места каде може да бидат под ризик да бидат изложени на мачење, нехуман или деградирачки третман или казна. Заштитата од протерување, односно враќање важи и за мигранти и азиланти на кои статусот формално не им е утврден, доколку може да бидат изложени на прогонување во земјата на потекло, односно во земјата во која претходно престојувале.

Конвенцијата во член 61 бара од државите, согласно меѓународното право, да го почитуваат принципот на забрана за протерување односно враќање и на жртвите на родово засновано насилство над жената на кои им е потребна заштита. Воедно, државите се задолжуваат да преземат законодавни и други мерки со кои ќе се обезбеди жртвите на насилство врз жените на кои им е потребна заштита без оглед на правниот статус да не бидат вратени во земја во која би можеле да бидат подложени на мачење, нехуман однос и казнување. Тоа подразбира дека забраната за неввраќање важи и за жените-жртви кои не се стекнале со статус на бегалец врз основа на барање за азил во согласност со Конвенцијата за бегалци од 1951 година, а кои доколку бидат вратени во земјата на потекло или на предходно престојување би се соочиле со ризик од повторување на родово засновано насилство. Во случаи кога барањето за азил ќе биде одбиено, државите треба да обезбедат дека жените-жртви нема да бидат протерани во земја во која би биле изложени на ризик од родово засновано насилство.

Краток осврт на законската регулатива во Република Македонија која се однесува на миграција и азил

Во правниот систем на Република Македонија проблематиката поврзана со миграција и азил е регулирана во повеќе закони меѓу кои се Законот за странците, Закон за азил и привремена заштита и Закон за државјанство.

Треба да се истакне дека Законот за странците е родово неутрален и нема одредби што се однесуваат на жртви на насилство врз жените. Законот во член 71 предвидува можност за добивање на привремен престој на странец врз основа на правото за семејно обединување. Законот во член 72 ги определува странците членови на потесното семејство и тоа брачен другар, малолетни деца вклучувајќи и посвоени деца на странецот или на неговиот брачен другар. По исклучок, за членови на потесното семејство можат да се сметаат и роднини од прв степен, прва линија на потомство на странецот или на неговиот брачен другар, полнолетни деца на странецот или на неговиот брачен другар кои не се во брак и кога поради нивната здравствена состојба не можат да ги задоволат сопствените потреби. Одредбите од овој член не се однесуваат на членови на вонбрачна заедница и блиска интимна врска. Законот за странците во член 75 временскиот период на престој на членовите на потесното семејство на странецот го одобрува за период до една година, но го врзува со правниот статус на барателот за семејно обединување, односно со временски период ако тој има дозвола за привремен престој. Во член 77 се одредува дека странец, кој е член на потесното семејство на државјанинот на Република Македонија, има право на привремен престој во Република Македонија, меѓутоа дозволата за привремен престој може самостојно да му се продолжува и кога државјанинот на Република Македонија починал или престанала брачната заедница, а која во Република Македонија траела најмалку три години, како и во случај кога тоа го наметнуваат особено тешки околности. Одредбите од овоие членови се рестриктивни затоа што се бара брачната заедница да траела три години или кога тоа го наметнуваат особено тешки околности, без да се наведе што се смета за особено тешки околности. Терминот жртва во Законот за странците се

споменува само во член 80, но родово неутрално, а привремениот престој се дозволува поради хуманитарни причини и тоа ако постојат основи за сомневање дека лицето е жртва на кривично дело „Трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик.

Од презентираниите законски решенија јасно произлегува дека жртва на насилство против жената и кога е во брачна заедница без оглед на нејзиното временско траење нема можност да поведе самостојна и автономна постапка за регулирање на својот престој во Р.М. Не е предвидена процедура во која жената ќе може да приложи докази дека бракот престанал поради насилство и да побара регулирање на престојот врз таа основа.

Во националната легислатива нема предвидено правна процедура која ќе ја заштити жртвата од губење на правниот статус во Република Македонија, во случаи кога нејзиниот насилен партнер ќе го изгуби законскиот престој во земјата. Обновлива дозвола за престој може да добијат само жртвите на трговија со луѓе. Во член 81 од Законот за странците се одредува дека: *На странец за кого постојат основи на сомнение дека е жртва на кривично дело „Трговија со луѓе“ утврдено со Кривичниот законик му се овозможува период на одлучување во траење до два месеца со цел за укажување заштита и помош во закрепнувањето и избегнување на влијанието на сторителите на кривичното дело „Трговија со луѓе“.* Меѓутоа и оваа дозвола за престој е условена со одредбите во член 82 во кој се вели: *По истекот на периодот на одлучување утврден во членот 81 на овој закон или претходно доколку надлежните државни органи оценат дека странецот покажува јасна намера за соработка, на странецот кој е жртва на трговија со луѓе може да му се издаде дозвола за привремен престој, ако: неговиот престој во Република Македонија е неопходен заради спроведување на судска постапка, покажува јасна намера за соработка со надлежните државни органи во откривањето на кривичните дела и сторителите и ги има прекинатите односите со лицата за кои постои основано сомнение дека се вклучени во извршување на кривично дело „Трговија со луѓе“.*

Наведените законски решенија се родово неутрални, не се родово сензибилизирани и приспособени на потребите на жените-жртви

од трговија со луѓе. Законот не препознава жени-жртви од други кривични дела со што воопшто не ги задоволува барањата определени во член 59 од Конвенцијата.

Конвенцијата укажува дека е потребно во националните закони да има одредби кои ќе овозможуваат независно добивање на правен статус без оглед на времетраењето на бракот или врската. Според ова државите имаат обврска на жртвите од сите форми на насилство да им обезбедат стекнување на право на престој како нејзино лично право. Ваквиот пристап ќе им обезбеди на жртвите неопходна заштита од властите од натамошно вознемирување од насилникот. Исто така, ова е особено важно при случаи на присилни бракови, во кои жртвата е принудена да остане во брак заради правниот статус стекнат преку насилникот.

Лицата кои биле жртви на присилни бракови и однесени во други држави и при тоа го загубиле правниот статус во РМ немаат законска можност да го обноват претходниот правен статус во РМ по тој основ. На странците им се овозможува постапка за привремен престој како за секој друг странец, а лицата кои претходно имале македонско државјанство согласно Законот за државјанство (член 8), можат да поднесат барање за повторен прием во државјанство на Република Македонија, доколку поминало најмалку три години од престанувањето на државјанството на Република Македонија со отпуст. Постоечките решенија за решавање на статусот на жртви од присилни бракови воопшто не се во согласност со барањата од член 59 став 4 од Конвенцијата.

Во делот на азил и привремена заштита Република Македонија на 18 јануари 1994 година по пат на сукцесија (од поранешна СФРЈ која ја имаше ратификувано Конвенцијата) ја презема Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година и Протоколот за статусот на бегалците од 1967 година. Во Законот за азил и привремена заштита на соодветен начин се имплементирани одредбите од Конвенцијата за бегалци и е во согласност со Европската конвенција за заштита на човековите права и на основните слободи.

Во член 4-а став 2 од Законот за азил и привремена заштита како дела на прогонување се наведени дела на физичко или ментално

насилство, вклучувајќи и дела на сексуално насилство и дела кои по својата природа се врзани за пол или деца, од што очигледно произлегува дека овој закон не го препознава родовиот карактер на кривичните дела предвидени со Конвенцијата од член 33 до член 42. Ова произлегува од фактот дека македонското законодавство не е родово сензибилизирано на соодветен начин, па оттаму родово заснованото насилство врз жените не е дефинирано како основ за добивање на статус на бегалец или на лице под супсидијарна заштита.

Во Законот за азил и привремена заштита, во Законот за странците и во Правилникот за куќниот ред во Прифатниот центар за странци, има предвидено процедура за третманот на барателите на азил кои задоволуваат одредени специфични потреби на половите, но не се родово сензибилизирани според барањата на Конвенцијата.

Законот за азил и привремена заштита член 23-а определува дека ќе бидат земени предвид потребите на ранливи лица со посебни потреби и тоа: процесно неспособни лица, малолетни лица, малолетни лица без придружба, тешко болни лица, лица со пречки во развојот, стари лица, бремени жени, самохрани родители со малолетни деца, жртви на трговија со луѓе и лица кои биле изложени на мачење, силување или други тешки форми на психолошко, физичко или сексуално насилство. Посебните потреби на ранливите лица се утврдуваат по пат на индивидуална процена на нивната состојба од страна на надлежната јавна установа за социјална заштита, а при сместувањето и задоволувањето на стандардот на живеење на лицата ќе се земе предвид нивната состојба со обезбедување соодветна здравствена, психо-социјална и друга помош. Кога се работи за ранливи лица Законот утврдува дека е неопходно при оцена на барањето за признавање право на азил да се имаат предвид облиците на прогонување специфични за половата припадност.

Во Законот за азил и привремена заштита, барателите на право на азил до донесување на конечна одлука во постапката за признавање право на азил имаат право на: правна помош и објаснување во врска со условите и постапката за признавање на правото на азил, како и правото на бесплатна правна помош во сите фази на постапката и во сите фази

на постапката да можат да контактираат со лица кои даваат правна помош, претставниците на Високиот комесаријат за бегалци на ОН, како и невладини хуманитарни организации (член 14); правото на толкувач кога барателот на право на азил не го разбира јазикот во постапката, Одделението за азил на тоа лице ќе му обезбеди толкувач на јазикот на земјата на потекло, или на јазик што тој го разбира (член 21); потоа во член 22 е одредено дека јавноста е исклучена при сослушувањето на барателот на право на азил; во член 28 се одредува сослушувањето на барателот на азил да се врши без присуство на членовите на семејството на барателот, освен доколку овластеното службено лице од Одделението за азил процени дека присуството на други членови на семејството е неопходно за одредено испитување на барањето за признавање на право на азил. Исто така барателите на право на азил, на нивно барање, имаат право да бидат сослушани од овластено службено лице на Одделението за азил од ист пол. Од овластеното службено лице кое го води сослушувањето во законот се бара да е стручно за да ги земе предвид личните или општите околности во кои се наоѓа барателот, кои се однесуваат на барањето за признавање на право на азил, вклучувајќи го културното потекло или ранливоста на барателот, на начин и во обем во кој е возможно тоа да се направи. Во Правилникот за куќниот ред во Прифатниот центар за странци е одредено дека во него се сместуваат и лица кои поднеле барање за признавање на азил или супсидијарна заштита. При сместувањето на странците се води сметка за неговиот пол, возраст и државјанство, а лица од ист пол се сместуваат во исти простории, кои 24 часа се обезбедувани од Министерството за внатрешни работи. За време на престојот во Прифатниот центар странецот има право на здравствена заштита, преведувач за да ги разбере одредбите на куќниот ред, храна, средства за лична хигиена, облека и му се доделува кревет. Од изнесеното може да заклучиме дека законите што ја регулираат оваа област нема предвидено индикатори за рано утврдување на случаи на насилство врз жените, а нема и родово сензибилизирани правила за постапување на државните службеници со жени-жртви на родово насилство.

Во правниот систем на РМ препознаен е принципот на невраќање (non-refoulement) и во Законот за странците, и во Законот за азил и привремена заштита. Во член 107 од Законот за странците се утврдува дека странец не смее присилно да се отстрани во држава: во која неговиот живот или слобода би биле во опасност поради неговата раса, вера, националност, припадност на социјална група или политичко уверување или каде што би бил подложен на мачење, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Принципот на невраќање во Законот за азил и привремена заштита е уредено во член 7 каде се вели дека: барател на право на азил, признаен бегалец или лице под супсидијарна заштита не може да се протера или на каков било начин со сила да се врати на границите на државата: во која неговиот живот или слобода би биле во опасност поради неговата раса, вера, националност, припадност на одредена социјална група или политичко уверување или каде би бил подложен на мачење, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Од ова произлегува дека нашата земја доследно ги имплементира одредбите од Конвенцијата за бегалци во однос на принципот на невраќање.

Жените-жртви на насилство потпаѓаат под принципот на невраќање како лица под супсидијарна заштита. Потребно е во нашите закони насилството над жените да биде самостоен основ за меѓународна заштита кога се жртва на кривични дела предвидени во Конвенцијата.

Поважни одредби од Конвенцијата во делот на миграција и азил со кои треба да се усогласи законодавство на Република Македонија

Потребно е законско решение кое ќе обезбеди дека жртвите чиј статус на престој зависи од брачниот или вонбрачниот партнер, во случај на прекинување на бракот или врската, и при посебно тешки околности, да можат самостојно да поднесат барање за дозвола за престој без оглед на траењето на бракот или на врската.

На жртвите треба да им се запре постапката за протерување отпочнато во врска со статусот на престој што зависи од статусот на брачниот или вонбрачниот партнер. Исто така, за да пристапиме кон

ратификување на Конвенцијата треба да се создадат законски можности жртвите на принудни бракови доведени во друга земја заради брак, а кои, како резултат на тоа, го изгубиле својот статус на престој во земјата каде што вообичаено престојуваат, да можат повторно да го стекнат таквиот статус.

Законите во нашата замја кои се однесуваат на правото на мигранти и баратели на азил треба родово заснованото насилство врз жените да го препознаваат како форма на прогонување во рамките на значењето на членот 1 А (2) од Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година, и како форма на сериозно загрозување кое бара супсидијарна заштита.

Забрана за протерување, односно враќање (*non-refoulement*) треба да се применува и за жртвите од кривичните дела предвидени во Конвенцијата, во согласност со постоечките обврски според меѓународното право. Жртвите на насилство врз жените на кои им е потребна заштита, без оглед на нивниот статус на престој, треба да им се гарантира дека под ниту еден услов нема да бидат вратени во ниту една земја во која нивниот живот би бил во ризик, или каде што би можеле да бидат подложени на мачење или нехуман односно деградирачки третман или казнување.

Треба да се донесат законодавни или други мерки со кои ќе се развијат родово чувствителни процедури на прием и услуги на поддршка за барателите на азил, како и родово чувствителни постапки за азил, вклучувајќи и определување бегалски статус и барање за меѓународна заштита. Жените-баратели на азил треба да бидат интервјуирани без присуство на машки членови на семејството за да имаат можност слободно да го изнесат нивниот случај. На жените-жртви треба да им се дадат целосни информации за законската постапка, да им се овозможи правна помош и доколку им е потребно преведувач. Службеното лице што ќе го води разговорот и преведувачот треба да се жени обучени да ги препознаат, културните, верските, образовните и други специфични карактеристики на жртвата. Жртвите на сексуално и друго насилство, изјавите да ги даваат тогаш кога се чувствуваат сигурни и имаат доверба во службеното лице, па затоа, доколку тоа не е случај, разговорот треба да се прекине и да продолжи

кога жртвата ќе биде емоционално постабилна. На жртвата треба да ѝ се понуди психо-социјална поддршка од професионални лица за време и по разговорот. Меѓутоа на сето погоре кажано мора да му претходи законско дефинирање на поимот род, родово насилство и родово сензибилизирање на правниот систем.

Референци

Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence (CHAVIO), Explanatory Report, CETS No.: 210;

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CAHVIO), CETS No.: 210;

Закон за азил и привремена заштита (ЗАПЗ), („Службен весник на Република Македонија“ бр. 49/2003; 66/ 2007; 142/2008; 146/2009 и 166/2012);

Закон за странците (ЗС) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 35/2006; 66/2007; 117/2008; 92/2009; 156/2010; 158/2011; 84/2012; 13/2013 и 147/2013).

Assistant Professor Bogdancho Gogov, PhD¹

HUMAN RIGHTS OF VICTIMS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE IN THE MIGRATION AND ASYLUM

Summary

Following the assumption that women migrants and asylum seekers are especially target of gender based violence, the Convention of the Council of Europe in Chapter seven, deals with the problematic of migration and asylum and establishes obligations for the states that have ratified the Convention for envisaging gender sensible understanding of violence towards women migrants and asylum seekers. Above else it envisages: Possibility of allowing of temporary stay for women victims of gender based violence, obligation to secure sensible explanation of the events of the procedure for determination of refugee status, and obligation for introduction of gender sensible procedure, rules of engagement and emergency services of all women victims of domestic violence. This Convention must enable better safeguards of the rights of the women victims of domestic violence and to introduce severe punishment of the perpetrators of the criminal acts.

¹Assistant Professor, Faculty of Security in Skopje, University of “St.Kliment Ohridski” in Bitola

Тања Кикерекова, дипломиран правник¹

ПРЕДИЗВИЦИ ВО РАТИФИКАЦИЈА НА КОНВЕНЦИЈАТА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И БОРБА ПРОТИВ НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНАТА И ДОМАШНОТО НАСИЛСТВО

*1.04 Стручна статија
УДК 343.54/.55-055.2:341.24(4)*

1. Вовед: факти и бројки за застапеноста на насилството спрема жената вклучително и домашното насилство во Европа и во Република Македонија

1.1. „Насилството спрема жената вклучително и домашното насилство е едно од најсериозните форми на родово базирана повреда на човековите права во Европа. Домашното насилство спрема други жртви како децата, мажите и старите лица, исто така е скриен феномен и влијае на многу фамилии за да биде игнориран.

Согледувањата покажуваат дека: 1/5 до 1/4 од сите жени биле жртви на физичко насилство најмалку еднаш за време на нивниот живот на возрастни личности, а повеќе од 1/10 биле жртви на сексуално насилство вклучително и употреба на сила. Податоците за сите форми на насилство вклучително и демнењето (stalking) укажуваат на бројка од 45%. Најголем дел од таквите насилни акти се извршуваат од мажи, во нивното непосредно социјално опкружување, и тоа најчесто од поранешните, или постојните партнери.

Домашното насилство спрема децата е, исто така, широко распространето и студиите ја покажуваат врската меѓу домашното насилство спрема жената и физичката злоупотреба на децата, како и траумата спрема децата како резултат на насилството. За другите форми

¹ Дипломиран правник, раководител на одделение за човекови права во Министерството за правда на Република Македонија.

на домашно насилство спрема старите лица и мажите, податоците се оскудни"¹.

1.2. Во Република Македонија официјалните статистички податоци за застапеноста на насилството спрема жената вклучително и домашното насилство се нецелосни или оскудни.

Имено, при нормирањето и инкриминирањето на семејното насилство, Кривичниот законик на Република Македонија се определува најнапред за дефинирање на семејното насилство во член 122 и потоа негово вградување како дејствие на извршување, односно квалификуван облик во одделни ставови на повеќе кривични дела.

Ваквата структура не дава можност за анализа на вкупниот број осудени лица за дејствијата на домашно насилство, бидејќи годишните извештаи на Државниот завод за статистика не се обработуваат по одделни ставови на кривичните дела. Оваа статистика, исто така, не дава можност за анализа на видот и висината на изречените казни и профилот на жртвата на овие кривични дела.

Министерството за труд и социјална политика и центрите за социјална работа во Република Македонија водат прегледи за вкупниот број сторители на овие дела, со податоци за половата структура на извршителите и жртви, и вкупен број на изречени мерки на заштита.

Воедно, националните институции самостојно или со поддршка на меѓународните организации изготвуваат аналитички податоци и истражувања за застапеноста на домашно насилство во Република Македонија.

Така, **компаративниот табеларен преглед за периодот од 2008 до 2012 година**² покажува значително зголемување на пријавени случаи на семејно насилство во Република Македонија. Имено, согласно податоците на Министерството за труд и социјална политика, а врз основа на податоците добиени од центрите за социјална политика, во 2012 година пријавени се 854 случаи на семејно насилство што е за 52%

¹ Explanatory report of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence;

² Извор на податоци: Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија;

повеќе, споредбено со 2008 година, кога се пријавени 447 случаи. Оваа бројка на пријавени случаи покажува зголемување од година во година: во 2009 година-751 случај, во 2010 година-651 и во 2011 година-733 случаи.

Исто така, половата структура на жртвите покажува доминантно учество на жените. Имено, во 2012 година идентификувани се 657 жени (наспрема 116 мажи) жртви на домашно насилство, што е за 59% повеќе споредбено со 2008 година, кога се регистрирани 390. И во однос на овој податок се бележи зголемување на бројот на жени-жртви на дејствијата на домашно насилство од година во година: од 390 во 2008 година, 612 во 2009 година, 525 во 2010 година и 576 во 2011 година.

Воедно, податоците укажуваат на зголемување на мажите и децата-жртви на ова насилство, но не со таков процент и интензитет како жените. Така, во 2012 година регистрирани се 116 мажи-жртви на овие дела кое што споредбено со 2008 кога се идентификувани 48 случаи, е зголемување за 41%.

Во 2012 година, 81 дете е идентификувано како жртва на овие дејствија што е за 11% зголемување споредбено со 2008 година, кога се пријавени 9 деца.

Воедно, зголемување се констатира и во однос на видот на насилство. Имено, физичкото и психолошкото насилство не само што доминираат, туку и бележат зголемување од 80% во 2012 година, споредбено со 2008 година: 402 случаи во 2008 година и 502 случаи на физичко насилство во 2012 година; 327 случаи во 2008 и 410 случаи на психолошко насилство во 2012 година.

Сексуалното насилство од ниту еден случај во 2008 година бележи раст на 3 случаи во 2012 година, а економското насилство пад за 2% во 2012 година во споредба со 2008 година.

Зголемен е и бројот на доставени предмети до судовите за 28% (310 предмети) во 2012 година споредбено со 2008 година (88 предмети).

Во 2010 година Канцеларијата на Народниот правобранител на Република Македонија направи **истражување и анализа за состојбата со домашното насилство**³.

³ Извор на податоци: Народен правобранител на РМ;

Врз основа на оваа анализа, Народниот правобранител констатира дека: жртви на домашно насилство најчесто се жените. Сè почести жртви на домашно насилство се и децата меѓу кои почесто се и женските деца. Податоците покажуваат дека жените се наоѓаат во многу понеповолна положба од мажите. Сè повеќе зачестува и се пријавува семејното насилство врз мажите, а се зголемува и бројот на жените-извршители на семејно насилство.

1.3. Овие анализи на меѓународно и национално ниво укажуваат дека и Република Македонија е дел од глобалниот проблем на насилство спрема жената, кој бара мултидисциплинарен односно сеопфатен пристап. Тие ја наметнуваат потребата од интензивирање и/или исполнување на предвидените активности на национален план во Република Македонија за превенција и справување со насилството спрема жената и семејното насилство.

Во таа насока и Советот на Европа донесе бројни препораки и резолуции за различни форми на насилство спрема жената, со кои се утврдуваат стандарди за заштита на жената од насилството. Тие се резолуциите: 1247(2001) за женско генитално обрежување, 1582(2002) за домашно насилство, 1327(2003) за т.н. дела од чест, Препораките: 1723(2005) за присилни бракови и детски бракови, 1777(2007) за сексуален напад поврзан со силувања од употреба на дроги на состаноци (рандеву) и најновите: Резолуција 1654(2009) за феминизам и 1691(2009) за силување на жената вклучително и силување во брак.

Организацијата на Обединетите нации, годинешниот Меѓународен ден на жената, го одбележа со слоганот: „**Ветување е ветување: Време за акција за крај на насилството спрема жената**“ . **(Promise is a promise. Time for action to end violence against women)**

Ова мото е дел од глобалната кампања: "UNITE TO END VIOLENCE AGAINST WOMEN-Обединети за крај на насилството спрема жената", која е промовирана на 8 март 2013 година и предводена од Обединетите нации (ОН).

Во прилог на оваа кампања се светските податоци кои говорат дека:

- Повеќе од 50% од сексуалните напади се извршуваат спрема девојчиња под 16-годишна возраст;
- Глобално, 603 милиони жени живеат во земји каде што семејното насилство не се смета за кривично дело;
- Повеќе од 70% од жените во светот биле жртви на физичко и/или сексуално насилство во одреден период од нивниот живот и
- Преку 60 милиони девојчиња во светот се деца-невести кои стапиле во брак пред 18 години.

Имајќи ги предвид овие податоци, генералниот секретар на ОН, Ван Ки-Мун, изјави: „Има само една универзална вистина, прифатлива за сите земји, култури и заедници, насилството спрема жената е неприфатливо, неоправдано и не смее да се толерира“.

Во рамките на кампањата се повикуваат сите влади, граѓанското општество, женските организации, мажите, младите, приватниот сектор и медиумите да се обединат во справувањето со оваа глобална пандемија.⁴

Комитетот за елиминација на дискриминација спрема жената на Обединетите нации во својата Препорака бр. 19 (1992) укажува дека насилството спрема жената е родово базирано насилство против жената и, како такво, претставува форма на дискриминација спрема жената.

⁴ Кампањата е достапна на следната web страница:
<http://www.un.org/en/women/endviolence/about.shtml>

2. ЗОШТО БЕШЕ ПОТРЕБНО ДОНЕСУВАЊЕ НА КОНВЕНЦИЈА ЗА НАСИЛСТВОТО СПРЕМА ЖЕНАТА И ДОМАШНО НАСИЛСТВО:

„Секој ден во Европа жените се жртви на демнење, вознемирување, силување, обрежување, присилување од нивните фамилии да склучат брак, стерилизација против нивната волја и физичка и психичка злоупотребува во спас за нивните домови. Многу жени се плашат, или се срамат, да побараат помош и заради тоа често плаќаат со живот за нивното молчење. А тие кои што зборуваат не секогаш се слушнати.

Домашното насилство е, исто така, друга форма на насилство што влијае на жените, но и на мажот, децата и старите лица.

Ова насилство, над сè има сериозни финансиски трошоци за националната економија. На пример, насилството спрема жената го чини данското општество околу 70 милиони евра на годишна основа, додека Англија губи повеќе од 73 билиони фунти.

Во последните 20-30 години се преземени сериозни чекори од страна на државите членки на Советот на Европа. Сепак постојната легислатива е сè уште недоволно спроведена, оскудни се службите за помош на жртвите или недоволно се финансирани. Воедно, законодавство и поддршката варира од една земја до друга што создава диспаратитет во заштитата"⁵.

Имајќи ги предвид овие податоци, на 7 април 2011 година, Комитетот на министри на Советот на Европа ја усвои Конвенцијата за превенција и борба со насилство спрема жената и домашно насилство (во понатамошен текст: Конвенција).

Конвенцијата беше **отворена** за потпишување на 121. сесија на Комитетот на министри на Советот на Европа што се одржа, на 11 мај 2011 година, во Истанбул во рамки на претседателствувањето на Турција со Советот на Европа. Конвенцијата ќе **влезе во сила** првиот ден од месецот по истекот на периодот од три месеци од денот кога 10 потписнички вклучително најмалку 8 држави-членки на Советот на Европа, изразиле согласноста да се обврзат со Конвенцијата. Заклучно

⁵ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/brochures_en.asp

со 6 август 2013 година, Конвенцијата ја потпишале 26 држави, а 4 ја ратификувале.

3. ОПФАТ НА КОНВЕНЦИЈАТА:

- Оваа Конвенција се применува на сите форми на насилство врз жените вклучително и домашното, кое што непропорционално ја погодува жената;
- Страните се охрабруваат да ја применуваат Конвенцијата на сите жртви на домашно насилство, при што ќе посветат особено внимание на жената-жртва на родово базирано насилство и
- Конвенцијата ќе се применува во време на мир или во ситуации на вооружен конфликт.

4. ЦЕЛ НА КОНВЕНЦИЈАТА?

Конвенцијата е повторен повик за поголема еднаквост меѓу мажите и жените поради тоа што насилството спрема жената е длабоко вкоренето во нееднаквоста меѓу мажите и жените во општеството.

Конвенцијата ги утврдува следите цели :

- а. да се заштитат жените од сите форми на насилство, да се спречи, гони и да се елиминира насилството врз жените и домашното насилство;
- б. да се придонесе кон елиминација на сите форми на дискриминација врз жените и да се промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, вклучувајќи и јакнење на жените;
- в. да се дизајнира сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на насилство врз жените и семејно насилство;
- г. да се промовира меѓународна соработка, со цел елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство и
- д. да се обезбеди поддршка и помош на организации и агенции за спроведување на законот, со цел ефективна соработка, со цел интегриран пристап за елиминација на насилството врз жените и домашното насилство.

5. КОНВЕНЦИЈАТА ИМА ДОПОЛНИТЕЛНАТА ВРЕДНОСТ ЗАТОА ШТО:

- Го признава насилството спрема жената како повреда на човековите права и форма на дискриминација;
- Е прв меѓународен документ кој содржи дефиниција на род, насилство спрема жените и родово базирано насилство;
- Утврдува дека родово базираното насилство спрема жената е насилство кое што е насочено спрема жената поради тоа што е жена и кое ја погодува непропорционално;
- Државите се обврзуваат да се воздржат од преземање акти на насилство спрема жената како и да посветат должно внимание (due diligence) за превенција, гонење, казнување и обесштетување на делата на насилство спрема жената вклучително и домашното насилство;
- Ги охрабрува државите да ја прошират заштитата на сите жртви на домашно насилство без оглед на нивниот брачен статус и сексуална ориентација што укажува дека таа се применува на: постојните или поранешни брачни партнери или партнери и независно дали се различни или едно-полови односно хомосексуални.

6. КОНВЕНЦИЈАТА НЕ СЕ ПРИМЕНУВА САМО НА ЖЕНАТА И ДОМАШНОТО НАСИЛСТВО НЕ ЗНАЧИ НАСИЛСТВО ВО РАМКИТЕ НА ДОМОТ?

- Конвенцијата се применува на жената бидејќи одредени форми на насилство како, на пример, присилен абортус и женско генитално обрежување ги искусува **само** жената.
- Жената го искусува **многу повеќе** од мажот сексуалното насилство и силување, демнењето, сексуалното вознемирување, домашното насилство, присилни бракови и присилна стерилизација.
- Некои форми на насилство како што се присилните бракови и домашното насилство исто така го искусуваат и мажите иако поретко и често во форми кои не се толку сурови. Конвенцијата го

признава тоа и ги охрабрува државите да ја применат на сите жртви на домашно насилство вклучително мажи, деца и стари лица.

- Конвенцијата го опфаќа: домашното насилство што се случува во семејството, домашното опкружување, меѓу поранешните или постојните брачни партнери или партнери. Партнерот-ката не мора да живее или живеел-а со жртвата за да изврши домашно насилство. Со оваа конвенција се заштитува жртвата кој-а е одвоен-а од насилниот партнер-ка и живее во негово/нејзино опкружување, но сè уште е под негова/нејзина закана или присила.

- Тоа, исто така, го вклучува насилството кое се случува меѓу дечковците и девојките.

7. КОНВЕНЦИЈАТА БАРА ОД ДРЖАВИТЕ ДА ПРЕЗЕМАТ ЗАКОНСКИ И ДРУГИ МЕРКИ ВО СЛЕДНИТЕ ОБЛАСТИ:

- Интегрирани политики и собирање на податоци;
- Превенција;
- Заштита и поддршка;
- Материјално кривично право;
- Истраги и гонење;
- Миграција и азил;
- Меѓународна соработка и
- Мониторинг.

8. АКТИВНОСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОИ ГО СЛЕДЕА ДОНЕСУВАЊЕТО НА КОНВЕНЦИЈАТА:

Работата на оваа конвенција покажа дека меѓународниот консензус за значењето од превенција и борба со насилството спрема жената доминира во светот. Тоа е поврзано со напорите во Европа и другите региони за елиминирање на нееднаквоста меѓу жените и мажите и воспоставување на заштита на човековите права на жената.

Како претставник од Република Македонија во Комитетот го поддржав донесувањето на Конвенцијата, бидејќи тоа кореспондира со активностите на национален план за превенција и борба со домашното насилство.

Воедно, со поддршка на канцеларијата на УНДП - Програма за зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство во РМ, беа одржани две **работилници за промоција и претставување на Конвенцијата.**

Исто така, со ангажирање на домашен експерт изработена е **Анализа на усогласеноста на законодавството на РМ со одредбите на Конвенцијата,** во која се идентификувани областите каде што е потребно доусогласување на законодавството на РМ со оваа конвенција и преземање на други мерки и активности.

Во продолжување на овие активности, Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 25 мај 2011 година, донесе одлука да се **потпише** Конвенцијата за превенција и борба со насилство спрема жената и домашно насилство.

Воедно, донесени се повеќе **стратешки документи** (Национален план за спречување и заштита од семејно насилство за 2012-2015 година, Стратегија за родова еднаквост 2013-2020 година и Национален акциски план за родова еднаквост 2013-2016) кои го адресираат насилството спрема жената како родово базирано насилство и се утврдуваат мерки и активности во насока на усогласување на законодавството на РМ со оваа конвенција.

9. ПРЕДИЗВИЦИ ОД АСПЕКТ НА УСОГЛАСУВАЊЕ НА МАТЕРИЈАЛНОТО КРИВИЧНО ПРАВО ОД КОНВЕНЦИЈАТА СО ОДРЕДБИТЕ НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК НА РМ;

Конвенцијата содржи дефиниција на домашно насилство и бара да се воведат следните кривични дела со предвидување на кривична и/или друга санкција:

- Психичко насилство;
- Демнење;
- Физичко насилство;
- Сексуално насилство, вклучувајќи и силување;
- Принуден брак;
- Женско генитално обрежување;
- Присилен абортус и присилна стерилизација;

- Сексуално вознемирување;
- Помагање или поттикнување и обид;
- Да се обезбеди дека во судските постапки за делата на насилство од оваа конвенција културата, обичаите, религијата, традицијата или т.н чест нема се сметаат како оправдување за таквите дела.

Овие кривични дела се содржани во Кривичниот законик на Република Македонија и тоа како посебни кривични дела, или како дејствијата на извршување во одделни кривични дела. Сексуалното вознемирување не претставува кривично дело во законодавството на РМ и правната заштита од овој вид на насилство се остварува согласно одредбите од Законот за работните односи и Законот за еднаквост помеѓу мажите и жените.

9.1. Најнапред, Кривичниот законик на РМ содржи општа дефиниција на поимот семејно насилство⁶ а потоа дејствието на извршување на семејно насилство е содржано во следните кривични дела: член 123: Убиство, член 125: Убиство на миг, член 130: Телесна повреда, член 131: Тешка телесна повреда, член 139: Присилба, член 140: Против правно лишување од слобода, член 144: Загрозување на сигурноста, член 191: Посредување во вршење на проституција и член 188: Полов напад врз дете.

Воедно, идентична дефиниција е содржана и во Законот за семејство⁷.

⁶ Член 122 точка 21: Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.

⁷ Член 94-б од Законот за семејство: Под семејно насилство се подразбира: малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство.

Конвенцијата, меѓу другите, содржи и дефиниција на семејно насилство (domestic violence) и ги вклучува: „сите акти на физичко, сексуално, психичко и економско насилство што се случува во семејството или домашното опкружување, помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не“.

Законодавството на РМ-Кривичниот законик и Законот за семејство се усогласени со оваа дефиниција од Конвенцијата, но потребно е вградување на "економското" како форма на домашно насилство.

9.2. Понатаму, од аспект на лицата кои можат да бидат жртви на вакво насилство, Конвенцијата ги опфаќа: поранешните или постојните брачни партнери или партнери, независно дали партнерот-ката го дели истото место на живеење со жртвата.

Законот за семејство ги вклучува:

„Брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, браќа и сестри, полубраќа и полусестри; постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и лица - членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена. Под блиски лични односи во смисла на овој закон се подразбираат лични односи помеѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница“.

Законодавството на РМ е во согласност со одредбите на оваа конвенција само во однос на опфатот на (наводните) жртви на семејно насилство. Воедно, Законот за семејство го дефинира бракот како заедница на еден маж и една жена, а блиски лични односи во смисла на овој закон се подразбираат лични односи помеѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница. Тоа укажува дека правна заштита од семејно насилство можат

да добијат само лица од хетеросексуалните брачни и вонбрачни заедници и блиски лични односи.

Овие одредби водат кон заклучок дека нашето законодавството не кореспондира со одредбите од оваа конвенција со кои се бара од државите при примена на Конвенцијата особено мерките за заштита на жртвите да обезбедат недискриминација по која било основа што вклучува и сексуалната ориентација. Но исто така важно е да се нагласи дека ставот 2 од член 2 од оваа конвенција ги охрабрува државите да ја применуваат Конвенцијата на сите жртви на домашно насилство, што укажува дека истата одредба **нема облигаторен карактер** за државите и тие можат да одлучат дали ќе ја применуваат или не.

9.3. Во однос на инкриминирањето на **физичкото и психичкото насилство**, потребно е да се нагласи дека истите се дел од дефинициите на домашно насилство во Кривичниот законик и Законот за семејство, но и во кривичните дела Телесна повреда: член 130 и Тешка телесна повреда: член 131.

9.4. Во член 34 од Конвенцијата е содржано кривичното дело: Демнење што ги вклучува дејствијата на намерното и повторено заканување кон друго лице, предизвикувајќи кај неа/него чувство на страв. Во член 144 од Кривичниот законик на РМ е содржано кривичното дело „Загрозување на сигурноста“ и при тоа во ставот 1 се инкриминирани дејствијата на загрозување сигурноста на друг со сериозна закана дека ќе нападне врз неговиот живот или тело или животот или телото на нему блиско лице, а во ставот 2 се казнува тој што ќе го стори делото од став 1 при вршење семејно насилство.

9.5. Во однос на кривичното дело сексуално насилство и силување содржано во член 36 од Конвенцијата, потребно е целосно редефинирање на содржината на кривичното дело Силување од член 186 од Кривичниот законик на РМ, со цел негово усогласување со конвенцијата и праксата на Европскиот суд за човекови права. Во овој контекст, треба да се има предвид јурисприденцијата на Европскиот суд за човекови права особено одлуката во случајот *MC v. Bulgarija*, при

што судот констатира повреда на правото на забрана од тортура (член 3) и право на заштита на приватниот живот (член 8 став 2) од Конвенцијата од страна на Бугарија. Судот утврдил дека: „силувањето е повреда на сексуалниот интегритет и самоопределбата на лицето и дека законодавството за силување треба да се концентрира врз недавањето согласност наместо врз употребата на сила како составни елементи на кривичното дело силување“.

9.6.Во однос на кривичното дело на присилен абортус и присилна стерилизација дејствијата на извршување од член 129: Противправно прекинување на бременост од КЗ кореспондираат со тие во член 39 од Конвенцијата. Потребно е само дополнување со вградување на следните дејствија: „Вршење операција врз жена без нејзина претходна согласност или разбирање на постапката чија цел или последица е да се прекине нејзината способност за репродукција“.

9.7.Дејствието на принуден брак е содржано во кривичното дело Трговија со малолетно лице, меѓутоа потребно е негово целосно доусогласување со член 37 од Конвенцијата каде што е содржано кривичното дело: Принуден брак и притоа вградување на дејствијата на „намамување или присилување на возрасен или дете да склучат брак“.

9.8.Женското генитално обрежување не е содржано во нашиот КЗ и потребно е негово целосно вградување согласно член 38 од Конвенцијата.

9.9.Во однос на **санкциите** идентично како и Конвенцијата и во законодавството на РМ за овие дела во нашето кривично законодавство се предвидуваат казни лишување од слобода и можност за одземање на родителски права, и не се предвидува медијација и алтернативно решавање на спорови за вакви случаи.

Исто така, значајно е да се напомене дека за делото на сексуално вознемирување Конвенцијата бара од државите да предвидат кривична или друга санкција.

Во членот 78 од Конвенцијата се содржани одредби кои се однесуваат на резерви. Ставот 2 од овој член остава можност на

државите при депонирање на инструментот за ратификација да изјават дека го задржуваат правото да применат не-кривични санкции наместо кривични за делата од член 33: Психичко насилство и 34: Демнење.

9.10. Воедно, оваа конвенција бара да се предвидат посебни **отежнувачки околности** при одмерување на казната за овие дела. Притоа, овие околности треба да бидат дел од кривичните дела, или да се предвидат во друг дел на законодавството:

а. делото било извршено спрема поранешен или сегашен сопружник или партнер признаени од внатрешно право, од член на семејство, лице кое живее со жртвата или лице кое го злоупотребило својот авторитет;

б. делото, или сродните дела, се повториле;

в. делото било извршено врз поединец кој бил ранлив поради конкретни околности,

г. делото било извршено спрема или во присуство на дете;

д. делото било извршено од двајца или повеќе луѓе што постапувале заедно;

ѓ. на делото му претходело или било придружено со екстремно ниво на насилство;

е. делото било извршено со употреба или закана од оружје;

ж. делото резултирало во тешка физичка или психичка штета за жртвата;

з. сторителот бил претходно осудуван за дела од слична природа.

Во член 39 од Кривичниот законик се содржани општи правила за одмерување на казната. „Притоа законот не ги диференцира олеснувачките од отежнувачките околности, туку на судот му ја препушта таквата оценка.

Општата одредба за одмерување на казната од став 2 на овој член го обврзува судот да ги има предвид сите околности што влијаат казната да биде помала или поголема (олеснувачки и отежнувачки околности), а особено:

-степенот на кривичната одговорност, побудите од кои е сторено делото, јачината на загрозувањето или повредата на заштитното добро, околностите под кои е сторено делото, придонесот на жртвата во извршувањето на делото, поранешниот живот на сторителот, неговите лични прилики и неговото однесување по стореното кривично дело, како и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот"⁸.

Исто така, тука спаѓаат и следните:

- дали поранешното дело е од ист вид како и новото дело, дали делата се сторени од исти побуди и колку време поминало од поранешната осуда, односно од издржаната или простената казна, дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради неговото или нивното национално и социјално потекло, политичкото и верското убедување, имотната и општествената положба, полот, расата или бојата на кожата.

- имотната состојба на сторителот, водејќи притоа сметка за неговите други приходи, за неговиот имот и за неговите семејни обврски.

И покрај тоа што овие одредби имплицитно кореспондираат со тие од Конвенцијата, сепак е потребно да се разгледа можноста за нивно целосно вградување во контекст на севкупното хармонизирање на законодавството на РМ со оваа Конвенција.

Во овој контекст треба да се има предвид одредбата од член 47 од Конвенцијата, со која се бара да се земе предвид **осудата изречена во друга држава** при одмерувањето на казната за овие дела.

9.11. Во овој дел од Конвенцијата значајни се и следните одредби кои едновремено ги гарантира и законодавството на РМ:

- Право на жртвата на граѓански правни лекови против сторителот и право да се бара обесштетување од сторителите на делата утврдени во согласност со оваа конвенција;
- Ништовност на браковите склучени под присила без административни и финансиски оптоварувања за жртвите на принудни бракови и

⁸ Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија: Академик Владо Камбовски;

- Државен фонд за обештетување на жртвите.

Потребно е натамошно усогласување на нашето законодавство со одредбите од оваа Конвенција за обезбедување:

- Право на жртвата на граѓански правни лекови против државните органи кои не ја исполниле својата должност за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања и

- Да се имаат предвид инцидентите на насилство од оваа конвенција при определување на старателството и правото на видување со децата ќе се земат предвид.

* * *

Врз основа на изнесеното сметам дека е потребно:

- Да се интензивира постапката за ратификација на оваа Конвенција;

- Паралелно со тоа да се усогласува нашето законодавство со оваа конвенција која е корисна алатка за олеснување и унапредување на националната машинерија за справување со насилството спрема жената вклучително и домашното насилство во Република Македонија;

- Во однос на материјалното кривично право, потребно е доусогласување на Кривичниот законик на РМ со оваа Конвенција како што е погоре посочено;

- Да се има особено предвид одредбата од член 78 со која се уредува правото на државите на поднесување резерви на оваа Конвенција, а кои се однесуваат на членовите:

-30 став 2-Обештетување,

-44 став 1е,3 и 4: Надлежност,

-55 став 1:Постапки *ex parte* и *officio* во врска со член 35, кој се однесува на дела спрема малолетници;

-58: Застареност во врска со делата од член 37, 38 и 39 и

-59: Право на престој;

- Законодавството на РМ да го адресира насилството спрема жената како родово базирано насилство и како форма на

дискриминација на идентичен начин како што е уредено во Конвенцијата;

- Да се компарираат најдобрите практики од други држави за унапредување на правната рамка за превенција и заштита од семејното насилство при што да се разгледа можноста од донесување на посебен закон за превенција од домашно насилство и насилство спрема жената.

Користена литература:

- Explanatory report of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence;
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence;
- Кривичен законик на Република Македонија („Службен весник на РМ“ број: 37/96,80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12 и 55/2013);
- Коментар на Кривичниот законик на Република Македонија: Академик Владо Камбовски.

Tanja Kikerekova, Bachelor of Law¹

**CHALLENGES IN THE RATIFICATION OF THE CONVENTION
OF THE COUNCIL OF EUROPE ON PREVENTING AND
COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC
VIOLENCE**

Summary

The violence towards women, domestic violence included, is one of the most serious forms of gender based violations of the human rights in Europe. The domestic violence, towards other victims such as: children, men and elderly persons also are a hidden phenomena and it has great influence over many families in the society, to be ignored as a problem. The analytical data shows that 1/5 to 1/4 of all women were victims of physical violence at least once during their lifetime, and more than 1/10 were victims of sexual violence, use of force included. The data for all forms of violence, stalking included show a number of 45%. The largest part of those violent acts, are committed by men, and most often by ex partners or current partners. The domestic violence towards the children is also wide spread, and the research studies indicate the relation between the domestic violence towards women and physical violence towards the children. For the other forms of domestic violence toward the elderly people and men, the research data is obscure.

¹ Bachelor of Law, Head of Human Rights Unit in the Ministry of Justice of the Republic of Macedonia

М-р Андреј Божиновски¹

КРИВИЧНО ПРАВНИ ОДРЕДБИ ОДИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

*1.04 Стручна статија
УДК 343.54/.55-055.2:343.85]:341.24(4)*

Вовед

Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и бооба против насилството врз жената и семејното насилство (Истанбулската конвенција) е крајниот резултат на напорите на Советот на Европа да се донесе обврзувачки документ, со кој ќе се стави крај на насилството врз жените и семејното насилство во Европа. Кампањата на Советот на Европа за заштита на жената од родово-засновано насилство започна од 1990 година, која придонесе за усвојување на Препораката на Советот на министри (Recommendation (2002)5) за заштита на жената од насилство. Понатамошната заштита на жените од сите форми на насилство беше зајакната со донесувањето на резолуциите и препораките на Парламентарното собрание на Советот на Европа, кои водеа кон донесување на правно-обврзувачки стандарди за превенција од најтешките форми на родово засновано насилство, но донесувањето на резолуциите и препораките беше основано врз националните извештаи за состојбата на насилството врз жените и механизмите за заштита на жената од истото. Потоа следуваа истражувачките извештаи, анкетните прашалници испратени до надлежните органи во секоја земја-членка на Советот на Европа. Резултатите од истражувањето за донесување на Конвенција против насилство и семејно насилство кое беше спроведено од Европската комисија за кривична правда CDPS,²

¹Проект-асистент во Здружение за кривично право и криминологија на Македонија

² Council of Europe Convention on Preventing and Combating violence against women and domestic violence, explanatory report (2011), 5

ја покажаа потребата од донесување на таков инструмент кој ќе воведи хармонизирачки правно-обврзувачки стандарди за обезбедување на еднакво ниво на заштита за сите жени-жртви од насилство и семејно насилство во Европа. Парламентарното собрание на Советот на Европа, својот политички став спрема насилството врз жената и семејното насилство го искажа со донесувањето на препораки и резолуции за различните форми на насилство врз жената, но сè уште се немаше доенсено конкретен правно обврзувачки документ. Во 2008 година, Комитетот на министри за правда на Советот на Европа, формира експертска група, која беше задолжена со една и само една задача, а тоа беше да направи нацрт-конвенција за превенција и борба против насилството врз жената и семејното насилство. Групата која беше задолжена за донесување на нацрт-конвенцијата се нарекуваше „САНВИО“ - односно „Ad-Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence“, па од таму и името САНВИО Конвенција на Совет на Европа за превенција и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Експертската група, ги зеде предвид само оние препораки и резолуции, за кои тие мислеа дека ќе постигнат позитивни резултати во превенцијата и борбата против насилството врз жената, а тоа се:

- Резолуцијата 1247(2001) за женско генитално обрежување;
- Резолуцијата 1582(2002) за домашно насилство;
- Резолуцијата 1327(2003) за т.н Кривични дела од чест (Honor Crimes);
- Препораката 1723(2005) за склучување на присилни бракови и бракови на деца;
- Препораката 1777(2007) за сексуални кривични дела;
- Резолуцијата 1691(2009) за силување на жени, вклучително и брачно силување.

САНВИО комисијата на Советот на Европа, имаше зададена и јасна цел, која налагаше да се донесе правно-обврзувачки инструмент кој би служел за превенција и борба против домашното насилство, вклучително и специфичните форми на насилство против жената, како и да ја гарантира безбедноста и поддршката на жените-жртви од насилство и семејно насилство, како и строго казнување на сторителите со воведување на нови кривични дела, кои задолжително мора да се

имплементираат во националните казнени законодавства на земјите кои ќе ја ратификуваат Конвенцијата на Советот на Европа.

1. Предвидени кривични дела во Конвенцијата на Советот на Европа

Конвенцијата на Советот на Европа е првиот правно-обврзувачки инструмент кој создава разбирлива правна рамка и пристап кон борбата против насилство врз жените, која е фокусирана кон превенција на домашно насилство, заштита на жртвите и кривично гонење на сторителите. Суштинското обележување на Конвенцијата е тоа што таа го карактеризира насилството врз жената како прекршување на човековите права и еден вид на форма на дискриминација¹. Оваа Конвенција е прва Конвенција која го дефинира поимот род и родово насилство во членот 3 точка В². Во насока на превенција и заштита од насилството и казнување на сторителите, Истанбулската конвенција предвидува во поглавје 5 - кривично правни мерки, односно инкриминира кривични дела кои за цел имаат да создаваат ефективни казнено-правни политики за борба против насилството врз жената и домашното насилство на земјите кои ја имаат ратификувано Конвенцијата. Кривичните дела и кривично-правната одговорност на сторителот, предвидени во Конвенцијата имаат примарна цел, да ги унифицираат одредбите од кривичното законодавство во поглед на казнување на сторителот и создавање на „нулта толеранција“ за насилството врз жената и семејното насилство во цела Европа, при што им остава слобода на државите за одредени кривични дела, каква санкција ќе пропишат, односно каква мерка за заштита ќе изречат. Кривичните дела кои се инкриминирани во Конвенцијата вклучуваат: Психичко насилство(чл.33), демнење(34), физичко насилство(чл.35), сексуално насилство(чл.36), присилен брак(чл.37), женско генитално осакатување(чл.38), присилен абортус и присилна стерилизација(чл.39)

⁴ „Convention of Council of Europe for Prevention and Combat against Violence and Domestic Violence – Explanatory Report (2011), 26

и сексуално вознемирување (чл.40), како и инкриминација на кривичните дела сторени во име на т.н „Чест“ (чл.42).

1.1. Психичко насилство

Психичкото насилство во Конвенцијата е инкриминирано во чл. 33, кој го дефинира како „секое намерно однесување, кое сериозно го нарушува психолошкиот интегритет на друга личност со употреба на сила или закана“.³ Слободната интерпретацијата на зборот „намерно“ во овој случај се препушта на толкувањето на секое домашно законодавство на земја која ја ратификувала Конвенцијата во домашното законодавство. Степенот на кривичното дело е ограничен со умислата на сторителот сериозно да го наруши и оштети, психолошкиот интегритет на друга личност, со употреба на сила или закана, при што во овој случај Конвенцијата не го појаснува поимот „сериозно нарушување“ и истиот им го препушта на толкувањето на земјите кои ја ратификувале Конвенцијата. Во овој случај дејствието на извршување е насилното однесување на сторителот во подолг временски период, а не во еден настан. За да може делото да се квалификува како психичко насилство, потребно е да постои повторливо злоупотребувачко, деградирачко однесување кон жртвата, кое трае подолг временски период во или надвор од семејството и кое резултира со психолошка траума и хронична депресија кај жртвата⁴. Психичкото насилство е најчесто застапено во бракот меѓу брачните другари, но и надвор од бракот или семејството. Физичкото и сексуалното насилство се често придружни елементи на психичкото насилство. Целта на Конвенцијата е да се зачува принципот на криминализација на психичкото насилство, но дозволува еден вид флексибилност во член 78.3, каде што се дозволува во домашното законодавство на земјата потписничка да не се воведат кривични санкции, туку други заштитни мерки, кои ќе бидат

³Конвенцијата на Советот на Европа за заштита и борба против насилство врз жената и семејно насилство, член 33

ефикасни и пропорционални со стореното кривично дело на психичко насилство⁵.

1.2. Демнење

Кривичното дело „Демнење“ е инкриминирано во чл.34 од Конвенцијата и е дефинирано како опсесивно однесување на едно лице или група спрема друго лице, предизвикувајќи страв за неговата/нејзината безбедност. Конвенцијата го појаснува терминот „опсесивното однесување“ кое во овој случај се состои од постојано следење и воспоставување на несакана комуникација со другата личност. Конвенцијата демнењето го карактеризира како физичко демнење, односно следење на другата личност и како виртуелно демнење, односно демнење на жртвата на социјалните мрежи. Дејство на сторување на ова кривично дело, е секое дејствие на заканувачко/опсесивно однесување со умисла за предизвикување страв кај жртвата. Исто како и кај психолошкото насилство тука е потребно повторувачко однесување, кое е насочено токму кон жртвата. Но Конвенцијата имајќи ги предвид спореведените истражувањата за демнењето и природата на сторителите, направени од национални истражувачки групи во земјите-членки на Советот на Европа кои укажуваат дека во голем број случаи активностите на демначот се прошируваат од жртвата до луѓе блиски до жртвата(семејство, пријатели, роднини итн.). Конвенцијата предвидува дека како белези на кривично дело „демнење“, се сметаат и активностите на проширеното демнење односно опсесивно следење на луѓе блиску до жртвата⁶. Исто како и во случајот со психичкото насилство, на земјите кои ја ратификувале Конвенцијата во нивните законодавства, според чл. 78.3 од Конвенцијата им се дозволува наместо кривични санкции да се

⁵ Convention of Council of Europe for Prevention and Combat against Violence and Domestic Violence – Explanatory Report (2011), 26

⁶*The Psychology of Stalking*. Meloy, J. Reid. [Academic Press](#), 2000.

воведат мерки за забрана⁷. Во овој случај соодветна мерка за безбедност на жртвата би била забраната за приближување. За сите жртви.

1.3. Физичко насилство спрема жената

Физичкото насилство е инкриминирано во членот 35 од Конвенцијата и се дефинира како секаков вид на родово-засновано насилство, кој резултира со физичко, сексуално или психолошко повредување или предизвикано страдање на жените со употреба на закана, сила и арбитрерно лишување од слобода во јавниот или приватниот живот на жената⁸. Оваа дефиниција во Конвенцијата е преземена од дефиницијата на Декларацијата на ООН за елиминација на насилството спрема жените од 1993 година. Одредбите од Конвенцијата се однесуваат на инкриминација на физичкото насилство врз жената, како и санкциите кои треба да бидат изречени во овој вид на насилство.

1.4. Сексуално насилство

Членот 36 од Конвенцијата го инкриминира сексуалното насилство во сите форми. Објект на заштита на овој член е слободата при стапувањето во полови односи. Став 1 од овој член ги инкриминира сите форми на сексуални кривични дела кои се вршат врз друго лице без дадена согласност и кои се вршат со умисла. Ставот 1 од овој член го дефинира сексуалното насилство, како вагинално, анално и орално пенетрирање во телото на другата личност, а точката б од овој член ги инкриминира сите дејствија од сексуална природа. Точката В од овој став ги објаснува сите ситуации во кои жртвата е приморана да се впушти во сексуални дејствија со трето лице, по присилба од страна на сторителот на делото.

⁷ Convention of Council of Europe for prevention and combat against violence and domestic violence – Explanatory Report(2011), 42

⁸ Конвенцијата на Советот на Европа за заштита и борба против насилство врз жената и семејно насилство, член 35

1.5. Присилни бракови

Забраната за присилно стапување во бракови е инкриминирано во чл. 37 од Конвенцијата. Присилните бракови се однесуваат на два вида и тоа: присилување на лицето да стапи во брак во земјата на живеење и намување на лицето во друга држава, со цел да биде потоа присилено да стапи во присилен брак во таа држава. Терминот „присилување“ употребен во овој член се однесува и за возрасни и деца, при што претставува физичка или психолошка употреба на сила или принуда.⁹ Кривичното дело се смета за сторено според ст.2 од овој член кога едно од лицата принудно ја дало својата согласност. Став 2 од истиот член го инкриминира дејствието на намување на лице во странство каде што планира да го присили тоа лице да стапи во брак против негова/нејзина волја. Во овој случај склучувањето на бракот не е услов за сторување на делото, доволно е лицето да биде намувано, па потоа да ја сфати вистинската причина. Терминот намување се однесува на секое однесување на сторителот насочено кон мамење на жртвата да патува во друга држава. Умислата мора да го инкриминира дејствието на мамење на жртвата да патува во друга држава и присилувањето на истата да стапи во брак во таа држава.

1.6. Женско генитално осакатување

Членот 38 од Конвенцијата го инкриминира кривичното дело женско генитално осакатување. Ова кривично дело за објект на заштита ги има жртвите кои се жени и девојки. Овој член го криминализира дејствието на генитално ображување на жените во традициите на некои народи. Ова кривично дело е инкриминирано поради непоправливата штета која ја прави и последиците од неа во животот на жртвата. Точка а од овој член го казнува секое дејствие на сакатење на целината или делот од *Labia Majora*, *Labia Minora* или клиторисот, вклучително и сакатењето направено од страна на доктор. Како што е предвидено во

⁹Annie Bunting, *Forced Marriage in Conflict Situations: Research and Prosecution of Old Harm and New Crimis* (2010), 23

резулцијата на Светската здравствена организација 61.16¹⁰, женско генитално сакатење се однесува на делумно или целосно отстранување на клиторисот и labia majora, сошивање на labia majora и сите други физички измени на женскиот генитален орган. Точка б од овој член го инкриминира соизвршителството на ова дело, додека точка в го инкриминира присилувањето и наведувањето на девојка или жена на генитално осакатување.

1.7 Присилен абортус и присилена стерилизација

Во чл. 39 од Конвенцијата се содржани кривичните одреди за делото присилен абортус врз девојки или жени. Делото се однесува на намерно прекинување на бременоста, без претходна согласност на жртвата. Кривичното дело се извршува кога согласност за абортус не е дадена од страна на жртвата, а во врска со процедурите за абортус, тие процедури Конвенцијата им ги остава на државите кои ќе ја ратификуваат. Точка б од овој член го инкриминира кривичното дело на присилна стерилизација на жените и девојките. Дејствието на извршување на ова кривично дело според одредбите од овој член е секое уништување на репродуктивната улога на жената со операција наменета за таа цел, без согласност од жртвата. Согласноста на жената е од важно значење, бидејќи кривичното дело предидено во овој член е кривично дело кога согласност од жената за стерилизација не е дадена, или жената не е доволно информирана. Целта на оваа одредба од Конвенцијата не е да ги криминализира секоја медицинска интервенција или хируршка процедура, туку да го потенцира почитувањето на женските репродуктивни права и нивната слобода сами да одлучуваат.

1.8 Сексуално вознемирување

Сексуалното вознемирување според Конвенцијата на Советот на Европа е предвидено како кривично дело, иако многу национални правни системи на земјите-членки на Советот на Европа, сексуалното

¹⁰ WHO World Health Assembly Resolution 61.16 on acceleration actions to eliminate female genital mutilation (2008), 12

вознемирување го инкриминираат во граѓанско или трудово право. Конвенцијата тука им остава простор на државите кои ќе ја ратификуваат Конвенцијата во нивните национални законодавства, самите да го одберат видот и висината на казната. Овој вид на насилство е составен од три форми и тоа: вербална, невербална, физичко однесување од сексуална природа кое е неприфатливо од страна на жртвата. Вербалното сторување на ова дело се однесува на зборови или звуци од страна на сторителот, невербално сторување е секој вид на невербална комуникација од страна на сторителот, изразена во вид на гримаси, движења на раката или симболи. Физичката форма на овој вид на насилство се однесува на сексуалното однесување на сторителот во ситуации на контакт со телото на жртвата. Исто како и во член 36, секоја од овие форми не мора да биде од сексуална природа и секое од овие однесувања, мора да бидат наметнати од сторителот врз жртвата и, пред сè, да се однесуваат на нарушување на достоинството на жртвата.

1.9 Кривични дела сторени во име на т.н. „Чест“

Кривичните дела сторени во име на т.н. „Чест“ се еден вид кривични дела на родово насилство, во кој сторителот ја казнува жената за одредено однесување кое не е во склоп со обичаите, традицијата и културата или т.н. „Чест“ на етничката заедница. Кривичните дела сторени во името на т.н. „Чест“ се инкриминирани во чл.42 од Конвенцијата. Став1 од овој член ги наложува обврските на државите во казнувањето на ваквите дела. Имено според овој став, културата, обичаите, религијата не претставуваат оправдување за сторување на кое било кривично дело. Според истражувањата за родово насилство врз жените спроведени во земјите-членки на Советот на Европа, се утврдило дека за одбегнување на кривичната одговорност за ваквите кривични дела сторени во име на традициите, културата или религијата, обично сторителот бил малолетник со ненаполнети 14 години, којпоттикнат од возрасен член на семејството или заедницата ги извршувал кривичните дела.¹¹ Став 2 од овој член предвидува кривична

¹¹ Convention of Council of Europe in Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Crimes committed in the name of so-called honor leaflet (2011), 2

одговорност за поттикнувачот, со цел да се избегнат правни празнини во кривичната одговорност.

2. Мерки на заштита

Мерките на заштита на жртвите од насилство и семејно насилство се инкриминирани во член 56 од Конвенцијата. Став 1 од овој член содржи листа на процедури, кои се наменети да ги заштитат жртвите од сите видови на насилство, предвидени во оваа Конвенција, за време на кривичната постапка. Овие мерки за заштита се применуваат во целиот тек на постапката, сè до донесување на конечната пресуда. Точка а од ст.1 ја содржи обврската да се преземат потребни законодавни или други мерки за заштита на жртвите и нивните фамилии и сведоците. Во точка б од ст.1 е содржана обврската на државите, во случај на пуштање на обвинетото лице на слобода или обвинетиот побегнал од затвор, се должни да ги информираат жртвите на насилството или семејното насилство во случаи кога тие или нивната фамилија можеби е изложена на опасност¹². Во точката вод ст.1 се статуирани правата на жртвите, нивните фамилии и бранителите да бидат информирани за развојот на истрагата и постапката, помошта која им следува според одредбите на Конвенцијата односно правото на советување со психолог, правото на бранител, бесплатна правна помош и други права. Точката г им овозможува на жртвите на начин и во согласност со процесните правила на внатрешното право, да бидат ислушани, да достават докази и да ги презентираат нивните гледишта, потреби и интереси, непосредно или преку посредник, и дека ќе се земат предвид. Точката д им наложува обврска на државите да ги обезбедат сите потребни мерки согласно внатрешното право на државата за заштита на приватноста на жртвата. Точката е од став 1 им налага на државите да ја заштитат жртвата од понатамошни труматични искуства, односно во полициските станици или во суд, каде што жртвата мора да се сретне лице во лице со сторителот на кривичното дело. Ваквата заштита, може лесно да се отповика, со судска наредба, по барање на

¹² Convention of Council of Europe in Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence – explanatory report (2011), 57

жртвата, доколу сака да го следи текот на судењето. Точката е став 1, ги обврзува државите да обезбедат преведувачи на жртвата. Преведувач на жртвата доколку е потребен, се обезбедува кога жртвата е странка во постапката и кога истата приложува докази. Доделувањето на соодветен преведувач бидејќи многу жртви не го зборуваат јазикот на земјата, каде што биле жртва на насилство или семејно насилство. Неразбирањето на јазикот води кон нивна изолација и ги оневозможува да го остварат своето право на правично и фер судење.¹³ Последната точка **ж** од став 1 од овој член, им овозможува на жртвите да сведочат без да бидат присутни во судницата или без присуство на сторителот во судницата. Законите на некои земји предвидуваат аудио-видео снимање на сослушувањето на жртвите, кои им се пушта во судницата, додека во други случаи жртвата дава изјава преку видео-конференција, од безбедна далечина. Став 2 од овој член ги уредува правата на деца-жртви на насилство и семејно насилство, обврзувајќи ги државите да посветат посебна грижа за нивните барања, како и да воведат посебни мерки за заштита за ранливите категории на жртви.

3. Правна помош

Правната помош за жртвите на насилство и семејно насилство е регулирана со член 57 од Конвенцијата. Правната помош се однесува на бесплатна правна помош во кривичната постапка, под условите пропишани во националното право на земјата-членка која ја ратификувала Конвенцијата.¹⁴ Членот 57 не ѝ дава автоматски бесплатна правна помош на жртвата во кривичната постапка. Секоја земја сама ги уредува условите и критериумите за добивање на бесплатна правна помош на жртвата на насилството или семејното насилство. Извештајот на работната група САНВИО на Советот на Европа, како и планот за ратификација и имплементација на Конвенцијата во земјите-потписнички, им налага на државите при одредување на условите за добивање на бесплатна правна помош на жртвата, дека мора да го земат предвид членот 6 од Европската конвенција за човековите права за

¹³ Ibid 58

¹⁴ Ibid 60

бесплатна правна помош само во кривичната постапка.¹⁵ Во граѓанската постапка, земјите треба да ја земат предвид пресудата (Airey v. Ireland judgment, 9 October 1979), каде што на жртвата ѝ се дозволува бесплатна правна помош во граѓанската постапка врз основа на чл.6 ст.1 од ЕКЧП¹⁶.

4. Кривично-правни одредби за семејно насилство во домашното законодавство

Кривично-правните одредби од кривичниот законик на РМ, семејното насилство го дефинира како „малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи“¹⁷. Анализирани од оваа дефиниција, се утврдува дека КЗ ги дефинира видовите на семејно насилство, дејствијата на извршување на сторителот и последиците од истото, при што може да се забележи дека македонското кривично право ги инкриминира физичкото, психичкото и сексуалното насилство. Иако КЗ на РМ дава конкретна дефиниција на семејното насилство, кривичното дело како семејно насилство, како такво не е инкриминирано како посебно кривично дело, но насилничкото однесување сторено против член на семејството или против лице во блиска врска е инкриминирано во повеќе кривични дела. Семејното насилство е специфично казниво однесување на сторителот спрема жртвата, со што блискоста, семејната положба и интимноста станува квалификаторен елемент за сторување

¹⁵ European Court of Human Rights, case-law: Airey v. Ireland judgment, 9 October 1979 - judgment

¹⁶ Convention of Council of Europe on Prevention and Combat of Violence and Domestic Violence – Explanatory Report(2011), 56

¹⁷Кривичен законик на РМ, член 122 т. 21

на делото, поради што семејното насилство се смета за тешко кривично дело¹⁸. Кривичниот законик ги инкриминира кривичните дела во кои семејното насилство е составен елемент во различни глави од законот врз основа на објектот на заштита и тоа: Кривични дела против животот и телото – Глава XIV, Глава XV - кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот и Глава XV – Кривични дела против половата слобода и половиот морал. Со ратификувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, законодавецот мора да направи измени и дополнувања во КЗ, со инкриминирање на семејното насилство како посебно кривично дело за кое ќе се гони по службена должност, со цел да се обезбеди поефикасна кривично-правна заштита на жртвите на семејното насилство и казнување на сторителите. Казните за кривичните дела во контекст на семејно насилство се предвидени од три месеци до десет години казна затвор, додека пак во чл. 56 ст.3 од КЗ, кај алтернативната мерка условна осуда со заштитен надзор, во рамките на заштитниот надзор се воведува обврската за посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство¹⁹. Во процесното кривично право односно со Законот за кривична постапка од 2010 (новиот ЗКП), кој стапува на сила на 1 декември 2013 година, правата на жртвата се дефинирани во чл.53 каде што жртвата има право да учествува во постапката како оштетен со приклучување на кривичниот прогон, право на посебно внимание и грижа, право на психолошка помош и поддршка од страна на органи и организации за помош на жртви на кривични дела²⁰. Членот 54 од новиот ЗКП предвидува посебни мерки за процесна заштита на жртвата при давање на исказ и испитување на жртвите во сите фази на постапката. За првпат, во Република Македонија, се препознаваат ранливи категории на жртви, каде што законот определува посебна

¹⁸ Мирчева, С. (2011), „Анализа на националната легислатива и идентификување на основните области кои треба да се усогласат со одредбите на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство – SANVIO“, УНДП. Скопје

¹⁹ „Службен весник на РМ“, бр.114/09 Кривичен законик на РМ

²⁰ „Службен весник на РМ“, бр. 150/2010, Закон за кривична постапка

правна заштита на жртвите од кривични дела против половата слобода и половиот морал и кривичните дела против човечноста и меѓународното право. Исто така, во врска со правото за бесплатна правна помош, новиот ЗКП овозможува бесплатна правна помош за сиромашни лица кои не можат да си дозволат бранител. Но, како посебна категорија на жртви, односно жените-жртви на насилство и семејно насилство не се дефинирани во новиот ЗКП, како жртви кои треба да уживаат посебни права и кои имаат посебни потреби. Жртвите од физичкото и психичкото насилство опфатени во кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот и кривичните дела против животот и телото, не ги уживаат посебните права на бесплатен бранител и давањето на исказ преку визуелно-тонски средства²¹. Единствен закон кој семејното насилство го инкриминира како посебно дело е Закон за семејство, каде што во чл. 94-б семејното насилство се дефинира како „малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност“²². Исто така, во точката б од овој член се дефинираат жртвите на семејното насилство, како и извршителот на семејното насилство. Според овој закон овластен орган кој презема мерки на заштита на жртвата на семејното насилство е Центарот за социјална работа. Кога има сознание за сторено семејно насилство, Центарот за социјална работа презема мерки на заштита на жртвата, определени во точка г и тоа: обезбедува нужно сместување на жртвата во траење од 6 месеца кое може да се продолжи, потоа соодветна здравствена заштита, соодветна психо-социјална интервенција и третман, покренува постапки пред надлежниот суд, поднесува барање до судот за изрекување на мерки за заштита, кои траат од најмалку 3 месеци до една година и други мерки.²³ Во точката е се набројани кои привремени мерки на заштита може да ги изрече надлежниот суд, кои се состојат од забрана да се заканува, телефонира, малтретира, вознемирува, да се приближува до местото на живеење на

²¹ Министерство за труд и социјална политика на РМ, Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015 година, 34

²² „Службен весник на РМ“ бр.44/2012, Закон за семејство

²³ Ibid 17

другиот член од семејството, да нареди задолжително лекување доколку е корисник на алкохол, дрога и други психотропни супстанции и сл.

Заклучок

Конвенцијата на Советот на Европа за заштита и борба против насилството врз жената и семејното насилство е отворена за потпишување на 11 мај 2011 година во Истанбул. Конвенцијата е првиот правно обврзувачки документ кој го криминализира насилството врз жената и семејното насилство, со воведување на нулта толеранција за сторителите и поголеми права и заштита на жртвите. Конвенцијата сè уште не е стапена на сила, засега ја имаат потпишано 32 држави, меѓу кои и Република Македонија, а единствен предуслов за да стапи во сила е да биде ратификувана од 10 земји, од кои 8 земји да бидат членки на Советот на Европа. Република Македонија преку Националната стратегија за спречување и борба против насилството врз жената и семејното насилство 2012-2015 година на Министерството за труд и социјална политика, успешно ќе ја ратификува Конвенцијата и нејзините одредби во домашното законодавство. Истанбулската конвенција се основа врз разбирањето дека насилството на жената е форма на родово засновано насилство, кое мора да се санкционира. За таа цел, Конвенцијата предвидува воведување на национални механизми за ефикасна имплементација и мерки за превенција, преку имплементирање на системот на кривични дела предвидени во Конвенцијата на Советот на Европа. Ратификацијата на Конвенцијата во македонското законодавство е долг процес, во кој се предвидени измени и дополнувања на Кривичниот законик, Законот за кривична постапка, законот за семејство, Законот за малолетничка правда за деца-жртви на семејно насилство. Иако поголем број од предвидените кривични дела во Конвенцијата на Советот на Европа, веќе се инкриминирани во македонското законодавство, сепак мора да се инкриминираат делата семејно насилство, психичко насилство, женско генитално осакатување како посебни кривични дела во КЗ на РМ. Ратификацијата на Конвенцијата е чекор кој мора да се направи, со цел да се воведат строги одредби и санкции за заштита на жената од насилство и семејно

насилство, овозможување на поголема заштита и права на жртвите од семејното насилство, како и ефикасно гонење и казнување на сторителите.

Andrej Bozinovski, LL.M¹

CRIMINAL PROVISIONS IN THE ISTANBUL CONVENTION OF THE COUNCIL OF EUROPE

Summary

The Istanbul Convention is the first legally-binding instrument in Europe in the field of violence against women and domestic violence, and in terms of scope, the most far reaching international treaty to tackle this serious violation of human rights. It aims at zero tolerance for violence and domestic violence and is a major step forward in making Europe and beyond a safer place. The Istanbul Convention places a great importance on the role of national human rights institutions and civil society organizations: states are obliged to offer a strong response to violence against women by involving all relevant actors, including national parliaments, national human rights institutions, NGOs and civil society organizations, when implementing for instance comprehensive policies and running awareness-raising campaigns. By accepting the Convention of Council of Europe, governments are obliged to change their laws, introduce practical measures and allocate resources to effectively prevent and combat violence against women and domestic violence. For the first time in history, the Istanbul Convention makes it clear that violence against women and domestic violence can no longer be considered as a private matter, but that states have an obligation to prevent violence, protect victims and punish the perpetrators.

¹Project Assistant at the Association for Criminal law and Criminology of Macedonia

**НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ПРОТИВ НАСИЛСТВОТО ВРЗ
ЖЕНИТЕ И СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО**

**Патот од потпишувањето до ратификација на Конвенцијата
на Советот на Европа за спречување и борба против насилството
врз жените и домашното насилство – Улогата на невладините
организации во предратификациониот период**

**Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба
против насилството врз жените и домашното насилство,
Истанбул, 11.V.2011**

**ПАТОТ ОД ПОТПИШУВАЊЕ ДО РАТИФИКАЦИЈА
НА
КОНВЕНЦИЈАТА НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА СПРЕЧУВАЊЕ
И БОРБА ПРОТИВ НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ И
ДОМАШНОТО НАСИЛСТВО**

**УЛОГАТА НА НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО
ПРЕТДРАТИФИКАЦИОНИОТ ПЕРИОД**

УДК

343,54/55Ч341,242(4)

Скопје, 2013

Извршно резиме

Основната цел на овој документ е да се претстави содржината на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство, со фокус на приоритетните области во кои државата и невладините организации треба да ги насочат идните акции. Понатаму, дефинирање на чекорите кои треба да се преземат во насока на усогласување на постоечките закони и механизми на заштита, со препораките од Конвенцијата ќе придонесе кон структурирано и планирано делување кон остварување на основната цел - ратификација и апликбилна Конвенција. Ратификацијата би претставувала прв чекор за преземење на обврската за системско справување со сите форми на насилство врз жените, вклучително и домашно насилство. Подготовка на Стратегија за превенција и заштита од сите форми на насилство врз жената и домашно насилство, и акциски план за имплементирање на истата е вториот чекор кој треба да се преземе од страна на државата. Во документот се нагласува неопходноста од преземање на акции во насока на подигнување на свеста на општата популација за препознавање на различните форми на насилство врз жените.

Документот се состои од три поглавја и тоа: Кус осврт на Конвенцијата, Области за усогласување и состојбата во Република Македонија, во кој се вклучени и општите препораки за усогласување и План за акција на Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство на патот кон ратификација.

Подготовката на овој документ е во рамки на проектот „Застапување за унапредување на политиките/стратегииите за спречување на сите облици на насилство врз жените“ поддржан од локалната канцеларија на UN Women во Скопје.

Вовед

Повеќе од една милијарда жени¹ годишно се директни жртви на различна форма на родово базирано насилство вклучувајќи го и домашното насилство. Ако на ова се додадат и нивните деца кои најчесто се индиректни жртви на домашно насилство, бројката која ја добиваме е поразителна во секој поглед. Сите тие се лишени од основното човеково право на безбеден живот ослободен од насилство. Меѓународната заедница работеше неколку години на развивање на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (Истанбулска конвенција), со која се забранува секаква форма на насилство врз жените и девојчињата, и која претставува прв сеопфатен правно-обврзувачки документ кој ги регулира сите форми на родово базирано насилство. Конвенцијата беше отворена за потпишување на 11.5.2011 во Истанбул, Турција. Досега 27 земји ја потпишаа Конвенцијата (Андора, Австрија, Белгија, Хрватска, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Литванија, Луксембург, Малта, Монако, Холандија, Норвешка, Полска, Србија, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарија, Македонија, Украина и Велика Британија), а пет земји ја ратификуваа и тоа: Турција, Албанија, Италија, Португалија и Црна Гора, додека Владите на Австрија и Босна и Херцеговина се во процес на поднесување на инструментот за ратификација. За да стапи на сила Конвенцијата потребни се десет ратификации, од кои најмалку осум треба да бидат од земји-членки на Советот на Европа. Земајќи предвид за колку краток период се случија овие седум ратификации може да се очекува Конвенцијата да стапи на сила на почетокот на 2014 година. Оваа претпоставка е поддржана и од најавите за ратификација од Швајцарија и Малта, како и препораките од министерката за женски права на Франција за што побрза ратификација на Конвенцијата. Советот на Европа ја охрабрува Европската унија да ја ратификува Конвенцијата, што било пракса и до сега со други меѓународни документи, односно, досега Европската унија има ратификувано 11 конвенции.

¹<http://www.onebillionrising.org/>

Истанбулската конвенција веќе обликува законодавства, политики и практики во Европа и пошироко. Постои тренд кон инкриминирање на повеќе форми на насилство врз жените во процесот на усогласување со Конвенцијата, присилни бракови (Велика Британија и Франција), следење (В.Британија и Полска), женско генитално осакатување (Франција). Се подготвуваат планови за воведување нови, сеопфатни законодавства за насилството врз жените (Словачка, 2014). Обезбедување на кривично гонење на сексуално насилство не се потпира само на жалбите од жртвите и може да продолжи ех officio (член 55), како и дополнувања на Кривичниот закон во Полска (мај, 2013). Реформи во законодавството во Италија (август 2013). Некои земји веќе оформуваат Национални координативни тела за имплементација на политиките за превенција и борба против насилство врз жените и домашното насилство (Финска).

Значењето на Конвенцијата за македонската јавност

Република Македонија е земја во која процесот на демократизација трае изминативе 20 години. Бројни реформи, како, на пример, слободата на говор, независноста на медиумите, активно учество на граѓаните во процесот на донесување одлуки, еднакви можности за жените и мажите, зголемувањето на бројот на жените во парламентот на 30%, се реформи кои сè уште се случуваат. Сепак, некои аспекти на демократијата остануваат недопрени. Овие аспекти, главно се поврзани со женските прашања како, на пример, еднакви плати за мажите и жените, еднаква распределба и достапност на социјалните сервиси за самохраните мајки и домаќинки во руралните и урбаните средини, и најважно од сè, борбата против родовото базирано насилство со сите негови форми кое никогаш не било во фокусот. Уште еден аспект треба да се земе предвид кога станува збор за справување со насилството врз жените, вклучувајќи го и домашното насилство како феномен кој постои во државата со децении. Како општество кое промовира патријархални вредности и специфични

родови улоги во семејството², корените на родово базираното насилство се тесно поврзани со културата на толеранција на различни форми на насилство врз жените. Понатаму, политиката за зголемување на наталитетот не е проследена со мерки кои ја овозможуваат родовата рамноправност меѓу жените и мажите. Угнетувачките практики кон женскиот индивидуален развој и самоактуелизацијата во сите аспекти на живеењето постои со децении, а ваквото трансгенерациско пренесување придонесува за зајакнување на постоечките и создавање на нови модерни начини за промовирање на сексизам и мизогинија, кои, пак, придонесуваат за зајакнување на различните форми на родово базирано насилство вклучувајќи го и домашното насилство.

Имајќи го предвид контекстот и фактичката состојба во Република Македонија во однос на постоењето на проблемот на насилството врз жените и домашното насилство, а и обврските кои ги има преземено државата со потпишувањето на меѓународните документи, особено со потпишувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (на 8/7/2011), пред Македонија и нејзините релевантни институции и другите засегнати страни стојат повеќе предизвици, со кои треба да се соочи доколку се стреми да биде демократска земја која ги почитува човековите права и се залага за одржлив развој и мир.

Еден од главните предизвици, во овој момент, е остварување на влијание за ратификација на Конвенцијата, како и создавање на услови и можности за нејзино ефективно спроведување во пракса. Промоција на Конвенцијата и придобивките од ратификацијата треба да бидат основа во планирањето на активностите на женските невладини организации во периодот што следи.

² “Shadow report on the implementation of the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women”, ESE, 2012

I Кус осврт на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство

Конвенцијата содржи 81 член поделени во 12 поглавја. Нејзината структура ја следи структурата на најновите конвенции на Советот на Европа. Конвенцијата содржи 4 главни области и тоа: **Превенција, Заштита, Гонење на сторителите и Следење**. Секоја област предвидува серија конкретни мерки. Конвенцијата воспоставува обврски во однос на собирањето на податоците и поддршка на истражувањата во областа на насилство врз жените (член 11). Конвенцијата дава придонес во **елиминирањето на сите форми на дискриминација врз жените** и ја промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, влучително и зајакнувањето на жените. Таа истовремено е и прв меѓународен договор кој содржи дефиниции за родот. Конвенцијата предвидува примена на одредбите во време на мир и во ситуации на вооружен конфликт (член 2).

Конвенцијата го осудува насилството врз жените како кршење на основните човекови права и манифестација на историски нееднаквите односи на моќ меѓу жените и мажите. Конвенцијата ги обврзува Страните да ги преземаат потребните законодавни и други мерки за промовирање и заштита на правото на сите, а особено на жените, да живеат слободни од насилство како во јавната, така и во приватната сфера(член 4).

Конвенцијата го употребува терминот „домашно насилство“ а не „семејно насилство“. Суштината е во отфрлање на концептот на семејно насилство кој се поврзува со традиционалното разбирање на семејството. Идејата е да се опфатат видовите насилство кои се случуваат во семејството или во домашната единица, или меѓу интимни партнери (актуелни или поранешни сопружници или партнери), при што ирелевантно е дали постоело или постои заедничко живеење. Терминот „домашно насилство“ има поширок опфат од „семејно насилство“.

Покрај тоа, воспоставени се серија на кривични дела кои се карактеризираат како насилство врз жените. Сите Страни се обврзани истите да ги вклучат во своите национални закони како казниви дела кои

се утврдени во Конвенцијата и вклучуваат: Психолошко насилство (член 33); Демнење (член 34); Физичко насилство (член 35); Сексуално насилство, вклучително и силувањето (член 36); [Присилен брак](#) (член 37); Женско генитално осакатување (член 38); [Присилен абортус](#) и [Присилна стерилизација](#) (член 39); Сексуално вознемирување (член 40); Помагање или поттикнување и обид за вршење на кривични дела опфатени во членовите 35, 36, 37, 38 а и 39 (41). Конвенцијата ги обврзува Страните да ја вклучат родовата перспектива во спроведувањето и оценувањето на влијанието на одредбите на оваа Конвенција и да промовираат и спроведуваат ефективни политики на еднаквост помеѓу жените и мажите, како и јакнење на жените (член 4).

1.1 Преамбула

Преамбулата на Конвенцијата го опфаќа односот помеѓу Конвенцијата и претходно усвоените меѓународни документи. Јасно е објаснето дека насилството врз жените е прекршување на основните човекови права, а *de jure* и *de facto* еднаквост меѓу мажите и жените е основен елемент во спречување на сите форми на насилство врз жените. Понатаму, во преамбулата, се објаснува поврзаноста помеѓу историски нееднаквите односи на моќ меѓу мажите и жените, што е причина за доминација и дискриминација врз жените од страна на мажите, како и целосно спречување на напредокот на жените. Дополнително е потенцирана и загриженоста за изложеноста на девојчињата и жените на различни форми на насилство, како и фактот дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените и девојчињата, притоа не исклучувајќи ја можноста и мажите да бидат жртви на овој тип на насилство.

1.2 Цели, дефиниции, еднаквост, недискриминација, општи обврски

Цели на Конвенцијата

- ❖ заштита на жените од сите форми на насилство и спречување, гонење и елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;
- ❖ да придонесе во елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и да промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, вклучувајќи и преку зајакнување на жените;
- ❖ да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на насилство врз жените и домашно насилство;
- ❖ да промовира меѓународна соработка во поглед на елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;
- ❖ да обезбеди поддршка и помош на организации и на органите за спроведување на законот за ефективна соработка со цел да усвојат интегриран пристап за елиминација на насилството врз жените и домашното насилство.

Дефиниции на Конвенцијата

Конвенцијата е прв правно-обврзувачки инструмент кој создава сеопфатна правна рамка и пристап кон борбата против **насилството врз жените** и се **фокусира на спречувањето, заштита на жртвите и кривично гонење на сторителите**. Таа ги дефинира клучните термини : „**насилството врз жените**“ (3 а); „**домашното насилство**“, (3 б). За успешно спроведување на целите на Конвенцијата дефинирани се и поимот „**род**“ (3 в) кој означува *„Општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути кои едно одредено општество ги смета за соодветни за жените и мажите“* (3в) и поимот „**Родово заснованото насилство врз жените**“ (член 3 г) означува *насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа* (3г); „**Жртва**“ (член 3 д) е *секое физичко лице кое е изложено на однесувањето наведено во а) и б) од членот 3.*; Поимот „**жени**“

(член 3 ģ) ги вклучува и девојчињата/децата на возраст под осумнаесет години.

Основни права:

Еднаквост

Со афирмирање на принципот на еднаквост во правец на суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, од државите-страни се бара не само да ги осудат сите видови на дискриминацијата врз жените, туку се воспоставува и обврска за:

1. да се вгради принципот на еднаквост меѓу жените и мажите во националните закони и да се обезбеди негова практична примена;
2. со закон да се забрани дискриминацијата;
3. да се укинат законите и практиките што ги дискриминираат жените.

Обврската за државите-страни, без одлагање да преземат законодавни и други мерки за спречување на дискриминацијата врз жените опфаќа и практична реализација на еднаквоста меѓу жените и мажите. Накусо, самото вградување на принципот на еднаквост во законите честопати не е доволно, и затоа се бараат практични мерки за суштинскида се имплементира принципот на еднаквост.

Забрана за дискриминација

Конвенцијата бара примена на одредбите без дискриминација, а листата на основи за дискриминација е отворена што има особено значење, односно покрај таксативно наброените основи, дискриминација се забранува и по кој било друг статус.,*Спроведувањето на одредбите на оваа Конвенција од страна на Договорните страни, со конкретни мерки за заштита на правата на жртвите, се обезбедуваат без никаква дискриминација врз основа на пол, род, раса, боја, јазик, вера, политичко или друго убедување, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање, сексуална ориентација, родов идентитет,*

здравствена состојба, инвалидност, брачен статус, статус на мигрант или бегалец, возраст, или друг статус“ (член 4 точка 3).

Покрај осудувањето и забраната на дискриминацијата, Конвенцијата упатува и на специјални мерки кои се неопходни за да се зголеми заштитата на жената од родово заснованото насилство. Односно мерки кои, пред сè, се во полза на жената. Оваа одредба од Конвенцијата експлицитно утврдува дека специјалните мерки насочени кон спречување и кон заштита на жената од родово засновано насилство, а кои не се однесуваат на мажите, не претставуваат форма на дискриминација.

Правото на живот без насилство

Конвенцијата го истакнува принципот на меѓународното право за човекови права дека секој човек има право на живот без насилство и во јавната и во приватната сфера. Се истакнува посебната обврска за државите-страни да го промовираат и да го заштитат ова право на жените кои се доминантни жртви на родово засновано насилство.

1.3 Области кои ги опфаќа Конвенцијата

- Превенција–фокусот на одредбите е на промена на ставовите, родовите улоги и стереотипите кои го прават прифатливо насилството врз жените, како и подигнување на јавната свест за различните форми на насилство врз жените. Соработката помеѓу невладините организации, средствата за јавно информирање и приватниот сектор е клучен елемент за промовирање на нула толеранција кон насилство врз жените;
- Заштита – со одредбите се дефинира специјализираната поддршка за жртвите на насилство во форма на здравствена, психолошка помош и правно советување, поставување на потребите и безбедноста на жртвата како приоритет при постапувањето, како и достапноста на засолништата и бесплатните телефонски линии;

- Гонење на сторители – преку одредбите се фокусира на инкриминирање на насилството врз жените, обезбедување неприфатливост на оправдувања кои се засноваат на култура, обичаи, религија, како и итна реакција на органите за спроведување на законот. Предвидува пристап на жртвите до посебни мерки на заштита во текот на истрагата и судските постапки;
- Следење – преку воспоставување на посебен механизам да се следи имплементацијата на Конвенцијата.

II Области кои треба да се усогласат со Конвенцијата и состојбата во Република Македонија

2.1 Интегрирани политики и собирање податоци

Конвенцијата предлага преземање мерки за усвојување и спроведување на ефективни сеопфатни и координирани политики кои се однесуваат на спречување и борба против сите форми на насилство врз жените и домашно насилство. Ги обврзува страните да распределат финансиски и човечки ресурси за соодветно имплементирање на програмите и политиките, вклучувајќи го и финансирањето на невладините организации кои работат на оваа проблематика. Предлага и воспоставување на координативно тело едно на национално, или повеќе на локално ниво, одговорни за координација, имплементација, следење и процена на мерките за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство. Во однос на собирање на податоци и истражување, Страните се обврзуваат во редовни интервали да собираат расчленети статистички податоци за сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, да обезбедуваат информации за експертите, со цел да се стимулира меѓународната соработка и достапноста до овие информации.

Во Република Македонија досега се спроведени неколку национални истражувања за семејно насилство, *Национално истражување за семејно насилство (Вилагоземз, Е., и др., 2012),*

Национално истражување за преваленцијата на злоупотребата и занемарувањето на постарите лица во домаќинствата во Република Македонија Марковиќ, М., 2013), „Запоставени и жигосани“-Анализа на состојбата со сексуална злоупотреба на деца (Чачева, В. и Мирчева, С., 2011), *Трошоци од семејното насилство во Република Македонија – Обид за пресметка на трошоците за 2006 година*, (Ганчева, Ј., (ур.) 2008), „Живот во сенка“(Чачева, В., и др.,2007),*Извештајот за насилство и здравје во Македонија и водич за превенција од 2006 година* (Тоџија, Ф., и др., 2006), како и *Истражувањето за обемот на семејно насилство и ефикасноста на Центрите за социјална работа спроведено од Заводот за социјални дејности во 2006 година* (Петрова, Д., 2006), *Извештај од спроведено теренско истражување - Семејно насилство*(ЕСЕ, 2000), и едно *Истражување за опсегот на Родово базираното насилство врз жените и девојките на јавните урбани просториво Скопје* (2012). Не постојат други податоци и истражувања за застапеноста на различните форми на насилство врз жени во Република Македонија.

Општи препораки за усогласување од областа Интегрирани политики и собирање на податоци:

- Планирање и одвојување на финансиски средства во буџетот за усогласување на законската регулатива и усвојување на мерки и програми за превенција и заштита од сите облици на насилство врз жени и домашно насилство;
- Развивање на стратегии за финансиска поддршка на невладините организации кои работат на оваа проблематика;
- Воспоставување на база на податоци со расчленети статистички податоци;
- Спроведување на популациски истражувања во редовни интервали;
- Користење на добиените податоци за планирање и достапност на специјализирани сервиси за жртви;

- Воспоставување на Национален координативен механизам за собирање на податоци, анализирање и дистрибуирање.

2.2 Превенција

Конвенцијата посебно внимание ѝ посветува на превенцијата каков начин Страните да преземат: „...*потребни мерки за промовирање на промени во општествените и културните шаблони на однесување на жените и мажите, со цел искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и сите други практики кои се засноваат врз идејата за инфериорност на жените или врз стереотипните улоги за жените и мажите*“ (член 12).

Сите мерки опишани во ова поглавје „...*ги земаат предвид и ги третираат специфичните потреби на лицата кои станале ранливи поради определени околности...*“. Исто така, Конвенцијата ги повикува Страните: „...*да преземаат потребни мерки за промовирање програми и активности за јакнење на жените*“ (член 12 точка б).

Особено се потенцира преземање на мерки за вклучување на мажите и момчињата и нивно активно учество во спречување на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

Како главни подрачја за превентивно делување во Конвенцијата се назначени: Подигање на свеста (член 13); Образование (член 14); Обуки на професионалци (член 15); Превентивни интервенции и програми на третман (член 16); Учество на приватниот сектор и на средствата за јавно информирање (член 17).

Активности за превенција спроведени од државата/релевантни институции

Во Република Македонија во 2009, 2010, 2011 година се спроведуваше национална кампања за борба против домашно насилство во рамки на „16 дена активизам против насилство врз жени“ глобалната кампања. Во Скопје, во 2012, прв пат е отворено Советувалиштето за работа со сторители на семејно насилство.

Активности за превенција спроведени од невладини организации

Од страна на невладините организации на редовна основа се спроведуваат кампањи за превенција од домашно насилство, како и

кампањи за информирање за сервисите за поддршка кои ги нудат невладините организации. Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство во 2011 (Гласот на момчињата и младите мажи во превенција на насилство врз жените) и 2012 (Кажу НЕ на насилството врз жената) спроведе кампањи за подигнување на свеста за различните форми на насилство врз жените.

Во тек е отворање на Семеен центар, кој ќе работи со сите членови на семејството во кое е детектирано домашно насилство, а кои ќе бидат препратени во центарот по препорака на Меѓуопштински центар за социјална работа.

Општи препораки за усогласување од област Превенција:

- *Отворање на Советувалишта за сторители на семејно насилство достапни во повеќе градови во државата;*
- *Дополнување на наставните програми на сите нивоа на образование (со содржини како: еднаквост меѓу жените и мажите, нестереотипни родови улоги, заемна почит, родово засновано насилство и право на личен интегритет, како и сите други теми кои ги опфаќа Конвенцијата);*
- *Обука на професионалци (креирање и реализација на програми за обуки на релевантните професионалци кои работат со жртви или сторители, за откривање и спречување на таквото насилство, спречување на секундарна виктимизација и еднаквост меѓу жените и мажите).*

2.3 Заштита и поддршка

Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилство врз жената и домашно насилство ги обрзува државите да ги обезбедат и направат достапни следните услуги за поддршка на сите оние на кои им се потребни: општи услуги на поддршка (член 20 – психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување); СОС линии достапни 24 часа (член 24); центри за поддршка на жртвите на сексуално насилство (член 25);

безбедно сместување и прифатилишта (чл.23);заштита и поддршка на деца сведоци (член 26).

Во Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилство врз жената и домашно насилство се прави разлика помеѓу општи и специјализирани услуги за заштита и поддршка: „Општите услуги за поддршка се однесуваат на услуги кои ги нудат јавните институции како центри за социјална работа, здравствени центри и агенции за вработување и истите обезбедуваат долгорочна помош, но не се дизајнирани ексклузивно да одговорат на потребите на жртвите на насилство, туку ѝ служат на општата популација. За разлика од нив, специјализираните услуги за поддршка креираат и нудат сет на услуги кои треба да одговорат на конкретните потреби на жртвите на различни облици на насилство врз жената и согласно тоа не се отворени за општата популација. Иако овие специјализирани услуги може да бидат раководени и финансирани и од страна на државата, сепак во најголем дел истите ги обезбедуваат и пружаат невладините организации кои работат во оваа област”.

За да ја исполнат својата примарна задача за безбедност и сигурност на жените и децата, неопходно е истите да применуваат одредени стандарди во своето работење. Секој вид на насилство изискува специфичен вид на поддршка и заштита, а вработените во прифатилиштата задолжително треба да бидат обучени да ги пружат тие услуги.

Специјализирани услуги за поддршка обезбедени од државата

Според официјалните информации од Министерство за труд и социјална политика, државата досега има отворено 4 Регионални центри за лица жртви на семејно насилство во: Скопје, Битола, Кочани и Свети Николе. Центрите за лица-жртви на семејно насилство обезбедуваат дневно и привремено прифаќање и згрижување на овие лица, кое може да трае најмалку три месеци со можност за продолжување до една година, давање советодавни услуги, услуги во врска со исхрана, дневен престој, одржување на хигиена и соработка и поддршка од граѓански организации.

Специјализирани услуги за поддршка обезбедени од невладините организации

Прифатилишта: Според достапните информации, само една од организациите (лоцирана во Струмица) обезбедува долготрајно сместување до 6 месеци, со можност за продолжување на овој период. Покрај тоа, две организации нудат ургентно сместување до 48 часа за жени-жртви на насилство и нивните деца, и се лоцирани во Скопје. Капацитетите на постоечките прифатилишта за сместување се мали, односно многу мал број на жени можат да бидат сместени истовремено, посебно ако го земеме предвид фактот дека многу често жените бараат засолниште заедно со своите деца.

СОС линии за помош: три организации обезбедуваат 24/7 бесплатна, национална СОС линија. Покрај нив, уште четири други организации оперираат со локални СОС линии кои го покриваат само регионот каде се лоцирани. Во ниедна од организациите не се обезбедува помош на сите јазици истовремено.

Бесплатна правна помош: Во 2010 невладините организации започнаа со процесот на пилотирање на стандарди за обезбедување на бесплатна правна помош. Подготвените стандарди се однесуваа на: Унифициран систем на прибирање податоци; Унифицирани процедури за прифаќање на случаеви; Интервјуирање – доверливост; родово сензитивна средина; процена на ризик; Континуирана работа на подобрување на координацијата и упатувањето. Сепак, слично со другите услуги, во моментот обезбедување на бесплатна правна помош се однесува најчесто на случаеви на домашно насилство. 2013 се работеше и на пилотирање на стандарди за обезбедување на директни сервиси за жртви на семејно насилство.

Во Република Македонија не постојат сервиси за другите форми на насилство врз жени кои ги опфаќа Конвенцијата. Постоечките ресурси и услуги се однесуваат доминантно на жртви на домашно насилство, а останатите видови на насилство врз жената, особено сексуалното насилство се практично изоставени. Организациите и институциите имаат недостаток од стручен кадар обучен за работа со други форми на насилство. Не постои стандардизација на услугите и сервисите помеѓу даватели, со исклучок на пилотирањето на стандардите за бесплатна правна помош.

Организациите кои нудат услуги се најчесто сконцентрирани во урбани средини, па со тоа и достапноста на услугите е лимитирана и диспропорционална.

Општи препораки за усогласување од областа Заштита и поддршка

- Отворање на специјализирани shelтер-центри за жени жртви на насилство и достапни во секој регион, со едно место на секои 10.000 жители; или доколку shelтер-центрите се дел од општествена стратегија за интервенција треба да постои место за едно семејство на 10.000 жени;
- Минимум една бесплатна национална СОС линија, која ќе ги покрива сите видови на насилство врз жената, оперативна 24 часа 7 дена во неделата и обезбедува кризна поддршка на сите јазици кои се употребуваат во заедницата; стандардизација на програмите за СОС операторите;
- Отворање на кризни центри за помош на жртви на силување, минимум еден на 200.000 жени;
- Отворање на центри за жртви на сексуално насилство, минимум еден на 400.000 жени;
- Отворање на минимум еден советувалицен центар на 50.000 жени (кој ќе обезбедува советување од секаков тип: кризна интервенција, психолошко советување, бесплатна правна помош и др.);
- Обука на стручен кадар за обезбедување на услуги на жртви на различни форми на насилство со обврска за континуирано професионално надоградување;
- Обезбедување на одржливост на сервисите преку развивање на програма за поддршка од државата.

2.4 Материјално право

Во оваа глава се сместени одредби од областа на граѓанското, управното и кривичното право коишто претставуваат суштински дел на Конвенцијата, имајќи предвид дека ги уредуваат превентивните, заштитните и мерките на компензација и обесштетување на жртвите, како и казнените мерки за сторителите на видовите на насилство опфатени со Конвенцијата.

Граѓанско и управно право- Во делот на граѓанското и управното право, Конвенцијата содржи одредби кои се однесуваат на граѓански парници и правни лекови, надомест на штета, старателство, посети и безбедност и граѓански последици од присилни бракови.

Македонската реалност разликува два главни система на справување со семејното насилство, казнено-правен систем и систем на социјална заштита и здравствена заштита кои паралелно се развиваат. Законодавната реформа не запира само на казнено-правната заштита од насилничко однесување, туку заштитата од семејно насилство ја поставува во вкупниот контекст на општествените односи. Законот за семејство, особено со последните измени упатува на поширока општествена, социјална и економска заштита од домашно насилство³. Во законот се предвидени низа привремени мерки за заштита кои судот може да му ги изрече на сторителот (член 94 е). Праксата во Република Македонија покажува дека најчесто изрекувани мерки се следните: 1) забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство; 2) забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно; 3) забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството; 4) нареди тужениот да посетува соодветно советувашиште; 5) нареди задолжително лекување,

³ „Анализа на националната легислатива и идентификување на основните области кои треба да се усогласат со одредбите на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство со ефектите од Конвенцијата врз националниот систем на спречување и заштита од семејно насилство“, Мирчева.С, 2011

доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување. Исто така, се предвидени и мерки за заштита на жртвата на семејно насилство кои треба да ги преземе Центарот за социјални работи секогаш кога има сознание дека над лице е сторено семејно насилство (член 94г).

Во 2008 беше усвоена првата Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство (2008 - 2011). Во 2012, беше усвоена втората Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство (2012 – 2015)⁴. Во 2007 е подготвен и усвоен Национален план за родова рамноправност (2007 – 2012)⁵. 2012е усвоен и Националниот акциски план за имплементација на резолуцијата на ОН 1325.⁶

Општи препораки за усогласување во областа Материјално право

- Законски измени за обезбедување на граѓанско-правни лекови за жртвите на сите видови насилство утврдени со Конвенцијата;
- Законски измени за обезбедување на државно обесштетување во разумно време преку обезбедување на државни програми за обесштетување;
- Дополнување на Законот за семејство во поглед на правата на посети и старателство и граѓански последици од принудените бракови;
- Законски измени за обезбедување на граѓанско правни лекови за жртвите на сите видови насилство утврдени со Конвенцијата;
- Дополнување на Законот за семејство во поглед на правата на посети и старателство и граѓанските последици од принудните бракови;
Казнено право - Одредбите од оваа глава од областа на казненото материјално право се однесуваат на инкриминации на дејствија

⁴http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf

⁵ Повеќе информации на: <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/NPARR-finalen%20dokument.pdf>

⁶ Повеќе информации на: <http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=BD66FCC3A7FBCB47AB9150CBFECD2C96>

на насилство, надлежност, санкции и мерки, отежнителни околности, пресуди во друга држава и забрана на задолжитени постапки за алтернативно решавање спорови или изрекување пресуди.

Македонскиот казнено-правен систем разликува кривични дела сторени во контекст на семејно насилство. Нашиот Кривичен законик не пропишува засебно кривично дело на семејно насилство, туку во рамките на основните кривични дела посебно се санкционира фактот кога делото е сторено при вршење семејно насилство. Дефиницијата на семејното насилство содржана во КЗ ги утврдува видовите на семејно насилство, дејствијата на извршување, предизвиканата последица, својството на сторителот и објектот на заштита. Кривичниот законик познава само сексуално, психичко и физичко насилство - како облици на семејно насилство. Значајно е да се забележи дека дефиницијата не го определува семејното насилство како специфичен вид на родово засновано насилство, и оттука како специфична форма на дискриминација на жената⁷.

Општи препораки за усогласување во областа Кривично право

- Дополнување на Кривичниот законик со воведување на одредби за кривични дела според барањата на Конвенцијата, а особено на кривично дело на психичко насилство или дополнување на постоечкото кривично дело Загрозување на сигурноста, каде сериозното нарушување на едно лице со примена на присилба или закани ќе се санкционира;
- Дополнување на Кривичниот законик со кривично дело „домашно насилство извршено пред деца“;

⁷ „Анализа на националната легислатива и идентификување на основните области кои треба да се усогласат со одредбите на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство со ефектите од Конвенцијата врз националниот систем на спречување и заштита од семејно насилство“ , Мирчева.С, 2011

- Дополнување на КЗ со одредби за препознавање на економските штети врз жртвите;
- Дополнување на КЗ до одредби за застарување и важење на кривичните дела;
- Дополнување на КЗ или со ново кривично дело Демнење, или со дополнување на постоечките одредби на кривичното дело, загрозување на сигурноста;
- Измени за одредбата на кривично дело Силување во КЗ;
- Воведување на кривично дело Принуден брак, кривично дело Женско генитално осакатување и кривично дело Присилен абортус и Присилна стерилизација во КЗ;
- Воведување на одредба во КЗ која ќе ги опфати сите случаи на сексуално вознемирување;
- Дополнување на постоечкото кривично дело Наведување на самоубиство и помагање на самоубиство;
- Измени и дополнувања во КЗ во поглед на важењето на КЗ и во поглед на поттикнување и обидот;
- Дополнување на одредби во КЗ за мерките и санкциите, како и за отежнувачките околности.
- Дополнување на следните одредби во КЗ заради усогласување со барањата на Конвенцијата:
 - Кривичното дело Противправно прекинување на бременоста кое ги поаѓа само жените предвидува гонење по службена должност и затворски казни од три месеци до три години кога постои согласност на жената за противправно прекинување на бременоста, и казна затвор од една до пет години кога прекинувањето на бременоста е без согласност на жената;
 - Кривичното дело Повреда на рамноправноста на граѓаните го инкриминира одземањето или ограничувањето на правата на граѓаните врз основа на пол, раса, боја на кожа, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба, јазикот или друго лично својство или околност и предвидува затворска казна од три месеци до три години. Но, иако листата на основи за повреда на

рамноправноста не е затворена, сепак отсуствува родот како основ;

- Кривичното дело Расна и друга дискриминација, кај основи за друга дискриминација не го предвидува родот.
- Присилни бракови и присилна фертилизација единствено се предвидени како едни од дејствијата на извршување на кривичното дело Трговија со луѓе;
- Присилна бременост, присилна стерилизација е предвидено како дејствие на извршување кај кривичното дело Злосторство против човечноста, кај кое мора да постои намера за систематско уништување на цивилно население;
- Присилување на проституција или силување, сексуално ропство или предизвикување на присилна бременост, насилна стерилизација или друг вид сексуално насилство, се предвидени како дејствија на извршување кај кривичното дело Воено злосторство против цивилно населени, но кај ова дело мора да постои вооружен судир;
- Кај кривичното дело Вонбрачен живот со малолетно лице инкриминирано е и вонбрачното живеење со малолетно лице на возраст од 14-16 години, како и допуштањето на вонбрачниот живот од страна на родителот. Присилните бракови не се инкриминирани, ниту во рамките на ова кривично дело.

2.4 Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки

Во оваа глава од Конвенцијата содржани се одредби кои се однесуваат на процесното право, односно посебно внимание е посветено на истрагата, гонењето и мерките на заштита. Општата обврска на почетокот на оваа глава истакнува два принципа на казненото процесно право. Имено, преземање активности без непотребно одлагање и спроведување ефективни истраги, додека вториот став од истиот член го надополнува барањето за брзо постапување имајќи го предвид притоа разбирањето на насилството од родова перспектива.

Покрај воспоставувањето на општи обврски при спроведувањето на истраги и гонење, Конвенцијата во овој дел содржи и специфични одредби кои се однесуваат на непосредната реакција, превенција и заштита; проценка на ризик и управување со ризикот; итни мерки на заштита; мерки за забрана на приближување или заштита; истраги и докази; постапки *ex parte* или *ex officio*; мерки на заштита; правна помош и застареност.

Во Република Македонија целокупниот казнено-правен систем е насочен кон кривичното дело и кон сторителот и не е засегнат со потребите на жртвите и нивниот третман низ кривичната постапка. Актуелното кривично законодавство оперира со поимите на оштетен и жртва. Меѓутоа реформата на македонското казнено законодавство прави сериозен исчекор во поглед на правата на жртвите новиот Закон за кривична постапка ги усвојува и ги дефинира поимите оштетен и жртва, при што јасно се издиференцирани двата поима. Акцентот се става на правата на учество во постапката и правата на информирање, заштита, помош и поддршка, и обесштетување и медијација. Примарно е прашањето на третманот од целокупниот казнено-правен систем, во сите фази на постапката во однос на обезбедување заштита од повторна виктимизација и остварување на интересите и потребите на жртвата⁸.

Општи препораки за усогласување во областа Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки

- Измени во Законот за кривична постапка и Законот за полиција за добивање надлежност без судска наредба полицијата да може да влезе во местото каде што е присутно лицето изложено за ризик;

⁸ „Анализа на националната легислатива и идентификување на основните области кои треба да се усогласат со одредбите на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство со ефектите од Конвенцијата врз националниот систем на спречување и заштита од семејно насилство“, Мирчева.С, 2011

- Посебен подзаконски акти за постапување со жртви на насилство и почитување на нивните права и потреби;
- Воспоставување на обврска за проценка и управување со ризик со посебен закон; Воведување на две нови полициски овластувања во Законот за полиција со што полицијата ќе добие овластување за давање наредби за напуштање на живеалиштето на жртвата и овластување за изрекување забрана за комуникација со жртвата при постоење на непосредна опасност;
- Дополнување на одредбите во Законот за семејство кои се однесуваат на привремени мерки на заштита и предвидување ефективна и пропорционална дисциплинска санкција за нивно прекршување.

2.5 Миграција и азил

Во ова поглавје се регулира статусот на престој на жртвите на насилство, чиј статус на престој зависи од брачниот или вонбрачниот партнер. Препораката на Конвенцијата е жртвите да можат да поднесат барање за добивање на независен статус на престој во случај на прекинување на бракот или врската. Регулирани се и родово основаното барање за азил вклучувајќи и определување на бегалскиот статус и барање на меѓународна заштита; забрана за протерување, односно враќање при што жената-жртва на семејно насилство не смее да биде вратена во ниту една земја ако неа ѝ е загрозен животот.

Во Република Македонија по оваа основа постојат следните закони:

- Закон за странците
- Закон за азил и привремен престој

Општи препораки за усогласување во областа Миграција и азил

- Усогласување на постоечкото законодавство со барањата од Конвенцијата во делот на препознавање на жртвите на кривичните дела од опфатот на Конвенцијата кога по основ на родово засновано насилство бараат азил, препознавање на потребата за сензибилизирање на професионалците за

културните и традиционалните норми на жртвите на родово засновано насилство кои заради таквото насилство бараат азил, задолжително почитување на родово сенибилизирани процедури во постапувањето на сите државни органи

2.6 Меѓународна соработка

Страните се обврзуваат да соработуваат во согласност со одредбите на оваа Конвенција, и преземаат потребни законодавни и други мерки за да обезбедат жртвите на кривично дело извршено на територија на Страна која не е територија каде тие престојуваат, да може да поднесат жалба пред надлежните органи во својата земја на престој. Конвенцијата овозможува две Страни кои немаат претходен договор, да можат да преземаат заемна помош во кривични работи, екстрадиција или извршување на граѓански или кривични пресуди. Конвенцијата има предвидено и мерки кои се однесуваат на лица изложени на ризик со помош на кои доколку едната Страна има информации дека некое лице е изложено на непосреден ризик и може да биде подложно на акти на насилство наведени во членовите 36, 27, 38 и 39, ги пренесува без одлагање на другата Страна заради преземање на соодветни мерки за заштита. Страните имаат обврска за споделување на информациите за конечниот резултат од дејствијата кои се преземени за заштита на лицето во ризик.

2.7 Механизми за следење

Конвенцијата предвидува формирање на Група на експерти за акција против насилството врз жените и домашното насилство (GREVIO). Групата на експерти ќе има задача да подготви прашалник кои Страните ќе го пополнуваат на одреден временски период (рунди), а кој ќе опфаќа конкретни одредби (секоја рунда посебно) и нивно почитување од Страните. GREVIO може да добива информации за имплементација на Конвенцијата од невладини организации и од цивилното општество, како и од национални институции за заштита на човекови права. Членовите на GREVIO се бираат од страна на

Комитетот на Страните, кој се свикува од генералниот секретар на Советот на Европа најдоцна една година по влегувањето на сила на конвенцијата. Врз основа на извештајот и заклучоците од GREVIO, Комитетот на Страни може да усвои и упати препораки до конкретна Страна во врска со мерките кои треба да се превземат за спроведување на Конвенцијата. GREVIO, кога е потребно, може да усвои и општи препораки за спроведување на оваа Конвенција. Извештаите подготвени од GREVIO се испраќаат до националните парламенти, како и до Парламентарното собрание на Советот на Европа.

2.8 Поврзаност со други меѓународни инструменти

Согласно Советот на Европа (CoE) (2008), невладините организации треба да бидат сервиси и клучни партнери во развивањето на поефективни интервенции од страна на државните институции како одговор на потребите на жените жртви на насилство⁹. Советот на Европа досега ги има упатено следните препораки на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа, вклучително и Република Македонија: Препораката Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство, Препораката CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост, Препораката CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот.

Во исто време, обврска на секоја држава е да ги обезбеди потребните услуги на жените кои преживеале некаков вид на насилство и таа обврска произлегува од многубројни меѓународни институции и документи како Европскиот суд за човекови права, Комитетот за елиминација на дискриминацијата на жената (CEDAW) и други извори. Поконкретно, Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилство врз жената и СН е заснована на следните меѓународни инструменти: Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи, Европската социјална

⁹See Kelly, L., 2008, [*Combating violence against women: minimum standards for support services*](#), Strasbourg, Council of Europe, DG Human Rights/Equality Division, p. 10.

повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163), Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005) и Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007); Земајќи ги предвид Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966), Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (1966), Конвенцијата на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените („CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999), како и Општата препорака бр. 19 од Комитетот на ЦЕДАВ за насилство врз жените, Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000) и Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006).

2.9 Измени на Конвенцијата

Во ова поглавје се регулира можноста за измени на Конвенцијата. Имено, доколку Страната има предлог за измени на Конвенцијата, треба да ги соопшти на Генералниот секретар на Советот на Европа, а тој да го препрати до земјите-членки - потписнички на Конвенцијата. По разгледување на предложената измена од страна на Комитетот на министри на Советот на Европа, а по консултација со Страните кои не се членки на Советот на Европа, може да ја усвои измената со мнозинство предвидено во член 20d од Статутот на Советот на Европа. Текстот на секоја измена Комитетот на министри ја испраќа до Страните на прифаќање.

2.10 Завршни одредби со акцент на РЕЗЕРВИ

Во последното поглавје од Конвенцијата се регулираат општи прашања како решавање на спорови, потпишување и стапување во сила, пристапување кон Конвенцијата, територијална примена. Во поглед на правото на Страната да изрази резерва, Конвенцијата многу рестриктивно го уредува прашањето на изразување резерви. Имено, можноста да се изјави резерва на одредбите на Конвенцијата

има третман на исклучок, односно покрај генералната забрана за изразување резерви, исклучокот се однесува на резерва во примената на следните одредби или нивна примена само на специфични случаи или ситуации: член 30, став 2; член 44, став 1.д, 3 и 4; член 55, став 1 во врска со член 35 во однос на полесни кривични дела; член 58 во врска со член 37,38 и 39; и член 59. Истовремено Страната може да го декларира правото да пропише санкции од некривичен карактер наместо кривични санкции, за однесувањата опишани во членовите 33 и 34. Услов за ратификација на Конвенцијата е неможност да се изрази резерва за ниту една одредба, освен исклучокот содржан во став 2 и 3. Во став 2 е наведено дека секоја Страна може, при потпишување или депонирање на инструментот за ратификација, да упати декларација до генералниот секретар на Советот на Европа, со која го декларира правото да не ги примени, или да ги примени, само на специфични случаи, одредбите утврдени со следните членови:

1. Член 30, став 2 - Адекватно државно обесштетување се одобрува на оние лица кои се здобиле со тешки телесни повреди или на кои им е нарушено здравјето, доколку штетата не е покриена од други извори како сторителот, осигурувањето или државно финансираните здравствени и социјални резерви. Тоа не ја спречува Страната да бара враќање на обесштетувањето од сторителот, сè додека се посветува должно внимание за безбедноста на жртвата;
2. Член 44, став 1 д: Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да воспостават надлежност за секое кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција, кога делото е извршено од страна на некој од нивните државјани; *Став 3:* Заради гонење за кривичните дела утврдени во согласност со членовите 36, 37, 38 и 39 од оваа Конвенција, Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека нивната надлежност не е подредена на условот актите да бидат инкриминирани на територијата каде што биле извршени; *Став 4:* Заради гонење за кривичните дела утврдени во согласност со членовите 36,37,38 и 39 од оваа Конвенција, Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека нивната надлежност во однос на точките *г* и *д* на ставот 1 не е

подредена на условот дека гонењето може да отпочне само по пријавување на кривичното дело од страна на жртвата или по доставување информација од страна на државата каде што кривичното дело било извршено;

3. Член 55, став 1 во врска со член 35 во однос на полесни кривични дела: Страните обезбедуваат дека истрагите или гонењето за кривични дела утврдени во согласност со членовите 35,36,37,38 и 39, од оваа Конвенција нема да зависат целосно од пријава или тужба поднесена од жртвата, ако кривичното дело било извршено целосно или делумно на нивна територија, и постапките да може да продолжат дури и ако жртвата ја повлекла својата изјава или пријава;
4. Член 58 во врска со член 37, 38, 39: Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека застарувањето за покренување каква било правна постапка во врска со кривичните дела утврдени со членовите 36,37,38 и 39, од оваа Конвенција, да трае доволно долго и сразмерно на тежината на кривичното дело кое е во прашање, за да овозможи ефикасно отпочнување/покренување на постапката откако жртвата станала полнолетна;
5. Член 59: *Став 1:* Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите чиј статус на престој зависи од брачниот или вонбрачниот партнер во согласност со нивното национално законодавство, во случај на прекинување на бракот или врската, и при посебно тешки околности, добиваат, по поднесување барање, независна дозвола за престој без оглед на траењето на бракот или на врската. Условите коишто се однесуваат на одобрувањето и траењето на независната дозвола за престој се утврдени со националното законодавство. *Став 2:* Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите може да добијат запирање на постапката за протерување, отпочната во врска со статусот на престој што зависи од статусот на брачниот или вонбрачниот партнер во согласност со националното законодавство и да им овозможат да поднесат барање за независна дозвола за престој. *Став 3:* Страните издаваат

обновлива дозвола за престој на жртвите во една од следните две ситуации или и во двете: а. кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната лична состојба; б. кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната соработка со надлежни органи во истраги или кривични постапки. *Став 4:* Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на принудни бракови доведени во друга земја заради брак, а кои, како резултат на тоа, го изгубиле својот статус на престој во земјата каде што вообичаено престојуваат, можат повторно да го стекнат таквиот статус.

Резервите покрај тоа што се рестриктивно предвидени, исто така, имаат и времен карактер, односно имаат важење од 5 години, што може да се обнови. Но, обновливоста на резервата е предмет на посебна процедура, а особено значење има обврската на Страната да го оправда обновувањето на резервата преку поднесување на објаснување до GREVIO.

Во овој дел важно е да се напомене дека Страната може во кое било време да се откаже од оваа Конвенција преку известување упатено до генералниот секретар на Советот на Европа (член 80, став 1).

III Претратификационен план за акција на невладините организации

Чекор 1: Промоција на Конвенцијата и лобирање за ратификација

- ❖ *Запознавање на пошироката јавност и релевантните актери со содржината, значењето и придобивките од Конвенцијата*(организирање на широки, континуирани и адекватни кампањи, наменети за различни целни групи од интерес - владини и државни институции, медиуми, општата популација, жени, актуелни жртви на родовото и домашното насилство и др.);

- ❖ *Иницирање и организирање на тематски јавни расправи за посебните одредби од Конвенцијата;*
- ❖ *Јавно застапување и влијание до релевантните државни институции за ратификување на Конвенцијата и нејзино инкорпорирање/прилагодување во домашната законска легислатива;*
- ❖ *Лобирање и застапување за ратификување на Конвенцијата во целост, без можност за резерви или со ограничени резерви.*

Чекор 2: Превенција

- *Спроведување на кампањи за промовирање на нов модел на „машкост“ и вклучување на момчињата и младите мажи во кампањските активности;*
- *Родово сензибилизирање (широки и континуирани кампањи за родово сензибилизирање) преку ефективни и адекватни пристапи и форми кои ја информираат и едуцираат пошироката јавност, со фокус на младата популација, како и релевантните државни/владини институции и другите засегнати страни;*
- *Организирање на работилници со преставници од средствата за јавно информирање за развивање на стратегии/механизми за справување со деградирани и насилни содржини и можности за ограничување на пристапот до истите;*
- *Лобирање за поактивно вклучување на приватниот сектор во превенцијата на родово базираното насилство;*
- *Остварување на соработка со Стопанските комори во насока на намалување на рекламните содржини кои ги поддржуваат родовите стереотипи;*
- *Лобирање за развивање на Стратегија за превенција на сите облици на насилство врз жената, вклучително и домашното насилство.*

Чекор 3: Интегрирани политики и собирање на податоци

- ❖ Лобирање и застапување за усвојување на долгорочни програми за јакнење на капацитетите на институциите за справување со случаи на насилство врз жената, креирање на долготрајни модули за задолжителна обука и тренинг за центрите за социјална работа, полициските службеници, здравствените работници, судиите;
- ❖ Воспоставување на соработка со сите релевантни институции;
- ❖ Спроведување на Анализа на трошоци за усогласување на препораките на Конвенцијата;
- ❖ Лобирање за усвојување на Стратегија за поддршка на невладините организации, кои ќе обезбедуваат специјализирани сервиси за жртви на сите форми на насилство врз жените и домашно насилство;
- ❖ Лобирање за отпочнување и учество во процесот на воспоставување на координативни механизми за собирање податоци, анализирање и дистрибуирање;
- ❖ Лобирање за адаптација на Националното координативно тело за семејно насилство во Национално координативно тело за родово базирано насилство;
- ❖ Спроведување на национални истражувања за преваленцата на различните форми на насилство врз жените и домашно насилство во определени интервали.

Чекор 4: Заштита и поддршка

- ❖ Промовирање на европските стандарди за минимум пакет на услуги за жртви на сите форми на насилство врз жени и домашно насилство;
- ❖ Истражување на национално ниво за постоење на различните форми на насилство врз жени предвидени во Конвенцијата и усогласување на европските стандарди за минимум пакет на услуги со потребите кои ќе произлезат;

- ❖ Лобирање за прифаќање на невладините организации како специјализирани сервиси за обезбедување помош и поддршка на жртвите на сите форми на насилство врз жени и домашно насилство од страна на државата;
- ❖ Лобирање за развивање стратегии за финансиска поддршка на невладините организации кои имаат улога на специјализирани сервиси;
- ❖ Анализа за потребите од обука на стручен кадар и учество во развивање на програми за обука;
- ❖ Лобирање и застапување за подобрување на достапноста на општите и специјализираните услуги на сите оние на кои истите им се потребни, особено на жени од рурални средини и жени од етнички заедници.

Чекор 5: Материјално право

- Лобирање и застапување за усвојување на закон против сите облици на насилство врз жената и домашно насилство;
- Иницирање измени и дополнувања на Законот за бесплатна правна помош, со цел обезбедување на бесплатна правна помош за сите жени-жртви на насилство, вклучително и домашното насилство;
- Иницирање на развивање на механизми за систематски мониторинг на имплементацијата на легислативата.

Анекс I

Изработката на овој документ е во рамки на проектот на Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство „Застапување за унапредување на политиките/стратегииите за спречување на сите облици на насилство врз жените“ поддржан од локалната канцеларија на UN Women во Скопје. На оваа активност претходеше организирање на еднодневна работилница со членките на мрежата на тема „Придобивките од ратификацијата на Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и заштита од сите облици на насилство врз жените и семејно насилство“. За потребите на оваа работилница, како и за понатамошните планирани активности поврзани со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашно насилство беше направен превод на Конвенцијата и на придружните материјали од официјалната страница на Советот на Европа. Преведениот текст е достапен на веб- страницата на мрежата (www.glasprotivnasilstvo.org.mk)

Со цел подготовка на Планот за акција на невладините организации во претратификациониот период беше оформена работна група, составена од претставници од организациите-членки на мрежата, коишто заедно со ангажираниот експерт работеа на драфтирање и финализирање на овој документ.

Работна група:

1. Елена Димушевска – Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство
2. Санела Шкриел – Здружение за локален и рурален развој
3. Савка Тодоровска – Национален Совет за родова рамноправност
4. Ѓунер Небиу – Женска граѓанска иницијатива АНТИКО
5. Миде Неципи – Здружение на жени Албанки Кичево
6. Фросина Ивановска – Кризен центар НАДЕЖ
7. Доц. д-р Стојанка Мирчева – експерт

УДК

341,54/55-055.2(094,2)64)

**Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против
насилството врз жените и домашното насилство**

Истанбул, 11.V.2011

Преамбула

Државите-членки на Советот на Европа и другите потписници на овој документ,

Потсетувајќи на Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи, Европската социјална повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163), Конвенцијата на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005) и Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007);

Потсетувајќи на следните препораки на Комитетот на министри до државите-членки на Советот на Европа: Препораката Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство, Препораката CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост, Препораката CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот, како и на другите релевантни препораки;

Имајќи го предвид сè поголемиот обем на судска пракса на Европскиот суд за човекови права кој поставува важни стандарди на полето на насилството врз жените;

Земајќи ги предвид Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966), Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (1966), Конвенцијата на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените („CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999), како и Општата препорака бр. 19 од Комитетот на “CEDAW”, за насилство врз жените, Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000) и Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006);

Земајќи го предвид Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд (2002);

Потсетувајќи на основните принципи на меѓународното хуманитарно право, а особено на Женевската конвенција (IV) која се

однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата;

Осудувајќи ги сите форми на насилство врз жените и домашно насилство;

Препознавајќи дека остварувањето на *de jure* и *de facto* еднаквост меѓу жените и мажите е клучен елемент во спречувањето на насилството врз жените;

Препознавајќи дека насилството врз жените е манифестација на историски нееднаквите односи на моќ меѓу жените и мажите, што довеле до доминација и дискриминација врз жените од страна на мажите и до спречување на целосното напредување на жените;

Препознавајќи ја структурната природа на насилството врз жените како родово засновано насилство, како и дека насилството врз жените е еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите;

Препознавајќи, со голема загриженост, дека жените и девојчињата често се изложени на сериозни форми на насилство како што е домашно насилство, сексуално вознемирување, силување, присилен брак, кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“, и генитално осакатување, коишто претставуваат сериозно кршење на човековите права на жените и девојчињата и се главна пречка за постигнување еднаквост меѓу жените и мажите;

Препознавајќи го кршењето на човековите права за време на вооружени конфликти кои го погаѓаат цивилното население, особено жените, во форма на широко распространето или систематско силување и сексуално насилство, како и потенцијалното зголемување на родово засновано насилство за време и по конфликтите;

Препознавајќи дека жените и девојчињата се изложени на повисок ризик од родово засновано насилство отколку мажите;

Препознавајќи дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените, но и дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на домашно насилство;

Препознавајќи дека децата се жртви на домашно насилство, како и сведоци на насилство во семејството;

Стремејќи се кон создавање на Европа слободна од насилство врз жените и од домашно насилство;

Се согласија на следното:

Поглавје I – Цели, дефиниции, еднаквост и недискриминација, општи обврски

Член 1 – Цели на Конвенцијата

1. Целите на оваа Конвенција се:

а. заштита на жените од сите форми на насилство и спречување, гонење и елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;

б. да придонесе во елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и да промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, вклучувајќи и зајакнување на жените;

в. да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на насилство врз жените и домашно насилство;

г. да промовира меѓународна соработка во поглед на елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;

д. да обезбеди поддршка и помош на организации и на органите за спроведување на законот за ефективна соработка, со цел да усвојат интегриран пристап за елиминација на насилството врз жените и домашното насилство;

2. За да се обезбеди ефективно спроведување на одредбите од Страните, со оваа Конвенција се воспоставува механизам за следење.

Член 2 – Област на примена на Конвенцијата

1. Конвенцијата се однесува на сите форми на насилство врз жените, вклучувајќи и домашно насилство, што несразмерно ги погаѓа жените.

2. Се препорачува Страните да ја применуваат Конвенцијата на сите жртви на домашно насилство. При примена на одредбите на Конвенцијата, Страните посебно внимание посветуваат на жените жртви на родово засновано насилство.

3. Конвенцијата се применува во време на мир и во ситуации на вооружен конфликт.

Член 3 - Дефиниции

За целта на Конвенцијата:

а. „насилство врз жените“ се разбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и ги означува сите акти на родово засновано насилство коишто доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или приватниот живот;

б. „домашно насилство“ ги означува сите акти на физичко, сексуално, психичко, односно економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството, односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели, или го делел истото живеалиште со жртвата или не;

в. „род“ ги означува општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите;

г. „родово засновано насилство врз жените“ означува насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа;

д. „жртва“ е секое физичко лице кое е изложено на однесувањето наведено во а) и б) од овој член.

ѓ. поимот „жени“ ги вклучува и девојчињата на возраст под осумнаесет години.

Член 4 - Основни права, еднаквост и недискриминација

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за промовирање и заштита на правото на сите, а особено на жените, да живеат слободни од насилство како во јавната, така и во приватната сфера.

2. Страните ја осудуваат дискриминацијата врз жените и без одлагање преземаат потребни законодавни и други мерки за нејзино спречување, а особено преку:

- отелотворување во своите национални уставни или друго соодветно законодавство на принципот на еднаквост меѓу жените и мажите и обезбедување практична реализација на овој принцип;
- забранување дискриминација меѓу жените и мажите, вклучувајќи и преку употреба на санкции, кога тоа е соодветно; и
- укинување закони и практики што ги дискриминираат жените.

3. Страните обезбедуваат спроведување на одредбите на оваа Конвенција, особено на мерките за заштита на правата на жртвите, без дискриминација врз кој било основ како што е, пол, род, раса, боја, јазик, вера, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање, сексуална ориентација, родов идентитет, здравствена состојба, инвалидност, брачен статус, статус на мигрант или бегалец, возраст, или друг статус.

4. Специјалните мерки кои се потребни за спречување и заштита на жените од родово насилство не се сметаат за дискриминација во смислата на оваа Конвенција.

Член 5 - Обврски на државата и принципот на должно внимание

1. Страните се воздржуваат од учествување во каков било акт на насилство врз жените и обезбедуваат дека државните органи, функционерите, службениците, институциите и другите актери коишто дејствуваат во име на државата, постапуваат во согласност со ваквата обврска.

2. Страните преземаат потребни законодавни и други мерки за, со должно внимание, да се спречат, да се истражат, да се казнат и да се обезбеди репарација за актите на насилство опфатени со Конвенцијата коишто се извршени од недржавни актери.

Член 6 – Родово чувствителни политики

Страните се обврзуваат да вклучат родова перспектива во спроведувањето и оценувањето на влијанието на одредбите од оваа Конвенција и да промовираат и ефективно да спроведуваат политики на еднаквост меѓу жените и мажите и јакнење на жените.

Поглавје II – Интегрирани политики и собирање податоци

Член 7 – Сеопфатни и координирани политики

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за усвојување и спроведување на ефективни, сеопфатни и координирани државни политики кои ги опфаќаат сите релевантни мерки за спречување и борба против сите форми на насилство кои се опфатени со Конвенцијата и кои нудат холистички одговор на насилството врз жените.

2. Страните обезбедуваат дека политиките наведени во ставот 1 ги поставуваат правата на жртвата во центарот на сите мерки и

се спроведуваат по пат на ефективна соработка меѓу сите релевантни агенции, институции и организации.

3. Мерките преземени во согласност со овој член ги вклучуваат, кога тоа е соодветно, сите релевантни актери, како што се државните органи, националниот, локалните и регионалните парламенти и власти, националните институции за заштита на човекови права и организациите на цивилното општество.

Член 8 – Финансиски средства

Страните распределуваат соодветни финансиски и човечки ресурси заради адекватно спроведување на интегрираните политики, мерки и програми за спречување и борба против сите форми на насилство врз жените опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи ги и оние што ги реализираат невладините организации и цивилното општество.

Член 9 – Невладини организации и цивилно општество

Страните, на сите нивоа, ја признаваат, ја поттикнуваат и ја поддржуваат работата на невладините организации и организациите на цивилното општество вклучени во борбата против насилството врз жените и воспоставуваат активна соработка со овие организации.

Член 10 – Координативно тело

1. Страните назначуваат односно воспоставуваат едно или повеќе официјални тела одговорни за координација, имплементација, следење и процена на политиките и мерките за спречување и борба против насилството врз жените опфатени со Конвенцијата. Овие тела ги координираат собирањето податоци во усогласност со членот 11, анализирањето и распространувањето на резултатите.

2. Страните обезбедуваат дека телата назначени или воспоставени во согласност со овој член добиваат информации од општа природа за мерките преземени во согласност со поглавјето VIII.

3. Страните обезбедуваат дека телата назначени или воспоставени во согласност со овој член имаат капацитет директно да комуницираат и да негуваат односи со соодветни тела во други Страни.

Член 11 – Собирање податоци и истражување

1. Заради спроведување на оваа Конвенција, Страните се обврзуваат:

а. во редовни интервали да собираат расчленети статистички податоци за случаите на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата;

б. да поддржуваат истражувања на полето на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата за да се проучат основните причини и последиците од насилството, зачестеноста и стапката на осуда, како и ефикасноста на мерките кои се преземаат за спроведување на Конвенцијата.

2. Страните настојуваат во редовни интервали да спроведуваат анкети меѓу населението за да ги проценат преваленцата и трендовите на сите форми на насилство врз жените кои се опфатени со Конвенцијата.

3. На групата експерти, кои се наведени во членот 68 на Конвенцијата, Страните им обезбедуваат информации собрани во согласност со овој член, со цел да се стимулира меѓународна соработка и да се овозможи меѓународно споредување.

4. Страните обезбедуваат дека информациите собрани во согласност со овој член се достапни на јавноста.

Поглавје III – Превенција

Член 12 – Општи обврски

1. Страните ги преземаат потребните мерки за промовирање промени во општествените и културните шаблони на однесување на жените и мажите, со цел искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и сите други практики кои се засноваат врз идејата за инфериорност на жените или врз стереотипните улоги за жените и мажите.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за спречување на сите форми на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата од страна на кое било физичко или правно лице.

3. Сите мерки преземени во согласност со ова поглавје ги земаат предвид и ги третираат специфичните потреби на лицата кои станале ранливи поради определени околности и ги поставуваат човековите права на сите жртви во својот центар.

4. Страните ги преземаат потребните мерки за поттикнување на сите членови на општеството, а особено на мажите и момчињата, активно да учествуваат во спречувањето на сите форми на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата.

5. Страните обезбедуваат дека културата, обичајот, верата, традицијата или таканаречената „чест“ нема да се сметаат како оправдување за какви било акти на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата.

6. Страните ги преземаат потребните мерки за промовирање програми и активности за јакнење на жените.

Член 13 – Подигање на свеста

1. Страните промовираат или спроведуваат, редовно и на сите нивоа, кампањи или програми за подигање на свеста, вклучувајќи, кога тоа е соодветно, и во соработка со националните институции за човекови права и телата за еднаквост, организациите на цивилното општество и невладините, а особено женските невладини организации, а заради подигање на свеста и разбирањето на општата јавност на различните манифестации на сите форми на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата, на нивните последици врз децата, како и околу потребата да се спречи таквото насилство.

2. Страните обезбедуваат широко распространување меѓу општата јавност на информации за достапни мерки за спречување на акти на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата.

Член 14 - Образование

1. Страните ги преземаат, кога тоа е соодветно, потребните чекори за воведување на наставен материјал за прашања како еднаквост меѓу жените и мажите, нестереотипни родови улоги, заемна почит, ненасилно решавање конфликти во меѓучовечките односи, родово засновано насилство врз жените и право на личен интегритет, адаптирани на развојниот капацитет на учениците, во формалните наставни програми на сите нивоа на образование. .

2. Страните ги преземаат потребните мерки за промовирање на принципите споменати во ставот 1 во установите за неформално образование, како и спортските, културните и установите за слободни активности и кај средствата за јавно информирање.

Член 15 – Обука на професионалци

1. Страните обезбедуваат или ја зајакнуваат соопствена обука за релевантните професионалци кои постапуваат со жртви или со сторители на сите акти на насилство опфатени со Конвенцијата, за спречување и откривање на таквото насилство, еднаквоста меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите, како и за спречување на секундарна виктимизација.

2. Страните поттикнуваат обуката спомената во ставот 1 да вклучи обука за координирана соработка на повеќе органи која ќе овозможи сеопфатно и соодветно упатување во случаи на насилство опфатени со Конвенцијата.

Член 16 – Превентивни интервенции и програми на третман

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за воспоставување или поддржување програми чија цел е да се научат сторителите на домашно насилство да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи во поглед на спречување понатамошно насилство и менување на насилните шаблони на однесување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за воспоставување или поддржување програми за третман на сторители кои имаат за цел спречување на сторителите, а особено на сторителите на сексуални деликти да го повторат делото.

3. При преземањето на мерките споменати во ставовите 1 и 2, Страните обезбедуваат дека безбедноста, поддршката и човековите права на жртвите се од примарен интерес и дека ваквите програми се воспоставени и спроведувани, кога тоа е соодветно, во тесна координација со специјализирани служби за поддршка на жртви.

Член 17 – Учество на приватниот сектор и на средствата за јавно информирање

1. Страните ги поттикнуваат приватниот сектор, секторот за информатичко-комуникациска технологија и средствата за јавно информирање, со должна почит за слободата на изразување и независноста, да учествуваат во изработката и спроведувањето на политиките и да утврдат упатства и саморегулаторни стандарди за спречување на насилството врз жените и за зголемување на почитта кон нивното достоинство.

2. Страните развиваат и промовираат, во соработка со актерите од приватниот сектор, вештини помеѓу децата, родителите и просветните работници за тоа како да се справат со новата информатичко-комуникациска средина која дава пристап до деградирачка содржина од сексуална или насилна природа, којашто може да биде штетна.

Поглавје IV – Заштита и поддршка

Член 18 – Општи обврски

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за заштита на сите жртви од какви било понатамошни акти на насилство

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки, во согласност со внатрешното право, за да обезбедат соодветни механизми за ефективна соработка меѓу сите релевантни државни органи, вклучувајќи ги судството, јавните обвинители, органите за спроведување на законот, локалните и регионалните власти, невладините организации и другите релевантни организации и субјекти, при заштита и поддршка на жртвите и сведоците на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи и преку упатување до

општи и специјализирани служби за поддршка, како што е детално опишано во членовите 20 и 22 од оваа Конвенција.

3. Страните обезбедуваат дека мерките преземени во согласност со ова поглавје:

- се засновани врз родово разбирање на насилството врз жените и домашното насилство и се фокусираат врз човековите права и безбедноста на жртвата;
- се засновани врз интегриран пристап којшто го зема предвид односот меѓу жртвите, сторителите, децата и нивната поширока општествена средина;
- се насочени кон избегнување секундарна виктимизација;
- се насочени кон јакнење и економска независност на жените-жртви на насилство;
- дозволуваат, кога тоа е соодветно, низа услуги за заштита и на поддршка на жртви да се сместени во истите простории;
- се третираат специфичните потреби на ранливите лица, вклучувајќи и деца-жртви, и да им се достапни.

4. Давањето услуги не зависи од волјата на жртвата да покрене обвинение или да сведочи против кој било сторител.

5. Страните ги преземаат потребните мерки за да обезбедат конзуларна и друга заштита и поддршка на своите државјани и на други жртви кои имаат право на таква заштита во согласност со постојните обврски според меѓународното право.

Член 19 - Информации

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите добиваат соодветни и благовремени информации за расположивите услуги на поддршка и правни мерки на јазик што го разбираат.

Член 20 – Општи услуги на поддршка

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите имаат пристап до услуги коишто го овозможуваат нивното закрепнување од насилството. Овие мерки треба да опфатат, кога тоа е потребно, услуги како што се правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека жртвите имаат пристап до здравствени и социјални услуги и дека овие служби се соодветно опремени и дека професионалците се обучени за помош на жртвите и за да ги упатат до соодветни служби.

Член 21 – Помош за индивидуални/колективни жалби

Страните обезбедуваат дека жртвите имаат информации и пристап до важечки регионални и меѓународни механизми за индивидуални/колективни жалби. Страните промовираат пружање на сензитивна и стручна помош на жртвите при поднесување на такви жалби.

Член 22 – Специјализирани услуги на поддршка

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат, со соодветна географска дистрибуција, непосредни, краткорочни и долгорочни специјализирани услуги на

поддршка на секоја жртва подложена на кој било од актите на насилство опфатени со оваа Конвенција.

2. Страните обезбедуваат или овозможуваат специјализирани услуги за поддршка на жени, на сите жени-жртви на насилство и нивните деца.

Член 23 – Засолништа

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување лесно достапни и соодветни засолништа во доволен број заради обезбедување безбедно сместување и проактивна помош на жртвите, особено на жените и нивните деца.

Член 24 – Телефонски линии за помош

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување нон-стоп (24 часа на ден) бесплатни телефонски линии за помош ширум државата за сите жртви на насилство опфатени со Конвенцијата, кои на повикувачите ќе им даваат совети во доверливост или со должно почитување на нивната анонимност.

Член 25 – Поддршка за жртвите на сексуално насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за воспоставување, во доволен број, на лесно достапни и соодветни кризни центри при силување или центри за упатување на жртви при сексуално насилство, заради обезбедување медицински и форензички преглед, поддршка при траума и советување за жртвите.

Член 26 – Заштита и поддршка на деца-сведоци

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат при давањето услуги на заштита и поддршка на жртвите да се води сметка за правата и потребите на децата-сведоци на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

2. Мерките преземени во согласност со овој член вклучуваат соодветно за возраста психо-социјално советување за децата-сведоци на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата и обрнуваат должно внимание врз најдобрите интереси на детето.

Член 27 - Пријавување

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за охрабрување на секое лице-сведок на извршување на акти на насилство опфатени со Конвенцијата или кое има разумен основ да се сомнева дека може да дојде до извршување на таков акт или дека може да се очекуваат понатамошни акти на насилство, да го пријави тоа до надлежните организации или органи.

Член 28 – Пријавување од професионалци

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека правилата за доверливост кои ги налага внатрешното право врз одредени професионалци не претставуваат пречка за можноста тие да пријават до надлежните организации или органи, според соодветни услови, доколку имаат разумен основ да се сомневаат дека сериозен акт на насилство опфатен со Конвенцијата бил извршен и понатамошни акти на насилство може да се очекуваат.

Поглавје V – Материјално право

Член 29 – Граѓански парници и правни лекови

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да им обезбедат на жртвите соодветни граѓански правни лекови против сторителот.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да им обезбедат на жртвите, во согласност со општите принципи на меѓународното право, соодветни граѓански правни лекови против државните органи кои не ја исполниле својата должност за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања.

Член 30 – Обесштетување

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат жртвите да имаат право да бараат обесштетување од сторителите за секое кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција.

2. Адекватно државно обесштетување се одобрува на оние лица кои се здобиле со тешки телесни повреди или на кои им е нарушено здравјето, доколку штетата не е покриена од други извори како сторителот, осигурувањето или државно финансираните здравствени и социјални резерви. Тоа не ја спречува Страната да бара враќање на обесштетувањето од сторителот, сè додека се посветува должно внимание за безбедноста на жртвата.

3. Мерките преземени во согласност со став 2 обезбедуваат одобрување обештетување во разумен рок.

Член 31 – Старателство, посети и безбедност

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека, при определување на старателството и правата на посети на децата, случаите на насилство опфатени со Конвенцијата се земени предвид.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека спроведувањето на секое право на посета или на старателство не ги загрозува правата и безбедноста на жртвата или децата.

Член 32 – Граѓански последици од присилни бракови

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека браковите склучени под присила може да се сметаат за ништовни, да се поништат или разведат без непотребно финансиско или административно оптоварување за жртвата.

Член 33 – Психичко насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното однесување кое сериозно го нарушува психичкиот интегритет на некое лице со употреба на присилба или закана се инкриминира.

Член 34 - Демнење

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното однесување на повторено заканување насочено кон друго лице што предизвикува лицето да се плаши за својата безбедност се инкриминира.

Член 35 – Физичко насилство

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека намерното извршување на дела на физичко насилство врз друго лице се инкриминира.

Член 36 – Сексуално насилство, вклучувајќи и силување

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување;

а. вагинална, анална или орална пенетрација од сексуална природа со кој било телесен дел или предмет во телото на друго лице без негова согласност;

б. други акти од сексуална природа со лице без нејзина/негова согласност;

в. наведување друго лице да се вклучи во акти од сексуална природа со трето лице без негова согласност.

2. Согласноста мора да е дадена доброволно како резултат на слободната волја на лицето, проценета во контекст на опкружувачките околности.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека одредбите од ставот 1 важат за акти извршени врз поранешни или сегашни сопружници, или партнери утврдени со внатрешното право.

Член 37 – Присилен брак

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира намерното присилување на возрасен или дете да стапат во брак .

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира намерното намување на возрасен, или дете, на територијата на некоја Страна, или земја која не е земјата каде тие престојуваат со цел да се принудат овој возрасен или дете да стапат во брак.

Член 38 – Женско генитално осакатување

Страните ги преземаат потребните законски или други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување:

а. отсекување, инфибулација или секое друго осакатување во целост или делумно на големите усни (*labia majora*), малите усни (*labia minora*) или клиторисот на жената;

б. присилување или наведување на жена да се подведе на некои од дејствијата наведени во точката а;

в. поттикнување, присилување или наведување на девојче да се подведе на некои од дејствијата наведени во точката а.

Член 39 – Присилен абортус и присилна стерилизација

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека се инкриминира следново намерно однесување:

а. вршење абортус врз жена без нејзина претходна информирана согласност;

б. вршење операција врз жена без нејзина претходна информирана согласност, односно разбирање на постапката чија цел

или последица е да се прекине нејзината способност за природна репродукција.

Член 40 – Сексуално вознемирување

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека секоја форма на несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа, со цел или последица повреда на достоинството на лицето, особено кога се создава заплашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина, е предмет на кривична или друга законска санкција.

Член 41 – Помагање или поттикнување и обид

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да го утврдат како кривично дело, кога се врши намерно, помагањето или поттикнувањето да се изврши кривично дело утврдено во согласност со членовите 33, 34, 35, 36, 37, 38.а и 39 од Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да го утврдат како кривично дело, кога се врши намерно, обидот за вршење на кривичните дела утврдени во согласност со членовите 35, 36, 37, 38.а и 39 од Конвенцијата.

Член 42 – Неприфатливо оправдување за кривични дела, вклучително на кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“

1. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека во кривичните постапки кои се покренати заради извршување на секој од актите на насилство опфатени со Конвенцијата, културата, обичајот, религијата, традицијата или таканаречената „чест“ не смее да се прифати како оправдување за таквите акти. Тука особено спаѓаат тврдењата дека жртвата ги

прекршила културните, верските, општествените или традиционалните норми или обичаи на соодветно однесување.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека поттикнувањето дете да изврши кој било од актите предвидени во ставот 1 не ја намалува кривичната одговорност на лицето кое поттикнува за извршеното дело.

Член 43 – Важење на кривичните дела

Кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција важат без оглед на природата на односот меѓу жртвата и сторителот.

Член 44 - Надлежност

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да воспостават надлежност за секое кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција, кога делото е извршено:

- а. на нивна територија; или
 - б. на брод што плови под знамето на Страната; или
 - в. на воздухоплов регистриран според законите на Страната;
- или
- г. од страна на некој од нивните државјани; или
 - д. од лице кое вообичаено престојува на територијата на Страната.

2. Страните настојуваат да ги преземат потребните законодавни или други мерки за да воспостават надлежност врз секое кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција кога делото е извршен врз некој од нивните државјани или врз лице кое вообичаено престојува на нивна територија.

3. Заради гонење за кривичните дела утврдени во согласност со членовите 36,37,38 и 39 од оваа Конвенција, Страните ги преземаат

потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека нивната надлежност не е подредена на условот актите да бидат инкриминирани на територијата каде што биле извршени.

4. Заради гонење за кривичните дела утврдени во согласност со членовите 36,37,38 и 39 од оваа Конвенција, Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека нивната надлежност во однос на точките *z* и *d* на ставот 1 не е подредена на условот дека гонењето може да отпочне само по пријавување на кривичното дело од страна на жртвата или по доставување информација од страна на државата каде што кривичното дело било извршено.

5. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да воспостават надлежност врз кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција, во случаи кога наводниот сторител е присутен на нивна територија, а тие не го екстрадираат во друга Страна, исклучиво врз основа на нејзиното/неговото државјанство.

6. Кога повеќе од една Страна тврди дека има надлежност врз наводното кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција, вклучените Страни, кога тоа е потребно, се консултираат меѓусебно со цел да определат која е најсоодветната јурисдикција за кривично гонење.

7. Без да ги доведува во прашање општите правила на меѓународното право, оваа Конвенција не исклучува никаква кривична надлежност што Страната ја спроведува во согласност со своето внатрешно право.

Член 45 – Санкции и мерки

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција се казниви со делотворни, сразмерни и санкции кои одвраќаат од вршење на кривични дела, земајќи ја предвид нивната

сериозност. Ваквите санкции вклучуваат, кога е потребно, пресуди што вклучуваат лишување од слобода, а кое може да покрене екстрадиција.

2. Страните може да усвојат други мерки во врска со сторителите, како што е:

- следење или надзор на осудените лица;
- одземање на родителските права ако е тоа во најдобар интерес на детето, што може да вклучува дека сигурноста на жртвата да не може да се гарантира на друг начин.

Член 46 – Отежнителни околности

Страните ги преземаат потребни законодавни или други мерки за да обезбедат следниве околности, доколку веќе не претставуваат дел од составните елементи на кривичното дело, да може, во согласност со релевантните одредби на националното законодавство, да се сметаат како отежнителни околности при одредување на санкцијата во однос на кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција:

а. кривичното дело е извршено врз поранешен или сегашен сопружник односно партнер во согласност со националното законодавство, од страна на член на семејството, лице кое живее заедно со жртвата или лице кое го злоупотребило својот авторитет;

б. кривичното дело, односно сродните дела биле повторувани;

в. кривичното дело е извршено врз лице кое било ранливо заради определени околности;

г. кривичното дело е извршено врз или во присуство на дете;

д. кривичното дело е извршено од двајца или повеќе луѓе што постапувале заедно;

ѓ. на кривичното дело му претходело или е извршено со екстремно ниво на насилство;

е. кривичното дело е извршено со употреба или закана од оружје;

ж. кривичното дело резултирало со тешка физичка или психичка последица за жртвата;

3. сторителот бил претходно осудуван за дела од слична природа.

Член 47 – Пресуди во друга држава

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да предвидат можност при одредување на казната да се земат предвид конечните пресуди донесени од друга Страна во врска со кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција.

Член 48 - Забрана на задолжителни постапки за алтернативно решавање спорови или изрекување пресуди

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за забрана на задолжителни постапки за алтернативно решавање спорови, вклучувајќи и медијација и помирување, во однос на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека ако е изречено плаќање глоба, да се земе предвид способноста на сторителот да ги исполни своите финансиски обврски кон жртвата.

Поглавје VI – Истрага, гонење, процесно право и заштитни мерки

Член 49 – Општи обврски

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека истрагите и судските постапки во врска со сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата се спроведуваат без непотребно одлагање, истовремено земајќи ги предвид правата на жртвата во сите фази на кривичната постапка.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки, во согласност со основните принципи на човековите права и

имајќи го предвид разбирањето на насилството од родова перспектива, за да обезбедат ефективна истрага и гонење за кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција.

Член 50 - Непосредна реакција, превенција и заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи за спроведување на законот реагираат на сите форми на насилството опфатени со Конвенцијата веднаш и соодветно преку нудење адекватна и непосредна заштита на жртвите.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи за спроведување на законот се ангажираат веднаш и соодветно во превенцијата и заштитата од сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата, вклучувајќи и употреба на превентивни оперативни мерки и собирање докази.

Член 51 – Проценка на ризикот и управување со ризикот

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека сите релевантни органи спроведуваат проценка на ризик од смртоносност, сериозност на ситуацијата и на ризик од повторување на насилството, со цел управување со ризикот и доколку е потребно да се обезбеди координирана безбедност и поддршка.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека проценката од ставот 1 го зема предвид, во сите фази на истрагата и примената на заштитни мерки, фактот дека сторителите на актите на насилство опфатени со Конвенцијата поседуваат односно имаат пристап до огнено оружје.

Член 52 - Итни мерки на заштита

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека надлежните органи имаат овластување да му наредат, во ситуации на непосредна опасност, на сторителот на домашно насилство да го напушти живеалиштето на жртвата или на лицето изложено на ризик за доволен временски период и да му забранат на сторителот да влегува во живеалиштето, или да контактира со жртвата, или со лицето изложено на ризик. Мерките преземени во согласност со овој член ставаат приоритет врз безбедноста на жртвите, или на лицата изложени на ризик.

Член 53 – Мерки за забрана на приближување или заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека соодветни мерки на забрана на приближување или за заштита им се достапни на жртвите на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека мерките за забрана на приближување и за заштита споменати во ставот 1:

- се достапни за непосредна заштита и без непотребни финансиски или административни товари врз жртвата;

- се издаваат за определен период или сè додека не се изменат или не се отповикаат;

- кога е потребно, се издаваат на *ex parte* основа со непосредна дејство;

- се достапни без оглед или како дополние на други правни постапки;

- може да се изрекуваат во последователни правни постапки.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека прекршувањето на мерките за забрана на приближување и за заштита изречени во согласност со ставот 1 ќе

бидат предмет на кривични или други санкции кои се ефективни, сразмерни и кои одвраќаат од вршење на кривични дела.

Член 54 – Истраги и докази

Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека доказите за сексуалната историја и однесување на жртвата во граѓански и кривични постапки ќе бидат дозволени само доколку тоа е релевантно и неопходно.

Член 55 - Постапки *ex parte* и *ex officio*

1. Страните обезбедуваат дека истрагите или гонењето за кривични дела утврдени во согласност со членовите 35,36,37,38 и 39, од оваа Конвенција нема да зависат целосно од пријава или тужба поднесена од жртвата ако кривичното дело било извршено целосно или делумно на нивна територија, и постапките да може да продолжат дури и ако жртвата ја повлекла својата изјава или пријава.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат, во согласност со условите предвидени со нивното внатрешно право, можност за владини и невладини организации и советници за домашно насилство да им помагаат и/или да ги поддржуваат жртвите, на нивно барање, во текот на истрагите и судските постапки во врска со кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција

Член 56 – Мерки на заштита

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да ги заштитат правата и интересите на жртвите, вклучувајќи ги и нивните посебни потреби како сведоци, во сите фази од истрагите и судските постапки, а особено преку:

а. обезбедување на нивната безбедност, како и на безбедноста на нивните семејства и сведоците во нивно име, од заплашување, одмазда и повторена виктимизација;

б. обезбедување информирање на жртвите, барем во случаи кога жртвите и семејството може да се во опасност, за бегство на сторителот односно привремено или трајно ослободување;

в. информирање на жртвите, во согласност со условите предвидени со внатрешното право, за нивните права и услугите што им се на располагање, последователните активности во врска со нивната жалба, обвинението, општото напредување на истрагата или постапката, и нивната улога во нив, како и за исходот на нивните случаи;

г. овозможување на жртвите, на начин и во согласност со процесните правила на внатрешното право, да бидат ислушани, да достават докази и да ги презентираат нивните гледишта, потреби и интереси, непосредно или преку посредник, и дека ќе се земат предвид;

д. обезбедување на жртвите со соодветни служби за поддршка така што нивните права и интереси уредно да се презентираат и да се земат предвид;

ѓ. обезбедување усвојување на мерки за заштита на приватноста и угледот на жртвата;

е. обезбедување, кога е можно, да се избегнува контактот меѓу жртвите и сторителите во суд и во просториите на органите за спроведување на законот;

ж. обезбедување на жртвите со независни и стручни преведувачи, кога жртвите се странки во постапката односно кога приложуваат докази;

з. овозможување на жртвата да сведочи, според правилата предвидени во внатрешното право, во судница без да биде присутна односно барем без присуство на обвинетиот, секако преку употреба на соодветни комуникациски технологии, таму каде што се достапни.

2. На дете-жртва и сведок на насилство врз жените и домашно насилство им се пружаат, кога е соодветно, специјални мерки на заштита, земајќи ги предвид најдобрите интереси на детето.

Член 57 – Правна помош

Страните го обезбедуваат правото на правен совет и бесплатна правна помош за жртвите според условите предвидени со нивното внатрешно право.

Член 58 - Застареност

Страните ги преземаат потребните законодавни и други мерки за да обезбедат дека застарувањето за покренување каква било правна постапка во врска со кривичните дела утврдени со членовите 36,37,38 и 39, од оваа Конвенција, да трае доволно долго и сразмерно на тежината на кривичното дело кое е во прашање, за да да овозможи ефикасно отпочнување-покренување на постапката откако жртвата станала полнолетна.

Поглавје VII – Миграција и азил

Член 59 – Статус на престој

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите чиј статус на престој зависи од брачниот или вонбрачниот партнер во согласност со нивното национално законодавство, во случај на прекинување на бракот или врската, и при посебно тешки околности, добиваат, по поднесување барање, независна дозвола за престој без оглед на траењето на бракот или на врската. Условите коишто се однесуваат на одобрувањето и траењето на независната дозвола за престој се утврдени со националното законодавство.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите може да добијат запирање на постапката за протерување отпочната во врска со статусот на престој што зависи од статусот на брачниот или вонбрачниот партнер во

согласност со националното законодавство и да им овозможат да поднесат барање за независна дозвола за престој.

3. Страните издаваат обновлива дозвола за престој на жртвите во една од следните две ситуации или и во двете:

а. кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната лична состојба;

б. кога надлежен орган смета дека престојот на жртвите е неопходен заради нивната соработка со надлежни органи во истраги или кривични постапки.

4. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на принудни бракови доведени во друга земја заради брак, а кои, како резултат на тоа, го изгубиле својот статус на престој во земјата каде што вообичаено престојуваат, можат повторно да го стекнат таквиот статус.

Член 60 – Родово засновани барања за азил

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат родово заснованото насилство врз жените да може да се препознава како форма на прогонување во рамките на значењето на членот 1 А (2) од Конвенцијата за статусот на бегалците од 1951 година и како форма на сериозно загрозување кое бара комплементарна/супсидијарна заштита.

2. Страните обезбедуваат дека родово чувствително толкување се дава за секој од основите во Конвенцијата и дека кога е утврдено дека стравот од прогонување се однесува на еден или повеќе основи, на барателите да им се одобрува статус на бегалци во согласност со применливите релевантни инструменти.

3. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да развијат родово чувствителни постапки на прием и услуги на поддршка за барателите на азил, како и родово чувствителни

упатства и родово чувствителни постапки за азил, вклучувајќи и определување бегалски статус и барање за меѓународна заштита.

Член 61 – Забрана за протерување односно враќање (*non-refoulement*)

1. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за почитување на принципот на забрана за протерување односно враќање (*non-refoulement*) во согласност со постоечките обврски според меѓународното право.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на насилство врз жените на кои им е потребна заштита, без оглед на нивниот статус односно престој, нема под ниту еден услов да бидат вратени во ниту една земја во која нивниот живот би бил во ризик, или каде што би можеле да бидат подложени на мачење или нехуман односно деградирачки третман или казнување.

Поглавје VIII – Меѓународна соработка

Член 62 – Општи принципи

1. Страните меѓусебно соработуваат, во согласност со одредбите од оваа Конвенција и преку примена на релевантни важечки меѓународни и регионални инструменти за соработка во граѓански и кривични предмети, како и договори постигнати врз основа на истоветно или реципрочно законодавство и внатрешни закони, до најширокиот можен степен, заради:

а. спречување, борба и гонење на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата;

б. заштитување и обезбедување помош на жртвите;

в. истраги или постаки во врска со кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција;

г. извршување релевантни граѓански и кривични пресуди изречени од судските власти на Страните, вклучувајќи и мерки за заштита.

2. Страните ги преземаат потребните законодавни или други мерки за да обезбедат дека жртвите на кривично дело утврдено во согласност со оваа Конвенција и извршено на територијата на некоја Страна која не е територијата каде тие престојуваат, може да поднесат жалба пред надлежните органи на својата држава на престој.

3. Ако Страната што дава взаемна правна помош во кривични предмети, екстрадиција или барања за извршување на граѓански и кривични пресуди на друга Страна на оваа Конвенција кое е условено од постоење на договор, добие барање за правна помош или екстрадиција од Страна со која таа не склучила таков договор, таа може да ја смета оваа Конвенција како правен основ за взаемна правна помош во кривични предмети, екстрадиција или извршување на граѓански или кривични пресуди на другата Страна во однос на кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција.

4. Страните настојуваат да ги интегрираат, кога тоа е соодветно, превенцијата и борбата против насилство врз жените и домашно насилство во програми за помош на развојот во корист на трети држави, вклучувајќи и преку влегување во билатерални и мултилатерални договори со трети држави, со цел олеснување на заштитата на жртвите во согласност со членот 18, став 5.

Член 63 – Мерки кои се однесуваат на лица изложени на ризик

Кога некоја Страна, врз основа на информациите што ги има на располагање, има разумен основ да се сомнева дека некое лице е изложено на непосреден ризик да биде подложено на кој било од актите на насилство наведени во членовите 36, 37, 38 и 39 од оваа Конвенција на територијата на друга Страна. Страната што ги има информациите се поттикнува без одлагање да ги пренесе информациите на другата Страна заради обезбедување да се преземат соодветни мерки на заштита. Кога е применливо, овие информации вклучуваат детали за постојните мерки на заштита на лицето изложено на ризик.

Член 64 - Информирање

1. Замолената Страна веднаш ја информира Страната-молител за конечниот резултат од дејствието преземено според ова поглавје. Замолената Страна, исто така, веднаш ја информира Страната-молител за какви било околности кои оневозможуваат извршување на бараното дејствие, или кои веројатно значително ќе го одложат.

2. Страната може, во границите на своето внатрешно право, без претходно барање, да упати до друга Страна информации добиени во рамките на своите истраги, кога смета дека обелоденувањето на тие информации може да ѝ помогне на Страната-примател да спречи кривични дела утврдени во согласност со оваа Конвенција, или при покренување или спроведување истраги или постапки во врска со тие кривични дела, или дека може да доведе до барање за соработка од таа Страна според ова поглавје.

3. Страната што добива информации во согласност со ставот 2 ги доставува тие информации до своите надлежни органи за да може да се покрене постапка доколку тие се сметаат за соодветни, или за да може овие информации да се земат предвид во релевантни граѓански и кривични постапки.

Член 65 – Заштита на податоци

Личните податоци се чуваат и користат во согласност со обврските преземени од Страните кои произлегуваат од Конвенцијата за заштита на лицата во врска со автоматската обработка на лични податоци (ETS No. 108).

Поглавје IX – Механизам за следење

Член 66 - Група експерти за акција против насилство врз жените и домашно насилство

1. Група експерти за акција против насилството врз жените и домашното насилство (во понатамошниот текст именувана како „GREVIO“) го следи спроведувањето на оваа Конвенција од Страните.

2. GREVIO е составен од најмалку 10 члена, а најмногу 15 члена, имајќи ја предвид половата и географската рамнотежа, како и мултидисциплираност во стручноста. Членовите на GREVIO ги избира Комитетот на Страните, од кандидатите државјани на Страните кон оваа Конвенција кои се номинирани од Страните, и се избираат за мандат од четири години, којшто може еднаш да се обнови.

3. Првиот избор на 10 членови се спроведува во рок од една година по стапувањето во сила на Конвенцијата. Изборот на другите 5 членови се спроведува по 25. ратификација или пристапување.

4. Изборот на членовите на GREVIO се заснова врз следниве принципи:

а. тие се избираат во транспарентна постапка од редот на лица со висок морален карактер, познати по својата признаена експертиза на полето на човековите права, родовата еднаквост, насилството врз жените и домашното насилство, или при помошта и

заштитата на жртвите, или коишто покажале професионално искуство во областите опфатени со оваа Конвенција;

б. двајца членови на GREVIO не смее да бидат државјани на иста Страна;

в. тие ги претставуваат главните правни системи;

г. тие треба да ги претставуваат сите релевантни актери и агенции на полето на насилството врз жените и домашното насилство;

д. тие служат во индивидуално својство и се независни и непристрасни при извршувањето на своите функции, и се на располагање за ефективно извршување на своите должности;

5. Постапката за избор на членови на GREVIO ја одредува Комитетот на министри на Советот на Европа, откако ќе се консултира и ќе добие едногласна согласност од Страните на Конвенцијата, во рок од шест месеци по влегувањето во сила на оваа Конвенција

6. GREVIO усвојува сопствен деловник за работа

7. Членовите на GREVIO, како и другите членови на делегациите кои ги спроведуваат теренските посети согласно член 68, став 9 и 14 уживаат привилегии и имунитети воспоставени во Додатокот на Конвенцијата

Член 67 – Комитет на страните

1. Комитетот на Страните е составен од претставници на Страните на Конвенцијата.

2. Комитетот на Страните се свикува од страна на генералниот секретар на Советот на Европа. Неговиот прв состанок се одржува во рок од една година по влегувањето во сила на оваа Конвенција за да се изберат членовите на GREVIO. Потоа, тој се состанува секогаш кога ќе побара една третина од Страните, претседателот на Комитетот на Страните или генералниот секретар.

3. Комитетот на Страните усвојува сопствен деловник за работа.

Член 68 - Постапка

1. Страните, врз основа на прашалник подготвен од GREVIO, доставуваат до генералниот секретар на Советот на Европа, а заради разгледување од страна на GREVIO, извештај за законодавните и други мерки со кои им се дава правна сила на одредбите од оваа Конвенција

2. GREVIO го разгледува извештајот поднесен во согласност со став 1 заедно со претставниците на засегнатата Страна

3. Последователната постапката на процена е поделена во рунди, чијашто должина ја одредува GREVIO. На почетокот од секоја рунда GREVIO избира конкретни одредби врз коишто се заснова постапката на процена и испраќа прашалник.

4. GREVIO ги дефинира најсоодветните средства за спроведување на постапката за следење. Конкретно, GREVIO може да донесе прашалник за секоја рунда на процена, кој служи како основа за постапката за оцена на имплементацијата на оваа Конвенција од Страните. Тој прашалник се упатува до сите Страни. Страните одговараат на прашалникот, како и на какво било друго барање за информации од GREVIO.

5. GREVIO може да добива информации за имплементацијата на Конвенцијата од невладини организации и од цивилното општество, како и од национални институции за заштита на човекови права.

6. GREVIO посветува должно внимание на постоечките информации од други меѓународни инструменти и тела од области што потпаѓаат во делокругот на Конвенцијата.

7. При усвојувањето на прашалник за секоја рунда на процена, GREVIO посветува должно внимание на постоечкото собирање податоци и истражување на територијата на Страните, како што е утврдено со член 11 од Конвенцијата.

8. GREVIO може да добива информации за имплементацијата на Конвенцијата од комесарот за човекови права на Советот на Европа, Парламентарното собрание и од релевантни специјализирани тела на Советот на Европа, како и од тела кои се воспоставени со други меѓународни инструменти. Жалбите кои се поднесени до овие тела и нивниот исход се става на располагање на GREVIO.

9. GREVIO може супсидијарно да организира, во соработка со националните органи и со помош на независни национални експерти, посети на земјите, доколку добиените информации не се доволни или за случаи кои се наведени во ставот 14. Во текот на ваквите посети, на GREVIO може да му помагаат специјалисти во конкретни полиња.

10. GREVIO подготвува нацрт-извештај што ја содржи неговата анализа за имплементацијата на одредбите врз кои се заснова процената, како и неговите сугестии и предлози за начинот на кој засегнатата Страна може да се справи со утврдените проблеми. Нацрт-извештајот се доставува за коментари до Страната која е во постапка на процена. GREVIO ги зема предвид нејзините коментари кога ќе го усвојува извештајот.

11. Врз основа на сите добиени информации и коментарите на Страните, GREVIO го усвојува својот извештај и заклучоци за мерките што ги презела засегнатата Страна за да ги спроведе одредбите од оваа Конвенција. Ваквиот извештај и заклучоци се испраќаат до засегнатата Страна и до Комитетот на Страните. Извештајот и заклучоците на GREVIO се објавуваат на денот на нивното усвојување, заедно со можните коментари од засегнатата Страна.

12. Без да се доведува во прашање постапката од ставовите од 1 до 8, Комитетот на Страните може, врз основа на извештајот и заклучоците на GREVIO, да усвои препораки упатени до таа Страна, (а) во врска со мерките што треба да се преземат за да се спроведат заклучоците на GREVIO, ако е потребно, одредувајќи датум за поднесување информации за нивното спроведување, и (б) со цел да се промовира соработка со таа Страна заради соодветна имплементација на оваа Конвенција.

13. Ако GREVIO добие веродостојни информации кои укажуваат на ситуација во којашто проблемите бараат непосредно внимание за да се спречи или ограничи обемот односно бројот на сериозни повреди на Конвенцијата, може да бара итно поднесување на специјален извештај во врска со мерките кои се преземени за да се спречи сериозниот, масовниот или постојаниот образец на насилство врз жените.

14. Земајќи ги предвид информациите кои ги поднела засегнатата Страна, како и сите други веродостојни информации кои му се на располагање, GREVIO може да му наложи на еден или на повеќе свои членови да спроведат истрага и итно да го известат GREVIO. Кога ситуацијата налага и со согласност на Страната, истрагата може да опфати посета на територијата на Страната.

15. По спроведеното прегледување на наодите од истрагата која е наведена во ставот 14, GREVIO ги предава наодите на засегнатата Страна, и кога тоа е соодветно, на Комитетот на Страните и Комитетот на министри на Советот на Европа заедно со сите коментари и препораки.

Член 69 – Општи препораки

GREVIO може да усвои, кога тоа е соодветно, општи препораки за спроведувањето на оваа Конвенција.

Член 70 – Парламентарна вклученост во следењето

1. Националните парламенти се повикани да учествуваат во следењето на мерките преземени за спроведување на оваа Конвенција.

2. Страните ги доставуваат извештаите на GREVIO до своите национални парламенти.

3. Парламентарното собрание на Советот на Европа се повикува редовно да води сметка за спроведувањето на оваа Конвенција.

Поглавје X – Поврзаност со други меѓународни инструменти

Член 71 - Поврзаност со други меѓународни инструменти

1. Оваа Конвенција не влијае врз обврските што произлегуваат од други меѓународни инструменти на кои Страните на оваа Конвенција се страни или ќе станат страни, а кои содржат одредби за работи кои се уредуваат со оваа Конвенција.

2. Страните на Конвенцијата може да склучуваат меѓусебни билатерални или мултилатерални договори за прашања што се третираат во оваа Конвенција, заради дополнување или зајакнување на нејзините одредби или заради олеснување на примената на принципите отелотворени во неа.

Поглавје XI – Измени на Конвенцијата

Член 72 - Измени

1. Секој предлог за измена на оваа Конвенција презентираан од некоја Страна му се соопштува на генералниот секретар на Советот на Европа, а тој го препраќа до земјите-членки на Советот на Европа, до секоја потписничка, до секоја Страна, до Европската унија, до секоја држава поканета да ја потпише оваа Конвенција во согласност со одредбите од членот 75, и до секоја држава поканета да пристапи кон оваа Конвенција во согласност со одредбите од членот 76.

2. Комитетот на министри на Советот на Европа ја разгледува предложената измена и, откако ги консултирал Страните на оваа Конвенција коишто не се членки на Советот на Европа, може да ја усвои измената со мнозинство предвидено во членот 20.г од Статутот на Советот на Европа.

3. Текстот на секоја измена усвоена од Комитетот на министри во согласност со ставот 2 од овој член се препраќа до Страните заради прифаќање.

4. Секоја измена усвоена во согласност со ставот 2 од овој член влегува во сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од еден месец по датумот на кој сите Страни го информирале генералниот секретар дека ја прифатиле.

Поглавје XII – Завршни одредби

Член 73 – Ефекти од Конвенцијата

Одредбите од оваа Конвенција не ги доведуваат во прашање одредбите од националното законодавство и обврзувачките меѓународни инструменти кои се веќе во сила или може да влезат во сила, според кои на поединците им се определуваат или би им биле определени поповолни права при спречувањето и борбата против насилството врз жените и домашното насилство.

Член 74 – Решавање на спорови

1. Страните кои учествуваат во некој спор кој може да настане во врска со примената односно толкувањето на одредбите на Конвенцијата прво се обидуваат да го разрешат спорот по пат на преговори, помирување, арбитража односно на некој друг начин на мирно решавање на спорот којшто е прифатен со взаемна согласност.

2. Комитетот на министри на Советот на Европа може да воспостави постапки за разрешување на спорови кои Страните може да ги користат во случај на спор, доколку околу тоа се согласат.

Член 75 - Потпишување и стапување на сила

1. Оваа Конвенција е отворена за потпишување од страна на земјите-членки на Советот на Европа, земјите кои не се членки, а кои учествувале во нејзината изработка и од страна на Европската унија.

2. Оваа Конвенција е предмет на ратификација, прифаќање или одобрение. Инструментите на ратификација, прифаќање или

одобрение се депонираат кај генералниот секретар на Советот на Европа.

3. Оваа Конвенција стапува на сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на кој 10 потписнички, вклучувајќи најмалку осум земји-членки на Советот на Европа, ја изразиле својата согласност да се обврзат според Конвенцијата во согласност со одредбите од став 2.

4. Во однос на која било држава спомената во ставот 1 или на Европската унија, коишто потоа ќе изразат согласност да се обврзат според неа, Конвенцијата стапува на сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на депонирање на нивниот инструмент на ратификација, прифаќање или одобрение.

Член 76 – Пристапување кон Конвенцијата

1. По стапувањето на сила на оваа Конвенција, Комитетот на министри на Советот на Европа може, по консултирање на Страните кон оваа Конвенција и по добивање на нивна едногласна согласност, да покани која било земја што не е членка на Советот на Европа, којашто не учествувала во изработката на Конвенцијата, да пристапи кон оваа Конвенција со одлука донесена од мнозинството предвидено во членот 20.г од Статутот на Советот на Европа, и со едногласно гласање на претставниците на Договорните држави кои имаат право да бидат членови во Комитетот на министри.

2. Во однос на секоја земја-пристапничка, Конвенцијата стапува на сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на депонирање на инструментот на пристапување кај генералниот секретар на Советот на Европа

Член 77 – Територијална примена

1. Секоја држава или Европската унија може, во времето на потпишување или кога го депонира својот инструмент на ратификација, прифаќање, одобрение или пристапување, да ги наведе територијата или териториите на кои ќе се применува оваа Конвенција.

2. Секоја Страна може, на некој подоцнежен датум, со декларација упатена до генералниот секретар на Советот на Европа, да ја прошири примената на оваа Конвенција на која било друга територија наведена во декларацијата и за оние меѓународни односи за кои таа е надлежна или во чие име е овластена да презема мерки. Во однос на таквата територија, Конвенцијата влегува во сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на прием на таквата декларација од страна на генералниот секретар.

3. Секоја декларација направена според двата претходни става може, во однос на која било територија наведена во таа декларација, да биде повлечена со известување упатено до генералниот секретар на Советот на Европа. Повлекувањето станува правосилно на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на прием на таквото известување од страна на генералниот секретар.

Член 78 - Резерви

1. Не смее да се изрази резерва на ниту една одредба на Конвенцијата, освен исклучокот содржан во ставот 2 и 3.

2. Секоја држава или Европската унија може, при потпишувањето или при депонирањето на инструмент за ратификација, прифаќање, одобрување или пристапување, да упати декларација до генералниот секретар на Советот на Европа, со која го декларира правото да не ги примени или да ги примени само на специфични случаи или ситуации одредбите утврдени во:

- Член 30, став 2;
- Член 44, став 1.д, 3 и 4;

- Член 55, став 1 во врска со член 35 во однос на полесни кривични дела;

- Член 58 во врска со член 37, 38 и 39;

- Член 59.

3. Секоја држава или Европската унија може, при потпишувањето или при депонирањето на инструмент за ратификација, прифаќање, одобрување или пристапување, да упати декларација до генералниот секретар на Советот на Европа со која го декларира правото да пропише санкции од некривичен карактер наместо кривични санкции, за однесувањата опишани во членовите 33 и 34.

4. Секоја Страна може во целост или делумно да ја повлече резервата со поднесување на декларација упатена до генералниот секретар на Советот на Европа. Ваквата декларација има правна сила од датумот кога е примена од генералниот секретар

Член 79 – Важење и ревизија на резервите

1. Резервациите опишани во член 78, став 2 и 3, имаат важност за период од пет години од денот на стапување на сила на Конвенцијата за засегањата Страна. Но, ваквите резервации може да се обноват за период во исто траење.

2. Осумнаесет месеци пред датумат на кој истекува резервацијата, генералниот секретар на Советот на Европа ја известува засегањата Страна за рокот кој истекува. Не подоцна од три месеци пред истекувањето на рокот, Страната го известува генералниот секретар дека ја задржува, менува или повлекува резервацијата. Во отсуство на известување од засегањата Страна, генералниот секретар ја известува Страната дека нејзината резерва се смета дека е автоматски продолжена за период од шест месеци. Доколку Страната не го известува генералниот секретар за својата намера да ја задржи односно да ја измени резервата пред истекот на тој период, резервата истекува.

3. Ако Страна поднесе резерва во согласност со член 78, став 2 и 3, пред обновувањето или на барање, поднесува објаснување на GREVIO, за основите кои го оправдуваат продолжувањето на резервата.

Член 80 - Откажување

1. Секоја Страна може, во кое било време, да се откаже од оваа Конвенција преку известување упатено до генералниот секретар на Советот на Европа.

2. Таквото откажување стапува на сила на првиот ден од месецот што следи по истекувањето на период од три месеци по датумот на прием на известувањето од страна на генералниот секретар.

Член 81 - Известување

Генералниот секретар на Советот на Европа ги известува земјите-членки на Советот на Европа, земјите што не се членки, а кои учествувале во нејзината изработка, секоја потписничка, секоја Страна, Европската унија и секоја држава поканета да пристапи кон оваа Конвенција за:

- а. секое потпишување;
- б. депонирање на секој инструмент на ратификација прифаќање, одобрение или пристапување;
- в. секој датум на стапување на сила на оваа Конвенција во согласност со членовите 75 и 76;
- г. секоја измена усвоена во согласност со членот 72 и датумот на кој таа измена стапува на сила;
- д. секоја резерва и повлекување на резерва направено во согласност со одредбите од членот 78;
- ѓ. секое откажување направено во согласност со одредбите од членот 80;
- е. секое друго дејство, известување или соопштение во врска со оваа Конвенција.

Во сведоштво на што долупотпишаните, кои се уредно овластени за тоа, ја потпишаа оваа Конвенција.

Во Истанбул, на 11 мај 2011 година, на англиски и француски, при што двата текста се подеднакво автентични, во еден примерок што се депонира во архивите на Советот на Европа. Генералниот секретар на Советот на Европа испраќа заверени примероци до секоја земја-членка

на Советот на Европа, до земјите кои не се членки, а учествувале во изработката на оваа Конвенција, до Европската унија и до секоја држава поканета да пристапи кон оваа Конвенција.

Додаток – Привилегии и имунитети (Член 66)

1. Додатокот се применува на сите членови на GREVIO коишто се наведени во член 66 на Конвенцијата, како и на другите членови на делегациите за посетите на државите. За целите на овој додаток, терминот, „други членови на делегациите за посетите на државите“ ги опфаќа независните национални експерти и стручните лица наведени во член 68, став 9 на Конвенцијата, вработените во Советот на Европа кои го придружуваат GREVIO за време на посетите на државите.

2. Членовите на GREVIO и другите членови на делегацијата за посета на државите, при извршување на нивните функции кои се однесуваат на подготовка и спроведување на посети на државите, како и на нивните продолженија, коишто патуваат во врска со таквите функции, ги уживаат следните привилегии и имунитети:

а. имунитет од лично апсење односно притвор и од одземање на личниот багаж, како и имунитет од секоја судска постапка во врска со изговорен или напишан збор, и за сите дејствија кои ги извршуваат во службено својство;

б. изземање од сите ограничувања на нивната слобода на движење на излез или враќање во својата земја на престој, како и при влез и излез од земјата во која ја извршуваат својата функција, како и од регистрација како странци во земјата која ја посетуваат или низ која поминуваат при извршувањето на своите функции.

3. Во текот на патувањето заради извршување на своите функции, на членовите на GREVIO и другите членови на делегацијата за посета на државата, во поглед на прашањата на царинска и девизна контрола, им се доделуваат истите олеснувања како и оние кои им се доделуваат на претставниците на странски државни делегации на привремена службена должност.

4. Документите кои се однесуваат на процена на имплементацијата на Конвенцијата коишто со себе ги носат членовите на GREVIO и другите членови на делегацијата за посета на државата се неповредливи доколку се однесуваат на активност на GREVIO. Службената преписка на GREVIO, односно службената преписка меѓу членовите на GREVIO и другите членови на делегациите за посета на државите не подлежи на задржување или цензура.

5. Со цел да се обезбеди членовите на GREVIO и другите членови на делегациите за посета на државите да имаат целосна слобода на говор и потполна независност во извршување на своите должности, имунитетот од судски постапки во врска со изговорен или напишан збор и за сите дејствија кои ги направиле во извршување на својата должност останува на сила, дури и кога лицата на кои се однесува понатаму не се ангажирани во извршување на такви должности.

6. Привилегиите и имунитетите им се доделуваат на лицата наведени во став 1 на овој додаток со цел да се зачува независноста при извршување на функциите во интерес на GREVIO, а не за нивна лична корист. Генералниот секретар на Советот на Европа ќе им го укине имунитетот на лицата наведени во став 1 на овој додаток во секој случај во кој, според негово односно нејзино мислење, имунитетот го попречува извршувањето на правдата и таму каде што укинувањето на имунитетот не го доведува во прашање интересот на GREVIO.

II. ПРИКАЗИ

ПРИКАЗ¹
на книгата

**„ПЕНОЛОГИЈА: НАУКА ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА САНКЦИИТЕ
СО ИЗВРШНО КАЗНЕНО ПРАВО НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА“**

Автори:
Проф. д-р Љупчо Арнаудовски и
Доц. д-р Александра Груевска-Дракулевски

Издавач:
2 Август С Штип, Скопје, 2013

1.19 Приказ на книга
УДК 343.8(075.8)(049.3)
343.8(497.7)(075.8)(049.3)

Книгата „Пенологија: наука за извршување на санкциите со извршно казнено право на Република Македонија“ од авторите д-р Љупчо Арнаудовски, редовен професор и д-р Александра Груевска-Дракулевски, доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, може да се одреди како второ изменето и дополнето издание на учебникот под наслов „Пенологија: наука за извршување на санкции“ од проф. д-р Љупчо Арнаудовски, објавен во 1988 година, што служеше како учебник по овој предмет за студентите на Правниот факултет во Скопје. Основата на учебникот по пенологија со наслов „Пенологија: наука за извршување на санкции со извршно казнено право на Република Македонија“ ја чини учебникот на проф. д-р Љупчо Арнаудовски дополнет, изменет, осовременет со нови погледи и сфаќања во теоријата и практиката што се појавија во развојот на оваа наука во изминатиот триесетгодишен период, во

¹ Приказот го подготви редакцијата на Македонската ревијата за кривично право и криминологија, Здружение за кривично право и криминологија.

коавторство со доц. д-р Александра Груевска-Дракулевски, дополнет со втор дел под наслов „Извршно казнено право на Република Македонија“.

Авторите на книгата, во изготвувањето на учебникот, го избрале овој пристап бидејќи пенолошката наука во изминатиот период на теоретски и практичен план многу напредуваше во насока на изградување на нов систем на санкции збогатен со алтернативни мерки, унапредени методи на извршувањето на санкциите, од друга страна, фазата на извршување на санкциите доби нова смисла и значење, се дефинираа нови пристапи кон извршувањето на санкциите, посебно оние од институционален карактер, а се редефинираше и правниот статус и положбата на осудените лица на казна затвор за време на издржувањето на казната. На тој начин, оваа фаза од извршувањето на санкциите доби посебна смисла и значење. Овој дел од пенолошката наука е особено значаен за оние што работат во областа на извршувањето на санкциите.

Трудот се состои од два дела: првиот дел е посветен на пенологијата како наука во потесна смисла, а во вториот дел е разработено извршното казнено право на Република Македонија. Понатаму, секој од двата дела содржи по десет глави во кои се изведени поднаслови кои директно упатуваат на материјата што се обработува. Првиот дел изнесува 512 страници, а вториот дел 451 страница, пишувани во компјутерска техника со нормален проред и стандарден слог на буквите. Во прилог на текстот е даден попис на избрана литература од домашни и странски автори, а во самиот текст во фусноти е наведена и поширока литература со која се користеле авторите или со која упатуваат на интересни содржини за читателот на трудот.

Во воведниот дел авторите го одредуваат местото и улогата на пенологијата како наука и практика во современото општество, развивајќи ја тезата дека извршувањето на санкциите го одредува демократскиот карактер на државата, правната држава и владеењето на правото. Оваа теза се разработува во насловот „**Вовед во пенологијата**“ преку објаснувањето: зошто треба да се изучува пенологијата како наука и практика, нејзиното општествено значење и улога, развојот со истакнување на елементите што ја одредуваат како

современа наука, местото во системот на казнено-правните и социолошките науки, карактеристиките што ја одредуваат како самостојна научна дисциплина со краток приказ на теориите на казнувањето.

Материјата обработена во првиот дел под наслов „**Пенологијата како наука и практика во современата држава**“ е систематизирана во десет глави.

Во првата глава под наслов „**Поим и предмет на пенологијата**“ се разработени развојот на сфаќањата за поимот и предметот на пенологијата, одредување на предметот на пенологијата како самостојна наука и во еден логичен редослед, односот со другите науки, посебно казненорправните и социолошките науки.

Втората глава носи наслов „**Методи во пенологијата**“. При обработката на материјата од оваа глава, авторите тргнуваат од поставката дека потребата за развивање на сопствени методи, верификувани низ теоретските и практичните активности на оваа наука, ја чинат пенологијата самостојна наука. Специфичноста на нејзините методи особено доаѓа до израз низ извршувањето на санкциите, посебно на оние од институционален карактер.

Во третата глава под наслов „**Историски развој на облиците на општествена реакција на криминалитетот и пенолошката мисла**“, низ развојот на општеството низ повеќе фази (етапи) се разгледуваат облиците на општествената реакција на криминалитетот (стариот, средниот и новиот век), со посебен осврт на општествената реакција во современото општество, низ стојалиштата на казненорправните школи и превоспитувањето (ресоцијализацијата) како водечка идеја.

Четвртата глава е насловена „**Казната затвор (лишување од слобода)**“, а петтата глава „**Извршување на казната затвор (лишување од слобода) – пенитенцијарни системи**“. Во оваа глава акцентот е ставен на извршувањето на казната затвор во различните пенитенцијарни системи (заедничко издржување, ќелиски систем, прогресивните системи со анализа на добрите и лошите страни на секој од овие системи).

Шестата глава е посветена на разгледување на **проблемите на извршување на казната затвор во современата пенологија**.

Проблемите се изведуваат низ разгледување на основните карактеристики на казната затвор со критички осврт врз нив (позитивни и негативни страни), со посебен осврт врз ресоцијализацијата како водечка идеја и цел на примената и извршувањето на оваа казна, потоа, современите погледи и ставови спрема ресоцијализацијата, проучување на личноста на осуденото лице, класификација на осудените лица во казнено-поправните установи, индивидуализација на извршувањето на казната затвор, критериуми за класификација и видови на казнено-поправни установи.

Седмата глава е насловена **„Методи на третман во извршувањето на кривичните санкции и остварувањето на ресоцијализацијата“**. Поради големото значење на методите преку кои се остварува процесот на ресоцијализација, опфатени со општиот поим „третман“, ним им е дадено посебно место во оваа глава.

Во осмата глава од учебникот, под наслов **„Затворски установи“**, се обработуваат двата система низ кои функционираат казнено-поправните установи: формалниот и неформалниот систем низ пенилошки (пениленцијарен) и социолошки пристап. Посебно внимание се посветува на затворската заедница на осудените лица, депривациите што ги предизвикува затворањето и нивното влијание врз остварувањето на целите на казната (тоа е животот на осудените лица во затворот), затворскиот персонал и архитектурата на затворите.

Деветтата глава навлегува продлабочено во објаснувањето на **заедницата на осудените лица во казнено-поправните установи (затворска заедница)**, имено, затворската заедница во која осудените лица го организираат животот на начин на кој настојуваат да им се олесни положбата или да влијаат врз животот во затворот. Во оваа глава посебно место зазема расправата за изворите што произведуваат конфликти, владејачкиот вредносен систем во затворската заедница (затворската култура), како и односот помеѓу формалниот и неформалниот систем и одразот на овие односи врз реализацијата на ресоцијализацијата.

Десеттата глава е последна глава во овој дел и таа е насловена со **„Историски развој на извршувањето на санкциите во Македонија“**.

Во оваа глава е прикажан развојот на пенитенцијарниот систем во Македонија и неговото напредување.

Вториот дел од учебникот е насловен „**Извршното казнено право на Република Македонија**“. Материјата обработена во овој дел, исто така, е систематизирана во десет глави. Основа за овој дел претставува Законот за извршување на санкциите (ЗИС) и подзаконските акти за примена на овој закон.

Единаесеттата глава носи наслов „Извршување на санкциите за казниви дела (кривични дела и прекршоци) според Законот за извршување на санкциите (ЗИС) и подзаконските акти“. Овој закон се одредува како комплексен, бидејќи тој ја регулира целокупната репресија што државата ја применува спрема граѓаните заради сторено казнено дело. Со аналитички пристап кон обработката на ЗИС, претставена е неговата структура како закон со кој се регулира извршувањето на санкциите за кривични дела и прекршоци, претставувајќи го како единствен систем во кој соодветно место наоѓаат и прекршоците. Во оваа глава, низ одредбите на законот и подзаконските акти се разработуваат: целите за извршување на санкциите за кривични дела и прекршоци, начелата за извршување на санкциите изречени за кривични дела и прекршоци, посебно начелата на легалитет и легитимитет, хуманост, непристрасност, забрана на дискриминација по кој било основ, специјална превенција – ресоцијализација, индивидуализација на извршувањето на санкциите и правниот статус на осуденото лице за време на издржување на казната, санкцијата.

Дванаесеттата глава е посветена на **надлежните органи за извршување на санкциите**, и тоа: Управата за извршување на санкции, казнено-поправните и воспитно-поправните установи, критериуми за нивно основање и внатрешна структура и организација, работните односи – права и должности на вработените во казнено-поправните установи. Посебно внимание се посветува на облиците на надзор врз работата и функционирањето на казнено-поправните установи, посебно судскиот надзор. Посебно внимание се посветува на судијата за извршување на санкции со што извршувањето на санкциите постанува судска функција.

Тринаесеттата глава е посветена на **извршувањето на казната затвор**, и тоа: постапување при извршување на казната затвор, упатување на издржување на казната, прием на осудените лица во казнено-поправна установа, класификација на осудените лица со посебно внимание врз критериумите за класификација на осудените лица, правата што ја чинат содржината на правниот статус на осуденото лице на оваа казна како гаранција за неговата положба, одржувањето на редот и дисциплината во казнено-поправните установи, отпуштање на осудените лица од казнено-поправните установи – основи за отпуштање, со посебен осврт врз условниот отпуст. Посебно е разработена помошта што му се дава на осуденото лице по излегувањето од казнено-поправна установа од страна на општеството и неговите институции - прифаќање на осуденото лице, од страна на општеството по издржаната казна. Изготвувањето на заклучен извештај за текот и процесот на ресоцијализација и оценка за постигнатите резултати. Во оваа глава посебно се разработува „Извршувањето на казната малолетнички затвор“ низ одредбите на овој закон и на Законот за малолетничка правда. Нужно внимание се посветува на примената на мерката притвор и правниот статус на притвореникот.

Четиринаесеттата глава е насловена „**Извршувањето на споредните казни**“, и е посветена на паричната казна со детално објаснување на нејзината природа и начините на извршување, забраната на вршење професија, дејност или должност, забрана за управување на моторно возило и протерување на странец од земјата.

Петнаесеттата глава носи наслов „**Извршувањето на алтернативните мерки**“, со разработка на теоретските и практичните поставки кои доведоа до нивно воведување во Кривичниот законик на Република Македонија, со поединечна разработка на условната осуда, условната осуда со заштитен надзор, условното прекинување на кривичната постапка, општокорисната работа, судската опомена, куќниот затвор, надлежните органи за нивно извршување и постапките на извршување.

Шеснаесеттата глава е посветена на **извршувањето на мерките на безбедност** со осврт на секоја мерка одделно: задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа,

задолжително психијатриско лекување на слобода, задолжително лекување алкохоличари и наркомани.

Седумнаесеттата глава е посветена на **извршувањето на санкциите спрема малолетните лица**: воспитните мерки (дисциплински мерки, мерки на засилен надзор, заводски мерки). Казнувањето на малолетниците е посебно разработено, како и алтернативните мерки што можат да се применат спрема малолетниците, како и мерките на безбедност.

Во осумнаесеттата глава се разработува **извршувањето на казните спрема правни лица**, одговорноста на правните лица и субјектите во нив спрема кои можат да се применат санкции, паричната казна и нејзиното извршување, споредните казни што можат да се применат спрема правните лица и нивното извршување.

Деветнаесеттата глава е насловена **„Конфискацијата на имот и имотна корист и одземањето на предмети“**. Авторите на учебникот ја разработуваат суштината на овие посебни казнено-правни мерки со разработка на факторите што доведоа до нејзино враќање во нашето казнено законодавство. Во согласност со насловот на овој учебник, постапката за конфискација и одземање на предмети, имотна корист и постапување со одземените предмети, со осврт и врз Агенцијата за постапување со одземените предмети на Република Македонија.

Во согласност со концептот за казнен систем на Република Македонија, во дваесеттата глава се разработува **извршувањето на прекршочните санкции**, преку разработка и објаснување на секоја санкција, извршувањето на прекршочните санкции применети спрема правни лица и прекршочните санкции применети спрема малолетни лица, како и посебните прекршочни мерки.

Рецензенти на трудот се **академик проф. д-р Владо Камбовски и проф. д-р Методија Каневчев**, редовни професори на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

Во прилог на овој приказ интегрално ги пренесуваме оцените на трудот дадени од страна на рецензентите.

Според **рецензентот академик проф. д-р Владо Камбовски**: „Веќе самиот наслов на трудот „Пенологија: наука за

извршување на санкции со извршно казнено право на Република Македонија“ изразува јасна определба на неговите автори за консеквентно развивање на двостран пристап кон третираната материја: објаснување, од една страна, на нејзината научна, теоретска, но од друга страна и позитивистичка и практична страна. Во теоретска смисла, книгата ги има сите квалитети на одличен учебник, кој ги воведува студентите во комплексните, колку правни, толку и криминолошки, социолошки, психолошки, андрагошки и други сложени аспекти на пенологијата која има одамна потврден статус на важна научна дисциплина. Исто така, објаснувањето на правната рамка на извршувањето на казните и другите санкции е на високо рамниште на интерпретација на позитивните прописи, подобно да ги оспособи идните правници за примена на правото во оваа чувствителна сфера на одземање или ограничување на човековите слободи и права, што е резултат на извршувањето на изречената казна и други санкции.

Посебно внимание и, се разбира, пофалба, заслужува модерниот пристап на авторите кон третирањето на извршното казнено право. Тоа ги изразува сите релативно брзи промени што се случуваат во системот на санкции во современите законодавства и во македонското казнено право. „Константната аболиција на казната“, особено казната затвор, како речиси главна одлика на казнените реформи на преминот на новиот милениум, резултира со воведувањето на алтернативните и посебните казнено-правни мерки (конфискацијата и одземањето предмети), кои се вистински предизвик за извршното право. Првите, како мерки во заедницата, сметаат на инволвирање на вонпенални институции или, пак, воопшто, вонинституционален третман на осуденото лице на слобода; извршувањето на вторите подразбира низа неказненопроцесни постапки и разновидни облици на извршување, во зависност од предметот на извршувањето. На конзистентен начин е изложено извршувањето на: мерките спрема малолетниците, прекршочните санкции, санкциите спрема правните лица и мерките за безбедност, од кои, секоја група посебно, има редица специфичности на постапките и институциите надлежни за нивното извршување.

Учебникот се одликува со стил приспособен на природата на изложената материја и на потребите на студентите и специјалистите во

казненоправната област. И според својот обем, сообразноста со наставната програма, како и научната апаратура, книгата ги исполнува сите услови за објавување како второ изменето и дополнето издание на постојниот учебник.

Со неговото објавување ќе биде пополнета една забележлива празнина во нашата пенолошка литература, неопходна за студентите на правните студии, правниците и другите стручњаци кои се занимаваат со теоретските и практичните аспекти на оваа материја.“

Рецензентот, проф. д-р Методија Каневчев во оцената на трудот истакнува: „Потребата од ова (второ) издание беше наложена од најмалку две причини: прво, затоа што првото издание (од 1988) е одамна исцрпено и второ, затоа што во меѓувреме беше донесено ново извршно казнено законодавство, во кое беа вградени редица нови решенија што требаше теоретски да се обработат. Токму затоа, Наставно-научниот совет на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје го прифати предлогот на Институтот за казнено право за утврдување потреба од ново издание на учебникот „Пенологија“ од проф. д-р Љупчо Арнаудовски.

Авторите проф. д-р Љупчо Арнаудовски (редовен професор на Правниот факултет, во пензија) и доц. д-р Александра Груевска - Дракулевски (наставник по предметот пенологија на овој Факултет) понудија текст кој е во сообразност со методолошките и други стандарди според кои се изготвува универзитетска учебничка литература. Имено, текстот се карактеризира со систематичност, прегледност и постапност на излагањата, едноставен и јасен стил, што го прави податлив за читање, приемчив и лесно разбирлив. Авторите се определија за прифатлив методолошки пристап, според кој, во првиот дел од текстот се застапени теоретски излагања за основните пенолошки институти, а вториот дел е резервиран за догматско-правна елаборација на решенијата за извршување на санкциите содржани во нашето позитивно извршно казнено право.

Студентите на вториот циклус студии, ползувајќи ја оваа книга, без особени тешкотии ќе можат да се стекнат со основни знаења од областа на пенологијата, а студентите на класичните (научни) постдипломски студии, како и оние на третиот циклус (докторските

студии), ќе можат да ги прошират и продлабочат веќе стекнатите знаења. Иако е наменета првенствено за студентите на правните студии, книгава секако може да биде во функција на едукација и на пенолошките работници, како и на другите профили, кои професионално (директно или индиректно) се инволвирани во процесот на примената и извршувањето на санкциите“.

Наставно-научниот совет на Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, врз основа на рецензиите објавени во Универзитетскиот билтен број 1048 од 15.2.2013 година, со одлука број 02-260/4 од 27.2.2013 година, овој труд го одобрува како основен учебник по предметот Пенологија.

Може да се заклучи дека трудот „Пенологија: наука за извршување на санкциите со извршно казнено право на Република Македонија“ од авторите проф. д-р Љупчо Арнаудовскии доц. д-р Александра Груевска-Дракулевски, е особено значаен за пенолошката научна мисла и практика. Овој труд на сите оние што учествуваат во спречувањето, сузбивањето и превенирањето на криминалитетот од почетната фаза на откривање и докажување на криминалитетот, вината на сторителот, преку казнената постапка и изборот и изрекувањето на санкцијата, до извршувањето на санкциите, ќе им овозможи да стекнат знаења за да можат своите надлежности (функции) да ги извршуваат врз принципите на законитост и легитимитет. Овој труд е основен учебник по предметот Пенологија за студентите на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

Авторите на овој труд, на оние што се занимаваат со примена и извршување на санкции им ја олеснуваат работата на тој начин што во нивното заедничко издание **„Закон за извршување на санкциите: интегрален текст со предговор, кратки објаснувања и регистар на поимите со прилози“ (2011)**, им ги ставаат на располагање сите прописи (законски и подзаконски акти) и меѓународни документи кои се однесуваат на извршувањето на санкциите со што ја комплетираат литературата за извршување на овие функции.

REVIEW¹
Of the book

**"PENOLOGY: SCIENCE FOR EXECUTION OF SANCTIONS WITH
PENAL ENFORCEMENT LAW OF THE REPUBLIC
OF MACEDONIA "**

Authors:
Professor Ljupcho Arnaudovski, PhD and
Assistant Professor Aleksandra Gruevska-Drakulevski, PhD

Publisher:
2 August S Shtip, Skopje, 2013

The book **"Penology: Science for Execution of Sanctions with Penal Enforcement Law of the Republic of Macedonia"** by **Professor Ljupcho Arnaudovski, PhD and Assistant Professor Aleksandra Gruevska-Drakulevski, PhD** is especially important for the penological scientific thought and practice. This book is particularly important for those that are engaged in the penal system, namely, in the prevention, suppression and prevention of crime through all phases, from the initial stage of detection, criminal proceeding, selection and imposition of sanctions, to the enforcement of sanctions. The book will enable them to acquire knowledge so that their responsibilities will be realized by the principles of legality and legitimacy. This book is a basic textbook on the subject Penology for students of the Faculty of Law "Iustinianus Primus" in Skopje.

The authors of this book, also prepared **"Law on Execution of Sanctions: integral text preface, brief explanations and register of terms with appendices"** (2011), that make available all regulations (laws and bylaws) and international documents related to the enforcement of sanctions. This completes the literature for those engaged in the system of execution of sanctions and will facilitate their work with the implementation and enforcement of sanctions.

¹The review was prepared by the editorial staff of the Macedonian Journal for Criminal Law and Criminology, Association for Criminal Law and Criminology

ул. Божидар Ацијата 1/1-6
1000 Скопје, Македонија
тел/факс 02/2 772 400
www.glasprotivnasilstvo.org.mk
coordinator@glasprotivnasilstvo.org.mk

**ЗДРУЖЕНИЕ ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И
КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА**

Ул. Григор Прличев бр.1 кат 1 соба бр.50 (зграда на
Апелационен суд), 1000 Скопје/
тел: +389023212910 |
факс: +389023212910 | e-mail: zkpkrm@gmail.com